

พวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี : กรณีศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้าน

วาสนา บุญสม

*****

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๑

คำนำ

วิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้านของชาวพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นกรณีศึกษาที่น่าจะได้มีการวิจัยให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา โครงสร้างสังคม การดำรงอยู่ของศัญญาประชาคมท้องถิ่นที่เรียกว่า ฮีตบ้านคองเมือง ประเพณีในฮีตสืบต่อกับการดำรงอยู่และการกลืนกลายในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อช่วยอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของพวนบ้านหมี่ ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมแหล่งสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยให้คงอยู่ ปรับปรุงให้ดีขึ้นและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยเห็นว่าโครงการนี้น่าจะมีส่วนผลักดันให้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นขึ้นอีกทั้งมีการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ได้เรียนรู้ระบบโครงสร้างสังคมของพวน ซึ่งอยู่กันได้โดยฮีตบ้านคองเมือง เป็นข้อมูลสำหรับนักปกครองได้ศึกษา และนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในโครงสร้างสังคมอื่นๆ ได้รู้ได้เข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้เจ้าของท้องถิ่นเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน ท้ายที่สุดผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปประกอบการเรียนการสอนวิชาคติชนวิทยา วรรณกรรมท้องถิ่น สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยาได้ตามความเหมาะสม

วาสนา บุญสม

อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ประกาศคุณูปการ

ในการวิจัยเรื่องทวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี : กรณีศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้าน ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีจากศาสตราจารย์รัช บุญโถกทก นางบุญพามา ลินทบุตร ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ นางสมหญิง สหสถานนท์ ศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ภิรมย์รัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร. ชมพันธุ์ ฤกษ์จรณ อยุธา ดร.สมสุข ธีระพิจิตร ศาสตราจารย์ฉลอง เกิดพิทักษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิมนวล ศรีจาก อาจารย์รัชนิพร พุคยาภรณ์ พุกกะมาน อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณวิทยากรทุกท่าน คุณประธาน-บำเพ็ญ ฤทธิณี คุณสมบัติ ตั้งก่อเกียรติ อาจารย์นิภาวรรณ พุทธสงกรานต์ อาจารย์ธนภณ สมหวัง คุณเนาวนิตย์ บุรณะวิทย์ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและครอบครัวบุญสม ผู้มีส่วนร่วมให้ งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

เรื่อง

พจนานบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี : กรณีศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้าน

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้านของชาวพจน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยพิจารณาวิเคราะห์จากประวัติความเป็นมาของชาวพจนบ้านหมี่ โครงสร้างสังคม การดำรงอยู่ของสัญญาประชาคมท้องถิ่น ประเพณีในมิติสืบสองกับการดำรงอยู่และการกลืนกลายในยุค โลกาภิวัตน์

ผลการวิจัยพบว่าชาวพจนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ยอพยพมาจากเมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว มีโครงสร้างสังคมคล้ายชาวลาว แต่ต่างกันที่ภาษาและรายละเอียด ปลีกย่อย เช่น ภาษาพูดของชาวพจน งานบุญพื้นบ้าน ได้แก่ บุญก่าฟ้า การลงช่วง ยามเขื่อน จันเขื่อนตี การเสอกระจาด การอาบน้ำก่อนกา การช่วงเฮือ และการทอดผ้าหมี่ที่มีฝีมือประณีต กว่าชาวลาว เป็นต้น ชาวพจนดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขได้ เพราะยึดมั่นในฮีตบ้านกองเมืองมีประเพณี ในรอบชีวิต และประเพณีในรอบปีที่ควรอนุรักษ์ ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุค โลกาภิวัตน์ ส่งผลให้การดำรงอยู่ของสัญญาประชาคมท้องถิ่นกลืนกลายลง แต่ชาวพจนบ้านหมี่ก็ได้ พยายามรื้อฟื้นฮีตบ้านกองเมืองให้คงอยู่ตลอดไป

Abstract

This study is for analysis of the way of living and custom of Phuan people in Ban-Mee, Lopburi. The history of Phuan Ban-Mee, their social structure, and the changes of community promise or the Twelve-month custom in the globalization era are all included in the analysis.

The study found that people of Phuan Ban-Mee, Lopburi had refuged from Chiang-Khuang, Lao. Their social structure was similar to Laos people. There are some differences in details of talking language, and some custom such as Kam-Pha tradition, merit, Loung-Khung, Yam-Huen, Ngan-Huen-Tee, Sur-Kra-Jad, Aab-Nam-Kon-Ka, Suang-Hueh and Mad-Mee weaving, which Phuan's style was finer than Laos. Being respected in Ban-Kong-Maeng custom made Phuan's life peacefully. These life time and year time customs should be conserved because the changes of social in globalization era decreased the respectation in local community promise. But, Phuan Ban-Mee tried to recover and long last the Ban-Kong-Maeng custom.

สารบัญ

คำนำ

ประกาศศฤงคาร

บทคัดย่อ

Abstract

สารบัญ

แผนที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๒
กลุ่มเป้าหมาย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๒
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๓
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
นิยามศัพท์เฉพาะ	๖
บทที่ ๒ ภูมิหลังของพวนบ้านหมี่	๘
๒.๑ ที่มาของชื่อพวนบ้านหมี่และการอพยพย้ายถิ่น	๘
๒.๒ ประวัติความเป็นมาของผู้สร้างเมืองพวนและการสร้างบ้านแปลงเมือง	๑๑
๒.๓ สภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม	๑๒
บทที่ ๓ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนบ้านหมี่	๑๖
๑ การนับถือศาสนา	๑๖
๒ ระบบครอบครัวและสังคม	๑๗
๓ การปลูกเรือน	๑๘
๔ เครื่องใช้ไม้สอย	๒๐

	หน้า
๕ อาหารการกิน	๒๑
๖ การแต่งกาย	๒๒
๗ สุขภาพอนามัย	๒๔
๘ งานช่างฝีมือด้านการทอผ้า	๒๔
๙ วรรณกรรม	๒๖
๑๐ มหรสพและการละเล่น	๒๗
บทที่ ๔ ประเพณีของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	๓๓
๑ ประเพณีในรอบชีวิตของชาวพวนบ้านหมี่	๓๓
๒ ประเพณีในรอบปีของชาวพวนบ้านหมี่	๕๔
๓ การกล่อกลายของสัญลักษณ์ประจำชุมชนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์	๕๖
บทที่ ๕ ทรัพยากร อภิปรัชญา และข้อเสนอแนะ	๕๕
ทรัพยากร	๕๕
อภิปรัชญา	๑๐๑
ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
บรรณานุกรม	๑๑๐
ภาคผนวก ก อักษรตัวธรรม	๑๑๕
ข รายชื่อวิทยากร	๑๑๖
ค ภาพชีวิตของชาวพวนบ้านหมี่	๑๑๘

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีในอดีตเป็นพวนอพยพมาจากเมืองพวน แขวงเมืองเขียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภาษาและประเพณีเป็นของตนเองสืบมาช้านาน อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหมี่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. ๒๓๖๒ พวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมไทยตั้งแต่พ.ศ. ๒๓๖๒ แต่พวนกลุ่มนี้ยังรักษจารีตประเพณีของคนไว้อย่างมั่นคง ซึ่งไม่เหมือนกับชนกลุ่มน้อยอื่นๆ โดยเฉพาะวิถีประเพณีที่เรียกว่า **ฮีตสิบสองคองสิบสี่** (ประเพณีรอบสิบสองเดือน) ฉะนั้นสังคมของพวนบ้านหมี่ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายเหมือนปัจจุบัน วิถีชีวิตดังกล่าวสามารถทำให้สังคมสงบสุขไม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน อาจมีการขัดแย้งกันบ้างก็ตัดสินกันได้ด้วยผู้อาวุโสที่ชาวพวนเคารพนับถือเรียกว่า **เจ้าโคตร**

นอกจากนี้พวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรียังมีอักษรเป็นของตนเอง คือ อักษรพวน ทั้งผู้จักอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย อักษรตัวธรรมจะพบได้ตามวัดต่างๆ ซึ่งมีคัมภีร์เทศน์เป็นอักษรตัวธรรมจำนวนมาก พวนกลุ่มนี้เริ่มใช้อักษรไทยสมัยมีระบบโรงเรียน คือ เริ่มเรียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรู้ภาษาไทยกันอย่างกว้างขวางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีพ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น แต่กระนั้นก็ตามจารีตประเพณีของชาวพวนก็หาได้คลี่คลายไปกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ไม่ เพราะพวนบ้านหมี่เป็นกลุ่มชนที่รักษายึดมั่นในจารีตประเพณีของเผ่าพันธุ์

การศึกษาเชิงสำรวจพบว่าประเพณีต่างๆ ในรอบชีวิตของพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คงปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอเช่นการเกิดมีประเพณีบุญอยู่กรรม การตายมีประเพณีบุญเฮือนดี ประเพณีทั้งหมดนี้ยังมีประเพณีปฏิบัติตามแบบแผนโบราณ ส่วนฮีตสิบสองคองประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาตามที่บรรพบุรุษกระทำกัน แม้จะไม่ครบถ้วนเหมือนในอดีต นอกจากที่กล่าวแล้วพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรียังเป็นกลุ่มที่ประณีตในการช่าง มีช่างฝีมือโดยเฉพาะทางด้านการทอผ้า เห็นได้ว่าผ้าทอฝีมือประณีตกว่ากลุ่มไทยลาวและไทยอื่นๆ

การศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้านของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีนี้ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษากันอย่างจริงจัง ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมา สภาพสังคม วิถีชีวิต ประเพณีพื้นบ้าน และงานช่างฝีมือผ้าทออย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ ทั้งนี้โดยจะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการ

ลงภาคสนามใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมประเพณี รวมทั้งสัมภาษณ์วิทยากรท้องถิ่น ตลอดจน สังเกตสภาพความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมตามกระบวนการวิจัย เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังผล แก่การศึกษาทางด้านคติชนวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในโอกาสต่อไป หากปล่อยให้สูญไปกับ กาลเวลา ย่อมเป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาของกลุ่มชน
๒. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างสังคมของชน
๓. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของสัญญาประชาคมท้องถิ่น ที่เรียกว่า ฮีตบ้านกองเมือง
๔. เพื่อวิเคราะห์ประเพณีในฮีตสิบสองกับการดำรงอยู่และการกลืนกลายในยุคโลก

ภิวัดน์

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาความเป็นมา โครงสร้างสังคม วิถีชีวิต ประเพณี และงานช่างฝีมือของชน บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

กลุ่มเป้าหมาย

ชาวบ้านชน อำเภอบ้านหมี่ที่เป็นผู้รู้หรือวิทยากรท้องถิ่นประมาณ ๑๐ คน ซึ่งมีทั้ง หมค ๑๐ หมู่บ้าน ดังรายชื่อตำบลในอำเภอบ้านหมี่ คต่อไปนี้

๑. เขียงงา ๒. โพนทอง ๓. บ้านกล้วย ๔. บ้านทราย ๕. หินปัก
๖. บางกะพี้ ๗. ตนามแดง ๘. หนองเต่า ๙. หนองทรายขาว ๑๐. ไร่ใหญ่

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเชิงสำรวจข้อมูลขั้นต้นด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณีพื้นบ้านและงานช่างฝีมือจากบุคคลหรือกลุ่มน้อยที่มีความรู้

ศึกษาเอกสารทางราชการจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ศึกษาจากจารึกและหนังสือผู้ต่างๆ

๒. ปฏิบัติการภาคสนาม

ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน

ร่วมกิจกรรมบุญประเพณีเท่าที่ทำได้อย่างน้อย ๑๒-๑๕ ครั้งในรอบปี

สังเกตพฤติกรรมของบุคคลในสังคมขณะเข้าร่วมกิจกรรม

สัมภาษณ์ช่างฝีมือประจำท้องถิ่น

ร่วมกิจกรรมกับช่างฝีมือ

๓. ศึกษาข้อมูลจากห้องสมุด เช่น หนังสือ วารสาร นิตยสาร วิทยานิพนธ์ ประชุมพงศาวดารและเอกสารอื่นๆ

๔. วิเคราะห์ข้อมูลในด้านวิถีชีวิต และประเพณีพื้นบ้าน จัดกระทำและนำเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. โครงการวิจัยนี้จะช่วยอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของพวนบ้านหมี่ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยให้คงอยู่ ปรับปรุงให้ดีขึ้น และเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ผลที่ได้จากการวิจัยทำให้ทราบประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมพื้นบ้านบ้านหมี่ มีส่วนกระตุ้นให้เจ้าของท้องถิ่นเกิดความรักความภูมิใจในบรรพบุรุษของตน

๒. ระบบโครงสร้างสังคมของพวนซึ่งอยู่กัน ได้โดยยึดบ้านคองเมืองน่าจะเป็นข้อมูลสำหรับนักปกครองได้ศึกษาอย่างกว้างขวางและนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในโครงสร้างสังคมอื่นๆ

๓. โครงการวิจัยนี้จะมีผลผลักดัน ให้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ทั้งมีการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

๔. ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปประกอบการเรียนการสอนวิชาคติชนวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยาได้ตามความเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศ.ดร. เพ็ญศรี คุ้ม(๒๕๒๘) ศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ของชาวลาวเวียงและลาวพวน อำเภอพนมดงรักและอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา พบว่าปู่ย่าตาเฒ่าของคนเหล่านั้นอพยพมาจากแคว้นพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะเวลาในการอพยพเข้ามานั้นหลายวาระด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน ไม่นิยมสังสรรค์กับกลุ่มชนอื่น คนต่างเชื้อชาติเหล่านั้นอพยพมาด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน แม้ทุกวันนี้ชาวลาวพวนและลาวเวียงในฉะเชิงเทราก็ยังใช้ภาษาพวน และภาษาลาวเวียงเป็นภาษาที่หนึ่งในหมู่บ้านของตน

ประจักษ์ เข้มมุกด์ (๒๕๒๑) กนกพรรณ แสดงเรื่อง (๒๕๓๒) รณรงค์ ศิริพันธ์(๒๕๓๘) และจรรวพรรณ ธรรมวัตร (๒๕๔๐) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวพวนกล่าวคือ ประจักษ์ เข้มมุกด์ (๒๕๒๑) ศึกษาวิจัยเรื่อง การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวพวนกับวัฒนธรรมไทย ศึกษากรณีชาวพวน ตำบลหาดฉัตร อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุโขทัย พบว่าความเห็นและความเชื่อของ

ชาวพวนต่อประเพณีดั้งเดิมที่ผสมกลมกลืนมีความรัก มีการช่วยเหลือกันของชาวพวน ส่วนการแต่งงานที่ไม่เป็นไปตามประเพณีของบ่าวสาว (ตัวหรือปิ่นกัน)ที่ว่าชีวิตจะไม่มีความสุขนั้น ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ตามคำกล่าว ความเชื่อเรื่องอาบนํ้าก่อนท่ายู่ในระดับกำลังกัน การรักษาไข้โดยการทรงเจ้าเข้าผี(การเยา)ส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อดือ การตงช่วง การก่าฟ้ายังมีการปฏิบัติอยู่ การถามห้อยยาไม่เคร่งครัด ถ้าคนเรียกว่าลาวหรือลาวพวนจะไม่พอใจ ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันใช้ภาษาพวน ถ้าคนพวนพูดภาษาไทยด้วยจะไม่พอใจ ความสามารถในการใช้ภาษาไทยมีความสัมพันธ์กับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้มากกว่าผู้ที่ใช้ภาษาไทยได้ไม่ดี ผู้ที่ยึดมั่นประเพณีน้อย จะถูกกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้มากกว่าผู้ที่ยึดมั่นประเพณีมาก ผู้ที่ศึกษาระดับสูงจะถูกกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ บังคับสนับสนุนให้การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่ง คือ การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

กนกพรรณ แสงเรือง (๒๕๓๒) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวน กรณีศึกษาชุมชนลาวพวนในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่าความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่างๆของลาวพวนจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับตัวแปร คือ วัย ระดับการศึกษาและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม ส่วนการรักษาเอกลักษณ์ด้านต่างๆ มีผลทางสังคมทำให้เกิดการรวมตัวในท้องถิ่นและต่างถิ่น อันเป็นผลให้เกิดการช่วยเหลือในระหว่างลาวพวนด้วยกันมากขึ้น

รณรงค์ ศิริพันธุ์ (๒๕๓๘) ศึกษาวิจัยเรื่องการยอมรับภาวะ โลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาชุมชนไทพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่าลักษณะทั่วไปของประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตและยึดถือแบบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทพวน ผู้รับรู้ข่าวสารและผู้นำจะยอมรับภาวะโลกาภิวัตน์มากกว่าผู้ไม่รับรู้ข่าวสารและผู้ตาม

จารุวรรณ ธรรมวัตร (๒๕๔๐) ศึกษาวิจัยเรื่อง คำานานและพงศาวดารลาวพวน : อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์ พบว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของลาวพวน ปรากฏในนิทานน้ำเต้าปั้งพื้นขุนบรมราชธิราช พงศาวดารเมืองพวน กงคินเมืองพวน พงศาวดารหลวงพระบาง พงศาวดารเวียงจันทน์และกลอนลำ ซึ่งเอกสารทั้งหมดนี้เรียบเรียงโดยนักปกครองและนักวิชาการลาวพวนคือ การอ้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติเพื่อประนีประนอมความขัดแย้งกับกลุ่มลาวหลวงพระบางลาวเวียงจันทน์ ข่า จีนฮ่อและเวียคนาม อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์นี้ หมอล่าภากอฮีสถานได้ขยายขอบเขตเครือญาติ ไว้ในกลอนลำโดยกล่าวถึงไทย ลาว พม่า เวียคนาม อินเดีย ญี่ปุ่น ชาวตะวันตก ซึ่งเรียกรวมๆ กันว่า ฝรั่งเศสสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศที่กว้างขวางขึ้น แนวคิดอีกประการหนึ่งที่ปรากฏอย่างต่อเนื่อง คือ อุดมการณ์ของผู้นำโดยผู้นำต้องรอบคอบรู้ด้านจารีต ประเพณีและเป็นนักบุญที่

เครื่องคิด คังมันทศพิศราชธรรม

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยทางด้านภาษาศาสตร์ในภาษาพวนของ ทศโนย อารมย์ตุง (๒๕๒๑) รัชนี เสนีย์ศรีสันต์ (๒๕๒๖) อุทัยวรรณ คันหยง (๒๕๒๖) ชลลดา ตั้งวาททรัพย์ (๒๕๓๔) จารุวรรณ ตุงปิติ (๒๕๓๒) คังนี่ ทศโนย อารมย์ตุง ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาเปรียบเทียบเสียงของคำภาษาพวน กับ ภาษาไทยมาตรฐาน พบว่าภาษาพวนมีเสียงพยัญชนะที่แตกต่างไปจากเสียงพยัญชนะของภาษาไทย มาตรฐาน ๓ หน่วยเสียงคือภาษาพวนจะไม่มีเสียง ช ฉ จะออกเสียงเป็น ซ ฅ แทน ไม่มีเสียง ร จะออกเสียงเป็น ฮ แทน และมีเสียง ฉู นาสิกเพิ่มขึ้น เสียงสระประสม เอื้อะ เพิ่มขึ้นและออกเสียง ไอ เป็น เออ เสียงวรรณยุกต์มี ๖ เสียง ถ้าเสียงภาษามาตรฐานเป็นเสียงโท ภาษาพวนจะออกเสียงเป็นเสียงสูง- ขึ้นคล้ายเสียงตรี เสียงวรรณยุกต์จั่วของภาษาไทยมาตรฐาน เมื่อปรากฏอยู่ในพยางค์หน้าของคำ ประสม ภาษาพวนจะออกเสียงเป็นคำคล้ายเสียงเอก คำตาย สระเสียงสั้น ภาษาพวนจะออกเป็นเสียงสูง- ขึ้น สูง-ต่ำ

รัชนี เสนีย์ศรีสันต์ (๒๕๒๖) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบเสียงและระบบ เสียงในภาษาลาวพวน มาบปาด้า ของผู้พูดภาษาที่มีอายุต่างกัน พบว่าระบบภาษาลาวพวนที่พูดโดย คนต่างอายุกันมีระบบเสียงเหมือนกัน มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ๕ หน่วยเสียง หน่วยเสียงพยัญชนะ ๒๐ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ ๑๔ หน่วยเสียงแต่มีสัทลักษณะของเสียงบางเสียงต่างกันซึ่งเสียงเหล่านี้อยู่ใน ระยะแปรเปลี่ยนโดยอิทธิพลของภาษารอบข้าง คือภาษาไทยเพชรบุรีและภาษาไทยกรุงเทพฯ ผู้พูดภาษา ลาวพวนกลุ่มอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปยังคงออกเสียงภาษาลาวพวนเดิมในอัตราสูง ส่วนผู้พูดภาษาลาวพวนกลุ่ม อายุน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม ๑๕ - ๒๕ ปีออกเสียงแบบภาษาไทยมาก

อุทัยวรรณ คันหยง(๒๕๒๖) ศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคำของคน ตามระดับอายุในภาษาพวน อำเภอเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตำบลบางน้ำเขียว อำเภอ พรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าการใช้คำศัพท์ของคนตามระดับอายุจะนำคำอื่นมาใช้ร่วมกับคำศัพท์ เดิมในภาษาพวนมากกว่าการใช้คำศัพท์เดียวกัน การเปลี่ยนแปลงเสียงของคำจะเป็นการเปลี่ยนแปลง ชนิดไม่มีข้อจำกัด หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงเดียวกับ ภาษาไทยกรุงเทพฯมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำมีมากขึ้น คำศัพท์บางคำเลิกใช้ในแต่ละ กลุ่มอายุและผู้พูดภาษาพวนที่มีระดับอายุปานกลางและอายุน้อย มีการเปลี่ยนแปลงการใช้คำมากเพราะ ได้รับอิทธิพลจากภาษาไทยกรุงเทพฯซึ่งเป็นภาษาของทางราชการ

จารุวรรณ ตุงปิติ (๒๕๓๒) ศึกษาวิจัยเรื่องลักษณะของภาษาลาวพวนที่ตำบลหัว หัว อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่าภาษาลาวพวนที่ตำบลหัวหว้ามีหน่วยเสียงพยัญชนะ

๒๐ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระเดี่ยว ๑๘ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม ๑ หน่วยเสียง หน่วยเสียงวรรณยุกต์ ๖ หน่วยเสียง ลักษณะพยางค์ การสร้างคำ การจำแนกคำ โครงสร้างของวลีและการเรียงคำในประโยคมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษามาตรฐาน

ชลลดา ตั้งวาลย์ทรัพย์ (๒๕๓๔) ศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันกับของจารวรรณ ฐยปิติ และได้ผลของการวิจัยเช่นเดียวกัน คือการศึกษาวินิจฉัยเรื่องการศึกษาลักษณะของภาษาลาวพวนที่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก พบว่าภาษาลาวพวนที่ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีหน่วยเสียงพยัญชนะ ๒๐ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระเดี่ยว ๑๘ หน่วยเสียง หน่วยเสียงประสม ๑ หน่วยเสียง หน่วยเสียงวรรณยุกต์ ๖ หน่วยเสียง ลักษณะพยางค์ การสร้างคำ การจำแนกคำ โครงสร้างของวลี และการเรียงคำในประโยคมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทยมาตรฐาน

สุรี โบตระกูล (๒๕๓๗) ได้ศึกษาวินิจฉัยเกี่ยวกับพิธีกรรมและวรรณกรรมต่างๆของชาวพวนคือการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีบุญก่าฟ้าของลาวพวน : กรณีศึกษาหมู่บ้านพวน ตำบลบางน้ำเขียว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าพิธีบุญก่าฟ้าเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ โดยพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและพิธีกรรมยังสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางเครือญาติ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหลังการสมรส ซึ่งเป็นแบบ Matrilineal การให้ความสำคัญกับญาติทางฝ่ายหญิงเป็นหลัก ซึ่งเป็นแบบ Matrilineal อีกทั้งพิธีกรรมยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ความเชื่อที่ประกอบด้วยพระพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์และความเชื่อดั้งเดิมซึ่งมีการจัดลำดับสถานภาพความสูงต่ำภายในโครงสร้างเดียวกันนอกจากนี้พิธีกรรมยังมีบทบาทพิเศษให้ลาวพวนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน

อุบลทิพย์ จันทระเนตร (๒๕๓๗) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกล่อมเด็กกับโลกทัศน์ของลาวพวน : กรณีศึกษาหมู่บ้านวัดภูสีทอง จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าความหมายทั้งคำลาวและคำไทยในเพลงกล่อมเด็ก สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ด้านต่างๆ ซึ่งวิเคราะห์ได้จากการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของคำร้องในเพลงกล่อมเด็ก คำที่ชาวพวนจำเป็นต้องใช้เพื่อสื่อการ แสดงออกในวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่เป็นคำไทยและปรากฏในบริบทที่อ้างสถานที่ การขอร้องหรือข้อห้าม การทำอาหาร กิจวัตร ชนชั้น ประเพณี สารเสพคิด ความขัดแย้ง ความสุขและการเปรียบเทียบเมื่อเวลาผ่านไปคำไทยแทรกคำลาวและค่อยๆมีบริบทเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เกี่ยวกับความรัก การแสดงเสน่ห์ การปฏิเสธ การอนุญาตและการแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจ นอกจากพวนในหมู่บ้านนี้จะเปลี่ยนวิถีชีวิตและโลกทัศน์ใหม่ ยังพบคำร้องแสดงความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น หม่อมสาวในบริบทความรัก

สมาชิกครอบครัวในบริบทเลี้ยงดูบุตร สมาชิกชุมชนในบริบทความสัมพันธ์ประจำวัน มนุษย์กับธรรมชาติในบริบท การใช้ทรัพยากร ในเพลงลาวมีคำแสดงการนำผลผลิตธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิต

ภาพยนตร์ อุดมศิลป์ (๒๕๓๕) ศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมไทพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม พบว่าลักษณะโครงสร้างของวรรณกรรมมีทั้งที่ไม่ซับซ้อน และซับซ้อนตามประเภทของนิทานและความยาวของเนื้อเรื่อง วรรณกรรมนิทานลายลักษณ์มีกลวิธีการเปิดเรื่อง การปิดเรื่อง คล้ายวรรณกรรมลายลักษณ์โดยทั่วไป ส่วนวรรณกรรมนิทานมุขปาฐะได้ปรับเปลี่ยนกลวิธีการเปิดเรื่อง การปิดเรื่องอย่างง่าย ตามจุดประสงค์ในการเล่า รวมทั้งกลวิธีของผู้เล่าส่วนใหญ่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบูรพกรรม การป่าเพื่อทานบารมี ความรัก ชนชั้น คุณธรรมโดยสะท้อนจากพฤติกรรมของตัวละครเป็นสำคัญ วรรณกรรมไทพวนมีบทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังในงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ให้การศึกษา ปลุกฝังค่านิยมค่านต่างๆ แก่คนในสังคม นอกจากนี้ยังช่วยเสริมวัฒนธรรมให้สมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น ช่วยรักษาแบบแผนของสังคมทั้งช่วยสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของชาวไทพวน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

งานวิจัยส่วนใหญ่เขียนถึงแง่มุมแง่ใดแง่หนึ่งของชาวพวนหรือลงลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีได้เกี่ยวกับ การศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้านของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีแต่อย่างใด

นิยามศัพท์เฉพาะ

พวนบ้านหมี่ หมายถึง กลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นพวน ซึ่งมีประเพณี วัฒนธรรม และภาษาเป็นของตนเอง ต่อมาได้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

วิถีชีวิตในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง แนวทางดำเนินชีวิตของชาวพวนบ้านหมี่ อันประกอบไปด้วยการนับถือศาสนา ระบบครอบครัวและสังคม การปลูกเรือน เครื่องใช้ไม้สอย อาหารการกิน การแต่งกาย สุขภาพอนามัย งานช่างฝีมือด้านการทอผ้า วรรณกรรม มหรสพและการละเล่นต่างๆ

ประเพณีพื้นบ้านในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ความประเพณีที่ชาวพวนบ้านหมี่ ถือเป็นแบบแผนปฏิบัติตามกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

บทที่ ๒

ภูมิหลังของพวนบ้านหมี่

ชาวพวนบ้านหมี่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานดังจะแยกประเด็นในการศึกษาคือไปนี้

- ๑ ที่มาของชื่อพวนบ้านหมี่และการอพยพย้ายถิ่น
- ๒ ประวัติความเป็นมาของผู้สร้างเมืองพวนและการสร้างบ้านแปลงเมือง
- ๓ สภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

๑ ที่มาของชื่อพวนบ้านหมี่และการอพยพย้ายถิ่น พวน เป็นคำเรียกชื่อชนกลุ่มน้อย ที่มีถิ่นฐานเดิมตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงครันนินห์ (ปัจจุบันคือที่ราบสูงเชียงขวาง) แขวงเมืองเชียงขวางซึ่งเป็นรัฐอิสระในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มาของคำว่า พวน มีผู้สันนิษฐานไว้หลายทาง เป็นคนว่า คำว่า"พวน" น่าจะมาจากชื่อของปริมาณคนในดินนั้นบ้าง ชื่อเครื่องแต่งกายบ้าง ชื่อของไทยสาขาต่างๆบ้าง ชื่อภูเขาบ้าง ข้อสันนิษฐานเหล่านี้จะขาดน้ำหนัก ขาดเหตุผลที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากไม่มีคำว่าพวนปรากฏให้เห็น เกี่ยวกับเรื่องนี้ บุญย์ เจริญไชย อัครรัฐมนตรีหลายสมัย เป็นเชื้อสายผู้ไทจากอีสาน (๒๕๒๕ : คำนำ) ได้อธิบายถึงที่มาของคำว่าพวนไว้ที่น่าฟังและน่าเป็นไปได้ กล่าวคือ

"คำว่า พวน อาจมาจากชื่อดำน้ำสายหนึ่งเรียกว่าน้ำพวน แต่ฝรั่งเศสเขียนว่า Pou-Bun หรือ Phou-Buneซึ่งอ่านได้ว่าภูเอนหรือผู้เอนที่ยังหาความหมายไม่ได้ แต่การตั้งชื่อเมืองตามชื่อดำน้ำก็มีตัวอย่างอยู่ทั่วไป เช่น เชียงคาน เมืองเก่าก่อนหลวงพระบางได้ชื่อตามสถานที่ตั้งอยู่ปากน้ำคางเมืองอุ ได้ชื่อดำน้ำอู เป็นต้น"

ดังนั้นคำว่า พวน จึงน่าจะมาจากชื่อของดำน้ำที่ไหลผ่านเมือง นอกจากนี้ Lebar Frank M, and other(๑๕๖๔ : ๒๒๘) กล่าวไว้ว่า "คำว่า พวน เขียนได้หลายแบบได้แก่ Phoueun Phuan Phu-un Puan หมายถึง คำที่ผู้คนในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มทางตอนใต้ใช้เรียกคนเชื้อชาติไทย หรือ คนเผ่าไท (Tai) สาขาหนึ่งในที่ราบสูงเชียงขวาง ดินกำเนิดของพวนมี ๖ หัวเมือง ได้แก่ เมืองซำเหนือ เมืองแดงหรือแดง เมืองไพศาลี เมืองคำเกิด เมืองคำมวน เมืองเวียงไชย สาเหตุที่ชาวพวนส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเนื่องจากถูกกวาดต้อนมา

พวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองพวนในแผ่นดินลาว ทิศเหนือติดต่อกับพวน (ซำเหนือและนครหลวงพระบาง) ทิศใต้ติดต่อกับเวียงจันทน์ ทิศตะวันออกติดต่อกับคำมวนและญวนกลาง ทิศตะวันตกติดต่อกับนครหลวงพระบาง เมืองพวนเป็นเมืองที่มีเทือกเขา ภูเขาตลับจับซ้อน เช่น ภูเขาเป็นภูเขา

ที่สูงที่สุดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ สูงถึง ๕,๒๔๒ ฟุต อากาศเย็น พื้นดินอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุ เป็นต้นน้ำของลำน้ำโขง ลำน้ำจันทน์และน้ำเนี้ยวซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขง สภาพภูมิประเทศเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อการกำหนดลักษณะนิสัยของชาวพวนให้เป็นคนรักสงบ ใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ไม่ชอบแก่งแย่งแข่งดีกับใคร ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสานตะกร้า กระบุง เครื่องมือหาปลาต่างๆ ความหน้าที่ของคน คำเนิ่นชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย และมีเวลาว่างพอที่จะสังสรรค์สนทนารวมของคนให้ติดต่อกันอย่างไม่ขาดสาย ดังที่สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๓๐ : ๓๑) ได้เขียนถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ซึ่งพบในแขวงเมืองเชียงขวาง เขตที่เป็นเมืองพวน คือ ไหหิน ในบริเวณที่เรียกกันว่าทุ่งไหหิน ลักษณะของทุ่งไหหินเป็นที่ราบสูงที่สุดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แบ่งเขตแดนระหว่างลาวเหนือกับลาวกลาง เป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงขวาง มีลักษณะหินทรงกลมรูกลวงภายในสูงประมาณ ๑ - ๒.๕ เมตร ตั้งเรียงรายตามที่ราบจำนวนไม่น้อยกว่า ๓๐ แห่ง เป็นแหล่งที่ชาวพวนตั้งหลักปักฐานอยู่ การอพยพของชนชาติพวน จากฝั่งลาวเข้าสู่ฝั่งไทยเป็นไปในลักษณะกระจัดกระจาย อพยพเข้ามาเป็นระยะๆตามที่ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดจากประชุมพงศาวดาร จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๓๒๑ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก กับเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพตีเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์และอพยพครัวเรือนมีทั้งลาวเวียง ลาวพวนและผู้ไทย ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองที่ร้างว่างเปล่า คือเมืองสระบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองจันทบุรี

พ.ศ. ๒๓๓๘ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครัวหลวงพระบาง อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โปรดฯให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองสระบุรี เมืองอยุธยา พ.ศ. ๒๓๔๗ กองทัพกรุงเทศาภิบาลเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ ครัวเขลยเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสระบุรี เมืองราชบุรี

พ.ศ. ๒๓๕๒ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั่วไชยอุปฮาดชาวลาว เมืองนครพนม พาสมัครพรรคพวกประมาณ ๒,๐๐๐ คนเศษ อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่คลองมหาหงส์ เมืองสมุทรปราการ ภายหลังไปรวมกับชาวพวนสร้างเมืองใหม่ขึ้นเรียกว่าเมืองพนัสนิคม

พ.ศ. ๒๓๖๒ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์คิดกบฏ เจ้าพระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพไทยไปปราบได้สำเร็จ กวาดค้อนผู้คนจากเวียงจันทน์ลงมาเป็นจำนวนมากมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครชัยศรี เมืองสระบุรี และเมืองพนัสนิคม พ.ศ. ๒๓๖๘ ครัวลาวเวียง ลาวพวนอพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ เมืองสุโขทัย เมือง

นครนายก เมืองสิงห์บุรี เมืองนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๓๘๐ ชาวพวนอำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี ถูกกวาดต้อนลงมากรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลที่ว่า เมืองพวนเป็นเมืองใกล้กับเวียคนาม จะเป็นประโยชน์แก่เวียคนามได้ จึงโปรดฯให้รวบรวมผู้คนชาวเมืองพวนลงมาให้มากที่สุด

พ.ศ. ๒๔๑๘ และ พ.ศ. ๒๔๒๖ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทัพกรุงเทพฯยกไปปราบจีนฮ่อที่เข้ามาบุกหัวเมืองพวนได้สำเร็จ อพยพชาวพวนมาอยู่ที่กรุงเทพฯ

พวนบ้านหมี่ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๗๒ เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลบ้านเช่า อำเภอสนามแจง จังหวัดลพบุรี ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบ้านหมี่ ชื่อตำบลบ้านเช่า ชื่ออำเภอบ้านหมี่ เป็นชื่อถิ่นฐานเดิมของชาวพวนที่มีอยู่ในแขวงเมืองเชียงขวาง ชาวพวนจึงตั้งชื่อถิ่นฐานที่มาอยู่ใหม่ตามชื่อที่มีอยู่ในถิ่นเดิม เพื่อให้ระลึกถึงภูมิสำเนาเดิมของตน ดังที่สมชาย นิลอาธิ (๒๕๒๒ : ๑๕) ได้เขียนเกี่ยวกับชาวพวนไว้ในบทความเรื่อง ดาวเวียงที่หนองเมืองชนกลุ่มน้อยที่เป็นคนไทย ความว่า "ชาวพวนอยู่ที่บ้านเดิม เรียกว่า บ้านเช่า หรือบ้านเช่า" และชัชวาลย์ สุคันธวิภาติ (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่าเป็น

"ชาวพวนเป็นชนชาติที่มีลักษณะพิเศษคือ แม่จะอพยพโยกย้ายไปหาแหล่งที่ทำมาหากินหรือตั้งหลักแหล่งใหม่นิยมนำชื่อบ้านเดิม หรือลักษณะภูมิประเทศที่อยู่อาศัยเดิมมาเป็นชื่อเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นชื่อบ้านหมี่ บ้านเช่า จากการสอบถามชาวพวนเมืองเชียงขวางได้ความว่า บ้านหมี่ที่เมืองเชียงขวางแต่เดิมมี ๒ ชื่อ คือ บ้านหมี่บ่อเหล็ก กับบ้านหมี่ม้อน เหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านหมี่บ่อเหล็ก เพราะเป็นแหล่งที่มีแร่เหล็กดีที่สุดในดินแดนแถบนั้น ชื่อบ้านหมี่ม้อนคำว่าม้อน หมายถึง คั่วไหม เพี้ยนเสียงมาเป็นคำว่าหม่อนที่นำมาใช้ในการทอผ้า"

นอกจากที่กล่าวแล้วยังมีหลักฐานสำคัญคือ หนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองพวน (ภูมิ วงวิจิตร ๑๕๕๔ : ๑๕-๘๒) ระบุถึงคำว่าบ้านหมี่ บ้านเช่า โดยกล่าวถึงบ้านโนนเวียงกว้าง เวียงแสน เวียงสุข เวียงคำ ที่ไทกวาดครวไป แสดงให้เห็นว่าชื่อบ้านหมี่ บ้านเช่า ซึ่งแต่เดิมใช้ว่าบ้านเช่าเป็นชื่อที่มีอยู่ในเมืองเชียงขวาง และไม่ว่าจะเป็นชื่อบ้านกล้วย เชียงงา เชียงแคด ที่นำมาตั้งในถิ่นฐานใหม่ล้วนแล้วแต่เป็นชื่อที่มีมาแต่เดิมในเมืองเชียงขวางทั้งสิ้น จึงยืนยันได้ว่าชื่อบ้านหมี่มีที่มาจากชื่อถิ่นฐานเดิมของชาวพวนแขวงเมืองเชียงขวางอย่างแน่นอน

๒ ประวัติความเป็นมาของผู้สร้างเมืองพวนและการสร้างบ้านแปลงเมือง

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๑ พงศาวดารล้านช้าง คำนานเมืองสุวรรณโลกของพระมุนิทรานวัตร วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ(วัดพระปรางค์) อำเภอศรีษะพนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีข้อความตรงกันว่าพระโอรสองค์ที่ ๑ ของขุนบรม (ขุนบรม) ผู้ครองเมืองหนองแ่ พระนามว่า ขุนเจ็ดเจือง เป็นผู้สร้างเมืองพวนในสมัยเมื่อขุนบรมลงมาสร้างเมืองแ่หรือแ่ (เคียนเบียนฟู) เพื่อจะขยายอาณาเขตของหนองแ่ให้กว้างใหญ่ไพศาลจึงได้ให้โอรส ๑ องค์ไปสร้างเมืองต่างๆ โดยส่งโอรสองค์ที่ ๑ พระนามว่าขุนเจ็ดเจืองไปสร้างเมืองพวน (เมืองเชียงขวาง) เมื่อ พ.ศ.๑๒๘๐ ขุนเจ็ดเจืองจึงได้สร้างบ้านแปลงเมืองของชาวพวนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวพวนได้อพยพย้ายถิ่นฐานหลายครั้งจนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพวนกลุ่มใหญ่อพยพเข้ามาอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โปธิ์ แซมถ่าเจียก (๒๕๑๖ : ๖ - ๑) ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหัวหน้าพวน ที่ได้รับการแต่งตั้งมาแต่เมืองเวียงจันทน์มีนามว่า "พระยาวิทานได้นำชาวบ้านจัดสร้างวัดหินปักใหญ่ ฝ่ายสงฆ์มีอาชญาคู้เป็นประธาน และเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดหินปักใหญ่" คำว่า อาชญา หมายถึงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจคดีความต่างๆ มีอำนาจในการครอง ถือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระ พวนบ้านหมี่เป็นพวนกลุ่มใหญ่ที่สุดแต่จำนวนเท่าใดไม่ได้กำหนดแน่นอนได้เข้ามาสร้างบ้านเมืองอยู่ในประเทศไทย เหตุผลที่พวนกลุ่มนี้มาหยุดอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีเป็นจำนวนมาก อาจเนื่องมาจากเมืองลพบุรียังไม่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น อีกทั้งมีทำเลที่เหมาะสมแก่การทำมาหากิน ด้วยอำเภอบ้านหมี่มีลักษณะที่คล้ายถิ่นฐานเดิมคือเมืองเชียงขวาง มีภูเขาเป็นลักษณะเป็นเนินเตี้ยๆ เป็นภูเขาหินปูนกระจายอยู่ทางคอนเหนือเป็นแนวลงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามลำดับคือ เขาวง เขาคอนคิง เขาถ่าแพน เขาวงภู(มีถ่าค่างขาว) เขาสนามแ่ เขาตาลีกา เขาตีหิน เขาหมอนอิง เขาใหญ่ อีกทั้งมีลำน้ำธรรมชาติอยู่ทางที่ราบที่รับน้ำฝนที่ไหลมาทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ความยาวประมาณ ๑๐ กิโลเมตร แม้ชาวพวนจะอยู่ภายใต้การปกครองของไทย แต่ชาวพวนยังคงยึดมั่นในฮีตสิบสองคองสิบสี่ กล่าวคือ ยังคงดำเนินรอยตามประเพณีในรอบ ๑๒ เดือน และประเพณีในรอบชีวิต แม้จะมีการปรับวิธีการบางอย่างให้เข้ากับสภาพแวดล้อมการนับถือผี ความศรัทธาในพระยาแ่ ยังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังปรากฏให้เห็นจากการประกอบพิธีกรรมของชาวพวนบ้านหมี่ที่มีการสร้างและให้ความเคารพศาลปู่ตา ชาวพวนจะสร้างศาลปู่ตาไว้ข้างวัด มีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษอย่างสม่ำเสมอ เพราะถือเป็นสิ่งที่พึงพอใจ มีการขนบานศาลกล่าว ขอความช่วยเหลือ จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าชาวพวนหลายสิบคนจะได้รับคำตอบในแนวทางเดียวกันว่ามีปู่ตาเป็นผู้มีพระคุณ คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีปัญหาอะไรวิญญูณของปู่ย่า ตายาย รวมทั้งพระยาแ่จะช่วยเหลือคลายปัญหา หรือความทุกข์เหล่านั้นลงได้

ชาวพวนได้สร้างบ้านแปลงเมืองสืบมา จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเกรงภัยจากประเทศมหาอำนาจที่จะมาช่วงชิงดินแดนบางส่วนไปจากไทย จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองอีสานเข้าด้วยกันเป็นหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ในปีพ.ศ. ๒๔๓๓ และโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมไปดำรงตำแหน่งหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ทรงยกฐานะหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือให้เป็นมณฑล โดยใช้ชื่อว่า มณฑลลาวพวน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมปกครองไปให้ชาวพวนคือคร่อน ทรงจัดสร้างงบประมาณบำรุงมณฑล การจัดเก็บภาษีอากรศรฐา การฝึกหัดนายทหารส่งประจำตามหัวเมืองต่างๆ ซึ่งชาวพวนคงรวมกลุ่มเป็นพวกเดียวกันได้ เพราะการปฏิบัติตามจารีตประเพณีนิยมของคน จึงไม่ดูชนชาติพวน แล้วยู่ได้การปกครองของต่างชาติ ซึ่งโดยอดีตเมืองพวนจัดได้ว่าเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง จารุวรรณ พุ่มพฤษย์ (๒๕๓๐ : ๖๖) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

"เมื่อพิจารณาตามความในพงศาวดาร เฉพาะที่กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับเมืองพวน รู้สึกว่าเมืองพวนจะเป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่ง ทั้งนี้เข้าใจว่าเมืองพวนจะเป็นเมืองใหญ่ มีชาวไทยตั้งถิ่นฐานอยู่มาก หรือจะเป็นนโยบายในทางการปกครองก็อาจเป็นไปได้ จึงได้ยกเอาชื่อเมืองพวนขึ้นเป็นชื่อตำแหน่งผู้ปกครอง เหมือนอย่างเอาชื่อเมืองสำคัญเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑล เช่น มณฑลอยุธยา ชื่อตำแหน่งผู้ปกครองเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา มณฑลนครสวรรค์ เป็นสมุหเทศาภิบาลนครสวรรค์ เป็นต้น"

ชาวพวนแม้จะถูกรุกรานจากต่างชาติ หากแต่ยังมีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างเหนียวแน่นมั่นคง จึงยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้พวนบ้านหมี่พอมีกลิ่นอายแห่งวัฒนธรรมในอดีตสืบทอดมาให้เห็นแม้บางอย่างจะได้ประยุกต์ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันไปบ้างแล้วก็ตาม ภาษาพวน ขนบธรรมเนียมพวนเช่น บุญก่าฟ้าก่าเกียงคงมีผู้กล่าวขวัญถึง ยึดมั่นและปฏิบัติตามอย่างน่าภูมิใจ

๓ สภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ชาวพวนบ้านหมี่มีสภาพที่พบเห็นโดยทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๑ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี (๒๕๔๑ : ๑ - ๑๒) ได้อธิบายไว้ดังนี้

๓.๑ สภาพทั่วไป

๓.๑.๑ ลักษณะที่ตั้ง ที่ว่าการอำเภอบ้านหมี่ตั้งอยู่บนถนนเทศบาล เขตเทศบาลเมืองบ้านหมี่ ห่างจากจังหวัดลพบุรีระยะทาง ๓๑ กิโลเมตร อำเภอบ้านหมี่มีเนื้อที่ประมาณ ๖๐๗.๗๐๖ ตารางกิโลเมตร เขาสนามแจง ถือเป็นสัญลักษณ์ของประชาชนชาวบ้านหมี่

๓.๑.๒ อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอโคกสำโรง จังหวัด
ลพบุรี และอำเภอศาลี จังหวัดนครสวรรค์

ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี และอำเภอท่าเรือ จังหวัด
ลพบุรี

ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี

ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี และอำเภอสิงห์บุรี
จังหวัดสิงห์บุรี

๓.๑.๓ ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ สภาพเนื้อที่เป็นที่ราบเหมาะ
แก่การทำนา บางพื้นที่เป็นที่ราบสลับกับที่สูงและภูเขาเหมาะแก่การทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ภูมิอากาศเป็นแบบ
มรสุมเมืองร้อนมี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่กุมภาพันธ์ถึงเมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่พฤษภาคมถึง
พฤศจิกายน ส่วนใหญ่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ธันวาคมถึงกุมภาพันธ์

๓.๑.๔ การปกครอง แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครอง
ท้องที่ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็น ๒๒ ตำบล ๑๕๕ หมู่บ้าน คือตำบลเชียงงา ๑๐ หมู่บ้าน ตำบลโพนทอง ๗ หมู่
บ้าน ตำบลสนามแจง ๕ หมู่บ้าน ตำบลหนองทรายขาว ๗ หมู่บ้าน ตำบลหนองเต่า ๘ หมู่บ้าน ตำบล
พุกา ๔ หมู่บ้าน ตำบลบ้านชี ๑๒ หมู่บ้าน ตำบลมหาสอน ๘ หมู่บ้าน ตำบลบางขาม ๗ หมู่บ้าน
ตำบลบางผึ้ง ๕ หมู่บ้าน ตำบลไผ่ใหญ่ ๖ หมู่บ้าน ตำบลสายห้วยแก้ว ๗ หมู่บ้าน ตำบลหนองกระเบียน
๕ หมู่บ้าน ตำบลหนองเมือง ๗ หมู่บ้าน ตำบลหินปัก ๑๐ หมู่บ้าน ตำบลคอนคิง ๖ หมู่บ้าน ตำบล
คงพลับ ๕ หมู่บ้าน ตำบลบางกะสี ๗ หมู่บ้าน ตำบลซอนม่วง ๖ หมู่บ้าน ตำบลบ้านกล้วย ๕ หมู่บ้าน
ตำบลบ้านทราย ๖ หมู่บ้าน ตำบลบ้านหมี่อยู่ในเขตเทศบาลทั้งตำบล มีเทศบาล ๑ แห่ง คือ เทศบาล
บ้านหมี่

๓.๑.๕ ประชากร มีประชากรทั้งสิ้น ๑๕,๑๔๒ คนแยกเป็นชาย ๑๕,๔๒๕
คน หญิง ๑๕,๕๑๗ คน หากพิจารณาเฉพาะชาวพวนที่มีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ตำบล คือ เชียงงา ไผ่ใหญ่
โพนทอง บ้านกล้วย บ้านทราย หินปัก บางกะสี สนามแจง หนองทรายขาว หนองเต่า มีทั้งสิ้น
๑๘,๒๗๔ คน แยกเป็นชาย ๑๘,๘๓๖ คน หญิง ๑๕,๔๓๘ คน เป็นชาวพวนทั้ง ๑๐ ตำบลที่กล่าวถึง
ข้างต้น (ข้อมูลสิ้นสุดเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๐)

๓.๒ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม แบ่งออกเป็น

๓.๒.๑ อาชีพ ทำนาประมาณร้อยละ ๘๕ ทำไร่ประมาณร้อยละ ๑๐
เลี้ยงสัตว์ประมาณร้อยละ ๐.๕ รับจ้างประมาณร้อยละ ๐.๕ อื่นๆประมาณร้อยละ ๔ รายได้เฉลี่ย
๑๖,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี การอุตสาหกรรมมีโรงงานอุตสาหกรรม ๒๒ แห่ง การพาณิชย์กรรมมีบริษัท
ห้างหุ้นส่วน ๓๒ แห่ง โรงรับจำนำ ๑ แห่ง ตลาด ๒ แห่ง

๓.๒.๒ สาธารณูปโภค สาธารณสุข และคมนาคม สาธารณูปโภค
การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคตำบลที่มีไฟฟ้าใช้แล้ว ๒๒ ตำบล การประปาส่วนภูมิภาคในเขตเทศบาลและบาง
ตำบล โทรศัพท์ติดตั้งเขตเทศบาลและบางตำบล สาธารณสุขมีโรงพยาบาลของทางราชการ ๑ แห่ง
สถานีอนามัยของเทศบาล ๑ แห่ง สถานีอนามัยตำบล ๒๒ แห่ง สถาบันทางการเงินมีธนาคารเพื่อการ
เกษตรและสหกรณ์การเกษตร ๑ แห่ง ธนาคารออมสิน ๑ แห่ง ธนาคารพาณิชย์ ๓ แห่ง ธนาคาร
รณานูบาล ๑ แห่ง คมนาคมมีรถโดยสารประจำทางบ้านหมี่-ลพบุรี บ้านหมี่-ช่องแค บ้านหมี่-หนองม่วง
และบ้านหมี่-สุพรรณบุรี

๓.๒.๓ ภาษา มีผู้ใช้ภาษาถิ่นพวนและภาษาลาวเงี้ยวร้อยละ ๖๐ ภาษา
ไทยร้อยละ ๔๐ ภาษาถิ่นพวนมีเสียงพยัญชนะ ๒๐ หน่วยเสียง เสียง ข, ฉ, ร ในภาษาไทยออกเสียงเป็น
เสียง ช, ส หรือ ฎ มีเสียง ญ นาสิกเพิ่มขึ้น มีเสียงสระเดี่ยว ๑๘ เสียง สระสระประสม ๓ เสียง เสียง
วรรณยุกต์ ๖ เสียง เสียงสระ ไอ ออกเสียงเป็นเสียงสระ เออ เช่น ใส ออกเสียงเป็น เสอ โกล้ ออกเสียง
เป็น เกือ เป็นต้น เสียงสะกดแม่ กก ออกเป็นสระเสียงสั้น มีเสียงหยุดที่สั้นเสียง เช่น คาก ออกเสียง
เป็น คะ ออก ออกเสียงเป็น เออะ ปาก ออกเสียงเป็น ปะ เป็นต้น เสียงพยัญชนะควบกล้ำมี ๒ เสียง คือ
กว กว เสียงวรรณยุกต์มี ๖ เสียง คำเป็นที่มีพยัญชนะ ก จ ค ด บ ป อ เป็นพยัญชนะต้นและใช้ไม้โท
พวนออกเป็นเสียงสูง-จั้นคล้ายเสียงตรี วรรณยุกต์จ้ควาอยู่พยางค์หน้าของคำประสม พวนออกเป็นเสียง
ต่ำคล้ายเสียงเอก คำตายสระเสียงสั้น พวนออกเป็นเสียงสูง-จั้น สูง-ตก การเขียนรูปคำเขียนตามเสียง
อักษรวิธี เช่น แม่กน ไช้ น สะกคั่วเดี่ยว มีเสียงควบกล้ำ ร ถ ว

อักษรตัวธรรม ใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนาหรือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์

อักษรไทยน้อย ใช้เขียนเรื่องราวทางโลก ใช้อ่านในงานอยู่เป็นเพื่อนศพ

(เงินเดือน)

ภาษาพวนเป็นสิ่งที่หล่อหลอมดำเนินของความเป็นพวน ให้รู้จักเป็นพวก

เดียวกัน

๓.๒.๔ การศึกษา การศาสนา และศิลปวัฒนธรรม การศึกษาได้เข้ามา

จากสำนักงานศึกษาธิการอำเภอบ้านหมี่ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี (๒๕๔๑ : ๕-๖) ได้กล่าวถึง "ระบบการศึกษาออกโรงเรียนแบ่งเป็นกลุ่มสนใจ ๒๘ กลุ่ม วิชาชีพระยะสั้น ๓๖ กลุ่ม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ๓๔ แห่ง ห้องสมุดประชาชน ๑ แห่ง การศึกษาอื่นๆแบ่งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๖๔ แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ๑ แห่ง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ๑๓ แห่ง สถานศึกษาสังกัดสพข.มีโรงเรียน ๕๕ โรง ห้องเรียน ๓๔๐ ห้อง ครู ๔๘๒ คน นักเรียน ๕,๖๘๐ คน สศ. มีโรงเรียน ๔ โรง ห้องเรียน ๘๐ ห้อง ครู ๑๘๘ คน นักเรียน ๓,๒๕๘ คน ศข.มีโรงเรียน ๓ โรง ห้องเรียน ๖๒ ห้อง ครู ๑๖ คน นักเรียน ๒,๒๑๑ คน การศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ ร้อยละ ๘๘.๓๖ ศาสนาอื่นๆประมาณร้อยละ ๐.๖๔ มีสถานหรือองค์กรทางศาสนาคือ วัด ๕๘ แห่ง มีวัดและศาลเจ้าไม่มี ศิลปวัฒนธรรมมีสถาปัตยกรรมพวนบ้านหมี่จัดตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๑ มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพวนบ้านหมี่

กล่าวโดยสรุป ภูมิหลังของชาวพวนบ้านหมี่ เป็นชนชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นชาวพวนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่เข้ามากระจัดกระจายอยู่ในประเทศไทยเหตุผลที่หยุดอยู่ที่บ้านหมี่เป็นกลุ่มใหญ่ อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมของบ้านหมี่ที่อยู่ติดกับที่ราบสูงโคราชเป็นสภาพที่คล้ายคลึงกับถิ่นฐานเดิมที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงเชิงขวาง ชาวพวนบ้านหมี่ได้สร้างบ้านแปลงเมืองโดยยึดศิศ ๑๒ กอง ๑๔ ที่บรรพบุรุษพวนได้ตั้งสมทบทอดกันมาช้านาน แม้ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาติอื่น ชาวพวนจึงสามารถรวมตัวกันอยู่อย่างเป็นเอกภาพหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเฉพาะที่อำเภอบ้านหมี่มีชาวพวนรวมตัวกันอยู่ถึง ๑๐ ตำบล คือ เชียงงา ไม้ใหญ่ โพนทอง บ้านกล้วย บ้านทราย หินบึก นางกะพี้ สนามแจง หนองทรายขาว และหนองเต่า ล้วนแล้วแต่เป็นชาวพวนที่มีเชื้อสายมาจากเชิงขวาง จำนวนประชากรในอำเภอบ้านหมี่มีทั้งหมด ๑๕,๓๔๒ คน เป็นชาวพวนจำนวน ๓๘,๒๑๔ คน (จากการสำรวจเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๐) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ชาวพวนถือว่าคนมีวัฒนธรรมสูงกว่าลาวกลุ่มอื่น เนื่องจากคนบริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก และมีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงชาวไทยมากกว่าลาวลาว มีลักษณะการแต่งกายที่บ่งบอกให้รู้ว่าเป็นชนชาติพวน ซึ่งเป็นตัวของตัวเอง ชาวพวนจะรู้สึกภูมิใจถ้าหากมีผู้เรียกคนว่าไทยพวนมากกว่าที่จะเรียกคนว่าลาวพวน

บทที่ ๓

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนบ้านหมี่

วิถีชีวิตของชนชาติพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ในอดีตสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม แต่ยังคงลักษณะเฉพาะของความเป็นพวนทั้งจากวิถีการดำเนิน ชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมและแนวความคิดแบบพวน ในบทนี้จะได้กล่าวถึง

- ๑ การนับถือศาสนา
- ๒ ระบบครอบครัวและสังคม
- ๓ การปลูกเรือน
- ๔ เครื่องใช้ไม้สอย
- ๕ อาหารการกิน
- ๖ การแต่งกาย
- ๗ สุขภาพอนามัย
- ๘ งานช่างฝีมือด้านการทอผ้า
- ๙ วรรณกรรม
- ๑๐ มหรสพและการละเล่น

๑ การนับถือศาสนา ชาวพวนบ้านหมี่นับถือผีและพระพุทธรูปศาสนา เชื่อว่ามีผีอยู่ ทุกหนทุกแห่ง มีทั้งผีที่ให้คุณและให้โทษ ความเชื่อเรื่องผีนี้ทำให้ชาวพวนไม่ได้คู่อย่างใดคนเดียว แต่มี เพื่อนร่วมโลกซึ่งต้องพึ่งพา ไม่ว่าจะทำอะไรชาวพวนต้องขออนุญาต ขอโหสิกรรม ขอความช่วยเหลือ ของมาหรือขอยกย ทั้งแสดงความกตัญญูผู้คุณต่อผี เช่น ผู้หญิงไม่ยอมให้ผู้ชายดูเนื้อต้องตัวเพราะกลัว ผีผี การถวายเครื่องไทยทานหรือสิ่งของแก่พระภิกษุ ต้องขอขมาต่อเครื่องไทยทานหรือสิ่งของนั้นก่อน เนื่องจากอาจเคินข้ามสิ่งเหล่านั้น แล้วจึงถวายพระ การตัดไม้ต้องขออนุญาตผีป่า การทำนาต้องขออนุญาตผีนา การจะให้คนแปลกหน้าขึ้นบนเรือนต้องขออนุญาตผีเรือน เป็นต้น นอกจากความเชื่อเรื่อง ผี ชาวพวนบ้านหมี่ยังเชื่อว่าสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตต่างมีขวัญประจำอยู่ ชาวพวนจะมีการทำขวัญช้าง ม้า วัว ควาย ต้นข้าวและอื่นๆ ด้วยเชื่อว่าทุกสิ่งล้วนมีขวัญ หากขวัญออกจากร่างกายจะทำให้เจ็บป่วย ต่อเมื่อขวัญคืนสู่ร่างกายจึงจะหายเป็นปกติ หากขวัญไม่คืนสู่ร่างกายของผู้นั้น ผู้นั้นจะต้องตายหรือ วิญญาณออกจากร่างไป พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีที่กระทำขึ้นด้วยความหวังใจ ความเชื่ออาทรในเพื่อน มนุษย์ ความผูกพันที่มีต่อสัตว์และสรรพสิ่ง การบายศรีสู่ขวัญถือเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับธรรมชาติ

ชาติแวดล้อม ทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีและขวัญผสมผสานเข้ากับความเชื่อเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าผู้ใดทำดีย่อมได้ดี ผู้ใดทำชั่วย่อมได้ชั่ว ผู้ใดทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลกรรมนั้นและเชื่อเรื่องสังสารวัฏ(การเวียนว่ายตายเกิด) คราบโคที่มนุษย์ยังไม่พ้นกรรมย่อมเวียนว่ายตายเกิดไม่ไ้จบสิ้น ศิลธรรมจรรยาของชาวพวนบ้านหมี่ควบคุมได้ โดยความเชื่อต่างๆดังกล่าว กฎหมายบ้านเมืองจึงไม่จำเป็นเท่าโคนัก

เนื่องจากชาวพวนถือผีและพระพุทธศาสนา การสร้างชุมชนพวนบ้านหมี่มีพระเป็นผู้นำในการย้ายถิ่น พระเป็นที่พึ่งทางใจ มีการสร้างวัดไว้ถึง ๕๘ วัด เพื่อให้พระได้อยู่อาศัยและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวพวนส่วนใหญ่จึงเป็นชนชาติที่รักสงบ ใ้ที่ค่าที่สูง และมีสัมมาการะเป็นลักษณะประจำถิ่น

๒ ระบบครอบครัวและสังคม ครอบครัวชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นลักษณะครอบครัวขยายประกอบด้วยคนตั้งแต่สองชั่วคนขึ้นไป เมื่อลูกสาวแต่งงานครอบครัวชาวพวนจะรับลูกเขยเข้ามาไว้ในบ้าน ตามแบบอาวาทมงคลของอินเดีย ลูกเขยจะช่วยทำนาทำไร่ ครัว้นลูกสาวให้กำเนิดบุตร คายายจะเป็นผู้เลี้ยงดูทั้งซ้ดกตลาพฤติกรรมทางสังคม ครอบครัวใดที่มีลูกสาวหลายคน เมื่อลูกคนรองแต่งงาน ผู้เป็นพี่สาวที่มีครอบครัวแล้วจำเป็นต้องแยกครอบครัวออกไปต่างหาก เพื่อให้พี่น้องสาวกับน้องเขยอยู่แทน การแยกครอบครัวส่วนใหญ่จะแยกไปอยู่ในบริเวณใกล้เคียงครอบครัวเดิมของพ่อแม่คน ชาวพวนเป็นชนชาติที่นิยมให้ลูกสาวคนเล็กเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า และเป็นผู้รับมรดกจากพ่อแม่มากกว่าลูกคนอื่นๆ หากครอบครัวใดไม่มีลูกสาวก็จะให้ลูกชายคนเล็กเลี้ยงดูพ่อแม่และเป็นผู้รับมรดกจากพ่อแม่มากกว่าลูกคนอื่นๆแทน

ชาวพวน เคารพนับถือผู้อาวุโสโดยเฉพาะเจ้าโคตร ผู้หลักผู้ใหญ่ในตระกูลและในหมู่บ้าน เมื่อลูกหลานมีเรื่องราวทะเลาะเบาะแว้งจะไปหาเจ้าโคตรให้เป็นผู้ตัดสินคดีความต่างๆ เนื่องจากสังคมพวนเป็นสังคมชนบท ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ต้องใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับญาติพี่น้อง มีการนับญาติทางสายโลหิต ญาติที่เกี่ยวข้องจากการทำงานและเรียกคนที่อายุใกล้เคียงกับญาติของตนว่า ยาย น้า พี่ น้อง ตามความเหมาะสม ส่วนใหญ่จะโยงเข้ากับญาติฝ่ายแม่มากกว่าฝ่ายพ่อ เนื่องจากหลังแต่งงานฝ่ายชายต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง เด็กที่เกิดมาเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว จึงสนิทกับญาติฝ่ายหญิงมากกว่าญาติฝ่ายชาย มีการเรียกชื่อพ่อแม่ตามชื่อบุตรคนแรก เช่น พ่อขาว แม่ขาว พ่อหนู แม่หนู เป็นต้น ชาว หนู เป็นชื่อของบุตรคนแรก

ในปัจจุบันลักษณะครอบครัวของชาวพวนเปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุที่โครงสร้างทางด้านอาชีพของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลง ลูกหลานพวนส่วนใหญ่ต้องเข้าไปประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ แต่

ถูกหลอนพวณส่วนใหญ่ก็ยังคงให้ความสำคัญต่อญาติผู้ใหญ่ แม้จะไม่มีเวลามาคอยเลี้ยงดูเหมือนแต่ก่อน แต่คราวใดที่มีงานบุญประเพณีที่นิยมจัดขึ้นในบริเวณวัด ถูกหลอนพวณเหล่านั้นจะกลับมาร่วมกิจ ประเพณีและแสดงความระลึกถึงญาติผู้ใหญ่ของเขาเหล่านั้น

๓ การปลูกเรือน(เรือน) ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี รู้จักที่จะใช้ความรู้ประสาตน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ให้ผสมกลมกลืนไปกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมประเทศ สถาปนิกฟ้า อากาศ การเลือกใช้วัสดุปลูกสร้างบ้านเรือนได้ประสานกับคติความเชื่อในลัทธิศาสนา เนื่องจากสภาพ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำ เรือนพวนจึงยกพื้นสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม วิศวกรรมได้อาศัยนอนใต้ถุน เรือน(กึ่งศาลา) การประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ซึ่งต้องใช้แรงงานคนมีส่วนให้สร้างบ้านเรือนอยู่รวม กันเป็นกลุ่มเรียกว่า คุ้ม คิวบ้านตามห้องต่างๆมีการเจาะช่องระบายอากาศ (ป่องเอี่ยม) เป็นรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้า ส่วนใหญ่กันห้องประมาณ ๓ ห้องประกอบด้วยห้องนอน(สวม)ปูเสื่อ(พุก) ห้องโถง ห้องระเบียบ (ชียง)เป็นห้องเรียนขยายอยู่ข้างหน้าห้องนอนใช้นั่งเล่น รับแขก นั่งทำงาน เช่น ทอผ้า กรอผ้า เย็บผ้า ยักสาน ถักแหตักไซ เป็นต้น เือนชาน(ระโย)อยู่ถัดจากระเบียงออกไปแยกพื้นต่ำกว่าระเบียบ ไม่มุง หลังคา ขอบชานมีราวตากผ้า ขอบหลังคาทำรางน้ำ(รางลิน) หรือโถงน้ำไว้รองน้ำฝน ประดู(หูกกะดู หรือพักดู) คนฐานะไม่คีนัก นิยมมุงหลังคาค้ำด้วยหญ้าแฝก(โพ)ทอเป็นคับ ส่วนคนที่มีฐานะคีนิยมมุง หลังคาค้ำด้วยไม้พลวงหรือไม้กุงเป็นไม้ยืนต้นขนาดปานกลาง ตัดให้ยาวเกือบเสม ผ่าเป็นแผ่นบางมุงซ้อนๆ กัน มุงในลักษณะหน้าจั่ว ใช้ไม้คีนขาบสองข้าง(บันทม) พื้นและฝาเป็นไม้เนื้อแข็งเรียกว่า พื้นมัน กระดานปูด้วยฟากที่เป็นลำไม้ไผ่สับโคยรอบแบนะออกกว้างประมาณ ๑ คืบปูพื้นเรือน เรือนพวนไม่สร้าง ห้องน้ำไว้ในตัวบ้าน เวลาถ่ายจะไปตามริมรั้วที่มีต้น ไม้ขึ้นเต็มไปหมดหรือขึ้นเป็นพุ่มบังไม่ให้ผู้อื่นเห็น เรียกว่า ไปตุง ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวพวนหลายต่อหลายคน(๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) เฒ่าให้ฟังว่า "สมัยก่อนผู้ใหญ่ พวณยินดีเหมือนผู้ชาย ถกผ้าพุ่งขึ้นมา ก็คิด(คิด)กันว่าเป็นมิลอ(ไม่คิดปกคิอย่างไร)" ห้องน้ำส่วนใหญ่ จะสร้างถวายพระ เรียกว่า ฉาน เรือนครัว(เรือนครัว)ทุกเรือนต้องมี จะสร้างค่อไปทางใต้ลม กันไม่ให้ กลิ่นหรือควันจากครัวเข้าไปในบ้าน ในห้องครัวมีเตาไฟและพื้นสำหรับก่อไฟ รอบฝาเรือนครัวทำเป็น หิ้งเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ไหปลาร้า (ปลาเคาะ) โถงข้าวสาร หม้อคัมปลาร้า ไหเกลือ เป็นต้น โถงข้าวสารนิยมใส่ก้อนหิน หรือวัตถุมงคลต่างๆด้วยเชื่อว่าทำให้กินข้าวไม่หมดเปลือง(กินบ่เสีย) หาก ที่นาอยู่ห่างจากตัวบ้าน นิยมนำไม้ไผ่สับเป็นฟาก (พะ) และสร้างกระต๊อบหรือกระท่อม (ดูบนาหรือ เถียงนา) ขึ้นตามนา วีระพงค์ มีตถาน (๒๕๓๕ : ๑๐-๑๑) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับบ้านพวนไว้ว่า

"ชาวพวน ปลูกบ้านไม้ยกพื้นสูง มุงหลังคาพื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ เสาทำด้วยไม้ เนื้อแข็ง ฝากรุด้วยใบไม้ ซึ่งทำจากไม้ไผ่สานขัดและนำมาประกบ กระหนาบ

โบไม้มือคู่ตรงกลางหรือฝ่าเท้าสำแพน...ภายในตัวเรือนจะกันเป็นห้องไว้ให้ ลูกดาวหรือกันเป็นห้องเพื่อเก็บของมีค่า ตั้งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนถึงอุ้งของบรรพบุรุษ ต่อมาจึงมีการสร้างเรือนค้ำไม้เนื้อแข็งทั้งหลัง มุงหลังคาด้วยไม้เก็ด (กระเบื้องไม้) หรือคินขอ(กระเบื้องคินเผา) จนถึงใช้สังกะสีมุงหลังคา เพราะเบาและทนทานกว่าการใช้กระเบื้องไม้ ส่วนพื้นบ้านปูด้วยแป้น(ไม้กระดานที่เลื่อยเป็นแผ่นๆ) ฝาเรือนนิยมใช้ไม้กระดานที่เลื่อยเป็นแผ่นๆเช่นกัน แต่บางและแคบกว่ากระดานเรือน ความละเอียดละไมใส่ใจต่อการทำที่อยู่อาศัยให้งดงาม บางบ้านประดับด้วยลายไม้ไปง(ไม้ฉลุลาย) ความมุมฉิวและเชิงชายความนิยมสร้างบ้านที่มีลายประดับเช่นนี้มีแพร่กระจาย ตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชนิยมแบบจีน ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่มีกำลังทรัพย์จะสร้างบ้านเรือนที่ถือว่าเป็นของสวยงาม จึงนิยมประดับตกแต่งบ้านเรือนแบบดังกล่าว หรือการทำหลังคาทรงปั้นหยา รูปแบบสถาปัตยกรรมที่แพร่หลายในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจุบันยังปรากฏว่ามีแบบการสร้างบ้านเช่นนี้อยู่ตามชุมชนชาวพวนเก่าๆ หรือตามหอรบั้งและกุฎิในวัดบางแห่ง...บ้านของชาวพวนนับความเล็กหรือใหญ่ตามจำนวนช่วงห้องของเสาเรือน โดยปกติมักจะปลูกเรือนหลังคาทรงจั่วหันไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตก กล่าวคือหลังคาจะเทลาดไปทางด้านทิศใดก็ได้กับเหนือ อาจมีช้อยกเว้นได้ ความข้อจำกัดอื่นๆเช่น พื้นที่ไม่เหมาะแก่การปลูกเรือนตามคตินิยม ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้รวมถึงความเชื่อแบบเดิมได้ลดลง การปลูกเรือนในปัจจุบันจึงอยู่ที่ความพอใจของผู้เป็นเจ้าของ... โดยภาพรวมเรื่องที่อยู่อาศัยของชาวพวนแสดงออกให้เห็นถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนผู้รักความเรียบง่าย ในขณะที่เดียวกันก็แฝงไว้ด้วยความประณีตบรรจง แสดงถึงจิตใจของผู้คนที่เยือกเย็น"

ลูกหลานพวนที่ออกเรือนนิยมสร้างบ้านอยู่ใกล้บ้านพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ซึ่งไม่มีการกันรั้ว เพื่อความอบอุ่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวที่มีคนมากกว่า ๒ รุ่นอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว ผู้หลักผู้ใหญ่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้คืนดีกันได้ อย่างละมุนละม่อม ไม่ต้องหย่าร้างมากเหมือนทุกวันนี้

๔ เครื่องใช้ไม้สอย ชาวพวนบ้านหมี่มีเครื่องใช้ไม้สอยที่จัดเป็นศิลปหัตถกรรม เป็นดังนี้ว่า

๔.๑ ซ้าย เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่คล้ายตะกร้า ใช้ใส่อาหารไปวัด

๔.๒ หัว เป็นภาชนะใส่สิ่งของตั้งแต่อาหาร ไปจนถึงขยะปฏิกูล หัวสานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปร่างกลมมีหูติดกับขอบ ปากหัวเป็นลายขัดให้แข็งแรงทนทาน ตัวหัวสานเป็นลายขัดธรรมดา

๔.๓ กระจาด มีทั้งกระจาดหาบและกระจาดกระเดียด กระจาดหาบ เป็นภาชนะสานใส่สิ่งของนำไปยังที่ต่างๆด้วยการหาบ ใช้ตาแหกรองรับกระจาดหาบ ๒ ใบ มีไม้คานสอดส่วนบนของตาแหกรัดเข้าหาม กระจาดกระเดียด เป็นภาชนะสานใส่ผลไม้หรือสิ่งของต่างๆ คล้ายกระจาดหาบ แต่ไม่ใช้หาบ

๔.๔ ตะกร้อสอยผลไม้ เป็นตะกร้อสานด้วยเส้นหวาย ลักษณะโปร่ง มีดัดคิโครง ไม้ไผ่เป็นช่วง ห่างกันประมาณ ๖ เซ็นติเมตร ปากตะกร้อมีเส้นไม้ไผ่เหลากกลมขนาด ๑ เซ็นติเมตร ยาว ๑ เซ็นติเมตร มีดัดคิกับส่วนปากเป็นซี่ห่างกัน ๒ เซ็นติเมตร ซื่อจะสอยผลไม้หล่นลงในตะกร้อ

๔.๕ ตะกร้าใส่หญ้า เป็นภาชนะสานด้วยดอกไม้ไผ่ ใช้ใส่หญ้าให้วัวกิน มีคานหาบตะกร้าได้คราวละ ๒ ใบ สอดไม้คานเข้าไปในหูตะกร้า

๔.๖ ตะกร้าล้างปลา เป็นภาชนะใส่ปลาตัวเล็กๆรวมทั้งปลาที่หันเป็นชิ้นๆ เพื่อสะดวกต่อการล้าง

๔.๗ กระจอน เป็นภาชนะสานด้วยดอกไม้ไผ่ ใช้กรองน้ำกะทิ

๔.๘ กระจัง เป็นภาชนะฝัดข้าว เพื่อให้เมล็ดข้าวที่ไม่ดีออกไปจากกระจัง

๔.๙ กระจบุง เป็นภาชนะใส่ข้าวหรือควงข้าวมี ๑ ขนาด รูปทรงต่างกันไปตามลักษณะการใช้ กระจบุงขนาดเล็กใช้โกยข้าวหรือใส่อาหารไปวัด กระจบุงขนาดกลางใช้โกยข้าว กระจบุงขนาดใหญ่ใช้หามข้าวหรือสิ่งของต่างๆ

๔.๑๐ ตาแหรถ เป็นภาชนะหาบของทำด้วยหวายเป็นสายๆ รูปทรงคล้ายกรวยดัดติดกัน ส่วนล่างเป็นหกเหลี่ยมมีสายโยงขึ้นไปรวมกันเป็นหู สอดไม้คานหาบไปไหนมาไหนได้ ใช้ใส่อาหารไปวัดในเทศกาลสำคัญๆ

๔.๑๑ ชู่ม เป็นเครื่องมือจับปลา สานด้วยผิวไม้ไผ่เป็นตาถี่เหลี่ยม ส่วนบนแคบมีช่องให้มือล้วงลงไปได้ ส่วนล่างกว้างออก ตอนปลายมีเชิงแหลมกดลงบนพื้น ครอนตามที่ได้คิดว่ามีปลาอาศัยอยู่

๔.๑๒ ผ่าชี เป็นเครื่องปกปิดอาหารกันแมลงหรือสิ่งสกปรกอื่นๆ ตานด้วยคอกเนื้อไม้ไม่เป็นลวดลายสองคาห่างกันประมาณ ๓ มิลลิเมตร เพื่อระบายอากาศ คอกเนื้อไม้มีขนาด ๕ มิลลิเมตร ขอบผ่าชีทำด้วยผิวไม้ไม่มัดด้วยเส้นหวายเป็นช่วงๆ ภายในมีโครงงไม้ไผ่ยึดคอกขอบในลักษณะกากบาทช่วยเสริมให้แข็งแรง

๔.๑๓ พัด เป็นเครื่องมือใช้โบกลม ตานด้วยคอกไม้มีขนาด ๑.๒ เซนติเมตร เป็นลวดลายขัดกัน คอนกลางมีค้ำไม้ไม่ลักษณะแบน ทำเป็นค้ำ

ห้องครัวของชาวพวน จะมีลักษณะเป็นฝาหรือใช้ไม้ทำเป็นชั้นไว้เทียบเครื่องใช้ไม้ตยต่างๆ เรียกว่า หิ้ง

๕ อาหารการกิน ชาวพวนกินข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ซึ่งต่างจากลาวอื่นๆ ที่กินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก เนื่องจากชาวพวนมีจิตสำนึกว่าพวกคนเหนือกว่าพวกลาวกลุ่มอื่น ชาวพวนจะไม่เลือกขยลาวเป็นสามี ด้วยมองว่าเป็นคนจน ไม่สะอาด จึงดูถูกลาวโดยเฉพาะลาวแจ้ว ชาวพวนเกลียดและดูถูกมาก ทั้งนี้เป็นเพราะชาวพวนถือว่าคนมีอารยธรรมสูงกว่าในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านที่อยู่อาศัย ศิลปะหัตถกรรม แม้กระทั่งอาหารการกิน กล่าวคือ ทางด้านที่อยู่อาศัย ชาวพวนสร้างบ้านเรือนที่มีรูปแบบหรือโครงสร้างที่ได้มาตรฐาน เลือกใช้วัสดุที่แข็งแรงมีความประณีตในการตกแต่งบ้านเรือนให้น่าอยู่ สะอาดสะอาด ในขณะที่ลาวแจ้วสร้างบ้านอย่างหยาบๆ ทางด้านศิลปะหัตถกรรม ชาวพวนมีการทอผ้าที่ดั่งใช้ฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนลึกซึ้ง แต่ลาวแจ้วไม่มี ทางด้านอาหารการกิน ชาวพวนกินข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ขณะที่ลาวแจ้วกินข้าวเหนียว เนื่องจากข้าวเจ้าเป็นข้าวที่มีคุณภาพสูงกว่าข้าวเหนียว อีกทั้งลาวแจ้วกินเนื้อสุนัขเป็นอาหาร ยิ่งเพิ่มความรู้สึกที่ไม่ดีให้แก่ชาวพวน นอกจากนี้ลักษณะผิวพรรณ ชาวพวนเป็นชนผิวขาว ผู้หญิงส่วนใหญ่น้ำตาคมผิวพรรณหมองแดงคงาม ส่วนลาวแจ้วเป็นชนผิวดำแลดูสกปรกไม่น่าดู ชาวพวนจึงคิดว่าคนเหนือกว่าลาวแจ้วด้วยประการทั้งปวง ผู้วิจัยได้ซักถามสาวพวนทั้งชาวพวนที่อยู่ในดินแดนเชียงขวาง พวนบ้านหมี่และพวนที่อื่นในประเทศไทยพบว่า สาวพวนไม่มีโอกาสเลือกคู่ครองตามความพอใจของตนเอง พ่อแม่เป็นผู้เลือกให้ ส่วนใหญ่นิยมให้สาวพวนแต่งงานกับชายพวนชนชาติเดียวกัน ด้วยความภูมิใจในเผ่าพันธุ์ของตน หากหญิงชายรักใคร่ชอบพอกันแต่พ่อแม่ไม่เห็นด้วย อาจต้องใช้วิธีพาหนี ภายหลังจึงกลับมาขอขมาลาโทษโดยให้เฝ้าแก่เจรจากับพ่อแม่เพื่อจัดพิธีแต่งงานต่อไป บุญ คลับนาค (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

"หนุ่มสาวพวนสมัยก่อนไม่ค่อยมีโอกาสได้พบกัน พ่อแม่พี่น้องจะหวงคอบกักกันไม่ให้ชายใดเข้าไปข้องแวะกับสาวพวน หากใครไปจับถือว่า

ไม่เคารพ หมิ่นศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นชนวนให้เกิดเรื่องร้ายแรง ถึงขั้นลงไม้ลงมือหรือดัดสันพันธ์กันได้ แต่มีช่องให้หนุ่มสาวถักตอพบกัน เนื่องจากสาวพวนจะนอนในห้องคนเดียวไม่ได้นอนกับพ่อแม่ หากมีกรณีที่พ่อแม่ไม่ชอบพอสู่ชายคนที่เธอรัก สาวพวนจะเปิดประตูห้องนอนให้ชายที่คนรักเข้าไปนอนด้วยเป็นการตกลงกันเอง หรืออาจพากันหนี ซึ่งพ่อแม่อาจตัดหางปล่อยัดแล้วแต่กรณีไปทั้งนี้ในปัจจุบันหนุ่มสาวพวนสามารถพบปะกันได้โดยเสรี มีสิทธิที่จะเลือกคู่ครองตามความพอใจของตนเองมากกว่าแต่ก่อน"

วิธีการปรุงอาหารของชาวพวนบ้านหมี คือ คัม บิ่ง จี ลาบ ผอ(รสเผ็ดเพราะใส่เครื่องเทศ มีน้ำน้อย) ตู้ง (นํานกนางแอ่นลงไปให้จนหลุด ผ่าหลังบึ่งไฟให้สุกแล้วใส่เครื่องปรุง เช่น พริกเม็ดใหญ่บั้งตุก หมากแخن มะเขือ กระเทียมสด เกลือ อ้อยคำ ข้าวจี ปลาว่า ไบถั่วเน่าคลุกเคล้าเข้ากับเครื่องปรุง ใส่หอม คือ ไทโยเล็กๆ ปิดปากออมด้วยจุกไม้ อุดรูรั่วด้วยขี้เถ้าและน้ำ ทิ้งไว้เป็นเวลาประมาณ ๑ ปี เป็นอาหารบำรุงร่างกาย) ผอและตู้งเป็นวิธีการที่ต่างจากชาวลาว อาหารทุกมื้อของชาวพวนบ้านหมีจะต้องมีแจ่ว ผักคัม น้ำปลาร้า เป็นหลัก อาหารประเภทเนื้อสัตว์นานๆ จะมีสักครั้ง ส่วนใหญ่เป็นอาหารจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด เป็ด ไก่ อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน คือ น้ำพริกมะเขือ(แฉ่วมะเขือ) ปลาร้า นั้นชาวพวนใช้เป็นซุสประกอบอาหาร โดยผสมน้ำคัมน้ำแกง นอกจากนี้อาจใช้ทั้งสับ บั้ง ย่าง ทอด หรือใส่ส้มคำตามความต้องการ ส่วนขนมพื้นบ้าน สมัย ป่านสูง (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ได้อธิบายให้ฟังว่า "มีขนมหลายกะทะ ทำจากแป้งข้าวเจ้าผสมแป้งข้าวเหนียว มีมะพร้าว น้ำตาลปีบ กวนเข้าด้วยกัน ใส่ลงไปนึ่งกะทะ สมัยก่อนทำเป็นแผ่นใหญ่ๆ เพราะรีบร้อน ไม่มีเวลาประดิษฐ์ประดอย ไม่มีเวลามากในการทำอาหาร เวลาส่วนใหญ่ต้องทำการเกษตร ทั้งยังมีขนมเข้าไฉ้งเป็นขนมที่มีลักษณะเหมือนข้าวเหนียวเปียกกะทิของไทย"

๖ การแต่งกาย ชาวพวนบ้านหมีมีการแต่งกายที่เป็นแบบเฉพาะของคน กล่าวคือหญิงสาว ที่ยังไม่ได้แต่งงาน(ยังไม่ได้เอาผ้า) จะนุ่งผ้าถุงหรือผ้าซิ่นมีตีนสีแดง ใช้ผ้าคาดหรือเทียนนมที่บริเวณรอบอกด้วยผ้าสีศรเว่นสีดำหรือสีคราม เรียกว่า แฉ้งคู่ หญิงที่แต่งงานแล้ว(เอาผ้าแล้ว)จะนุ่งผ้าซิ่นสีที่ตีนผ้าซิ่นเป็นตีนซิ่นสีดำ ใช้ผ้าคาดหรือเทียนนมที่บริเวณโดยรอบอกด้วยผ้าสีดำหรือผ้าสีคราม ชายนุ่งกางเกง ผ้านุ่งโจงกระเบนผ้าขาวม้าพาดป่า หรือคาดเอว เรียกว่า คาดเอวหรือเทียนพุง เวลาไปทำงานทั้งหญิงและชายจะสวมเสื้อสีดำหรือสีคราม ชายสวมเสื้อแขนยาวเพียงข้อศอกไม่รัดตัว หญิงสวมเสื้อรัดตัวแขนยาวถึงข้อมือ กระคุมเสื้อใช้เงินกลมของจริงหรือของเทียมก็ได้ เสื้อแต่ละตัวใช้กระคุมตามความ

เหมาะสมส่วนใหญ่ใช้ประมาณ ๑๒ เม็คคิกเรียงตั้งแต่คอถึงเอว นำหนักเงินแท้เม็คละประมาณ ๑ เฟื้อง หรือ ๑ สตึง เต็มคำที่ใช้รูดห่มใช้ตีธรรมชาติจากสวนต่างๆของต้นไม้ ซึ่งข้อม ดักเย็บ และทอขึ้นใช้ของ

เครื่องประดับที่พวบนิยมใช้ คือ กำไล เด็กหญิงใช้กำไลมือ เรียกว่า กองแหน และใช้ กำไลเท้า เด็กใช้เครื่องประดับทุกชนิดเมื่อแต่งงานแล้ว แต่จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อไปเยี่ยมบิดามารดาของสามี ตามประเพณีเท่านั้น ส่วนเด็กชายใช้กำไลเท้าทำด้วยทองหรือเงิน เรียกว่า กำไลขง ใช้จนถึงอายุ ๑๖ ปี

ทรงผม หญิงชายเมื่อโกนผมไฟแล้ว หญิงไว้ผมจุก พอเริ่มเป็นสาวอายุประมาณ ๑๖ ปี จะ เริ่มไว้ผมยาว ขมวดเป็นจุกข้างบนบ้าง ข้างหลังบ้าง คือ การเกล้าผม เรียกว่า ทอดเกล้า หรือ ทอดคำเต้า บางทีก็ปักด้วยหนามเม่น ซึ่งเป็นหนามจริงๆ ผู้ที่มีฐานะดีก็ใช้หนามเม่นเงิน หรือใช้ปิ่น เรียกว่า ปิ่นเก้า หรือปักปิ่นเก้า ส่วนชายเมื่อโกนผมไฟแล้วจะโกนผมค่อไปจนโตเป็นหนุ่ม จึงตัดผมสั้น ไว้ผมเป็ หรือ ไว้ผมแป่ กนกพรรณ แต่งเรื่อง(๒๕๓๒ : ๑๕) ได้อธิบายถึงลักษณะการไว้ผมของหญิงพวนดังนี้

"สาวพวนอายุประมาณ ๑๔-๑๖ ปีไว้ผมยาวทรงคูกา เรียกว่า ผูกผม ใช้ เชือกผูกผม วิธีผูก คือ หวีผมมารวมไว้ทางข้างหน้าให้หมด แล้วรวบผม ตอนที่คิดกับศีรษะมารวมกันไว้เชือกผูกไว้ เสร็จแล้วเอาพาตไปทางข้าง หลังปล่อยให้ยาวไปตามลำตัว ส่วนข้างหน้าหวีให้เรียบแผ่กว้างออกไป เท่าขนาดหน้าผาก หรือใบหน้าของเจ้าของ เวลาเอาผมพาตไปทางข้าง หลังก็ไว้ผ้าค้ำมีวนกลมๆ รองหนุนผมตรงที่เหนือหน้าผาก คือ ตอนที่ผม พับพาตไปข้างหลังนั้น ผมจะได้แผ่กว้างไปเท่ากับหน้าผากหรือใบหน้า แล้วเอาหนามเม่นชนิดแข็ง ถักไว้ที่ตรงกลางศีรษะ เพื่อจะไม่ให้ผม เคลื่อนไปมา หนามเม่นนี้บางคนใช้เงินทำซึ่งมีช่างเงินรับจ้างทำทางปลาย กลมเรียวแหลม ทางโคนเป็นแปดเหลี่ยมสลักกลดลวดลายต่างๆ เพื่อความ สวยงามเรียกว่าหนามเม่นเงิน หนามเม่นเงินจะใช้จนกระทั่งแต่งงานแล้ว จึงเลิกใช้ หญิงสาวที่มีทรงผมแบบนี้ ถือว่าเป็นการประกาศตัวเองว่าเธอ โศเป็นสาวแล้ว เมื่อมีอายุได้ ๑๗-๑๘ ปีจัดว่าเป็นสาวขนาดกลางจะต้อง ทำทรงผมอีกแบบหนึ่งเรียกว่า โค้งผม วิธีทำก็เหมือนกับสาวรุ่นทุกอย่าง ต่างกันแต่ไม่ปล่อยปลายผมขึ้นมาไว้ข้างบน วิธีทำคือหีบเอาผมซึ่งปล่อย ลงไปตามตัวทางข้างหลังก่อนไปทางปลายนิคหนอยขึ้นมาแล้วทำผมส่วน กลางระหว่างบนศีรษะกับที่มือจับให้เป็นรูปโค้ง แล้วเอาผมตรงที่พันบน ศีรษะทับผมตอนที่มือจับไว้ให้ปลายผมยื่นออกจากที่ผมทับ ชี้ออกไปทาง

ขวา ส่วนโค้งอยู่ทางซ้าย ปลายผมที่ชี้ออกไปใช้น้ำมันทาให้ติดกันเป็น
ริ้วแหวนเป็นทรงผมของสาวขนาดกลาง"

จะเห็นได้ว่าชาวพวนเป็นชนชาติที่มีความละเอียดอ่อน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การแต่ง
เครื่องประดับ การไว้ทรงผม เพียงแค่พบเห็นก็สามารถบอกได้ว่า ผู้นั้นมีสถานภาพทางสังคมอย่างไร มี
อายุประมาณเท่าไร ถือเป็นวัฒนธรรมทางสังคมอันประณีตลึกลับ บ่งบอกถึงความเจริญได้ในระดับหนึ่ง

๓ สุขภาพอนามัย ชาวพวนแต่เดิมมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
จะใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรครวมทั้งมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น พิธีสืบชะตาหรือทำบุญ
มหาศีกษา เป็นการทำบุญต่ออายุคนป่วยในคราวเคราะห์หามยามร้าย มีการสูขวัญ การสะเดาะเคราะห์
คังค้อย่างเช่น การสูขวัญก่องเข้า ให้นำแอบข้าวเหนียวมาใส่กด้วยน้ำว่า ข้าวปั้น ไข่ต้ม พนมใส่เทียน ๔
แท่ง เทียนยาว ๑ ดอก เทียนยาวจากศีรษะถึงปลายเท้าจุดเวลาที่พระศกครบ ๑ คืน กระจกเงา หวี
แหวน ยาเส้นมวน กำหมาก เตื่อคำผู้ป่วย ค้ายสายตียูจนไว้ผูกมือผู้ป่วย พิธีคำโพธิ์ คำไทรและต่อ
สะพาน ให้นำไม้ยอกที่ปลายไม้มีง่ามยาวขนาดคิ้วผู้ป่วยจำนวน ๔ คั่น เหลาเปลือกยอกจนเรียบ ทาขมิ้น
พรมน้ำส้มป่อย ใช้ค้ายสายตียูจนและของขัน ๕ ผูกปลายเสาได้ง่ามนำไปสวดธาตุ (คนป่วยมีธาตุไม่
สมบูรณ์) สวดเป็นเวลา ๑ วัน หลังจากนั้นให้นำไม้ไปคำคั่นโพธิ์ คั่นไทร แล้วถูกหลานก่อกพระเจดีย์
ทราย ๔ ทิศ มีกองทรายตรงกลางวางเครื่องเช่น ข้าวดอก ดอกไม้ เงินเท่าอายุผู้ป่วย เป็นต้น กลบ
ทรายให้เรียบร้อย นิมนต์พระศกมนต์ เป็นเสร็จพิธี หรือการนำไม้ต่อสะพานวางพาดบนคั่นโพธิ์ ล้วน
แล้วเป็นความเชื่อของชาวพวนบ้านหมี่ที่เคยกระทำสืบต่อกันมา ซึ่งแสดงถึงความผูกพัน ความห่วงใยที่
ถูกหลานหรือญาติมิตรมีต่อผู้ป่วย

๔ งานช่างฝีมือด้านการทอผ้า การทอผ้าเป็นลักษณะพื้นฐานทางวัฒนธรรมอย่าง
หนึ่งที่ผู้หญิงชาวพวนบ้านหมี่ได้เรียนรู้และสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน มีส่วนร่วมในการสร้างชุมชน
เกิดขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนทางด้านต่างๆ เป็นตัวกำหนดว่าผู้หญิงคนนั้นจะได้แต่งงาน
หรือไม่ เนื่องจากผู้ที่จะรับผู้หญิงเป็นสะใภ้ให้ความสำคัญกับฝีมือการทอผ้าของผู้หญิง ผ้าทอสามารถใช้
เป็นของกำนัลญาติผู้ใหญ่ในงานแต่งงาน ใช้ทำบุญในเทศกาลต่างๆ ใช้ในพิธีบวชบุตรชาย ใช้ขายหรือ
แลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการได้ ผ้าทอสามารถเป็นรายได้พิเศษให้กับครอบครัว ถือเป็นอุตสาหกรรมใน
ครัวเรือน ทั้งเป็นธุรกิจอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ทำได้ให้แก่ชุมชนมิใช่น้อย ฝีมือการทอผ้าของผู้หญิง
ชาวพวน เป็นที่กล่าวขานเลื่องลือกันมาช้านานโดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ซึ่งเป็นชื่อของอำเภอบ้านหมี่ที่มี
รากเหง้ามาจากชาวพวนบ้านหมี่ ๗ ที่ราบสูงเชียงขวาง การทอผ้ามัดหมี่ถือเป็นสัญลักษณ์ชาวพวน
บ้านหมี่ เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมประจำหมู่บ้านพวน ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้หญิงพวนไม่ได้

เรียนหนังสือ จำเป็นต้องหาทางพึ่งตนเอง การทอผ้าเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ชาวพวนบ้านหมี่ได้สร้างหอประชุมประชาสุขสันต์ขึ้น เพื่อส่งเสริมศิลปอาชีพ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน ตัญญา ธรรมศักดิ์(๒๕๓๕ : ๕) กล่าวถึงความสำคัญของการทอผ้าหมี่ไว้ดังนี้

"งานศิลปอาชีพโดยเฉพาะการทอผ้าหมี่ เป็นงานฝีมือชั้นสูงที่อยู่คู่กับสังคม พวนมาแต่โบราณกาล ส่งเสริมรายได้และความสามัคคีในชุมชน กว่าที่จะทอผ้าได้แต่ละผืน ชาวบ้านต้องช่วยกันคิด ช่วยกันทำ...เป็นศิลปะประจำถิ่น เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ในด้านความดี ความงาม ให้รู้ว่าบรรพบุรุษมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์สุข เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความร่มเย็นของสังคม ถิ่น"

นอกจากนี้ สุพัศรา จิรันทนาภรณ์ (๒๕๓๗ : ๑๕๓) ได้เขียนไว้ว่า

"งานหัตถกรรมการทอผ้า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมอย่างมีกระบวนการ โดยมีนัยสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มทางสังคม ความผูกพันในครอบครัวและกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยการแบ่งหน้าที่ร่วมกันทำงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิง เพื่อสนองความต้องการทางด้านเครื่องนุ่งห่ม โดยผู้ชายเป็นฝ่ายจัดหาฝ้าย อุปกรณ์การทอผ้า ผู้หญิงทำหน้าที่ทอผ้าและคัดเย็บออกมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมดังกล่าว เป็นการแสดงออกร่วมกันที่สร้างสรรค์สัมพันธ์ทางสังคมให้คงอยู่... การใช้ฝ้ายในเบื้องต้นนับเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อปกปิดร่างกาย ต่อมาสังคมวิวัฒนาการขึ้น การใช้ฝ้ายมิใช่เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่ม แต่เป็นมิติของสุนทรียภาพ มนุษย์เริ่มลอกเลียนลวดลายสีต้นจากธรรมชาติลงบนผืนผ้า โดยใช้วัสดุธรรมชาติในการย้อมสี และเลียนแบบลวดลายต่าง ๆ จากสัตว์และธรรมชาติรอบกาย จนกระทั่งเป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น"

ราตรี กินจำปา (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ได้อธิบายวิธีการทอผ้า ดังนี้

"การปั่นฝ้ายทอผ้าหรือทอหูก เรียกว่า คำหูก เริ่มจากการปลุกฝ้ายในตุ่มปั่น คัดเลือกฝ้ายที่เมล็ดไม่ติดกับใย หักตุ่มฝ้าย คือ เก็บหยากเยื่อมีกิ่งไม้และใบไม้ที่ติดมากับฝ้ายออกเสีย เอาเมล็ดฝ้ายออกใช้หีบด้วยมือ มือขวาหมุนลูกหีบ มือซ้ายป้อนฝ้ายเข้าหีบ (อ้วฝ้าย) คัดฝ้ายที่เอาเมล็ดออกให้พอตัว (อิงฝ้าย) ทิ้งให้เป็นรูปยาวๆกลมๆ แล้วทำล้อมฝ้ายให้เป็นเส้นด้าย(ปั่นฝ้าย) ทำเส้นด้ายให้เป็นหลอด

เป็นใจ ใช้ค้ายทำเป็นค้ายขึ้นด้วยการเอาค้ายที่พันกวักมาทำ(คือหู) แล้วสืบหูด้วยการค้อยเข้ากับเครื่องทอผ้า มีพื้นเป็นซี่ๆ สอดค้ายและไหมประสานกัน (พิมพ์) ควรหัดทอผ้าหน้าแคบก่อน เพื่อฝึกฝีมือ"

การทอผ้าเป็นกระบวนการสืบเนื่องตลอดชีวิตของผู้หญิงพวน ตั้งแต่วัยสาวจนถึงวัยชรา ไม่ว่าบ้านเมืองจะเข้าสู่ยุคสมัยใด หากผู้หญิงสามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ด้วยการทอผ้า วิถีชีวิตและความเป็นอยู่น่าจะอยู่กันอย่างมีความสุข ด้วยผู้ชายก็ทำหน้าที่ของคนตามความเหมาะสม

๕ **วรรณกรรม** ชาวพวนแต่เดิมนิยมใช้อักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในจารึกเกี่ยวกับวรรณกรรม เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องบุญนางฮั่ว แก้วหน้าม้า สังข์สินไชย ภาระกต ศิริมโนราห์ จำปาตีต้น เป็นต้น ตำราต่างๆเช่น ตำรายา ตำราสะเตาะเคราะห์ ใช้อักษรไทยน้อย คัมภีร์ทางศาสนาใช้อักษรตัวธรรม ทั้งหมดมีภาพพวน คือ ถ้อยคำที่ลึกซึ้งกินใจ ส่วนใหญ่เป็นคำสั้นๆ เรียบง่ายแต่ให้ความหมายลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น กกอ้อคู่เดียว ต้นตำโปกก, กกบ่ทันฝั่งแน่น สิมาฟ้าวอุมคอก, ฮากป่ทันโป่งพื้น สังข์ฟ้าวโป่งโปกก กก หมายถึง ลำต้น ฮั่ว หมายถึง แมงลัก ซื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ใบคล้ายโหระพา ใช้ใบใส่น้ำยาขมจีนและใช้เมล็ดแช่กินกับน้ำกะทิ ฟ้าว หมายถึง เรือ ริม ค่วน อุม หมายถึง อุม ฮาก หมายถึง ราก รวมความได้ว่า แมงลักต้นเดียวๆ แต่ออกดอกออกไปได้รวดเร็วทันใจยิ่งนัก พจนานุกรมนี้อาจตีความไปได้ตามบริบทที่ใช้ นอกจากนี้ชาวพวนยังมีเพลงกล่อมเด็กเป็นลำกล่อมเด็กแบบพวนซึ่งมีทำนองนิบช้า ดังตัวอย่างเนื้อร้องกล่อมลำที่มีผู้บันทึกกลอนลำของ นางสี สุทธา ชาวพวนบ้านหมี่ ความว่า

"โธ่นโธ่นจาเอ็ดนาหนองไฟกับแก๊หั้น(ขึ้น) ไซแมงคาหั้นฟัก ยักหั้น
ยักถง ตะโงงเป่าปู้ชู้ตบมือ บึงกือเป็นง้าวหมาฟ้าว(มะพร้าว)หล่นเตอ
จาน(ใส่จาน)ข้าวสารอ่อหน่อ(ออกหน่อ) หม่าก่อ(มะกอก)เป็นหนาม
หม่าขาม(มะขาม)เป็นส้ม ข้าวค้มกกล้วยมิกกล้วยเตอโน..."

และมีกลอนลำพวนที่เป็นคำสอน กลอนลำพวนสะท้อนประเพณี กลอนลำพวนเกี่ยวพาราตีต่างๆ เช่น กลอนลำพวนเกี่ยวพาราตี ของ ทิศบุญเรือง ภูผา ความว่า

"โธ่นอ สาวไทยพวนเอย พอฮ้ายเหลียวเห็นน้องประสงค์แยงเข้ามาใส่
จั่งได้หยับเข้าใกล้มาจาเว้านั่งนำ เจ้าผู้คำแสนคือ หัวกะคือว่ากะถ้อง
พอมาเห็นหน้าน้องใจละห้อยอ่อยหา วาสนาฮ้ายนีนะนอ มันหาก
หลายเหลือล้น คาคนเอยจั่งได้มาพ้อฮุ่น เป็นเพราะบุญสร้างไว้จึงเห็น
หน้าเทอละกราว เจ้าผู้ฟัวคอกไผ่อย่าได้ห่างหนีสวน..."

วรรณกรรมพวนมีความงดงามทั้งทางด้านเนื้อหาและภาษา ถือได้ว่าชาวพวนเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมสูง เกี่ยวกับเรื่องนี้ ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา (๒๕๓๘ : ๒๕) ได้กล่าวถึงความงามของวรรณกรรมซึ่งเรียกว่า วรรณคดี ไว้ดังนี้

"วรรณคดีเป็นเครื่องแสดงออกหรือเครื่องชี้ของความเจริญในชาติ แสดงให้เห็นว่า ชนในชาติมีความเจริญทางสติปัญญา สามารถนำภาษามาตกแต่งให้เป็นเรื่องเป็นราวที่อ่านสนุก มีความไพเราะซาบซึ้ง เป็นเครื่องยังจิตใจให้สดชื่น เป็นอาหารแห่งใจ คู่กับโภชนาหาร คือ อาหารทางกายที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงคงอยู่ ชนชาติป่าเถื่อน ชนชาติที่ไม่เจริญเพราะระดับความรู้ความเข้าใจทางภาษาไม่สูงเพียงพอ จะผลิตผลงานทางวรรณคดีออกมาหาได้ไม่ ไม่ต้องนึกถึงระดับวรรณคดีเพียงระดับวรรณกรรมพื้นๆก็แทบจะไม่มีรู้จักแต่งขึ้นมาได้ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า วรรณคดี เป็นการแสดงออกของความเจริญทางด้านจิตใจ และสติปัญญาของคน"

ชนชาติพวนมีทั้งนิทานพื้นบ้าน กลอนลำพวน เพลงกล่อมเด็ก อนุภาพนต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะงดงาม

๑๐ มหรรณพและการละเล่น ชาวพวนมีการลำพวนเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น คนศรีประกอบการลำ คือ แคน ผู้ลำจะนั่งกับพื้น ผู้เป่าแคนเรียกว่าหมอแคน มีคนลำตามทำนองของเสียงแคนและเสียงลำ เช่น การลำชิงขู้ (ลำชิงขู้ ใช้ผู้ลำหญิง ๑ คน ผู้ลำชาย ๒ คน หรือผู้ลำหญิง ๒ คน ผู้ลำชาย ๑ คน ลำให้ขณะเพศเดียวกัน เพื่อชิงเพศตรงกันข้าม ผู้ชายลำกล่าวการม ผู้หญิงลำก็แสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบของผู้ลำ ถ้าเป็นการลำเสียงสี่จะขึ้นลำ(ร้อง) และมีการร่ายรำประกอบ นอกจากเพลงลำพวนซึ่งเป็นเพลงเกี่ยวพาราตีระหว่างพ่อเพลงแม่เพลงแล้ว ชาวพวนยังมีเพลงลำพื้นเป็นเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนสภาพสังคมรวมทั้งเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ และเพลงลำสากล เป็นเพลงว่ากล่าวกันโดยใช้ถ้อยคำที่ไม่สุภาพ คำย่ำลำคักของไทยภาคกลางและหมอลำของไทยอีสาน แต่แตกต่างกันตรงหมอลำพวนไม่ต้องมีเวทีแสดง ทำนองเพลงออกซ้อน คร่ำครวญ เสียงคำลำ เสียงแคนจะหยุดลงเมื่อจบแต่ละวรรคของการลำ ปัจจุบันชาวพวนนิยมฟังหมอลำเพลินหรือหมอลำซึ่งมากกว่าลำพวน ลำพื้นลำสากล

การละเล่นส่วนใหญ่ของชาวพวนสอดแทรกอยู่ในประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ การละเล่นที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ การทรงเจ้าเข้าผี ตัวอย่างเช่น การเล่นสิงลม นางตาก (นางตะ) นางคัง นางกวัก

การเล่นชิงลม นิยมเล่นในเวลาากลางคืน มีผ้าห่ม ๑ ผืน คนเล่น ๓ คน เป็นชิงลม ๒ คน เป็นคนทรง ๑ คน ให้คนทรงนั่งคุกเข่าเอาหัวก้มติดพื้นดิน ชิงลมเอาผ้าห่มคลุมตัวคนทรง แล้วกระพือผ้าห่ม คนนั่งล้อมรอบร้องเพลงเรียกผีชิงลมตรงร่างคนทรง คนทรงลุกขึ้นทำท่าเหมือนชิงลม อาจไล่กวดคนที่นั่งล้อมรอบ เมื่อต้องการให้ผีชิงลมออกจากร่างคนทรง ให้จับเอวร่างคนทรง ผีชิงลมก็จะออกจากร่าง

การเล่นนางตะ ผู้จะเข้าทรงถือขัน ๕ (คอกไม้ รูป เทียน อย่างละ ๕ ตั้ง) เอาผ้าผูกตาไว้ คนชิงจับหมุนรอบตัว ๓ รอบ นำผู้จะเข้าทรงขึ้นกร่อมตัก ก้าวข้ามตักไปมา เมื่อวิญญาณเข้าร่างคนทรง ผู้เข้าทรงจะมีอาการสั่น ก่อนที่ผีนางตักจะเข้าร่างคนทรง ผู้ชิงจะชิงและปรบมือเป็นจังหวะ เนื้อเพลง เช่น

เค็มแม่เค็ม
น้ำอ้อยปหวาน   น้ำตาลมาเค็ม
ประหัดสองคอก   มาบอกแม่เค็ม
เข็ม เข็ม   แม่เข็ม

ร้องวนจนกว่าวิญญาณจะเข้าร่างคนทรง เมื่อวิญญาณเข้าร่างคนทรงแล้ว ผู้ชิงจะซักถามเกี่ยวกับเนื้อคู่ว่าอยู่ที่ทิศใด ไช้ทนนั่นคนนี้โหม บอกทิศให้ชี้มือ ถ้าชี้ให้พยักหน้า ถ้าไม่ชี้ให้สั่นศีรษะ ไม่ใช่เสียง เมื่อต้องการให้วิญญาณออกจากร่างให้พาคนทรงลอดใต้บันได ๓ รอบ หรือเดินผ่านน้ำที่ตักปรก หากวิญญาณไม่ออกจากร่าง ผู้ทรงอาจเสียชีวิตได้

การเล่นนางตั้ง นิยมเล่นในเวลาากลางคืนเฉพาะกลุ่มผู้หญิง มีกระดิ่งฝัดข้าว หวี แป้ง กระเจี๊ยบ ผ้าขาวม้า ชั้น ๕ ให้นางตั้งของตั้งกล่าวไล่กระดิ่ง ผู้เข้าทรง ๒ คนยืนจับขอบกระดิ่ง ผู้ชิงยืนล้อมรอบเป็นวง ร้องเพลงและปรบมือเป็นจังหวะ การชิงเป็นการเชิญผีนางตั้งเข้าร่างผู้ทรงทั้งสองคน เพลงชิงมีเนื้อเพลง เช่น

นางตั้งเอ๋ยลงมาไวๆ ลงมากินผัก ลงมากินปลา มีเหล็ก ๒ โห ใกว่าน้อย ๒ โถ กระเทียม ๒ หัว ดิดชก (กรก) ดิดสะ (ตัก) กระตางไม้แดง กระแทงแมงเม่า กระดิ่งฝัดข้าว เขยอฝัด เขยอฝัด
ผู้ชิงจะร้องวนจนกว่าผีนางตั้งจะเข้าร่างทรง เมื่อผีนางตั้งเข้าร่างทรง ผู้ทรงจะแกว่งกระดิ่งหนักขึ้นจนกระดิ่งหลุดมือ ผู้ทรงยืนนิ่งเฉย ห้ามผู้ใดถูกตัว ถ้ามีผู้ถูกตัวผู้ทรง ผีนางตั้งจะออกจากร่าง ผู้ชิงจะถามคำถาม เช่น แม่นางตั้ง มาจากทะเล (ที่ไหน)

มาจากทางตั้ง (ข้างบน) หรือทางล่าง
เป็นผีตานางไม้ ถึง ค้างบือ
ถ้าดี (ถูก) เสียดักหัว ถ้าปดี เสอตายหัว

ผู้ซึ่งสามารถสั่งให้ผู้ทรงทำอะไรก็ได้ตามที่ตนต้องการ เช่น แสดงท่าต่างๆ ทายเนื้อคู่ เป็นต้น
เมื่อต้องการให้ผีนางคังออกร่างผู้ทรง ให้เขยาค้วผู้ทรง

การเต้นนางกวัก มีกวก (ที่ตั้งกรงปั่นค้าย) เสือไล่กวก กะลามะพร้าว ไม้กาน แป้ง กระจก หวี
ผ้าสไบ ถาด ชั้น๕ หมาก บุหรี่ หอย ๕ ตัว ถาด ของทุกอย่างเป็นของหญิงม่ายที่นำมาโดยหญิงม่ายไม่รู้
ตัว นำกะลามะพร้าวด้านที่มีรูมาร้อยเชือกมัดหัวกวก สมมุติเป็นศึรมะ ใช้ไม้กานเสียบตัวกวก สมมุติเป็น
แขน ไล่เสื่อชวานาศีคำสวมบนตัวกวก นำถาดใส่หวี แป้ง กระจก หมาก บุหรี่ไปวางที่โคนต้นไม้ใหญ่
นำไม้ไผ่ขนาดยาววางพาดต้นไม้ใหญ่ โดยให้ปลายข้างหนึ่งอยู่ใกล้กระดิ่ง ไม้ยาวสมมุติเป็นบันไดให้
ทางลงมาจากต้นไม้เข้าตัวกวก หนุ่มสาวนั่งล้อมวงนางกวัก ผู้หญิง ๒ คนจับนางกวักที่แต่งเสื้อผ้าเรียบ
ร้อยแล้วคนละหัว ผู้ซึ่งนั่งร้องเพลงและปรบมือเพื่อเชิญวิญญาณนางกวักเข้าตัวกวก เนื้อเพลงเช่น

นางกวักเอ๋ย   นางกวักถักแท้

ແ່ງเจ้าແ່ງ   อีแม่แ่งของ

หากนยก คนของ   เสือสูงเพียงช้าง

เจ้าอย่างค่าทุกเดือนหงาย

สายถึงสถานสายเคื่อนแข็ง

เจ้าอย่างแข็งแข็ง   อีแม่่นางกวัก

กวกเข้ากวก   นางกวักถักแท้

ผู้ซึ่งร้องจนกว่าผีนางกวักจะเข้าตัวกวก เมื่อผีนางกวักเข้าตัวกวกผู้ทรงจะมีอาการสั่น แขน
กวกทิ่มคิน คือ ปลายไม้กานทิ่มคิน เมื่อวิญญาณเข้าสิงตัวกวก ผู้ซึ่งจะซักถามคำถาม ให้นางกวักทำนาย
ทายทักตามความต้องการ นางกวักจะใช้ปลายแขน คือ หัวไม้กานเขียนเป็นตัวอักษร สถานที่เล่นนาง
กวักจึงควรรอยขีดได้ รอยทรายให้เห็นตัวอักษรที่นางกวักเขียน หรือนางกวักอาจใช้ปลายแขนทิ่มคินแล้ว
นับจำนวนครั้งที่นางกวักใช้ปลายแขนทิ่มคิน เมื่อเล่นเสร็จแล้วให้จับตัวผู้ทรงให้รู้สึกตัว ถ้ายังไม่รู้สึกตัว
ต้องพาไปตลอดได้บันได ๓ รอบ

การละเล่นของเด็ก เช่น เสือกินวัว วัวเปี้ยว(วัววัว) เสือไล่หนู ชีม้าส่งเมือง(ทวดคานั่งเมือง)

การเล่นเสือกินวัว ผู้เล่นประมาณ ๑๒ คน เลือกผู้เล่นคนหนึ่งเป็นวัว อีกคนหนึ่งเป็นเสือ ที่
เหลือจับมือกันล้อมวงเป็นคอกวัว ให้วัวอยู่กลางวง ส่วนเสืออยู่นอกวงพยายามเข้าไปในคอก เพื่อจับ
วัวกิน ผู้เป็นคอกต้องจับมือกันให้แน่น ไม่ให้เสือฝ่าเข้าไปได้ เสือต้องพยายามหากอกด้านที่คิดว่าไม่
แน่นหนาฝ่าเข้าไป เมื่อเข้าไปได้ ไล่จับวัว วัววิ่งหนีออกไปนอกคอก พอเสือจะตามไป คอกต้องกันไว้
ถ้าเสือฝ่าออกไปได้ วัวไล่จับวัว ถ้าจับวัวได้ ถือว่าการเล่นสิ้นสุดลง จะเปลี่ยนผู้ขึ้นมาเป็นเสือกับวัวแทน
คู่เก่าที่ไปเป็นคอก

การเล่นวิ่งวัว ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวนแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายเท่าๆกัน โดยปักหลักสองข้างหรือให้คนหนึ่งเป็นหลักข้างละหลัก ระยะห่างกันประมาณ ๕๐ เมตร มีกรรมการตัดสิน ๑ คน เริ่มต้นพร้อมกันทั้งสองฝ่ายโดยวิ่งล้อมหลักไล่ให้ทันกัน มือถือค้ำคนละหนึ่งคืน เมื่อถึงฝ่ายของคนส่งค้ำให้คนถัดไปจนวิ่งทันกัน ฝ่ายไล่ใช้ค้ำที่ถืออยู่ตีอีกฝ่ายหนึ่งถือว่าเป็นฝ่ายชนะ

การเล่นเสือไล่หมู ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะได้เป็นเสือ เป็นหมู คนที่เหลือยืนล้อมวงจับมือกัน เดินร้องเพลงหมุนไปรอบๆ เสืออยู่นอกวง พอร้องเพลงจบ เสือจะวิ่งเข้าคอกเพื่อไปจับหมู ผู้เป็นคอกต้องกั้นไม่ให้เสือเข้าไปได้ ถ้าเสียมุดคองนั่งลงปิดคอก ถ้าเสือหลุดเข้าไปไล่หมูได้ คอกต้องช่วยให้หมูตอดออกไปนอกคอก คอยปิดเปิดคอก เพื่อช่วยหมู ขณะเล่นมีเพลงร้องประกอบ เช่น

หมูจับหมูข้อย	หมูน้อยกินรำ
เคียนมีคเคียนค้ำ	ไล่หมูเข้าคอก
แต่ศอกแต่ว่า	อีกามันเห็น
อีกามันร้อง	ถือไม้ค้ำคอง
บีนนมสาวเล่น	มะเขือขาวลอยมา
เอาควายไปสน	ที่คั้นไม้ใหญ่
เสือไว้มากินหมูว่า	

เทวดานั่งเมือง ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวนแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายเท่าๆกัน เลือกผู้เล่นคนหนึ่งเป็นเจ้าเมืองไม่เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ละฝ่ายจับไม้สั้นไม้ยาว เลือกว่าใครจะเริ่มเล่นก่อน ฝ่ายชนะเริ่มเล่นก่อนให้เดินมากระชับกับผู้เป็นเจ้าเมือง แล้วกลับไป อีกฝ่ายหนึ่งเดินมากระชับบ้าง ถ้าฝ่ายที่ออกมาตรงกับฝ่ายที่ทายไว้ เจ้าเมืองจ้ำกล่าวคำว่า โป้ง คนนั้นต้องเป็นขลุ่ย ฝ่ายที่ทายถูกทายได้อีกครั้ง จนกว่าข้างหนึ่งข้างใดจะหมด ฝ่ายใดหมดก่อนฝ่ายนั้นแพ้ ต้องให้ฝ่ายชนะชี้หลังไปส่งเมือง

การละเล่นของหนุ่มสาว เช่น การเล่นหม่าเบ๊ย (ลูกเตะ) หม่า เป็นภาษาพวน หมายถึง ผลหรือลูก ตรงกับคำว่า หมาก ในภาษาไทย เบ๊ย เป็นภาษาพวน หมายถึง วัตถุทรงกลมที่มีลักษณะแบนท่อนข้างหนา หม่าเบ๊ยแต่เดิมใช้ไม้กระดานหนา ๓ นิ้ว กว้าง ๑ ศอก ยาว ๒ ศอก จำนวน ๑ แผ่น ลูกเตะใช้กันกรกที่ตำน้ำพริกทำด้วยเครื่องปั้นดินเผา เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔ นิ้ว หนาประมาณ ๑ นิ้ว แข็งขันกันระหว่างชายหญิง ข้างละกี่คนก็ได้ เล่นที่ลานกว้างที่มีระยะการเตะลูกถึงไม้กระดานตั้งประมาณ ๓ วา ให้แต่ละฝ่ายเตะหม่าเบ๊ยกระทบกระดานตั้งล้มลงตลับกันเป็นคู่ๆ ผู้ชนะ คือ ผู้ที่เตะลูกกระดานตั้งล้มลง จะได้ลงโทษผู้แพ้ตามแต่จะตกลงกัน

ตระ แตนทวี (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) เสนอให้ผู้วิจัยฟังว่า " การเล่นหมาเบียร์ทำให้หนุ่มสาว
สนิทสนมรักใคร่ชอบพอกัน เพราะสมัยก่อนโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบปะกันนั้น ก็เฉพาะในช่วง
เทศกาลงานบุญต่างๆเท่านั้น เมื่อมีการลงช่วง หมาเบียร์เป็นการละเล่นประเภทหนึ่งที่ชาวพวนนิยมเล่น"
นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงการเล่นหมาเบียร์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

"ในปัจจุบันการเล่นหมาเบียร์ มีไม้กระดานตั้งหนาประมาณ ๔ เซ็นติเมตร
กว้างประมาณ ๓๐ เซ็นติเมตร ยาวประมาณ ๑๕ เซ็นติเมตร จำนวน ๑
แผ่น ลูกเต๋ารีดกั้นครกค้ำน้ำพริกที่ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผา เส้นผ่าศูนย์กลาง
ประมาณ ๔ นิ้ว หนาประมาณ ๓ นิ้ว ผู้เล่นชายหญิงฝ่ายละ ๕ คน ตนาม
แบ่งเป็น ๒ บริเวณ บริเวณลูกเต๋ากว้าง ๒ เมตร ยาว ๘ เมตร ระยะห่าง
ระหว่างไม้กระดานตั้งถึงจุดเต๋ะ ๖ เมตร จุดเต๋ะเป็นพื้นที่วงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง
กลาง .๐๕ เมตร บริเวณรอบนอกกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร กำหนดขึ้น
เพื่อกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นขณะแข่งขัน เริ่มเล่นด้วยการเสี่ยงทาย ฝ่ายชนะ
เต๋ะก่อนสลัดกันฝ่ายละคน ตั้งกรรมการกำกับจุดเต๋ะ ๑ คน กรรมการกำกับ
กระดานเต๋ะ ๑ คน มีผู้บันทึกผลการแข่งขัน ๑ คน ผู้แข่งขันสวมเสื้อติด
หมายเลข ๑ - ๕ ผู้เต๋ะลูกเต๋ะถูกกระดานล้มลงจะได้ ๑ คะแนนวางลูกเต๋ะไว้
หลังเท้าถ้าลูกหล่น ๒ ครั้งถือว่าหมดสิทธิ์เต๋ะกระดาน ก่อนเต๋ะแต่ละครั้งฟัง
เสียงสัญญาณจากกรรมการ หากชนะ ๒ ใน ๓ หรือเสมอ ๓ ค่อย ๓ กระดาน
ให้นับลูกได้เสียแต่ละฝ่าย ฝ่ายใดได้คะแนนมากกว่าเป็นฝ่ายชนะ เมื่อเสมอ
กันให้เต๋ะลูกโทษ หมายเลข ๑ เต๋ะคู่กับหมายเลข ๑ ฝ่ายใดชนะถือเป็นผู้ชนะ
ถ้าเสมอกันให้แข่งต่อไป ถ้าครบทุกคนแล้วยังเสมอกัน ให้ถือว่าการแข่งขัน
ในครั้งนั้นเสมอกัน"

นอกจากนี้ชาวพวนยังมีการเสี่ยงกลอง หมายถึง การแข่งขันตีกลอง กลองที่ใช้แข่งขัน โคมล
คลับเพชร (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ชาวพวนบ้านหมี ได้อธิบายให้ฟังว่า

"กลองเสี่ยง ไซ้ไม้ประคู้ เป็นท่อนขงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๕ นิ้วฟุต
ยาว ๑ เมตร ขุดเจาะรูให้กลวงตามความยาวของท่อนไม้ เหลือเนื้อไม้เป็นขอบ
หนา ๑ นิ้วฟุต ด้านใดทำเป็นขอบนูน เป็นวงรอบด้านในหนา ๑ เซ็นติเมตร
เป็นลิ้นกลองให้เสียงคังกังวาน หน้ากลองใช้หนังวัวที่ตัดเข้ารูป ถ้าเป็นหนังกาง
หรือหนังเตี้ยงมาได้ยิ่งดี เชือกทำด้วยหนังตัดเป็นเส้น บิดให้เป็นเกลียว

ร้อยยี่หกหน้ากลอง ท้ายกลอง ชันไม้ให้แน่น ขยำขี้เถ้ากับข้าวเหนียวนึ่งจนเข้ากัน นำมาคืดไว้หน้ากลอง (การคืดอ่างกลอง) ปรับเสียงตามใจชอบ ฉีกผ้าพันมือเพื่อ ให้ความลึกลงไม่เจ็บมือ มีกรรมการ (เทวดา) เป็นผู้ตัดสิน กรรมการนั่งบนร้าน หรือต้นไม้สูง ใช้ธงสีเขียวกับธงสีแดงบอกตัดสินว่าฝ่ายใดแพ้ ฝ่ายใดชนะ กลอง ลูกหนึ่งตี ๓ คน ผู้ที่ตีเป็นคนแรก เรียกว่า มือกลอง ผู้ที่ตีเป็นคนที่สอง เรียกว่า มือสอง ผู้ที่ตีเป็นคนที่สาม เรียกว่า มือสาม เทวดาให้สัญญาณการแข่งขัน คนตี มือหนึ่งตีประจำกลุ่ม เริ่มจังหวะซำๆตีสลับกันไป แล้วตีเร็วขึ้นเรื่อยๆจนหมดแรง มือสองได้ยินสัญญาณเข้าตีจนเหนื่อย มือสามตีต่อ มือสามถือเป็นมือเอก กลองที่ ชนะ เรียกว่า กลองไธ้ ถ้าฝ่ายใดแพ้ กรรมการจะโบกธงข้างลำตัว ผู้แพ้จะปลด กลองลงจากหลัก ฝ่ายชนะ กรรมการจะตั้งธงไว้"

การเล่นของชาวพวนบ้านหมี ให้ความสำคัญสนุกสนาน ความผูกพันของผู้เล่น มีกติกาก การแข่งขันที่ยุติธรรมและยืดหยุ่นได้ มิได้เน้นการแข่งขันอย่างเอาอริชิงแต่ประการใด แต่เป็น การเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีซึ่งกันและกันของชุมชนชาวพวน

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนบ้านหมี ไม่ว่าจะเป็นการนับถือศาสนา ระบบครอบครัวและ สังคม การปลูกเรือน อาหารการกิน การแต่งกาย สุขภาพอนามัย งานช่างฝีมือทางด้านการทอผ้า วรรณกรรม มหรสพและการละเล่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชนชาติพวน ที่รู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างผสมกลมกลืน และสอดคล้องกับวิถี การดำเนินชีวิตอยู่อย่างสงบเรียบง่าย

บทที่ ๔

ประเพณีของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่สมัยอยู่บนที่ราบสูงเชิงขวาง มีทั้งประเพณีในรอบชีวิต คือ ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย และประเพณีในรอบปี คือ ประเพณีอุ้มหลาน กำฟ้า สงกรานต์ บั้งไฟ แสกนา อาสาพหุชา เข้าพรรษา สารท กำเกียง ห่อข้าวคำดิน ทานข้าวสะ บุญพระเวสส์ บุญกฐิน ไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใด ชาวพวนบ้านหมี่จะมีการบายศรีสู่ขวัญเป็นพื้น ด้วยเชื่อว่าขวัญมีอยู่ในทุกสิ่ง ทั้งสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต มีลักษณะคล้ายวิญญาณที่มีอยู่ในตัวตนของสิ่งต่างๆ แต่ต่างกันที่เมื่อวิญญาณออกจากร่าง ร่างนั้นจะต้องตาย ขณะที่ขวัญออกจากร่าง ร่างนั้นเพียงเจ็บป่วย ตกใจ หรือขาดกำลังใจ ขวัญสามารถกลับคืนสู่ร่างได้ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างปกติสุข มีความอบอุ่น สบายใจ ในที่นี้จะได้กล่าวถึงประเพณีของชาวพวนบ้านหมี่ ดังนี้ คือ

- ๑ ประเพณีในรอบชีวิตของชาวพวนบ้านหมี่
- ๒ ประเพณีในรอบปีของชาวพวนบ้านหมี่
- ๓ การคลี่กลายของตัวยูยาประชาคมท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์

๑ ประเพณีในรอบชีวิตของพวนบ้านหมี่

มนุษย์เมื่อเกิดมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ย่อมผ่านเหตุการณ์สำคัญๆ ตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต เริ่มจากการเกิด มีการจัดพิธีกรรมเพื่อให้ชีวิตเกิดมาได้อย่างปลอดภัยพร้อมที่จะเจริญเติบโตจนเข้าสู่สู่วัยรุ่น ผู้ชายบวชเรียน ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือน แล้วถึงวัยแต่งงานมีคู่ครอง ชายหญิงให้กำเนิดบุตร จวบจนถึงบั้นปลายชีวิตก็มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเพื่อความสุขในอีกโลกหนึ่ง ในที่นี้จะได้กล่าวถึงประเพณีในรอบชีวิตของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีตามลำดับ เริ่มต้นจากการเกิด การบวช การแต่งงานและการตาย

การเกิด

การเกิด (อาชะอุ) หมายถึง การคลอดบุตรออกจากครรภ์มารดา ชาวพวนบ้านหมี่ให้ความสำคัญกับการเกิด เพราะเชื่อว่าการเกิดเป็นสิ่งดี เป็นการให้ชีวิตใหม่ เมื่อมีเด็กเกิดใหม่จะร่วมฉลองเลี้ยงกันอย่างเต็มที่ กล่าวคือ เมื่อชายหญิงอยู่รวมกันได้บุตรคนแรก หรืออยู่ ๑ ปีไม่มีบุตร จะจัดพิธีกินกก หมายถึง ฝ่ายชายหาหมู ๑ ตัว เหล้า ๖ โห่ ฝ่ายหญิงหาหมู ๒ ตัว เหล้า ๘ โห่นำมารวมกันไว้ที่บ้านฝ่ายหญิงเพื่อทำอาหารเลี้ยงเจ้าโคตรทั้งสองฝ่าย เมื่อได้บุตรคนที่สองจะจัดพิธีกินกาว หมายถึง ฝ่ายชายหาหมู ๑ ตัว กวาย ๑ ตัว ฝ่ายหญิงหาหมู ๑ ตัว นำมารวมกันที่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อทำอาหาร

เลี้ยงผีที่บ้านฝ่ายหญิง แล้วเลี้ยงเจ้าโคตรทั้งสองฝ่าย เมื่อได้บุตรคนที่สามจะจัดพิธีกินชอค หมายถึง ฝ่ายชายหาควาย • ตัว มาทำอาหารที่บ้าน ฝ่ายหญิงเพื่อเลี้ยงผีและเจ้าโคตรทั้งสองฝ่าย เมื่อได้บุตรคนที่สี่จะจัดพิธีกินหมูดมชอย หมายถึง ฝ่ายชายหาหมู • ตัว ทำอาหารเลี้ยงผีและเจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายและหาไก่เป็นๆมา • ตัว เพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ไปขอฟฝ่ายหญิงมาเป็นภรรยา

การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดมีจุดประสงค์เพื่อให้คลอดบุตรได้ง่าย เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่หญิงมีครรภ์เพราะการแพทย์ในสมัยก่อนยังไม่พัฒนา หญิงที่คลอดบุตรต้องเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตเป็นจำนวนมากไม่น้อย

เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ มารดาจะถือหรือปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ (จะล่า) โดยหลีกเลี่ยงการกินอาหารที่มีรสจัดหรือของแสลง ไม่ว่าจะเป็นดิน เน้น นิ่ง หรือนอนให้ระวังทุกอิริยาบถ รักษาสุขภาพให้แข็งแรง ไม่นั่งหรือยืนขวางประตู ไม่พูดคำติดขัด เพราะเชื่อว่าทำให้คลอดบุตรยาก นอกจากนี้ควรหมั่นทำบุญสุนทานรักษาศีล เพื่อเด็กในครรภ์จะได้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี ฝ่ายสามีเมื่อรู้ว่าภรรยาตั้งครรภ์มีหน้าที่จัดหาไม้มาทำพิน เช่น ไม้ตะแก ไม้มะขาม ซึ่งเป็นไม้ที่เผาไฟแล้วไม่แตก พินผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ คอก จำนวนเป็นร้อยๆคู่ นำหนามพุทราปกกองพินไว้ กองพินไว้แล้วนำพินไปกองไว้หลังบ้าน ให้แดดส่องได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้พินแห้งติดไฟได้ง่าย ครั้นภรรยาใกล้คลอด จึงเตรียมเตาไฟที่ทำขึ้นใหม่ เติฐียรโกเศศ(๒๕๓๑ : ๒๖) ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

"คติที่กำหนดให้สามีเป็นผู้ตัดพินเองเห็นจะสืบมาแต่ดั้งเดิมเมื่อยังไม่มีช่างหรือซื้อหากันและเป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆไม่ต้องถึงกับบอกแขกแขกห้าม ครอบครัวใครก็ต้องทำของตนเอง พึ่งตนเอง ครั้นในระยะต่อมาแม้จะจ้างให้ใครไปตัด หรือซื้อหาพินได้สะดวกแล้ว ผู้ที่ถือคติเดิมเคร่งครัดยังปฏิบัติอยู่ก็มี นับว่าเป็นการดีเหมือนกัน เป็นเรื่องแสดงน้ำใจของกลุ่มผู้มีความเชื่อให้เห็น ภรรยาผู้มีครรภ์ก็คงสบายใจ"

กองพินที่ตั้งตามไว้ให้นำหนามพุทราปกคลุม(ตะ)โดยเชื่อว่าสามารถป้องกันผีได้ เวลาตัดควรตวัด "นโม พุทธคตตะ" เมื่อถึงคำว่า ตัด ให้เอามือคัตกันที (บทสวดนี้เป็นการเตือนเสียงของคำที่คล้ายกัน คือ นโมเท่ากับหนาม พุทธคตตะเท่ากับพุทรา) ทั้งนี้การนำหนามตะกองพินไว้ยังช่วยป้องกันสัตว์และเด็กชุกชนไม่ให้เหยียบกองพินเล่น หนามพุทรามีขึ้นอยู่ตามป่าและในที่ทั่วไป การสะหนามอยู่ที่เรือนกันผีชาวพวน เชื่อกันว่าผีกระตือเป็นผีที่กลัวหนามมากกว่าผีชนิดอื่น เพราะผีกระตือออกหากินเวลากลางคืนถอดหัวและคืบไค้พุ่งออกจากร่างไป เมื่อไปถึงที่ไหนจะเห็นเป็นไฟมีแสงเรืองๆเขียวๆ

วาวๆ เป็นดวงโคจรขบกินของสาคว ของถูด โดยเฉพาะหญิงคลอดบุตรใหม่ๆ มันจะเข้าไปสิงในท้อง แล้วกินตับไตไส้พุงของหญิงและทารกทำให้ผอมมาก นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นก๊วยตุ๊กเล็กๆที่ไม่มีเนื้อ อาจเป็นเพราะผีกระตือรือร้นกินเนื้อไปจนหมด การนำหนามพุทราสะกันผี ต้องสะไว้ให้ทั่วทุกที่ที่มีร่อง มีรู ผีกระตือรือร้นจะถูกรบกวนเกี่ยวกับไส้พุงทำให้ก๊วยหนามยิ่งนัก

ชาวพวนสมัยก่อนมีความคิดว่าสิ่งที่ไม่เข้าใจ หรือมองไม่เห็นจะเชื่อกันว่า สิ่งนั้นมีต้นเหตุมาจากผีตางเทวดาคาลบันดาลให้เป็นไป ครั้นบ้านเมืองพัฒนาขึ้นความเชื่อเรื่องผีอาจลดน้อยลงไปบ้าง แต่ยังคงหวาดระแวงอยู่ทั่วไป

เมื่อหญิงมีครรภ์ใกล้คลอด ให้โยงค้ายสายธัญจน่วงรอบบริเวณที่คลอดบุตร เพื่อป้องกันภูติ ผีร้ายหรือคนเฒ่าคนแก่ บนบานศาลกล่าวผีตางเทวดาไม่ให้ฝืนารบกวน โดยเสกคาถาไปรย ข้าวสารจับไตผี จัดเครื่องบูชา มีขันบรรจุข้าวสาร หมากร ๓ ผล พธู ๓ เรียง รูป ๓ ดอก กกล้วย ๑ หัว เงินบูชา นอกจากนี้หากในบ้านมีพระปิดทวารให้อัญเชิญไปไว้ที่อื่นก่อน เมื่อคลอดบุตรเรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญมาไว้ที่เดิม ด้วยเชื่อว่าคลอดบุตรได้ง่ายขึ้น

การคลอดบุตรส่วนใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แต่บางรายหมอด้ายหาทิศให้ เช่น หันไปทางประตู หน้าต่าง เพื่อให้บุตรคลอดได้สะดวก หญิงตั้งครรภ์มีกนคอยหนุนหลังให้พิง โดยใช้เชือกมัดโยงที่สูงหย่อนลงมาให้อึด คนหนุนหลังมีหน้าที่ช่วยหมอด้ายขมท้องคอนบนและ คอนข้าง เป็นการกระตุ้นให้เด็กเลื่อนลงต่ำ ถ้าคลอดช้าให้ใช้น้ำตะเคาเสกด้วยมนต์คาถาให้กิน หรือประพรมขไลมคามตัว ถ้าช่องคลอดเป็นแผลให้ใช้หล้าขาวล้างหรือคำโพลผสมเกลือทา

เมื่อบุตรคลอดถึงพื้นเรียกว่า ตกฟาด เพราะแต่เดิมพื้นบ้านทำด้วยฟาก หมอด้ายผูกคำไว้รองรับเด็ก ใช้ผ้าห่อหุ้มตัวเด็กกันไม่ให้ถูกลม หากเด็กถูกลมอาจปรับตัวไม่ทันทำให้เจ็บไข้ได้ ส่วนผู้หนุนหลังเอามือกดท้องผู้ตั้งครรภ์ให้แน่น ช่วยให้การคลอดเร็ว กันไม่ให้ดันขึ้น หมอด้ายอุ้มเด็กกว่าหน้ามือ ล้วงปาก ทวักเมือก เลือคอออกจากปากให้เด็กหายใจสะดวกไม่สำลักน้ำคร่ำ จับขาเด็กสองข้าง ยกขึ้น หัวหย่อนลง ทางพื้นคบก้นให้รอกออก กวาดโคนลิ้นด้วยน้ำผึ้ง ทองคำเปลวกันตานขโมย ไม่ควรนำเด็กออกจากบริเวณที่โยงค้ายสายธัญจนไว้ เนื่องจากหมอด้ายได้ทำพิธีปิดเป่าหรือป้องกันไม่ให้ผีเข้าไปได้ แต่ถ้าจำเป็นต้องนำเด็กออกนอกรวมบริเวณดังกล่าว คือนำเขมากันหม้อมาเจิมที่หน้าผากของเด็ก ให้ผีเห็นว่าเด็กน่าเกลียดน่ากลัวจะได้ไม่มามาตัวไป ฝ่ายแม่เด็กให้แม่เด็กนั่งยองๆหมอนหนุนหลังใช้ใบพทุหย่อนลงคอให้อือหรือจามเพื่อให้อือออกมา หลังจากนั้นให้กินยาต้มมะขามเปียกผสมเกลือเป็นยาระบาย หากเลือดตกค้างคั้งขึ้นหัวใจให้กินยาเลือด แล่นอนนิ่งๆ ผิงเตาไฟ

ส่วนทารกที่คลอดออกมา ไม่ว่าจะ เป็นชายหรือหญิง หมอตำแยจะคว่ำอวัยวะเพศไว้สักครู่ เพราะเชื่อว่าเมื่อโตขึ้นจะเข้ารูปสวยงามไม่พิการพิการ หมอตำแยจะจำเวลาตกฟากไว้ให้ให้โหรผูกดวงชะตา และใช้เชือกค้ายดิบผูกสายสะดือ (สายแม่) เป็นสองปลาสะริคให้แน่น ทิ้งไว้ระยะห่างระหว่างกลางที่จะ คัดให้เหลือสายสะดือ ส่วนที่ติดกับสะดือเด็กมีขนาดยาวเสมอเท่าเด็ก เอาไม้รวก ไม้ไผ่ หรือกาบเปลือก หอยที่สะอาดและคมตัด หากเลือกที่สะดือออกมาให้แก้มเชือกผูกไหมให้ร่นเข้า ผูกจนแน่นเป็นการช่วย ห้ามเลือด หากเลือดยังไม่หยุดให้นำขมิ้นชันสดค้ำพอก ใช้เจียงไพลหรือก้อนถ่านรองรับสายสะดือ แล้วนำรอกใส่กระบอกไม้ไผ่โรยเกลือไม้ให้เน่า ขณะถือสายสะดือควรเปลี่ยนมือซ้ายขวา เชื่อว่าเมื่อเด็ก เจริญวัยขึ้นจะได้ถนัดทั้งสองมือ ผิงไว้ที่คินเชิงบันได โคนคันไม้สูงใกล้บ้าน ถือเป็นเคล็ดเมื่อเด็กโตขึ้น จะห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอนของคน

เมื่อเด็กทารกคัดสายสะดือแล้วให้เอาน้ำอุ่นอาบทารก ใช้นํ้ามะพร้าวทาตัวซึ้คไขมันและเมื่อ ออกไปจากร่างกาย วางทารกระหว่างแข้งหันศีรษะทารกไปทางปลายเท้า คัดแขนขาให้มีส่วนเหยียดขา ตองข้างออกให้ตรง จัดค้ายมงคลผูกคอ ข้อมือเด็กและแม่ ป้องกันภพภัย แล้วป้อนข้าวเด็ก เรียกว่า แก่ล้มข้าว เด็กชายให้ผู้ชายป้อน เด็กหญิงให้ผู้หญิงป้อน ผู้ป้อนข้าวส่วนใหญ่คือพ่อแม่ของเด็ก ป้อนข้าว ๓ คำ ด้วยการนำข้าวและที่ริมฝีปากพอเป็นพิธี ชும்เต็กนอนในกระด้ง หมอตำแยยกกระด้งร่อนกระเทก กระด้งเบาๆ ให้เด็กร้องอุแว้ๆทำ ๓ ครั้งกล่าวคำว่า "๓ วันตุกผี ๔ วันตุกคน ตุกของใครรับไปเด้อ" แล้ว ให้นำที่เลี้ยงบุตรง่าย เป็นคนศึมีศีลธรรมตอบว่า "ตุกข้าน้อยเอง" หมอตำแยจะต่งกระด้งให้รับไปพร้อม ทั้งเอาเงินให้ผู้ยกกระด้งพอเป็นพิธีว่าซื้อไว้แล้ว หลังจากนั้นรับกระด้งวางไว้ในวงค้ายสายสะดือจนใกล้แม่ เด็ก เอาผ้าเย็บเป็นกระโจอมครอบกระด้งไว้ เหตุที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะความเชื่อว่า แม่ซื้อเป็นศิมารังควาน ประจำตัวเด็กที่เพิ่งเกิด ทำให้เด็กเจ็บไข้และต้องการเอาตัวเด็กไปอยู่ด้วย จึงต้องมีการซื้อเด็กไว้ เด็กเกิด โหมยังไม่ให้กินอะไร เพราะนํ้านมแม่ยังไม่มี ค้องคัมน์น้ำทิ้งไว้ให้เย็นผสมนํ้าผึ้งใช้ธาสีหรือค้ำจุ่มให้เด็ก ดูคิน หากเด็กร้องพึงสังเกตุว่าร้องเพราะอะไร อาจเป็นเพราะหิว แม่ลงสัตว์กักค้อย ฉี่เปียกแฉะ อากาศ ร้อนอบอ้าวหรือเพราะเหตุผลใดเพื่อช่วยเหลือได้ถูกวิธี

หลังจากที่แม่คลอดทารกเรียบร้อยแล้ว จารุวรรณ ธรรมวัตร (๒๕๔๑ : ๖๔) ได้อธิบายไว้ว่า

"หลังจากทารกคลอดพ้นจากท้อง หมอตำแยจะใช้ไม้คัดสะดือ เด็ก นำเด็กไปอาบนํ้าอุ่น แล้วห่อหุ้มค้ายค้ำย้อมซึ่งทำจากแกนค้ำ ดุงมารคา ค่อยจากนั้นจะทำพิธีปราบผีและผาบผีให้มารคา โดยใช้ ค้ายสีแคงสีค้ำสีขาวที่หมอมีลงคาธาอาคมแล้ว เสกข้าวสารหว่าน รอบบริเวณอยู่ไฟ ส่วนพิธีปราบผีให้ทารกนั้นทำด้วยพิธีทั้งโ

โดยผู้มทารถนอนในกระด้งที่มีมีคพรำ เงินพค โปถาน เตื่อคำ
 ด้วยจนวางอยู่ นำกระด้งทารถไปวางข้างไหเปล่า หมอฝึกกล่าว
 ว่า 'เือนค้ำเหือ ถูกผู้ไป เือนใหญ่เหือ ถูกผู้ขึ้น เหือถูกผู้ ค้ำผู้
 วายผู้ถึงถายตรรพคอก พ่อแม่เจ้าบออกย่ำสะตั้งหงตีม มิงแม่่น
 ว่าถูกนกดู้หรือว่านคเขา ถูกนกดกาเหว่าหรือนคค้ำ ครั้นแม่่นถูก
 เจ้าท้เหือมาเอาเดื่อวนี้ ก่ายกว่านี้ ไปแม่่นถูกดู' กล่าวจบแล้ว
 หมอฝึกเสกคาถาลงตากลแล้วกระแทกลงในไหเปล่า ข้างกระด้งท
 รถ ๓ ครั้ง ทารถที่ผ่านพิริทั้งไหเชื่อว่าจะปลอศภัยเคิบใหญ่เป็น
 คนคี่"

ช่วงที่หญิงมีครรภ์คลอดบุตร ญาติพี่น้องจะมาเยี่ยมเยียน ส่วนใหญ่จะมีของฝากมาด้วย เจ้าของ
 บ้านจะต้องเตรียมอาหารคาวหวานไว้ต้อนรับ มีเสียงเพลงเสียงดนตรีขับกล่อม การร้องรำทำเพลง มี
 การละเล่น มีการเล่นนิทานเรื่องราวตลกขบขัน และกินเลี้ยงกันอย่างสนุกสนาน เป็นการแสดงความยินดี
 ที่ทารกคลอดออกมาอย่างปลอดภัย และเมื่อครบ ๓ วันพ่อแม่เด็กจะเชิญญาติพี่น้องมาทำพิธีบูชาขวัญ(เสียวะ)
 พิธีต่างๆเหล่านี้เรียกว่า พิธีจันกรรม การนำทารกลงเปล เปลเด็กชาย ให้ใส่ตุ่มดินตอ เมื่อเด็กโตขึ้นจะ
 เฉลียวฉลาดเป็นนักปราชญ์ เปลเด็กหญิงให้ใส่ค้ายใส่เข็ม เมื่อเด็กโตขึ้นจะเฉลียวฉลาดเป็นแม่บ้านแม่
 เรือน ลักษณะของเปลเช่น สานด้วยไม้ไผ่เป็นค่าง่าง ทำด้วยผ้าใบที่เหลื่อมกันเป็นไม้มีสายเชือก ๔
 ด้านโยงแขวนบนเพดานหรือใต้ถุนเรือน วิธีปูเปลให้จัดชั้น ๕ ประกอบด้วย

๑. คอกไม้ รูป เทียน ไม้คอกอยู่ในรอง(ชวย) ใบคอกกล้วย ผูกติดเปลเพื่อบูชาแม่อยู่
๒. ถ้างาเป็นพืชปลูกขึ้นง่าย งอกงามเร็ว เป็นสัญลักษณ์ของการเจริญเติบโต
๓. หินบดเป็นสัญลักษณ์ของเด็กอ่อนที่วันสมบูรณ์ จิตใจหนักแน่น เนื้อเย็น
๔. พักแพง น้ำเค็มเป็นสัญลักษณ์ของความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
๕. แมวเป็นสัญลักษณ์ของการเลี้ยงง่าย ซื่อสัตย์ ใกนร้อน

ให้นำทั้ง ๕ สิ่งลงเปลแล้วไกวให้แมวกระโดดออกไปจึงนำเด็กลงนอน
 เมื่อเด็กหญิงและเด็กชายอายุได้ประมาณ ๔ วันให้เจาะหูทั้งสองข้าง เรียกว่า บ่องหู
 มารดาของเด็กหลังจากคลอดเด็กออกมาเรียบร้อยแล้วต้องอยู่ไฟ(อยู่กรรม)เป็นเวลาไม่น้อยกว่า

๑ เดือน เมื่อเข้าอยู่ไฟควรทำเจลว ๑ อันขนาดเท่าฝ่าบรนำค้ายตีค้ำ ตีแดง ตีขาว วงรอบผูกติดปลาย
 ไม้ไผ่ปักข้างบันไดค้ำจนกว่าจะออกไฟ เชื่อว่าป้องกันภูคมีได้ วิธีอยู่ไฟ คือ การนำพินก่อไฟ
 ค้ำน้ำร้อน หม้อน้ำร้อน เรียกว่า หม้อกรรม น้ำร้อนผสมยาสมุนไพรให้อาบ ๑ หม้อ โดยใส่สมุนไพร

กันผดผื่นคัน อีกหม้อหนึ่งให้ต้ม ใช้ผ้าชุบน้ำห่ออิฐมออยู่ที่เผามาอังที่ห้องน้อย หรือพยายามให้หน้าห้อง
กระทบความร้อนจากกองไฟ ข้างกองไฟมีแคร่ฟากไม้ไผ่ ๑-๒ แผ่นตุงครึ่งคอก (ตะแนน) ให้หน้าห้อง
ผิงไฟตามพอเหมาะพอควร คั้นน้ำร้อนทั้งยาสมุนไพรให้มดลูกเป็นปกติ (กระบวนเข้าอยู่) อาหารที่กินได้มี
เฉพาะข้าวกับเกลือ ปั้นเป็นก้อนองไฟ เรียกว่า ข้าวจี น้ำร้อน น้ำต้มมะขามคั้น ข้าวกับปลา แกลงเสียง
ช่วยให้มีน้ำนมมาก นอกจากนี้ควรองไฟให้เหงื่อชุ่มตัวอยู่ตลอดเวลา เช็ดตัวด้วยน้ำอุ่น คั้นน้ำร้อน
น้ำต้มมะขามคั้นเพื่อขับเลือดเสีย เวลานอนค้องนอนบนฟากไฟแผ่นหลังถูกไฟทั่วตัว นอนใกล้เตาไฟ
มีเชือกมัดให้โหนตัว ความร้อนจากไฟจะช่วยให้เลือดไม่แข็งตัว อย่างท้องไส้ให้เกรียมด้วยพินไฟ หากอยู่
ไฟนานๆ ผิวจะเหลืองอ่อน ร่างกายแข็งแรง เลือดมาคในร่างกายนูนเวียนติ และแม่เด็กควรขอมมา
ลาโทษหมอด่าแค้นด้วยเงินสมนาคุณ ๑๒ หรือ ๒๕ สดางค์ ผ้าขาวทำเป็นสบเียงปา๑ผืนผู้ไปเยี่ยมคน
อยู่ไฟ ห้ามพูดคำว่าร้อน(ฮ้อน)หรือคำที่มีความหมายไม่ดีเพราะอาจทำให้ผู้อยู่ไฟเกิดผดผื่นพุพองได้

เมื่ออยู่ไฟครบ ๑ เดือน แม่ออกไฟ (ออกกรรม) การออกไฟเป็นการบูชาเตาไฟด้วยดอกไม้
รูป เทียน เครื่องเซ่น ให้หม้อทำน้ำมันคัมภีร์ไฟ พิธีคัมภีร์ไฟมีการวงด้ายสายธัญจนปีคยันต์ ๘ ทิศ
รอบที่อยู่ไฟ ญาติพี่น้องจะนำกล้วย อ้อยมาฝาก หรือมาเยี่ยมถามทุกข์สุข แสดงความรักใคร่ผูกพัน เวลา
กลางคืนมีญาติมานอนเป็นเพื่อนคุย เรียกว่า จันทม้อกรรม ค่อยจากนั้นแม่เด็กจะรับประทานอาหารได้
ตามปกติ อาบน้ำเย็น อาจทานยาต้มที่ประกอบด้วยรากไม้ต่างๆ อีก ๑ หม้อ เลิกจะดำ แต่ไม่ควรผสมดู
กับสามีเป็นเวลาประมาณ ๑ เดือนเพราะเกรงจะเป็นอันตรายต่อมดลูก เวลาเช้าของวันออกไฟญาติพี่น้อง
จะมาร่วมทำพิธีบายศรีสู่ขวัญทั้งแม่และเด็ก เครื่องบายศรีมีขันบายศรี มีตำรับกับข้าว(ข้าวแธ) ๒ ตำรับ
(ข้าวแธ) เรียกว่า พากขวัญ ๒ พา มีไก่คัม ๑ ตัว ไก่คัม ๒ ฟอง หม้อทำขวัญ ๑ คน เนื่องจากขณะคลอด
บุตรเจ็บปวด ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัวอีกทั้งต้องอยู่ไฟมานานมาก จึงจัดพิธีออกไฟเรียกขวัญคืนสู่ร่างกาย
ให้อยู่เย็นเป็นสุขและเรียกขวัญเด็กให้เลี้ยงง่าย เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ หมอพรหมค้ายมงคลให้แม่ และ
เด็ก เมื่อทำขวัญเสร็จแล้ว อาบน้ำให้เด็ก โดยให้นำไข่ไก่ถอยในน้ำที่เด็กอาบเป็นเวลา ๑ วันเชื่อว่าจะทำให้
ให้เด็กมีผิวพรรณผุดผ่อง หลังจากนั้นผู้เป็นสามีเก็บเตาไฟไว้วันที่ที่เหมาะสม เด็กโกนผมไฟ คือ การ
ทิ้งผมที่ติดมาจากท้องแม่ให้มีผมใหม่ เรียกว่า ผมเดือน นิมนต์พระสวดมนต์ แล้วนิมนต์พระหรือเชิญ
ญาติผู้ใหญ่ผู้อยู่ในศีลในธรรม ใช้กรรไกรขลิบผมเด็กเล็กน้อย ให้ปู่ย่าตายายและหม้อเด็กพอเป็นพิธี ให้
ช่างตัดผมโกนผมไฟให้เรียบร้อย อาบน้ำให้เด็ก ทำพิธีพากขวัญ คือ เตรียมขมิ้นฝักส้มป่อย ตำรับกับข้าว มี
ข้าวคัม ขนมหวาน หม้อพรอาบนำเด็กหลังทำขวัญ และโกนผมไฟ ผู้เป็นปู่ย่าตายายให้ของขวัญ เช่น
เด็กผู้หญิงให้กำไล สายสร้อย ตะขิง เป็นต้น บางครั้งที่แม่เด็กไม่อยู่แล้วเด็กหิวนม จะมีการขอมมาจาก
ผู้คลอดบุตรที่คลอดบุตรในระยะเวลาใกล้เคียงกัน การขอครั้งแรกต้องนำสดางค์ไปหนึ่งสิ่ง เรียกว่า

เอาเงินไปแข็ง ค้ายเชื่อว่าถ้าไม่เอาเงินไปแข็ง น้ามนจะไม่ไหลออกมา เงินส่วนนี้นำไปให้เพียงครั้งแรกเท่านั้น ส่วนข้าวบคกับกล้วยน้ำว่า เค้กทานวันละ ๓ เวลา คือ เช้า กลางวัน เย็น

๒-๓ เดือนหลังคลอดให้ผู้คลอดบุตรนั่งบนตั่งหรือฟาก นั่งหลับบนช้อนเหนื่อเตาไฟ มีเชือกมัดไว้ให้โหน ผู้เป็นสามีจะต้องคอยดูแลช่วยเหลือผู้คลอดบุตร

ต่อมาเมื่อเด็กอายุได้ ๑๑-๑๓ ปี หากเป็นเด็กไทยจะทำพิธีโกนจุก ส่วนชาวพวนไม่นิยมให้ถูกหลานไว้จุกไว้เปีย อาจมีบ้างตามชนบทซึ่งมีการโกนจุกโดยถือเอาฤกษ์วันกบกินเดือนคือวันจันทร์บุรพราภาในเวลากลางคืน พ่อแม่ นำเงิน ๕ ไปวัดใกล้บ้านนิมนต์พระมาโกนจุก การโกนจุก ถือเป็นการสละผมจุกบูชาพระราหู เมื่อโกนผมเรียบร้อยแล้วพระให้ศีลให้พร เด็กอาบน้ำแดงตัว เป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบันชาวพวนบ้านหมีส่วนใหญ่ คลอดบุตรที่โรงพยาบาล พิธีกรรมต่างๆจึงคลี่คลายลง การอยู่ไฟของผู้เป็นแม่เริ่มได้เห็นวิธีการอบสมุนไพรตามวิธีการสมัยใหม่ แต่ยังมีบางครอบครัวที่ทำเตาไฟขึ้นเอง ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีผู้เฒ่าผู้แก่ถ่ายทอดวิธีการดังกล่าว

การบวช

การบวชเป็นการเข้าใกล้ชีวิตพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนทายาทสืบต่อศาสนา บวชพระใช้คำว่า อุปสมบท ต้องเป็นผู้ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ บวชตามแนวใช้คำว่า บรรพชา ผู้บวชต้องไม่เป็นบุรุษโทษ กล่าวคือ ไม่เป็นอมมนุษย์ ไม่มีหนี้สินรุงรัง ไม่มีหนี้ราชการ ไม่หลบหนีอาญาแผ่นดิน ไม่คิดผิด ไม่คิดสุรา ไม่มีกศิก้างโนศาล ไม่เป็นกฏฐัง ไม่เป็นโรคผิวหนังติดคอหรือรัง ไม่เป็นโรคลมบ้าหมู ไม่เป็นโรครุมาคิฉิม ข้อเท้าเดินได้เป็นปกติ สามารถออกบิณฑบาตได้ และพ่อแม่หรือผู้ปกครองอนุญาตให้บวช นอกจากนี้ผู้บวชควรมีความประพฤติดี ประกอบอาชีพสุจริต มีหลักฐานดี มีความรู้อ่านออกเขียนได้ มีร่างกายสมบูรณ์และกล่าวคำขอบวชได้ถูกต้อง การบวชตามแนว เวลาเย็นเจ้าภาพจะเชิญญาติสนิทมิตรสหาย ร่วมทำขวัญ รุ่งเช้าพ่อแม่นำไปวัดเพื่อบวชเป็นสามเณร ชาวพวนส่วนใหญ่บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุประมาณ ๑๑ - ๑๕ ปี การบวชตามแนวไม่ต้องใช้ผ้าห่มซ้อน (ผ้าสังฆาฏิ) เพียงรับไตรสรณาคมน์จากพระอุปัชฌาย์เป็นเสร็จพิธี ชาวพวนเรียกผู้บวชเป็นสามเณรว่า จั้ว ถ้าสามเณรอายุไม่ถึง ๑๘ ปี เรียกว่า จั้วน้อย ถ้าสามเณรอายุ ๑๘-๑๕ ปี เรียกว่า จั้วอ้าย หรือผู้เรียกสามเณรมีอายุแก่กว่าสามเณร เรียกสามเณรว่า จั้วอ้าย หากสามเณรสึกออกไปเป็นฆราวาส เรียกว่า เจียง ผู้จะบวชเป็นพระต้องบวชเป็นสามเณรก่อน แล้วกล่าวขอฝากตัว ให้อุปัชฌาย์สั่งสอนต่อพระอุปัชฌาย์ก่อนถึงวันอุปสมบท ผู้ที่จะเข้าอุปสมบทต้องมีพานดอกไม้ รูปเทียน ไปไว้หิ้งปูเตาที่ศาลปู่ตา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน รวมทั้งไปขอมมาลาโทษญาติผู้ใหญ่ คลอดคอนหัดท้องสวคมนตรีงานนาค สมทานศีล ๕

ชาวพวนบ้านหมี่ถือว่าการบวชเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ ที่ทรงคุณค่ากว่าการทำบุญทุกประเภทลูกชายบ้านโคอายุครบบวช พ่อแม่มักจะชวนกันให้ลูกชายบวชพร้อมๆกันเรียกว่า การอุปสมบทหมู่ ผู้ชายถ้าไม่ได้บวชถือว่าเป็นคนคืบ ไม่มีความรู้ ความสามารถ ไม่มีใจพากเพียรยากที่จะเลี้ยงชีพได้ เป็นผลสำเร็จ ไม่มีผู้ใดอยากได้เป็นเขย ดังนั้นในช่วงที่ว่างจากการทำนาทำไร่ หากทำนาได้ผลดีมีรายได้ ชาวพวน จะบวชลูกหลาน ประมาณช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคมของทุกปี การบวชพระ นิยมจัด ๓ วัน ดังนี้

วันแรก เป็นวันตักบาตร หมายถึง วันจับจ่าย การบวชมักจะตั้งกองบวชที่บ้านของผู้บวช เตรียมข้าวของเครื่องแต่งตัวนาคมีเสื้อชั้นใน เสื้อกรวย ผ้ายกสำหรับนุ่ง แหวน ๘ วง เข็มขัดเพชร เครื่องอุปสมบทมีไตรครองและอัฐบริวาร ของถวายพระอุปัชฌาย์คู่ตาคมีใครคู่ตาค ใครอุปัชฌาย์ พานดอกไม้ รูป เทียน ของถวายพระอันดับ ๒๕ องค์มีหมาก พลุ ดอกไม้ รูป เทียน บูหรี เงิน สมบหรือจิวร เตรียมเทียนขอนิตย ดอกไม้กลุมใคร ที่นอนที่ไม่ไผ่หนุนหุ้มผ้าเหลือง กรวยอุปัชฌาย์ สำหรับข้าว งดตะเกียง สำหรับตักบาตร ที่กรวดน้ำ เครื่องอัฐบริวาร ๘ อย่างมีบาตร จิวร สมบ ตั้งฆาฏิ รัศประคก เครื่องกรองน้ำ ถังรองเข็ม มีคโกลน อีกทั้งมีกรวยอัฐฐะ คือ กระบุงไม้ไผ่สานคาห่างขนาดเล็กๆ ด้านนอกติดกระดาษแก้วสีฉลุลวดลายสวยงามภายในบรรจุกล้วย ข้าวแคน(นางเล็ด) ข้าวคาบ(ข้าวเกรียบว่าว) ถาดเครื่องขวัญ ๒ ถาดซึ่งบรรจุข้าวคาบ ข้าวคัมมัค กล้วย อ้อย ดอกไม้ รูป เทียน ผ้าไตรจิวร กรรณิการ แก้วกตสิกิจ (๒๕๔๑ : ๑๑) ได้กล่าวไว้ว่า "ของเหล่านี้จะเป็นสิ่งเตือนใจพ่อนาคว่าถึงบุญคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงไว้ของเหล่านี้เมื่อถึงเวลาจนเสียใจได้บวชเรียน" นอกจากนี้ต้องเตรียมเครื่องทำขวัญนาคมีมะพร้าวอ่อน ๑ ผล กล้วยน้ำว้า ๑ หวี ใตงานเชิงหรือพาน ขนมห่มแดงคัมขาว ใบพลู ๑ ใบเพื่อใช้ในการดับเทียน โถ ขันเงินสำหรับใส่ข้าวสารไว้ปักแวน ที่ตั้งเครื่องทำขวัญ แวนเวียนเทียน ฆ้องชัย เทียนชัยสำหรับจุดเวลาทำขวัญ คนกล่าวคำขวัญ อาหารเลี้ยงพระคอนเช้า และมีการเทศน์เพื่อให้เป็นอานิสงค์ วันตักบาตร อาจมีการไหว้วานเพื่อนบ้านมาช่วยทำอาหาร มีการเลี้ยงดูปู่เฒ่าและเวลากลางคืนอาจมีการละเล่นต่างๆ เช่น ลิเก หมอลำ หมอแคน เป็นการฉลองการบวช เรียกว่า การจันทองบวช

วันที่สอง เป็นวันแห่ นาค อาจมีการเลี้ยงพระและเมื่อรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้วเริ่มโกน(แถ)ผม ที่วนาค พ่อแม่ขลิบปลายผมก่อนเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย ช่วงตัดผมโกนผม โกนที่วนาคให้เก๋เลี้ยงหาน้ำหอม น้ำอบมาให้ นาคอาบ บางแห่งทำแป้งเสกบริเวณศีรษะ ใบหน้าเพื่อป้องกันเหงื่อ แต่งหน้าทาปากนาคให้สวยงามคล้ายผู้หญิง สวมเสื้อสีขาวยาวกรอมเข่า มีผ้าคาดป่า ๒ ข้าง ประดับเงินทองของมีค่าตามความเหมาะสม ศีรษะสวมยอดแหลม เรียกว่า เทริด เปรียบเสมือนหางนาค มือถือพนม นาค เปรียบเสมือนเศียรนาคหรือถือดอกไม้ รูป เทียน แป้นวงกลมสำหรับประนมมือ เส้นผ่าศูนย์กลาง

ประมาณ ๘ นิ้ว ด้านหน้าเป็นรูปพญานาคเป็นเครื่องบูชา เรียกว่า ตักกัจจิง หมายถึง เครื่องหมายแห่งความเคารพบูชา

ความหมายของคำว่า นาค แปลว่า ประเสริฐ เหตุที่เรียกนาค มีที่มาจากในสมัยพุทธกาล พญานาคเกิดความผู้ตักเตือนโมโหในพระพุทธศาสนา จึงแปลงร่างเป็นมนุษย์แอบเข้ามาบวช เวลาหลับ ร่างกายเปลี่ยนเป็นพญานาคตามเดิม พระภิกษุรูปอื่นเห็นเข้าตกใจไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พญานาคสารภาพผิด แต่ด้วยความอาลัยในพระพุทธศาสนาจึงขอให้พระพุทธเจ้าทรงเรียกผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุว่านาค เพื่อรำลึกถึงคน ในการแห่ นาคจะเป็นเวลาใดก็ได้ตามสะดวก มีการจัดขบวนแห่ไปตามวัดข้างหน้านาค มีขบวนกลองยาว แครววง นางรำ ฟ้อนรำ นำขบวนเคลื่อนขบวนเวียนขวาไปตามถนน ๓ รอบ หากบวชเป็นหมู่คณะ นาคจะมีหมายเลขเรียงตามลำดับก่อนหลัง ระหว่างทางที่แห่นาค ชาวบ้านนำอาหาร เครื่องดื่มหรือรคน้ำผู้ร่วมแห่นาค เพื่อความชุ่มชื้นเบิกบานใจ ขบวนแห่นาคแห่ไปจนถึงวัดที่นาคจะบวช ในเวลาบ่าย แห่นาคเสร็จแล้ว เวลาเย็นทำขวัญนาค หลังจากทำขวัญนาคเรียบร้อยแล้ว นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

วันที่สามเป็นวันเข้าพิธีบวชพระ เวลาเช้าถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ หลังจากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และอนุโมทนา ผู้ร่วมงานร่วมรับประทานอาหาร แล้วแห่นาคซึ่งเดินเวียนขวารอบโบสถ์ ๓ รอบ พ่อแม่หรือญาติพี่น้องอุ้มนาคเข้าโบสถ์ จุดเทียนบูชาพระพุทธรูป แล้วกลับมาล้างที่เค็มพ่อแม่ส่งผ้าไตรให้นาค นาคก็มลงกราบก่อนรับผ้าไตร อุ้มผ้าไตรทุกเข้าประนมมือเข้าไปในหมู่พระสงฆ์ กล่าวคำขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์เรียบร้อยแล้ว ออกมาคล้องผ้ากลับเข้าไปถือศีล ๑๐ กับพระอุปัชฌาย์ หมายถึง การบวชเป็นสามเณรเสร็จสิ้นลงแล้ว จึงอุ้มบาตรเข้าหาพระอุปัชฌาย์ขอให้เป็นที่พึ่งพำนัก (ขอนิตย) พระอุปัชฌายนำบาตรคล้องผู้บวช พร้อมทั้งบอกบาตร จีวร ให้ผู้บวชออกไปยืนห่างจากพระสงฆ์แล้วเข้ามาขอบวชต่อพระสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี ผู้บวชเป็นพระภิกษุ ชาวพวน เรียกว่า เจ้าหัว ประกอบพิธีตามศาสนพิธีทุกประการ ผู้บวชควรบวชไม่น้อยกว่า ๑๕ วันเพื่อมีเวลาศึกษาพระธรรม พ่อแม่มีความเชื่อว่าหากได้เกาะชายผ้าเหลืองผู้บวชแล้วจะไม่ตกนรกหรือได้ไปสวรรค์ เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว โดยเฉพาะถ้าผู้บวชยังไม่ได้แต่งงาน ผลบุญจะตกอยู่กับพ่อแม่อย่างเต็มที่ กรันตีจากพระออกมาเป็นชมราวาศผู้ตีออกมาจะต้องไปไหว้ผีปู่ตาเป็นการบอกกล่าวเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตคน

สมัยก่อนวัดเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในทุกๆแขนงวิชา คัจนั้นถูกผู้ชายทุกคนจึงจำเป็นต้องบวชเพื่อเรียนวิชาความรู้ เนื่องจากชาวพวนก็มีความเชื่อเช่นเดียวกับชาวไทยว่า ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ การบวชจึงเป็นประเพณีที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของลูกผู้ชายให้เป็นคนสุก คือ บุคคลที่เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ การบวชยังคงมีให้เห็นอย่างไม่ขาดสาย ทายาททางพระพุทธศาสนายังคงมี

สืบทอดต่อไปในสังคมพวนผู้นับถือศาสนาพุทธตามแนวนิยมของประชาชน หรือพุทธแบบผสมผสาน ให้สอดคล้องกับความเชื่อในสังคมของคน

การแต่งงาน

ชาวพวน เป็นชนชาติที่เคร่งครัดขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคน แต่เดิมพวกเขาเรียกการแต่งงานว่า "การเอาหัวเอาเมีย" หมายถึง การที่ชายหญิงตกลงอยู่กับ ร่วมหลับนอนด้วยกันอย่างถูกต้องตามประเพณี ดังคำพูดของชาวพวนที่ว่า "ดูชายคุ้มบ้านพะคะเนอ จีเอาเมีย ดูสาวคุ้มบ้านเนาะ จีเอาหัว ผู้ใหญ่เอเฟิ่นเว้ากันแล้วดี เลื่อน ๖ เฟิ่นกินสองกัน" (ดูชายหมู่บ้าน ฟากข้างโน้น จะเอาเมีย ดูสาวคุ้มบ้านนอก จะเอาหัว ผู้ใหญ่คุยกันว่า ในเดือน ๖ จะกินสองกัน) การแต่งงานมีจุดประสงค์เพื่อประกาศความเป็นคู่เวรเมีย ให้เจ้าโคครคายายได้รับรู้กันทั้งสองฝ่ายว่า หญิงชายคู่นี้ได้เป็นคู่เวรเมียกันตามประเพณี โดยหวังมีบุตรไว้สืบสกุล ก่อนการแต่งงานหนุ่มสาวจะถูกเนื้อต้องตัวกันมิได้ หากถูกเนื้อต้องตัวกันถือว่าผิดผี ผีในที่นี้หมายถึง ผีเรือน คือ ผีบรรพบุรุษที่มีอยู่ประจำเรือนเป็นผีที่คอยคุ้มครองและช่วยเหลือลูกหลานพวนให้อยู่เย็นเป็นสุข ผู้ผิดผี ต้องเสียผี การเสียผี เช่น การที่ชายหนุ่มล่วงเกินหญิงสาวด้วยการคบกัน หรือการจับหน้าอก เรียกว่า ดูคู๋ ฝ่ายหญิงไม่พอใจร้องไห้ให้ผู้ใหญ่รับรู้ ชายผู้นั้น ต้องเสียผีเป็นเงินตามที่ผู้ใหญ่เรียก เป็นคั้น บางบ้านที่มีชายแปลกหน้าขึ้นไปบนเรือน เจ้าของเรือนต้องขอขมาผีเรือน เพื่อมิให้สมาชิกในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย

หญิงชายเมื่อชอบพอกันใหม่ ๆ จะมีการเกี่ยวพาราตี เช่น การเว้าสาว ชายหนุ่มมีโอกาสดูคุยกับหญิงสาวในเวลาดวงคืนที่บ้านฝ่ายหญิง ช่วงที่มีการลงช่วง คือ การเตรียมเส็นค้ายเพื่อนำไปใช้ในการทอผ้า สาวๆ มักนั่งอยู่รอบๆ กองไฟบริเวณลานดินในหมู่บ้าน ขึ้นคอนการทำปุ๋ยคอกให้เป็นเส็นค้าย จากชุดฝ้าย อี้วฝ้าย ยิงฝ้าย ล้อมฝ้าย เจ้นฝ้าย กว้างฝ้าย กวักฝ้าย จนกระทั่งปั่นหลอด ในช่วงนี้เป็นโอกาสให้ชายหนุ่มมาพูดคุยกับหญิงสาวได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ยังมีการหยักสาว คือ การพูดคุยกับหญิงสาวที่คนหมายปอง เนื่องจากบ้านพวนสมัยก่อนผ้าบ้านเป็นแนวตั้งซิกกันแต่ไม่ติดกันสนิท ผ้าบ้านค่านหัวนอนมีชายยื่นออกไปนอกผ้าบ้านยาวประมาณ ๑ ศอก ชายหนุ่มจะต้องสืบรูมาก่อนว่าหญิงสาวนอนอยู่ห้องไหน เมื่อหญิงสาวเลิกจากการลงช่วงขึ้นนอน ชายหนุ่มจะตามไปนั่งบริเวณชานที่ยื่นออกไป อาจใช้เส็นหรือไม้ความยาวไม่เกิน ๑ เซ็นติเมตรแหยไปค้ำรองผ้ากระดานให้ถูกตัวสาว ถ้าเป็นชายที่สาวพอใจก็จะพูดคุยกัน บางรายอาจพูดคุยกันจนสว่างก็พูดแต่แค่นั้น

พ่อแม่หญิงสาวเมื่อรู้ว่ามีการหยักสาวของคนที่ชอบจะคอยดูแลอย่างใกล้ชิด หากไม่พอใจชายผู้นั้น พ่อแม่มีสิทธิ์ที่จะไม่ให้ลูกสาวคบค้าสมาคมด้วย ทั้งนี้ชาวพวนเชื่อว่า "หมาเข้าบ้านต้องล้อมทาง" หมายถึง เมื่อมีชายใครมาชอบพอลูกสาวของคน พ่อแม่ต้องสืบดูว่าชายผู้นั้นมีชีวิตความเป็นอยู่

อย่างไร เป็นลูกเจ้าเหล่าใคร และมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร บุญ คลับนาค (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) อธิบายว่า "พ่อแม่ชาวพวนส่วนใหญ่มีภรรยาถูกสาว พี่ชายหญิงสาว ผู้ใดมาแสดงอาการชอบพอถูกสาวหรือ น้องสาวถือว่าไม่ให้ความเคารพ บางรายถึงขั้นทะเลาะต่อยกันก็มี" แต่หากชายใดที่พ่อแม่พี่น้องพิจารณาแล้วว่าเป็นคนดี เข้ากับถูกสาว น้องสาวของคนใด ก็มีสิทธิ์ที่จะเลือกชายผู้นั้นให้เป็นที่รักของถูกสาว น้องสาวคน แม้บางครั้งผู้เป็นลูกสาวจะไม่พอใจก็ตาม เรียกได้ว่าเป็นการคลุมถุงชน คือ การที่พ่อแม่มีสิทธิ์เลือกคู่ครองให้ลูกสาวของคนใดตามความพอใจของพ่อแม่ในแต่ละครอบครัว บางครั้งจึงเกิดการชู้สาว คือ การที่ชายหนุ่มเข้าหาหญิงสาวในห้องนอน ชาวพวนเรียกว่า ห้องฉวม ซึ่งหญิงสาวยินยอมให้เป็นเช่นนั้น โดยปิดบังพ่อแม่ไม่ให้รับรู้จนรุ่งเช้า หญิงสาวจึงบอกพ่อแม่ อาจด้วยฐานะของชายหนุ่มยากจน ไม่มีเงินค่าสินสอด หรือพ่อแม่ก็คิดกันจึงลักลอบอยู่ด้วยกันก่อนที่จะเปิดเผยความจริง ทั้งนี้เชื่อว่าพ่อแม่คงให้อภัยและทำพิธีชูขวัญภายหลัง วิธีนี้ไม่ใช่วิธีที่คนักถือเป็นการไม่ให้เกียรติแก่พ่อแม่ฝ่ายสาว แต่น่าจะจะเป็นวิธีที่ดีกว่าการที่ฝ่ายหญิงหนีตามไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย ซึ่งชาวพวนถือว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายยิ่งนัก

หญิงชายที่ชอบพอกัน พ่อแม่ผู้หลักผู้ใหญ่จะมีการทาบถามก่อนชู้ขอ เช่น การถามได้ความเป็นมาของคู่บ่าวสาวว่ามีชีวิต มีความเป็นอยู่อย่างไร วันเดือนปีสมพงษ์กันหรือไม่ ฝ่ายหญิงเรียกสินสอดทองหมั้นราคาเท่าไร เมื่อฝ่ายชายมาถึงเรือนชาน ฝ่ายหญิงเตรียมปูเสื่อต้อนรับ จัดหาน้ำดื่มหมาก พลุ บุหรี่ เหล้า อาหารคาวหวานตามความเหมาะสม

การเจรจาชู้ขอหญิงสาวเป็นภรรยา ชาวพวนเรียกว่า การโอม เมื่อเจรจาชู้ขอกันเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายจะจัดขันหมากมีหมากจ๊อบพลุพัน ๑ ขัน เงิน ๓ บาท(เงินไขปากไขคอ)ให้ชาย ๒ คนนำขันหมากกับเงิน ๓ บาทไปให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงหากพ่อแม่ฝ่ายหญิงรับไว้แสดงว่า ยอมยกลูกสาวให้ หลังจากนั้นจะนัดหมายปรึกษาหารือเป็นครั้งที่ ๒ เข้าป่าว่านำหมาก ๒ โหมมัดติดกันไปด้วย โหมหนึ่ง หมายถึง การฝ่าหมากผลหนึ่งออกเป็น ๕-๖ ซีก ซีกหนึ่งกินได้คำหนึ่งแล้วใช้เชือกปอร้อยตรงกลาง เชือกหนึ่งจะได้หมากประมาณ ๒๐ คำ นำหมากไปตากแดดให้แห้งจะได้หมาก โหมหนึ่ง ถ้าผูกติดกัน ๒ โหม จะได้หมาก ๒ โหม นอกจากนี้ยังมีห่อยาเส้นที่ใส่ฟางมัดไปด้วย

ในการแต่งงานแต่เดิมนั้น ชาวพวนจะมีการตามห่อยา กล่าวคือ การแจกยาฉุนหรือยาเส้นไปยังญาติพี่น้อง เพื่อบอกกล่าวให้รู้ถึงกำหนดการแต่งงานของชายหญิง ญาติพี่น้องเมื่อได้รับห่อยาจะคอบห่อยาโดยใช้เกลือ พริก หรือของกินต่างๆ เป็นการรับทราบข่าวการแต่งงานนั้น การคอบห่อยาจะคอบเป็นคู่โดยให้ห่อยาขึ้น ๒ ห่อ อาจห่อด้วยใบคองกล้วยแล้วผูกด้วยฟางเส้นเดียวก็ได้

การเจรจครั้งที่ ๒ ควรให้หญิงที่มีสามีแล้วและยังคงอยู่กับสามี เป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม มีฐานะดีเป็นแม่แก่สะพายย่าม ในย่ามมีหมาก ๒ โหม ได้ ๑ คู่มัดติดกัน กระเทียม ๔ หัว มัดเป็น

๒ มัคคะละ ๒ หัว แล้วมัดคติดกันอีกทีหนึ่ง เกลือ ๒ ห่อมมัดคติดกัน ห้อยยา ๒ ห่อมมัดคติดกัน ใต๋ยามให้เฝ้าแก่ (พ่อเชื้อ) สะพาย ให้หญิงสาว ๓ คนหาบห้อยยา ๓ หาบเดินไปเป็นคู่พร้อมกันเฝ้าแก่ วิเชียร วงศ์วิเศษ (๒๕๒๕ : ๗๘) อธิบายไว้พอสรุปได้ว่า

"ของทั้งหมดที่ใต๋ยามของเฝ้าแก่สะพายไปถือเป็นเกล็ดที่หัว ที่มีคติดกัน ขอให้บ่าวสาวมีความรักกัน อยู่ปกป้องครองกันยังยืนนานจนแก่เฒ่าชรา อย่าให้มีจิตใจเหินห่างเลือนร้างกัน และขอให้รุ่งเรืองสว่างไสวเหมือน อย่างได้ทีจุดไฟ ขอให้หอมเหมือนอย่างกระเทียมคงจะหมายถึงความหอม กือเกียรติคุณชื่อเสียงคุณงามความดี ส่วนมีเกล็ดเท่ากับพึงรักษาความดี เหมือนเกล็ดรักษาความเต็ม"

ครั้งฝ่ายชายไปถึงบ้านฝ่ายหญิงเรียบร้อยแล้ว จะแจกห้อยยาแก่ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง ญาติ พี่น้องของฝ่ายหญิง ก็แจกห้อยยาให้คืนแก่ญาติพี่น้องของฝ่ายชายเป็น ๒ เท่าที่ได้รับ ซึ่งเรียกว่า การดามห้อยยา ดังกล่าวแล้ว ก่อนวันแต่งงาน ๑ วัน เรียกว่า วันสุกดิบ เป็นวันที่ฝ่ายชายหาคอกไม้ รูป เทียน ผ้าขาว เงิน ๒ คำถึงตลับเฟื่อง ไปไหว้ผีบรรพบุรุษ เจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว เพื่อทำพิธีเช่นสรง แสดงความรำลึกถึงผีปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว เจ้าสาวจัดบายศรีมีกล้วยมัน ข้าวเกรียบ ข้าวต้ม เงิน ใต๋ขันเตรียมไว้ นอกจากนี้เจ้าสาวยังต้องเตรียมข้าวของเครื่องใช้สำหรับเจ้าบ่าว เช่น ผ้าขาวม้า งูยาม สีแดง ผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น เพื่อให้เจ้าบ่าวใช้ในพิธีแต่งงานและหลังแต่งงาน เจ้าบ่าวมีหีบเหล็กใต๋เสื้อผ้า เงินทองของมีค่า เพื่อแสดงหลักฐานว่าสามารถเลี้ยงดูเจ้าสาวได้ เงินค่าสินสอดจำนวน ๑๒.๕๐ บาท ใว้ โนงูยามสีแดงและสะพาย คาบ ๑ เล่มป้องกันโจรปล้นขันหมาก หีบเหล็กทำด้วยสังกะสีสูงประมาณ ๑ สอก ยาว ๑ สอก กว้าง ๑ สอก ทาสีเขียวสีแดงภายใน ภายนอกมีขอบ มีควี มีสายยู ๒ แห่ง

ฝ่ายชายจัดขันหมากโดยใช้ขันโตกใต๋หมาก ๔ ขันๆละ ๔ คำ (คักหมากเชือกเป็น ๔ ขันๆละ ๔ คำ) พง ๔ ใบ สีเสียด ๔ คำใช้มีคคักอย่าให้ขาดออกจากกัน เต้าปูน ๒ เต้า เต้ายา ๒ เต้า มีคเล่ม เล็กๆ ๒ เล่มติดกันวางบนพาน (มีคฮ่วมโฮง) แล้วจัดของใต๋กระบุง ๒ ใบใต๋ หมาก ๒ มัคคะละ ๑๐ โหม หรือ ๑๐ เชือก ตะเกียบเงิน ตะเกียบทองอย่างละ ๑ คู่ ตะเกียบเงินทาค้วยปูนขาว ตะเกียบทองทาค้วย ขมิ้นชัน ดินแห ๑ ดิน หม้อนึ่ง ๑ ใบ งูงใต๋งา ๒ งูงมัดคติดกัน ข้าว ๑ โห ะระลอมใต๋ใซ้ ๒ ฟอง ข้าวต้ม ผัก ๑ คู่ ห่อหมกปลา ห่อหมกไก่ และฮ้อย ๑ คู่ ของต่างๆเหล่านี้ให้คนหาบไป มีเฝ้าแก่ไปด้วย เฝ้าแก่ที่ไปในงานแต่งงานต้องไปเป็นเลขคู่โดยให้คนสะพายคาบเดินนำหน้าคนหนึ่งและเดินตามหลังอีก คนหนึ่ง เพื่อป้องกันขบวนขันหมาก

วันรุ่งขึ้นจัดแห่ขันหมากไปบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวเลือกเครื่องหัตถ์ที่ยังบริสุทธิ์ให้เตรียมขันน้ำ สำหรับล้างเท้าเจ้าบ่าว ให้เพื่อนเจ้าสาวกันประคูดอก ประคูดอกเงิน ประคูดอกทอง เจ้าบ่าวต้องเสียเงินเป็นค่าผ่าน ประตูแต่ละประตู จึงจะเข้าไปถึงตัวเจ้าสาวได้

เมื่อเจ้าบ่าวเข้าไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว เจ้าสาวจะออกมานั่งคู่ ถ้าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะให้คนนำขันหมากที่ฝ่ายเจ้าสาวจัดไว้มาวางคู่กับขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าว เจ้าบาวนำบายศรีและเงิน ๔๐ บาท ๑๐ สลึง ไปไหว้แม่เจ้าสาวเป็นค่าน้ำนม เงินค่าตัวสาว ถ้าเป็นลูกเจ้าเมือง ราคา ๖ ตำลึง ลูกนายกรมราคา ๓ ตำลึง ลูกคนธรรมดาราคา ๖ บาท เงินค่าสารพัดกับข้าว ๒ บาท เงินค่าควาย ๔ บาท เงินค่าญาติผู้ใหญ่ สายสูง สายคา ๒ บาท เงินค่าพี่น้องฝ่ายเจ้าสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานตามที่ตกลงกัน แล้วนำเงินสินสอด ออกมานับต่อหน้าสักขีพยาน ฝ่ายเจ้าสาวนำเงินไปเก็บไว้ที่ห้วนอน หมอพรจตุรบุรุษเขียนสุขบัญญัติบ่าวสาว การบายศรีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวเป็นประเพณี โดยให้หมอพรป้อนข้าวและไข่แดงแก่คู่บ่าวสาว แล้วจึงสู่ขวัญ ญาติผู้ใหญ่ผูกแขนอวยพร หมอขวัญจตุรบุรุษเขียนได้ทั้งขันทั้งคู่ กล่าวสักเก เชิญเทพอารักษ์รับผู้ กรณีย์ที่ฝ่ายชายเป็นพ่อฝ่ายต้องเพิ่มเงินให้แก่เจ้าสาวที่เป็นสาวบริสุทธิ์ เรียกว่า เงินค่อหมัด ฝ่ายหญิงเป็น แม่ฝ่ายต้องลดค่าศิริราคาตวงครึ่งหนึ่ง เช่น ควรแต่ง ๖ บาทลดเหลือ ๓ บาท เรียกว่า ตามอ้างความฝ่ายซึ่ง ไม่ใช่พิธีกินคองแต่เป็นการลดราคาตวง ส่วนการแต่งงานตามปกติ เมื่อได้แก่กันเลี้ยง(กินคอง) เรียบร้อย แล้ว ฝ่ายชายจะนำพานขันหมาก ๑ หาบ ขันหมาก ๑ ขัน คาบ ๑ เล่ม กลับไป ฝ่ายเจ้าบ่าวห้ามขึ้นเรือน เป็นเวลา ๓ วัน

เมื่อจัดพิธีกินคองเสร็จสิ้นลง เจ้าโคตรฝ่ายหญิงจะให้ลูกสะใภ้ขนเครื่องสมมาที่บ้านเจ้าโคตร ฝ่ายชาย เริ่มที่บ้านพ่อแม่ฝ่ายชายแล้วต่อไปที่ญาติผู้ใหญ่ตามลำดับความสำคัญ เจ้าสาวจะกราบไหว้ขอ ขมาลาโทษ เมื่อเจ้าโคตรรับเครื่องสมมาแล้ว ก็จะผูกแขนเจ้าสาวด้วยเงินทองของมีค่าตามความ เหมาะสม เครื่องสมมาเป็นเครื่องขอขมาที่ฝ่ายเจ้าสาวนำไปสมนาคุณแก่เจ้าโคตรฝ่ายชายในพิธีแต่งงาน ส่วนใหญ่เจ้าสาวเป็นผู้ทำเองเพื่ออวดฝีมือว่าเป็นแม่ศรีเรือน เครื่องสมมาประกอบด้วยเสื้อ(พูก)ที่ยัดขน ความยาว ๑๐ x ๑๘๐ เซ็นติเมตร หมอนจิด ซิ่นไหมมัดหมี่ ผ้าโสร่งไหม ผ้าแพรไหม หรือผ้าขาวม้า ไหม เสื้อ คอกไม้และเทียน เครื่องสมมาถึงเป็นมาตรการที่สังคมพวนใช้ควบคุมแบบแผนวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

เวลาค่ำผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวต้องเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม เป็นที่รักใคร่ยำเกรงของคนทั่วไป และมี ชีวิตครอบครัวชีวิตคู่ที่อบอุ่นจะเป็นผู้ได้รับเลือกให้ปูที่นอนให้คู่บ่าวสาว ทำพิธีนอนบนที่นอนพอเป็น เคล็ดเพื่อคู่บ่าวสาวดำเนินชีวิตคู่ได้ผาสุกเช่นเดียวกับชีวิตครอบครัวของผู้ใหญ่ที่ปูที่นอนให้ นอกจากนี้ อาจนำผักสีเขียวและหินมาวางบนที่นอนเป็นเคล็ดให้คู่บ่าวสาวมีจิตใจชื่นเย็นและใจคอกหนักแน่นในการ

ดำเนินชีวิตคู่และหลังพิธีแต่งงาน๓วันสะใภ้จะทำขนมเปียกปูน(ข้าวปาค) ข้าวแดงทอดน้ำมัน ข้าวคัมผัด ข้าวเกรียบ และผ้าไหว้ เช่น ผ้าไหม ผ้าลินิน โสร่ง ผ้าขาวม้า ไปฝากเจ้าโคตรและญาติสนิทฝ่ายสามี เป็นการแสดงความขรรรม

พิธีกินคอง คือการกินเลี้ยงในงานแต่งงานนั้นจะจัดขึ้นอีกหลังการแต่งงานตามวาระต่างๆ ดังนี้

๑. การปลงศพ ชายหญิงกินคองแล้ว ๕ วัน ชายจัดหาเหล่า ๑ โห ไก่ต้ม ๑ ตัว ด้วย ๑ ใบ เงิน ๖ บาท ไหว้ผีที่บ้านฝ่ายหญิง เมื่อเลี้ยงผีเรียบร้อยแล้วจึงเลี้ยงญาติพี่น้องฝ่ายหญิง หญิงเก็บรักษาไหเปล่า ด้วย ๑ ใบ เงิน ๖ บาทส่งคืนชายถ้ามีการหย่าร้างกัน

๒. การกินกก ชายหญิงอยู่กัน ๓ ปีไม่มีบุตร หรือได้บุตร ๑ คนจัดกินเลี้ยง ชายหาหมู ๑ ตัว เหล้า ๖ โห หญิงหาหมู ๒ ตัว เหล้า ๘ โห

๓. การกินกาว ชายหญิงได้บุตรคนที่ ๒ ชายหาหมู ๑ ตัว กววย ๑ ตัว หญิงหาหมู ๑ ตัว

๔. การกินซอด ชายหญิงได้บุตรคนที่ ๓ ชายหาควาย ๑ ตัว

๕. การกินหมอมออย ชายหญิงได้บุตรคนที่ ๔ ชายหาหมู ๑ ตัว และไก่เป็นๆ ๑ ตัว ไก่ผูกไว้ที่บันไดเรือนชั้นล่างเพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ที่ไปขอหญิงมาเป็นภรรยา

การกินกก การกินกาว การกินซอด การกินหมอมออย เป็นการกินเลี้ยงแสดงความยินดีที่มีการเกิดดังได้กล่าวไว้ข้างแล้วในเรื่องการเกิด เมื่อเลี้ยงผีเรือนเสร็จแล้วก็เลี้ยงเจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายและญาติพี่น้องในเรือน ดังที่เศฐียรโกเศศ (๒๕๓๑ : ๑๒) กล่าวไว้ว่า

"แต่งงานเป็นระยะเริ่มต้นแห่งชีวิตครอบครัวของหนุ่มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ผู้ที่จะมีชีวิตเป็นครอบครัวได้ คือ หญิงชายที่เป็นสามีภริยากันอันได้เข้าพิธีแต่งงานเป็นปกติตามจารีตประเพณี ที่มีอยู่ในสังคมนั้นในชั้นเดิม เมื่อความสำคัญของความหมายแห่งประเพณียังไม่เคลื่อนที่ การที่เชิญญาติมิตรมากินเลี้ยงในวันแต่งงาน ก็เพื่อได้สำแดงต่อหน้าธารกำนัลว่าหญิงชายทั้งสองฝ่ายได้ตกลงยินยอมหรือประสงค์จะเป็นคู่เมียด้วยกัน ถ้าต่อไปเกิดลูกได้ คนทั้งสองจะต้องรับผิดชอบต่อเด็กนั้นจะปฏิเสธว่าไม่ใช่ลูกของตนและไม่เลี้ยงดูไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเจริญของสังคมที่คนทั้งสองเป็นสมาชิกอยู่ เพราะสังคมใดมีจำนวนคนมาก สังคมนั้นก็มีความเจริญอุ้นหนาฝาคั่ง ตรงข้ามกับสังคมที่มีจำนวนคนน้อยกว่า ความสำคัญเดิมของการแต่งงานอยู่ที่ให้เกิดลูก การเป็นคู่เมีย

กัน มีพิธีแต่งงานเพื่อให้มีผู้รู้เห็นเป็นสักขีพยาน และเพื่อเป็นความซุข
ความเจริญของคู่แต่งงานด้วย คำว่า บิดา ในภาษาสันสกฤต แปลตาม
พยัญชนะว่า ผู้ป้องกัน และมารดา แปลว่า ผู้สร้าง แต่ง หมายถึง จัดให้
งาม ทำให้ดี งาน หมายถึง การที่ต้องทำ แต่งงาน จึงหมายถึง การที่ต้อง
ทำเพื่อจัดให้งามหรือทำให้ดี"

การแต่งงานนั้นชาวพวนมีข้อห้ามที่เรียกว่า ตำวหรือปิ่น หมายถึง ลักษณะของการกลับกัน
ชนิดกลับหัวกลับหางหรือกลับหน้าเป็นหลัง นำมาใช้กับการแต่งงาน หมายถึง การแต่งงานที่ต้องห้าม
กล่าวคือ ตำวเป็นการแต่งงานที่คู่สมรสเกี่ยวข้องกันอยู่ก่อนแล้วกับคู่ตามีภริยา ที่เป็นพี่ หรือน้องของคู่
สมรส เมื่อแต่งงานกันยอมทำให้สถานภาพของคู่สมรสกลับต้น ปิ่นเป็นการแต่งงานกันโนเครือญาติที่มี
ลักษณะกลับพี่กลับน้อง เช่น ฝ่ายชายมีศักดิ์เป็นน้อง ฝ่ายหญิงมีศักดิ์เป็นพี่ ตามปกติฝ่ายชายควรมีศักดิ์สูง
กว่าฝ่ายหญิง หากแต่งงานกันแล้วเชื่อว่าอายุสั้น ไม่ร่ำรวยและไม่ยั่งยืน นอกจากนี้การห้ามพี่น้องห้อง
เดียวกันแต่งงานกัน ห้ามลูกฝ่ายผู้หนึ่งแต่งงานกับลูกฝ่ายผู้พี่ ห้ามคนโนตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน ทั้งนี้
ทางการแพทย์ได้พิสูจน์แล้วว่าคนที่มียีนเลือดใกล้เคียงกัน เมื่อแต่งงานกันเด็กส่วนใหญ่ที่เกิดออกมา
จะปัญญาอ่อน ชาวพวนถือเป็นข้อห้าม เรียกว่า ข้อเข็ดขวงโนการแต่งงาน

การตาย

มนุษย์เมื่อเกิดมาย่อมหนีความตายไปไม่พ้น ความตายเป็นเรื่องลับที่มนุษย์ยัง
ไม่อาจพิสูจน์ได้ ไม่มีผู้ใดตอบได้อย่างแน่นอนว่า มนุษย์เมื่อตายแล้วไปอยู่ที่ไหน ทั้งที่ทุกชีวิตรู้ว่าเกิดมา
แล้วต้องตายแต่ทุกชีวิตก็ยังกลัวว่าวันใดความตายจะมาถึงคน ดังที่เสฐียร โภคเศ (๒๕๓๑ : ๑๔) ได้อธิบาย
เกี่ยวกับความกลัวตายไว้ว่า

" ความกลัวตายดูเหมือนจะไม่เป็นมาแต่กำเนิด ไม่เหมือนอย่าง
เรื่องหิวข้าว ซึ่งคนเกิดมาพอร้องแวกก็หิวทีเดียว เด็กที่ยังไม่
เคียงสาจะไม่กลัวความตายเลย จะเกิดกลัวก็ต่อเมื่อมีปัญหาผู้คิด
ขึ้นบ้างแล้ว เพราะฉะนั้นจะรู้สึกหวาดสะอื้นกลัวความตายก็เมื่อผู้
คิดแล้ว ตัวฉันต่ำจอมองดูเพื่อนที่ตายไปโดยไม่หวาดสะอื้น
กลัว แต่ตัวฉันสูง เช่น ช้าง ม้า เมื่อเห็นความตายมาสู่พวกของ
ตัว ก็ตระหนกตกใจกลัวได้ เป็นอันว่าตัวที่รู้สึกบ้างแล้ว ย่อมมี
ผู้คิดโนเรื่องกลัวตาย"

เมื่อมีคนตายใหม่ๆ เจ้าบ้านนิยมจุดเทียนประจำชีวิตที่จุดให้เมื่อวันเกิดดวงหนัก ๑ บาท ขนาดเท่าเทียนไขมีไส้ ๑ ไส้ ถ้าเทียนละลายหมด แสดงว่าผู้ตายตายแน่นอน บรรดาญาติจะนำน้ำอุ่นชุบผ้าหรือผ้าเช็ดถูหรือริคเส้นเอ็นให้เรียบ ในกรณีผู้ตายด้วยโรครวมคา ผู้เกี่ยวข้องกับศพ จะใช้ผ้าคลุมศพตั้งแต่ศีรษะจดเท้า ถ้าศพอยู่ในห้องควรปิดประตู ศพอยู่ในห้องโถงควรกางมุ้งโดยผูกมุ้งเพียง ๒ หูครอบไว้ ส่วนคนตายด้วยอุบัติเหตุ เช่น ฟ้าผ่า เป็นโรคติดคออันตรายตาย เช่น โรคห่า (โรคอหิวาตกโรค) ถูกฆาตกรรม ตายท้องกลม ศพห้ามเผาควรมีงอย่างเดียว ถ้าตายตรงไหนห้ามเคลื่อนย้ายศพ แต่เดิมจะตัดพื้นตรงนั้นทิ้ง ห้ามนำศพขึ้นเรือน แล้วนิมนต์พระลากศพไปฝังที่ป่าช้า ถ้านำศพเข้าบ้านจะเป็นเสนียดจัญไร เรียกว่า ซีด นอกจากนี้ถ้าต้องนำศพข้ามสะพานห้ามแบกศพข้ามสะพานโดยเด็ดขาด ต้องหามศพลงน้ำแล้วเดินข้ามคลองไป หากแบกศพข้ามสะพานเชื่อมคลอง (โขงหรือ ขัว) จะเป็นเสนียดจัญไร (ซิด) เช่นเดียวกับการนำศพที่ตายผิดปกติกรรมคาเข้าบ้าน ผู้ชายที่เป็นสามีหญิงตายท้องกลมจะถูกตั้งกรรมรังเกียจและครหาว่าเป็นคนไม่ดีไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ชายผู้นั้นต้องแก้เคล็ดด้วยการขึ้นไปเหนือน้ำแล้วลอยคอกคาน้ำ ผู้อยู่ใต้น้ำจะเข้าไปช่วยเหลือ ถือเป็นการชำระล้างความไม่ดีให้หมดสิ้นไป หลังจากนั้นชายผู้เป็นสามีของหญิงตายท้องกลมต้องบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ภรรยาและบุตรของตน ศพที่ยังไม่ได้นำไปฝังต้องระวังอย่าให้แมวกระโดดข้ามเพราะถ้าแมวกระโดดข้าม ศพจะถูกขี้นมานั่ง(คอย) ควรมาน้ำขิงรอบศพเป็นรูปสี่เหลี่ยมคี่นน้ำเพื่อถันแมวกระโดดข้ามศพนั้น การปลงศพนิยมทำในเวลาบ่ายหรือเย็น ญาติพี่น้องของผู้ตายจะไม่ทำกิจการงานใดๆ เพื่อรำลึกถึงผู้ตายเป็นเวลา ๓ วัน

การอาบน้ำศพ จะอาบเฉพาะผู้ที่ตายด้วยโรครวมคาเท่านั้น การอาบน้ำศพมีวิธีการดังนี้ ญาติผู้ใหญ่หรือญาติสนิทภายในครอบครัวจะอาบน้ำชำระร่างกายให้ศพ โดยใช้ใบมะขาม ใบส้มป่อยหรือใบไม้อื่นๆ คั้นให้เคี้ยว แล้วผสมน้ำเย็นพอให้อุ่น อาจฟอกสบู่ขัดถูร่างกายให้สะอาด ใช้ขมิ้นสดหรือขมิ้นผงขย่ำกับน้ำส้ม น้ำมะกรูดถูไล่ทั่วร่างกายถึงฝ่าเท้า ประพรมน้ำหอม เอาผ้าขาวขับริยหน้า ฝ่ามือทั้งสองข้าง รวมทั้งฝ่าเท้าทั้งสองข้าง มอบแก่ลูกหลานผู้ตายเก็บไว้เป็นที่ระลึกสักการะบูชา เมื่ออาบน้ำชำระร่างกายศพเรียบร้อยแล้วให้หวีผสมศพ ด้วยการหวีไปข้างหน้า ๑ ครั้ง หวีไปข้างหลัง ๑ ครั้ง หลังจากนั้นควรหักหวีเป็น ๒ หรือ ๓ ท่อน เพราะเชื่อว่าของผู้ตายไม่ควรเก็บไว้ใช้อีก ให้แคว่ตัวศพตามสถานภาพของผู้ตาย เช่น ขุดขั้ราชการ ขุดพระราชทาน กนกรรมคาจะใช้ผ้าขาวนุ่ง ๒ ชั้น (แสดงถึงความบริสุทธิ์ของผู้ตาย) ชั้นในเอาผ้าขาวปกไว้ด้านหลัง (ถือเป็นการนุ่งผ้าสำหรับคนตาย) แล้วนุ่งผ้าทับข้างนอกอีกชั้นหนึ่งแต่เอาชายปกไว้ด้านหน้า(ถือเป็นการนุ่งผ้าสำหรับคนเป็น) แล้วห่มผ้าเจดียงป่า ด้วยเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดหรือใช้ขุดที่คนตายชอบมากที่สุด สมัย

โบราณ เมื่ออาบน้ำศพแล้วจะไม่รดน้ำศพอีก แต่ปัจจุบันแต่งตัวศพเสร็จแล้วอัญเชิญศพขึ้นนอนบนเตียงรอรคน้ำ จัดร่างศพให้นอนหงายเหยียดขาเวียงมือขวาให้ห่างจากตัวพอสมควร จับมือวางหงาย เพื่อให้คนรดน้ำ มีผ้าห่มคลุมศพไว้ไว้เฉพาะมือขวา ส่วนใหญ่เป็นผ้าแพร เคียงศพจะตั้งไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยโดยตั้งโต๊ะหมู่บูชาไว้ด้านบนศีรษะของศพ ห้ามผู้ใดเดินผ่านด้านศีรษะของศพ เพราะถือเป็นการไม่ให้ความเคารพต่อศพ มีขันโตกหรือขันน้ำพานรองขนาดใหญ่วางไว้รองรับน้ำที่รดศพ เตรียมภาชนะเล็กๆ ไว้ตักน้ำหอมหรือน้ำอบแก่ผู้มารคน้ำ ชาวพวนเชื่อว่าการร่วมงานศพผู้สูงอายุได้บุญแรงกว่าศพของเด็ก

ก่อนเริ่มพิธีรดน้ำศพให้เข้าภาพจุดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงเริ่มรดน้ำศพโดยให้ลูกหลานญาติผู้ใหญ่ รดก่อน ตามด้วยแขกที่มาร่วมงาน เมื่อผู้มีเกียรติเคารพศพครบทุกคนแล้ว ให้เชิญผู้อาวุโสเป็นผู้แทนรดน้ำศพเป็นคนสุดท้าย

ชาวพวนไม่นิยมเช่นศพ การจัดอาหารแก่ญาติที่ตายทำเป็นตำรับมีข้าว แกง หมาก พลู บุหรี่ น้ำดื่ม น้ำกรวด ๑ ขวด เรียกว่า พาเวนหรือพา ตำว่าพา หมายถึง ตำรับกับข้าว ตำว่าเวน หมายถึง ยกให้ มอบให้ ในเวลาถวายพระจึงต้องกล่าวคำถวายดังกล่าวถึงแล้ว การจัดพาเวนต้องจัดทุกวันจนครบ ๗ วัน เมื่อครบ ๗ วันให้ทำบุญ ๗ วันด้วยการจัดอาหารถวายทานพาเวนไปถวายพระที่วัด มีธง(ธง) ๑ ธง ยาวประมาณ ๕ เมตร กว้างประมาณ ๑๐ นิ้วที่ทอขึ้นเองโดยใช้ไม้ไผ่ขูดผิวออก นำปูนขาวทาเป็นตาราง เวลาปักธงให้กล่าวคำถวาย เรียกว่า เวนธง ชาวพวนบ้านหมีเชื่อว่าธงตะบักเกาะเกี่ยวไม้ให้ผู้ตายต้องคนกรร ช่วยให้มีวิญญาณฟื้นทุกขัโศก ถ้าธงดังกล่าวทำยากหรือไม่ีเวลาทำ ชาวพวนจะคิดแปลงโดยใช้ผ้าขาวย้อมตีเหลืองทำเป็นผ้าอาบน้ำปักไว้ประมาณ ๓-๗ วัน หลังจากนั้นพระภิกษุจะมาเก็บไปไว้ในห้องทรงน้ำ

หากศพยังไม่ได้ใส่โลงให้นำผ้าจึงรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กั้นไม่ให้แมวกระโดดข้ามศพ ผู้เฒ่าชาวพวนเล่าให้ฟังว่า "หากแมวกระโดดข้ามศพ ศพจะถูกขึ้นลึงหรือฟื้นขึ้น ทำให้ผู้ตายตายไม่สนิท" ศพที่ยังไม่ได้ใส่โลงหรือแต่เดิมใช้หีบศพนี้ เรียกว่า ดอยศพ เป็นการวางศพต้องให้ศพนอนขวางเรือนให้หัวศพไปทางฝาที่กั้นห้องกลางเอาเท้าไปทางฝาอีกด้านหนึ่ง การปิดหน้าศพอาจใช้ผ้าสีม่วงมาคาดแคคให้อ่อนแผ่ออกกว้าง พอปิดกระบอกตาทั้งสองข้างกันไม่ให้ศพลืมตา เอาผ้าคลุมศพไว้ให้มีคิริด เตื่อหรือที่นอนซึ่งคนตายนอนจะต้องกลับเอาข้างล่างขึ้นข้างบน คัดคั่นกล้วยเป็นท่อนยาวกว่าศพเล็กน้อยผ่าเป็นสองซีก วางข้างศพข้างละซีก ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซีกแบนๆ ยาวประมาณ ๒ สอกเศษ ผ่าทั้งหมด ๔ ซีก เียบที่ท่อนกล้วยสองข้างให้โค้งเหมือนประทุน ให้โค้งตรงหัว ตะคือ เหนือหัวเข้า ผ่าเท้า ๔ แห่งจัดกรวยใบตองกล้วยมีดอกไม้ รูป เทียน หมาก พลู เมียงใส่ไว้ในมือศพ ในลักษณะประนมไหว้พระ

มัตตราตั้งศพโดยใช้ค้ายคิบเส้นโคเอาห่วงคล้องคอศพก่อน บริกรรมว่า ปุคโค คีวัง หมายถึง ห่วงลูกผูก
 กอ เป็นห่วงที่ ๑ เอาเชือกค้ายโยงมาลงตัวทำเป็นตะกรุดเบ็ดผูกหัวแม่มือรวบมัดข้อมือทั้งสองข้างมาไว้
 บริเวณหน้าอกในท่าประนมมือบริกรรมว่า ะนัง หักเด หมายถึง ห่วงทรัพย์ผูกมือ เป็นห่วงที่ ๒ เอา
 เชือกค้ายโยงมาที่ปลายเท้าผูกหัวแม่มือ รวบมารวมกันที่ข้อเท้าให้ติดกัน บริกรรมว่า ภริยา ปาเท
 หมายถึง ภรรยาเป็นห่วงผูกเท้า นับเป็นห่วงที่ ๓ โกลงโลกนิตเขียนไว้ว่า

มีบุตรห่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทกลอ	ห่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ	รัด มีอนา
ตามปวงใครพันได้	จึงพันตงสาร

โกลงบทนี้กล่าวถึงห่วงชีวิตคือเชือกผูกคอ ห่วงบุตรภรรยาคือปอผูกคอ ห่วงข้าวของสมบัติคือ
 ปลอกผูกเท้า ในการตราตั้งศพเป็นพิธีกรรมที่ต้องใช้เชือกหรือค้ายตามเปลาะมัดที่คอ มือ เท้า เพื่อกันมิ
 ให้ศพพองขึ้นคันโลงแตก การทำสามเปลาะในคตินิยมมีความหมายว่า บ่วงทั้งสามอย่างนี้จะผูกมัด
 ตัวโลกให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารให้อยู่ในห่วงทุกขไม่ให้อุคพันไปได้ ต่อเมื่อสามารถตัด
 บ่วงทั้งสามนี้ขาดลง จึงจะพ้นทุกข์ทั้งปวง

แต่เดิมชาวพวนใช้หีบศพ ที่เรียกว่า โมง ผู้ชายที่แข็งแรงจะเข้าไปตัดหินในป่าเข้ามาเผาศพ โดย
 ตั้งหินกองรวมๆกัน เรียกว่า กองพอน นำศพตั้งบนกองพอนใช้หินเผา ศพแต่ละศพจะใช้หินเผาเป็นเล่ม
 เกวียนกองสูงประมาณศีรษะของคนปกติ แต่ในสมัยต่อมาใช้หินโลงศพ เมื่อเตรียมโลงศพไว้พร้อมแล้ว
 สัปเหร่อจะนำชันผสมน้ำมันยางยาขอบโลง เพื่อกันไม่ให้ น้ำเหลืองไหลซึมออกมา หัวโลงศพอาจทำเป็น
 ที่วางวางกระทงใส่เครื่องสังเวทเวลา ๘ ทิศ เช่น กุ้งพล่า ปลา ยำ มีขันห้า เทียนไว้ทำน้ำมันดี สัปเหร่อ
 จะจุดเทียนเป็นคู่เริ่มจากปลายเท้าขึ้นไป ทำน้ำมันดีผสมตนเอง ๓ ครั้งประพรมที่โลงศพ ๓ ครั้ง ใช้
 เทียนจุดปากโลง จุดค้ายสายตัญจนีให้ขาดเป็นคู่ๆ คอนท้ายโลง ยกเว้นตรงกลางถึงด้านหัวโลง นำมิด
 มากค้ายสายตัญจนีที่หัวโลง บริกรรมว่า พุทชัง ปัจฉักขามิ รัมมังปัจฉักขามิ ตังฆัง ปัจฉักขามิ ๓ จบ
 สัปเหร่อถามเองตอบเองว่า โลงนี้โลงของผู้ใด ตอบเองว่า โลงของชื่อผู้ตาย แล้วนำมิดสับปากโลงตรงหัว
 กลาง ท้ายแห่งละที ใช้ใบคองกล้วยที่ไม่แตก ยอดไม้ค้อนปูดามยาวทับกลดลงกันโลง ถ้านำศพไว้หลายวัน
 ให้ใช้ปูนขาว กระจกผงหรือใบชาที่ชงแล้วใส่ลงไปบนโลง เพื่ออุดน้ำเหลืองและอุดกลิ่นศพ
 เรียกว่า พิธีเปิดโลง การตั้งโลงศพให้ตั้งไปทางทิศตะวันตก จุดตะเกียงน้ำมันมะพร้าว ตะเกียงน้ำมัน
 ดับปลาหรือตะเกียงไฟไว้ทางปลายเท้าของผู้ตาย เรียกว่า การตามไฟหน้าศพ การตามไฟหน้าศพเป็น
 เครื่องเตือนสติผู้มีชีวิตอยู่ให้ระทำความดี เพื่อภพชาติที่ดีของตน

แต่เดิมนั้นการนำศพออกจากบ้าน ชาวพวนจะรื้อฝาบ้านส่วนนั้นออกไปผู้ตายภายในห้องโถงให้ตั้งศพไว้ในห้องนั้น ห้ามหามศพรดเชื้อ ห้ามแบกโลงศพข้ามไร่นาหรือสวนของผู้อื่น เมื่อยกศพถึงวัดหรือป่าช้าจะมีการเทศน์หน้าศพ พระสงฆ์สวดมังตฤกลเพื่อย้ายโลงศพไปยังเชิงตะกอน แห่ศพรอบเชิงตะกอนจากขวาไปซ้าย ๓ รอบ หมายถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เจ้าภาพไปรยข้าวคอกคอกไม้ และเหรียญบาทไม่น้อยกว่า ๓๓ เหรียญเชื่อว่าเป็นการซื้อที่อยู่ เจ้าภาพใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เพราะเชื่อว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำสะอาด แล้วคว่ำโลงโยนผ้าคลุมศพข้ามโลงไปมา ๓ ครั้ง หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด เจ้าภาพจุดไฟเผาศพ การจุดไฟห้ามจุดไฟต่อกัน ค้ำไฟเป็นของร้อน เหมือนการต่อเรื่องเดือดร้อนต่อกันไป เป็นสิ่งที่ชาวพวนถือ เมื่อกลับจากการเผาศพควรวางหน้า อามน้ำ ซึ่งเสมือนล้างความชั่วหรือสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากชีวิตคนนอกจากนี้บ้านที่มีคนตายควรวางขันน้ำส้มป่อยไว้เชิงบันไดเพื่อผู้มาบ้านคนตายกลับบ้านจะได้นำน้ำส้มป่อยประพรมศีรษะแล้วจึงกลับบ้าน บุญ คลับนาค (สัมภานัม , ๒๕๔๑) ได้อธิบายให้ฟังว่า "ชาวพวนมีความเชื่อเกี่ยวกับผีที่เกาะอยู่ตามเสื้อผ้าเนื้อตัวว่า ถ้าใช้น้ำส้มป่อยประพรมตามศีรษะและตามตัว ผีจะไม่กล้าเกาะอยู่อีกต่อไป" ในการเผาศพนั้นพระสงฆ์ ๔ รูปจะอ่านโม ๓ จบ เริ่มอ่านพระมหาปิฎฐาน พระสงฆ์ที่เป็นประธานขึ้นนโมสวตมาติการ่วมกัน พระสงฆ์อ่านพระมหาปิฎฐานจบแล้วจะห่อคัมภีร์ใส่หีบ เก็บของในถาดออกให้หมดแสดงว่าเลิกอ่านพระมหาปิฎฐานแล้ว ผู้นำคัมภีร์พระมหาปิฎฐานมาจากวัดแห่งใดก็จะนำไปคืนยังวัดแห่งนั้น พระสงฆ์สวดมาติกา บังตฤกลและเจ้าภาพถวายอัฐฐะ อุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย วันที่พระสงฆ์มาโปรดวันแรกจะสวดมาติกา อ่านพระมหาปิฎฐานเป็นชุดๆชุดละ ๔ รูปถ้าเป็นศพผู้มีอายุมากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไปเมื่อสวดมาติกาจบจะสวดสรรคหกชั้น(ฉกามาพอร)เป็นการบอกชั้นฟ้าแล้วจึงอ่านคัมภีร์พระมหาปิฎฐาน การเผาศพนิยมเผาคอนบ้ายพระสงฆ์อ่านพระมหาปิฎฐานและสวดมาติกาพร้อมกัน

ญาติพี่น้องของผู้ตายเมื่อกลับถึงบ้านหลังจากที่เผาศพเสร็จแล้ว ตอนเย็นจะนิมนต์พระ ๕ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านเครื่องใช้ไม้สอยที่ใช้ในการจัดการศพทั้งหมด จะวางค้ำตายติดอยู่จนไว้รอบเครื่องใช้ไม้สอยเหล่านั้น ให้พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ทุกแห่งในบ้าน เรียกว่า การนิมนต์พระมาคั้งมังคะละ (มงคล)เพื่อความสุขความเจริญของผู้อยู่อาศัยในบ้านนั้น

ชาวพวนบ้านหมี่ไม่นิยมเก็บศพไว้หลายวัน ถ้าตายในวันไม่ห้ามเสียคือ วันที่ไม่ห้ามเผาศพจะเผาศพนั้นทันที กล่าวคือเมื่อมีคนตายจะนิมนต์พระมาโปรด ไม่ปล่อยให้ศพเย็น พระสงฆ์จะมาโปรดจนกว่าศพจะฝังหรือเผาเสร็จสิ้นวันเผาศพห้ามเผาวันสุกร์เพราะเสียงเหมือนคำว่าสุขออาจทำให้หมดความสุขลงได้ ห้ามเผาวันพระเพราะเป็นวันบุญวันกุศล ถ้าวัดค้ำที่อาศัยอยู่ในร่างของศพต้องตายตามศพที่เผาควรรเผาในวันข้างขึ้นเผาศู ข้างแรมเผาศู

เมื่อบ้านเรือนใดมีคนตาย ชาวพวนจะเรียกบ้านนั้นว่า **เฮือนมีสุข** ผู้ไปเยี่ยมเยือนเรียกว่าไป **งันเฮือนดี** หมายถึง การมาอยู่เป็นเพื่อนบ้านที่ตั้งศพเพื่อไม่ให้เจ้าภาพต้องเศร้าโศกเกินไป เพื่อนบ้าน จะทยอยมาตั้งแต่พลบค่ำ เพื่อฟังพระอภิธรรมเมื่อฟังพระอภิธรรมจบ และกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญให้แก่ ผู้ตายเรียบร้อยแล้ว คนแก่จะนั่งฟังนิทานพื้นบ้านที่อ่านเป็นภาษาพวน เช่น เรื่องการะเกด ท้าวกำกาคำ จำปาตีคั้น สังข์ศิลป์ชัย นางแดงอ่อน ปลาบู่ทอง เป็นต้น ส่วนหนุ่มสาวเล่นกีฬาพื้นบ้านต่างๆ หรือ เกี่ยวพาราตีกันตามประสา ครั้นรุ่งเช้าจึงแยกย้ายกันกลับบ้านและมาอีกจนกว่าเจ้าภาพจะเลิกสวดศพ

การงันเฮือนดี เป็นการฉลองเรือนดีกล่าวคือ เมื่อมีคนตายในบ้านใดถือว่าบ้านนั้นเป็นอัมมงคล เพื่อให้เป็นสิริมงคลดั้งเดิมจำเป็นต้องจัดพิธีงัน หรือการเฉลิมฉลองให้บ้านนั้นคืนสู่ความสุขดั้งเดิม การงันเฮือนดี จึงถือเป็นประเพณีที่ดึงมาอันเปิดโอกาสให้เพื่อนบ้านได้แสดงความรักความห่วงใยที่มีต่อกัน ช่วยให้เจ้าภาพคลายความโศกเศร้าไปได้มาก หนุ่มสาวได้รู้จักนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน คนแก่ได้ฟังเรื่อง บันเทิงเรีงรมย์ทั้งได้คิดสอนใจ ถือเป็น การสืบทอดการละเล่นพื้นบ้าน เช่น ปริศนาคำทาย (คำทาย) หมากขี้มตาเว็น หมากรุก และนิทานพื้นบ้านดังกล่าวแล้วให้ปรากฏอยู่ในสังคมพวนอย่างไม่ขาดสาย เป็นประเพณีที่ทำให้ชาวพวนรวมตัวกันได้อย่างหนาแน่น เป็นพวกเป็นหมู่ ก่อนวันทำบุญเมื่อผู้ตายตายครบ ๗ วัน ลูกหลานตามบ้านต่างๆ จะมาช่วยบ้านเจ้าภาพทำอาหารท้าวหวานเลี้ยงพระและแขกที่มาในงาน หลังจากนั้นหนุ่มสาวจะมีการละเล่นต่างๆ อย่างสนุกสนาน เมื่อเผาศพแล้วจะเก็บอัฐิใส่โกศไว้ ตักการะบูชา ชาวพวนมีการทำบุญ **ชักอนิจจัง** ด้วยการเผาเสื้อผ้าผู้ตายอุทิศเป็นบุญกุศลส่งไปให้

ชาวพวนเป็นชนชาติที่ให้ความสำคัญแก่พวกพ้องของตน เมื่อมีการตายเกิดขึ้นเพื่อนบ้านจะมาร่วมกันช่วยงานอย่างอุ่่นหนาฝ่าฝัก โดยเฉพาะประเพณีงันเฮือนดี มีส่วนผลักดันให้ชาวพวนรู้สึกรักใคร่ผูกพันกันเหมือนพี่เหมือนน้อง เมื่อยามมีทุกข์มีโศกก็มีได้ทอดทิ้งกันกลับแสดงน้ำใจไมตรีที่ดียิ่ง ส่งผลให้ชาวพวนไม่สูญพันธุ์รวมทั้งมีเชื้อสายสืบต่อกันมาเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบันประเพณีในรอบชีวิตของชาวพวนบ้านหมี จังหวัดลพบุรีได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตามกระแสความเป็นไปของโลก เป็นการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแห่งยุค การศึกษาดังประเพณีดั้งเดิม สามารถช่วยให้เข้าใจถึงวิถีความเป็นมาของชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวพวน ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ชาวพวนเคยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ผูกพันใกล้ชิดธรรมชาติแวดล้อม รู้จักเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในการประกอบพิธีกรรม เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนรวมทั้งพวกพ้องของตน เริ่มตั้งแต่พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและจบลงด้วยประเพณีเกี่ยวกับการตายทำให้ยังชีพอยู่อย่างปกติสุขตามวิถีชีวิตพวน

๒ ประเพณีในรอบปีของชาวพวนบ้านหมี่

ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีประเพณีในรอบปีที่ประเพณีปฏิบัติกันสืบมาตั้งแต่ครั้งที่อยู่บนดินแดนเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไม่ว่าจะเป็นประเพณีคูณลาน กำฟ้า สงกรานต์ บั้งไฟ แยกนา ทำบุญล้อมบ้าน อาสาพหุชา เข้าพรรษา สารท กำเกียง ห่อข้าวคำดิน ข้าวสะ บุญพระเวสส์ และบุญกฐิน ตามลำดับในแต่ละเดือน

คูณลานหรือกองลาน เดือน ๒

บุญคูณลาน เป็นประเพณีที่ทำร่วมกันเฉพาะบุคคลภายในแต่ละครอบครัว และต่างครอบครัว หากนัดกันให้นำข้าวไปถวายพระพร้อมกัน จัดขึ้นในเดือน ๒ เป็นการทำบุญขวัญข้าวที่นวดเสร็จแล้วกองรวมไว้บนสถานที่นวดข้าว (ลาน) ผู้ที่ได้ข้าวมากมักจัดทำบุญกองข้าวขึ้นที่ลาน เพื่อเป็นอันตงต่าให้ได้ข้าวมากขึ้นทุกๆปีและเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา วันทำบุญคูณลาน คือ วันขนข้าวขึ้นยุ้ง เข้าของข้าวนาไปขยอ ใบคูณ เหน็บที่ฝาผนังคานในและนอก นำขัน๕ บูชาแม่โพสพในยุ้งข้าว

แม่โพสพนี้มีตำนานที่จารไว้ใบลาน ด้วยอักษรธรรม พอสรุปได้ดังนี้

นานมาแล้ว พญาวีรบุปผาผู้ให้กำเนิดข้าว ผ่านถึงสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์แรก พระนามว่า กุกกุสันโธ ได้นำข้าวเลี้ยงมนุษย์และสัตว์ในชมพูทวีป ข้าวเมล็ดใหญ่มากกลิ่นหอมฟุ้งและอร่อย เมื่อจะกินต้องใช้มีศพร้าผ่ามานึ่งกิน ครั้นถึงสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคนาคมน เมล็ดข้าวเล็กลงบ้าง แต่ยังมีกลิ่นหอม รสอร่อย ต่อเมื่อหญิงม่ายกำลังทำยุ้งข้าว เมล็ดข้าวหลังไหลมารวมกันได้ดูบ้านของนาง นางโกรธมากจึงเอาก้อนทุบเมล็ดข้าวแตกกระจาย ข้าวตกใจหนีไปอยู่ป่า ถ้าและหนองข้าวซึ่งชาวบ้าน เรียกว่า หนองโพสพ ไม่กลับมาหามนุษย์อีกเลย ทำให้ผู้คนอดอยากนับพันปี ต่อมาถูกเศรษฐีเที่ยวป่าขออาหาร เอาเหล็กแทงลงไปใต้น้ำเพื่อหาปลา แทะไปถูกปลาไหลทองตัวหนึ่ง ทองแตกกระจายทั่ววังน้ำ และได้พบข้าว คือ นางโพสพ ถูกเศรษฐีขอร้องให้นางมาหา นางขัดขืนไม่ยอมไป เมื่อมนุษย์เพราะกลัวถูกตีอีก ต่อมาเมื่อเวลา ๒ องค์เนรมิตเป็นปลาเป็นกวางทอง มาช่วยพูดให้นางเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสัตว์ศาสนา นางยอมไป ครั้นถึงสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสโป เมล็ดข้าวเล็กลงอีกแต่ยังมีกลิ่นหอมรสอร่อย ต่อมาเมื่อพญากษัตริย์หนึ่งเสวยราชย์ เป็นกษัตริย์ธรรม ทำให้เกิดฝนแล้ง ผู้คนอดอยาก พญากษัตริย์นี้ได้ทำยุ้งดวงหลวงใส่ข้าวไว้แจกจ่าย ประชาชนขอรับข้าวแจกของใช้ต่างๆและขายนำเงินมาใช้ ข้าวโกรธหนีไปอยู่หिनหนอง ใกล้ธานีคนหนึ่งเป็นผลให้ประชาชนอดอยากประมาณ ๓๐๐ ปี ผู้คนตายกันทั้งเมืองเหลือแต่คายนาคัวเมียเข้าป่าไปหาธานี เพื่อขออาหารกิน คายนาคัวถึงความอดอยาก จนธานีรู้สึกสงสาร เรียกนางโพสพมาหาและมอบให้คายนาง นางไม่ยอมไป ธานีได้บอกคายนาคัวให้คายนางบอกคายนาง นางจึงยอมไป คายนางแค้นเครื่องขวัญเรียกวิญญาณนาง เมล็ดข้าวแตกเป็นเมล็ดคองงาม

จำนวนมากมาย คายายนำเมล็ดข้าวไปแจกจ่ายยังบ้านเมืองต่างๆ และแนะนำวิธีปฏิบัติต่อข้าว เช่น การทำบุญอุทิศทาน เมื่อนวดข้าวกองไว้ที่ลาน ทำพิธีเรียกขวัญข้าว เป็นต้น

การทำบุญอุทิศทาน เริ่มจากการตากลานให้เรียบโดยใช้ควายอ่ำให้หน้าดินเสมอกัน เมื่อข้าวแฉกรวง เก็บขึ้นควายไว้ตากทาลาน เมื่อกากลานมีกาดากำกับว่า "นะ จะ จะ จะ พะ จะ จะ จะๆ นะ โม พุท ธา ยะฯ อะ วิ ตฺต นุต ตาน นุต ตีฯ" ภาวนาไปพร้อมกับตากลานประมาณ ๓ หรือ ๑๒ จบ เตรียมน้ำอบรดพื้นลานให้ข้าวปลอดศัตรูพืชต่างๆ เมื่อกากเสร็จกำหนดวันฤกษ์ดี นิมนต์พระเจริญพระพุทธมนต์ยังลานนา เมื่อเกี่ยวข้าวมัดข้าวพ่อนแล้วหาบมารวมกันไว้เป็นกองๆ แล้วนวดข้าว ฝัดให้เหลือแต่เมล็ดข้าวเปลือก ที่กองข้าวในลาน แฉงเครื่องขวัญข้าวมี ดอกไม้ ธูป เทียน กล้วย อ้อย เมียง หมาก ขนมะขี้เหล็ก ข้าวคั้มัด ข้าวเหนียวหนึ่ง ไต้ภาชนะตั้งไว้บนกองข้าวเปลือก เมื่อขนข้าวไต้ยุ้งแล้ว เวลาค่ำ เจ้าของนาเชิญขวัญข้าวเข้ายุ้ง การกระทำเช่นนี้ถือเป็นการบำรุงขวัญชาวนาให้เกิดกำลังใจและเชื่อมั่นในผลงานที่ทำ ยังผลให้เกิดความสุขความเจริญแก่ชีวิต

โพธิ์ เขมรคำเจียก (๒๕๓๘ : ๑๖๒ - ๑๖๖) ได้กล่าวถึงบุญอุทิศทานไว้ดังนี้

"การตากลาน การทำบุญอุทิศทาน และการทำพิธีสู่ขวัญข้าวขึ้นเด้านี้ นับว่าเป็นประเพณีเก่าโบราณของชาวไทยพวน ซึ่งบรรพบุรุษเคยพาคนนำปฏิบัติมาแล้ว...การทำลานกองข้าว แต่ก่อนสมัยที่ผู้รวบรวมยังเป็นเด็กเลี้ยงควายอยู่ตามท้องนา ราวๆ ๕๐ ปีมาแล้ว การจะทำลานกองข้าวตามแบบชาวไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีนั้น ปกติจะเป็นนาที่มีหลายๆไร้ ไร่ได้ข้าวพอนมาก เจ้าของนามักจะเลือกแปลงนาที่เป็นพื้นที่ราบเรียบ เพื่อถ่ายต่อการตากผิวดิน แล้วใช้ควายอ่ำ เพื่อให้หน้าดินเสมอกันและที่สำคัญจะต้องไถลึบหรือไถยงนาที่คนนอนเฝ้า เมื่อข้าวเริ่มแฉกรวงและกำลังมองเห็นเมล็ดข้าวกำลังแก่ใกล้จะเหลือง เจ้าของนาจะเริ่มเก็บขึ้นควายไว้เตรียมผูกห่มกวางพอสวมครว เพื่อรวบรวมขึ้นควายสำหรับใช้ตากทาลาน...นาบางเจ้า ก่อนจะกองพ่อนข้าวลงบนลาน บริเวณที่กองพ่อนข้าว นั้น เขาจะทำเหล่าสาโทจำนวนหลายๆไหฝังไว้ กะพอนนวดข้าว กองข้าวเปลือกเสร็จ เหล่าในไหก็จะคั้ได้พอดี ข้าวเหนียวในไหที่เรียกว่า ขี้เหล่าจะเปื่อยละลายกลายเป็นน้ำเหล่าสีเขียว และคูนน้ำเหล่าเหมือนปึกเมลงงูรตขมๆ อมหวานอร่อยมาก... ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องข้าว อันแต่ก่อนมักจะเป็นเรื่องการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมด้วยและเป็นนามธรรมด้วย"

บุญอุทิศทาน ถือได้ว่าเป็นกิจประเพณีที่สำคัญของชาวพวนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็น

หลักชีวิต

กำฟ้า เดือน ๓

กำฟ้า เป็นบุญประเพณีหรืองานบุญพื้นบ้านแห่งวิถีการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของชาวพวน ซึ่งประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เป็นปัจจัยหลัก ประเพณีกำฟ้าสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทียของลูกหลานพวนที่มีต่อบรรพบุรุษ โดยเฉพาะพญาแลนผู้สร้างเมืองพวนขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐ ด้วยแรงศรัทธาและความเชื่อที่ว่า บรรพบุรุษของคนจะช่วยบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งเป็นการแสดงความรำลึกถึงบรรพบุรุษของคน ผู้มีพระคุณเหนือสิ่งอื่นใด พญาแลนจึงมีบทบาทและมีอิทธิพลสูงต่อความรู้สึกนึกคิดของชนชาติพวน พวกเขาเหล่านั้นเชื่อมั่นว่า พญาแลนเป็นผู้ให้กำเนิดทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏอยู่ในสังคมที่เขาอยู่อาศัย ทั้งนี้งานกำฟ้ากำหนดขึ้นในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำของทุกปี เป็นพิธีกรรมตั้งบายศรีบูชาฟ้าหรือตั้งศักดิ์สิทธิ์บนฟ้าเพื่อมิให้ฟ้าพิโรธ แสดงความขอบคุณถึงศักดิ์สิทธิ์บนฟากฟ้า ที่บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลช่วยให้นาไร่อุดมสมบูรณ์และขอพรจากฟ้า คังที่รวัช ปุณโฆทก(๒๕๔๑ : ๒๓๐ - ๒๓๑) กล่าวไว้ว่า

"บุญกำฟ้าหรือเรียกว่ากำฟ้ากำพลเป็นงานบุญประเพณีของชาวพวนซึ่งกำหนดไว้ในฮีตสิบสอง (จารีตในรอบสิบสองเดือน) ของพวนว่า 'เมื่อเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ หรือกำฟ้า' กำฟ้า หมายถึง ถือฟ้าถือนั่น นั่นคือ หุคงานหุคการในชีวิตประจำวันหุคประกอบสัมมาอาชีพเพื่อทำบุญ หนุนสาวเล่นกันสนุกสนาน ฉะนั้นบุญกำฟ้า น่าจะหมายถึง การอยู่กรรมวันฟ้าไขปีกกู นั่นคือทำบุญและรื่นเริงต้อนรับฟ้าเปิดประตูน้ำฝนประจำปี พ่อเฒ่าชาวพวนเล่าว่า 'เมื่อแต่ก่อนแต่ก็ปู่ย่าตาทวดเขาเพิ่นฮึดมันถือนมันเพิ่นบ่ฮึดเวียะฮึดงานพิเลอทั้งมวล โหมเมก็บ่แคะค่องเหล็กฆ้องกลองก็บ่ตี เพิ่นกำเพิ่นถือนเหลือขนาด' (สมัยแต่ก่อนปู่ย่าตาทวดของเราท่านฮึดมัน ถือนมัน ท่านไม่ทำงานทำการอะไรทั้งหมด หัวเมียบก็บ่แคะค่องกัน ฆ้องกลองก็บ่ตี ท่านฮึดมันถือนมันอย่างจริงจัง)"

การเกิดประเพณีบุญกำฟ้า มีตำนานเล่ามาว่า สมัยที่ลาวพวนผู้เป็นบรรพบุรุษอยู่ในราชอาณาจักรลาว เจ้าชมภูครองเมืองพวน ได้ร่วมกับเจ้านันทผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ทำศึกกับเมืองหลวงพระบางชนะศึก เจ้าชมภูแข็งข้อต่อเวียงจันทน์ เจ้านันทตั้งทหารจับตัวไปประหารชีวิต ขณะที่ทหารเจือหอกจะแทงเจ้าชมภู ฟ้าได้ผ่าคาบหักลง เจ้านันทเลิกล้มความตั้งใจให้เจ้าชมภูครองเมืองพวนตามเดิม ผู้คนจึงเชื่อกันว่า ฟ้าน่าจะมิเทพเจ้าคลบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆขึ้น ชาวบ้านต่างพากันเซ่นไหว้ฟ้าด้วยเครื่องสังเวย ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ คามวันทางจันทรคติ หรือนานมาแล้วกษัตริย์พวนทรงพระ

ประจวบ ไรหรือถือศีลกินเพล ๗ วันจึงหาย ทั้งชาวประชาต้องหยุดงานทั้งปวง วันกำฟ้า ชาวพวนจึงไม่ทำงานใดๆ เป็นต้น

การทำบุญกำฟ้าน่าจะจะมีมูลเหตุเนื่องมาจากบึงจ้อยหลายประการ เช่น การฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรก การขนปุ๋ยใส่นา การสูขวัวข้าว การบำรุงขวัญแม่โพสพ เป็นต้น เหตุที่ชาวพวนต้องฟังธรรมชาติเพียงอย่างเดียวทำให้เกรงกลัวต่อฟ้ามาก ชาวพวนเชื่อว่าในวันกำฟ้าหากเกาะต้นไม้ต้นใด ต้นไม้นั้นจะให้ผลตก เป็นวันที่ชาวโลกมีแต่ความสมบูรณ์พูนสุข ให้ทุกคนคิดและทำแต่สิ่งที่เป็นมงคล ชาวพวนจะพูดเองคอบเองเพื่อเป็นสิ่งที่ดีแก่ชีวิต เช่น "กำฟ้าเนื้อ ขอให้ดูมีความสุขร่มเย็น จัวควายเออยอย่าได้เลือดอ่อนเนื้อเออ... ป่ทุกซ์ป่ยากเนื้อ...เออ" เป็นต้น ช่วงกำฟ้านี้ชาวพวนจะไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่กล่าวคำหยาบคายต่อกัน เพราะเชื่อว่าหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกฟ้าลงโทษให้มีอันเป็นไป ทุกคนจึงพูด คิด ทำแต่สิ่งที่ดีงาม

ประเพณีกำฟ้าจัดอยู่ในฮีตสิบสอง คำว่า ฮีต หมายถึง แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติประจำในแต่ละเดือนของทุกปี กำฟ้ามีขึ้นในเดือน ๓ (เดือนทางจันทรคติ) ขึ้น ๓ ค่ำ คำว่า กำ เป็นภาษาพวนแปลว่า ถือ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า จะดำ คือ การห้ามทำการงานทุกอย่างในวันนั้น เริ่มตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงพระอาทิตย์ตกดิน ดังนั้นวันกำฟ้าทุกคนต้องหยุดงาน และห้ามออกไปทำงานกลางทุ่ง ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะถูกตราบแช่งอาจถูกฟ้าผ่าหรือมีอันเป็นไป เช่นคำพูดที่ว่า"เหล็กบ่เอื้อค้องต้องบ่เอื้อคี่" คือ การเตือนให้ระวังอันตรายจากฟ้าเป็นประการสำคัญ ก่อนถึงวันกำฟ้า คนสำคัญของหมู่บ้านอาจเป็นเจ้าอาวาสวัดหรือผู้ใหญ่บ้าน (กวานบ้าน) เป็นผู้ประกาศให้ชาวบ้านรู้ทั่วกันว่า วันกำฟ้าจะเริ่มขึ้น ในวันใดให้ทุกครัวเรือนเตรียมข้าวปลาอาหารไว้ให้พร้อมมูล เพราะในวันนั้นถือเป็นวันหยุดงานทั้งปวง เมื่อถึงวันกำฟ้าเริ่มคืนจากการที่ผู้สูงอายุ หรือคนสำคัญของหมู่บ้านคอยฟังเสียงฟ้าร้อง เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องแล้วจะถามคนหูไม่ตึงเช่น คนหูหนวก คนหูตึง คนแก่ที่หูเสื่อมประสิทธิภาพแล้วว่า ได้ยินเสียงฟ้าร้องไหม ผู้นั้นจะตอบเป็นเคล็ดว่า ได้ยิน ถามคอบพอเป็นพิธี ถัดจากนั้นผู้นำแต่ละครอบครัวจะพูดอวยชัยให้พร ถ้วนสิ่งที่เป็มงคลแก่คนและครอบครัว เมื่อผู้นำหมู่บ้านได้ยินเสียงฟ้าร้องมาจากทิศใด ก็จะทำนายคามความเชื่อที่มีมาแต่บรรพกาล เป็นคำทำนายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ อาชีพและเหตุการณ์ความเป็นอยู่ สนัย ปานสูง(๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) อธิบายให้ฟังว่า

๑. คำทำนายเกี่ยวกับความเป็นอยู่

"เสียงฟ้าร้องดังมาจากทิศใต้ ทำนายว่าชาวบ้านจะอดเกลือ เสียงฟ้าร้องดังมาจากทิศเหนือ ทำนายว่าชาวบ้านจะอดข้าว เสียงฟ้าร้องดังมาจากทิศตะวันตก ทำนายว่าชาวบ้านจะเอางามาทำหอก (ปีนั้นจะเกิดศึกสงคราม ฉา หมายถึง จอบเป็นอาวุธฆ่าฟันกัน) เสียงฟ้าร้องดังมาจากทิศตะวันออก ทำนายว่าชาวบ้านจะเอา

หอกมาทำจา (ปีนั้นชาวบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย)"

๒. คำทำนายเกี่ยวกับอาชีพและเหตุการณ์ความเป็นอยู่

"เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องหมายถึงฟ้าจะเปิดประตูน้ำ ถ้าตั้งมาจากทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือทำนายว่าฝนจะตกชุกทำนาได้ข้าวดี ถ้าตั้งมาจากทิศใต้ทำนายว่าฝนจะแล้งนาจะเสียหาย ถ้าตั้งมาจากทิศตะวันออกทำนายว่าฝนจะตกปานกลาง นานที่ลุ่มลึบที่ดอนจะเสียหาย ถ้าตั้งมาจากทิศตะวันตกทำนายว่าจะเกิดความแห้งแล้ง ข้าวจะขาดหมากจะแพง"

หนังสือโบราณ(หนังสือก้อม) ได้จารึกพยากรณ์เกี่ยวกับเสียงฟ้าร้องในวันกำฟ้า ดังที่ บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๗ : ๘) อ้างไว้ในหนังสือสุขภาพญาณ ดังนี้

"ถ้าปีใดฟ้าร้องเบื่องทิศบูรพาซึ่งมีครุฑเป็นสัตว์ประจำทิศ เทวดาจะไขประตูเหล็ก เปิดน้ำฝนทำให้ฝนตกมากในช่วงคันปี แต่ในปลายปี น้ำฝนจะมีปริมาณน้อย อย่างไรก็ตาม ข้าวกล้าในนาออกงามดี เป็นผลให้ผู้คนทั้งปวงมีปัจจัยในการทำบุญให้ทานได้อย่างไม่ขาดมือ ถ้าในกรณีฟ้าร้องเบื่องทิศอาคนย์ หรือทิศที่มีเมฆเป็นสัตว์ประจำทิศ มีคำทำนายว่าเทวดาไขประตูลมเปิดน้ำฝน ซึ่งจะทำให้ฝนแล้งคอนคันปี มีปริมาณน้ำฝนน้อย นานที่ดอนจะแห้งแล้ง ผู้คนจะอดอยากทั้งจะเกิดโรคท้องร่วง ระบาด แต่ในคอนปลายปีฝนจะเริ่มดีขึ้น ข้าวน้ำจะสมบูรณ์ดี ตลอดจนผู้คนกลับมีความสุขขึ้นมาบ้าง หากฟ้าร้องทางทิศทักษิณ หรือทิศที่มีราชสีห์เป็นสัตว์ประจำทิศมีทำนายว่าฟ้าเปิดประตูทอง ฝนคิน้ำมาก ข้าวกล้าในนาจะเสีย ๒ ส่วน ได้ ๓ ส่วนนาลุ่มจะเสียหายมากเนื่องจากน้ำท่วม ส่วนนาดอนจะได้ผลดีสัตว์น้ำที่เป็นอาหารจะอุดมสมบูรณ์และหาได้ง่าย แต่ถ้าฟ้าร้องเบื่องปัจฉิมหรือทิศที่มีนาคเป็นสัตว์ประจำทิศแล้ว ฟ้าจะไขประตูแก้ว ในปีนั้นปริมาณน้ำฝนจะน้อยมากถึงกับแห้งแล้ง ข้าวกล้าในนาจะเสียหายแห้งคายเป็นส่วนใหญ่ นับเป็นปีที่ชาวนาต้องตะคังหวาอยู่ตลอด ในกรณีที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องด้านหรติหรือทิศที่มีเสือเป็นสัตว์ประจำทิศพบว่า เทวดาจะไขประตูไฟ ในปีนั้นฝนจะติเทียบพร้อมบริบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารได้ผลสมบูรณ์ ตลอดทั้งสัตว์น้ำก็มีบริโภคอย่างเหลือเฟือ ถ้าฟ้าร้องทางทิศพายัพหรือทิศที่มีหนูเป็นสัตว์ประจำทิศ ในปีนั้นฟ้าไขประตูหิน อันจะทำให้ฝนตกปานกลางมีผลถึงพืชพันธุ์ข้าวกล้าในนาจะไม่เสียหาย และได้ประโยชน์ก้ำกึ่ง

กัน อาหารจำพวกปูปลาและสัตว์น้ำที่ค่อนข้างจะอืดคักขาดแคลนทั้งผู้คนจะมีหน้าตาไม่สู้แจ่มชื่น ก่อนหน้าจะไปทางป่วยไข้เป็นส่วนใหญ่ หากปีใดเกิดนิมิตฟ้าร้องเบื่องทศอุคร ซึ่งมีข้างเป็นสัตว์ประจำทิศแล้ว กำหนดหมายว่าฟ้าไขประตูดเงินซึ่งจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลค่อนข้างจะชุก อันจะมีผลให้การเพาะปลูกข้าวได้ผลผลิตสมบูรณ์ดีมาก ซึ่งก็ย่อมจะทำให้ผู้คนหน้าตาชื่นบานอิมสุขไปทั่วหน้า หากเสียงฟ้าร้องเกิดขึ้นเบื่องทิศอีสานซึ่งมีโคเป็นสัตว์ประจำทิศ เป็นทิศที่ฟ้าจะไขประตูดินก็มีคำทำนายนิมิตนี้ว่าฝนจะดีตลอดทั้งปี อาหารการกินก็อุดมสมบูรณ์ และผู้คนที่จะได้รับความสำเร็จขึ้นสุขไปอีกฤดูกาลหนึ่ง"

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวันที่ฟ้าร้องว่าตรงกับวันอะไร ในสัปดาห์แล้วทำนายปริมาณน้ำที่จะเกิดขึ้นในแต่ละวันดังนี้

"ถ้าร้องตรงกับวันอาทิตย์ น้ำมากนักแล ถ้าร้องตรงกับวันจันทร์ น้ำจะน้อย ถ้าร้องตรงกับวันอังคาร น้ำจะพอประมาณถ้าร้องตรงกับวันพุธ น้ำจะพอคิพองาม ถ้าร้องตรงกับวันพฤหัสบดี น้ำดีข้าวกล้าได้ผล ถ้าร้องตรงกับวันศุกร์น้ำจะมาก ถ้าร้องตรงกับวันเสาร์ น้ำมากเกินไปจะมีภัยน้ำท่วม"

รุ่งเช้าเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำสังเกตรพระอาทิตย์ (ดวงตาเงิน) ขณะกำลังโผล่ขึ้นจากขอบฟ้าเบื่องทิศตะวันออกว่ามีก้อนเมฆ(ขี้เพื่อ)บดบังโดยทั่วไปหรือไม่

"ถ้ามีขี้เพื่อมาก ทำนายว่าฝนฟ้าจะดี ข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์ ถ้ามีขี้เพื่อเพียงเล็กน้อย ทำนายว่าปีนั้น ฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาลน้ำจะน้อย ต้องทำเหมืองฝายหรือทำนบกั้นน้ำไว้ทำนาไร่ ถ้าไม่มีขี้เพื่อ ทำนายว่าฝนฟ้าจะมาล่าหลังฤดูคันปีน้ำน้อย ปลายปีน้ำมาก ถ้ามีขี้เพื่อลอยมาบดบังจนหนา ปีนั้นน้ำคันปีจะมาปลายปีขาดน้ำ ให้เร่งกักน้ำไว้เพื่อให้ข้าวทันน้ำ"

ปีใดเกิดดาวหางมักมีโทษซึ่งนานๆครั้งจึงจะเกิดสักที กล่าวคือ

"ถ้าเห็นควันดาวหางทิศบูรพา ทำนายว่าข้าศึกจะมาขุนนางเสียข้าวของ ถ้าเห็นควันดาวหางทางทิศทักษิณ ทำนายว่าจะเกิดทุกข์แก่เมือง หรือเกิดศึกสงคราม ถ้าเห็นควันดาวหางทางทิศประจิม ทำนายว่าขุนนางกังวลเสียบ้านเสียเมือง คนเจ็บไข้ได้ป่วยมาก ถ้าเห็นควันดาวหางทางทิศอุคร ทำนายว่าจักเสียขุนใหญ่จักมา ถ้าเห็นควันดาวหางทางทิศอาคนย์ ทำนายว่าเมืองแสง สีมา ถ้าเห็นควันดาวหางทางทิศหริศ ทำนายว่าไม่มีไฟไหม้ เสียนางใหญ่ ถ้าเห็นควันดาวหาง

ทางทิศพายัพ ทำนายว่าข้าวยากหมากรกแพง จะเกิดศึก ถ้าเห็นควั่นควางทางทิศ
อีสาน ทำนายว่าให้แข็งแก่พราหมณ์ศูครจึงดี จะเสียขุนหรือบุคคลสำคัญในบ้าน
เมือง ไม่มีการล้มหายตายจาก"

ชาวพวนเชื่อว่าวันกำฟ้าจะเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติหลายประการ เป็นคั้นว่า เวลา
ประมาณ ๕-๖ นาฬิกาของวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ กบไร้ปาก นากไร้ช่องจับถ่าย หมาขามป้อมมีรส
หวาน (กบจะเกิดเยื่อบางอย่างออกมาจากปากหุ้มห่อปากจนไม่สามารถเปิดปากร้องได้ นากสัตว์กินปลา
จากการขโมยกัคไซหรือลอบของชาวบ้านที่คักปลาไว้จะไร้ช่องจับถ่าย มะขามป้อมรสเปรี้ยวฝาดอมขม
กลับมีรสหวานกลมกล่อม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดช่วงสั้นๆในเวลาเดียวกันของวันนั้น)

ชาวพวนเป็นคนช่างสังเกต และละเอียดอ่อน จากการที่ไร้ชีวิตใกล้ชิด หรือผสมกลมกลืนกับ
ธรรมชาติ ทำให้มีประสาทสัมผัสที่สามารถมองเห็น และได้ยินเสียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
โพธิ์ แชมล่าเขียด (๒๕๓๘ : ๑๖) คั่งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเพณีกำฟ้าของชาวพวนไว้ว่า

"ประเพณีที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นมีเกียรติเชิดหน้าชูตาของเผ่าไทยพวน
ซึ่งหาไม่พบ ไม่มีในชนเผ่าอื่นๆเลยนั้นได้แก่ ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวน
ที่ยังยึดถือปฏิบัติ ประเพณีสืบต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบันนี้
ประเพณีกำฟ้านี้นับว่าเป็นประเพณีทันสมัยของชาวไทยพวน เพราะว่ามี 'การ
สังเกตสภาพตามธรรมชาติ' เช่น การฟังเสียงฟ้าร้อง ดูก้อนเมฆบนท้องฟ้า ดู
ดวงอาทิตย์และดวงดาว ซึ่งประกอบไปด้วยไสยศาสตร์ คาราศาสตร์ และอุค
นิยมนิเวศวิทยา ไปพร้อมๆกัน แดมท้ายยังแนะนำให้ชาวบ้านสังเกตถ้าเกิดมีควาง
หรือที่เคยเรียกในสมัยโบราณว่า ทุมเกด อีกด้วย นับว่าเป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจ
ที่ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวน เป็นวิทยาศาสตร์ทันสมัยตลอดไป... เคารพใน
วิญญาณของผีบรรพบุรุษนับว่าเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ปนด้วยหลักดาราศาสตร์
ค่อนข้างน่าเอาศานาหรือลัทธิที่คนนับถือกราบไหว้บูชา เข้ามาประยุกต์เข้าให้
เหมาะสมทันยุคทันสมัยดังเช่นในปัจจุบันนี้"

หลังจากการทำนายเสียงฟ้าร้องแล้วชาวพวนนิยมทำนายศรีสู่ขวัญข้าว หมอสู่ขวัญจะขึ้นไปบน
ดู่ข่านำเครื่องสังเวทที่เข้าของบ้านเตรียมไว้ คั่งที่บุญองค์ เกศเทศ(๒๕๓๗ : ๑๑)อธิบายไว้ดังนี้

"เครื่องสังเวทวางบนผ้าขาวโยงคล้ายสายสิญจน์จากดู่กลาง(ดู่)ไปถึงบ้านมีใบตอง
ใบยออย่างละ ๕ ใบ ขันหมากเบ็ง ๕ ขัน ๒ ขัน กระตงใหญ่ ๕ ห้อยภายในมี
หมากพลู บุหรี่ ข้าวดอก คอกบานไม้ไผ่โรย คอกร้อยอย่างละ ๑ ขัน ถั่วขาของควา

หวาน หมากไม้ เหล้าไก่ ไช้ไก่ ข้าวคัมมัด เผือก มัน มันแข็ง มันอ่อน มันนก
คั้นกล้วย คั้นอ้อย ข้าวคัมไต้ น้ำอ้อยขันท้า ขันแปด เทียนกิ่ง รูป ประทีป แป้งหอม
น้ำหอม จักพานโดยมีแหวน หวี กระจก ชาติอ่อน หมอนลาย หมอนอิง แป้งน้ำ
มีผลไม้ เช่น พักแพง พักทอง กล้วยคานี กล้วยน้ำว้า (กล้วยอือองหรือกล้วย
มะนีอง) เงิน ๑ เฟื้อง"

หมอสู่วัยผู้กล่าวโอองการในกัมภีร์ตำราสู่วัยข้าวและเปิดขึงข้าว จากหนังสือในใบลานก้อม
คักข้าวออกมากล่าวคำประกอบเป็นทำนองผญา เมื่อหมอทำพิธีเสร็จจะมีคนสองคนยืนอยู่ที่ขึงฉางแล้ว
ร้องออกมาคังๆว่า มาเยอ ขวัญเยอ ให้คนร่วมพิธีว่าตามพร้อมๆกัน เมื่อสู่วัยข้าวครบ ๗ วันค้องใช้
กระดองค้ำคักข้าวจากขึงฉางไปบริโภค ถวายพระหรือบริจากทานจนครบ ๕ ครั้ง ผู้คักข้าวจะกล่าวก่า
รำลึกถึงพระคุณของข้าว และขอให้มีข้าวกินอย่างอิมหน้าตำราญ ระหว่างพิธีชาวบ้านจะนิมนต์พระมา
ตวคพร้อมทั้งเลี้ยงพระค้วย

งานบุญก่าฟ้ายังมีการบูชาแม่เตาไฟและแม่บันได การบูชาแม่เตาไฟ ค้วยการให้คนเฒ่าคนแก่
นำไม้ไปเคาะแม่เตาไฟและกล่าวก่าเป็นมงคล การบูชาแม่บันได ค้วยการจุดธูป ๓ ดอก กล่าวก่าสมาค้อ
แม่บันไดและกล่าวก่าเป็นมงคล

บุญก่าฟ้า มีการเตรียมข้าวปลาอาหารไว้ถวายพระสงฆ์และแจกจ่ายแลกเปลี่ยนกันในวันงาน
ข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้มีอาหารที่เป็นหลัก คือ ข้าวฉี่ ชาวพวนนิยมทำบุญข้าวฉี่เพราะเชื่อว่าได้บุญ
แรงเหมือนคังที่นางปุมณฑาตีบรรลุโตคาบัน จากการถวายข้าวฉี่แค่พระพุทธรเจ้า ชาวพวนได้รับรู้และ
เชือคตาม กล่าวกคือ คั้งแต่สมัยพุทธรกาล นางปุมณฑาตีมีฐานะยากจน ปรารถนาให้พระอานนทฉันข้าวฉี่
ของคน แต่คคน้อยเนื้อค้ำใจว่าพระอานนทคังไม่ฉันเพราะข้าวฉี่เป็นของชาวบ้านยากจนไม่มีราคาค่างวด
หรือไม่มีคุณค้ำอันใด พระพุทธรเจ้าทรงหยั่งรู้ถึงภาวะฉคของนาง ทรงให้พระอานนทปุอาสนะ แล้ว
พระองค์ทรงนั่งฉันข้าวฉี่ของนางปุมณฑาตี นางปิคิยฉนัก พระพุทธรเจ้าทรงแศคธรรมไปรด นางได้
บรรลุโตคาบันค้วยแรงบุญที่ถวายข้าวฉี่ ในงานบุญก่าฟ้าจึงมีการถวายพระค้วยข้าวฉี่กันจนเป็นประเพณี
ตีบทอคมา

เรื่องข้างคั้นนี้เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นถึงผลของการทำบุญว่า หลัคค้ำคัญของการทำบุญอยู่ที่ฉคใจ
หรือแรงศรัทธาคความคังใจจริงยอมค่งผลบุญได้เหนือสิ่งคคคั้งมวล คังนั้นไม่ว่าผู้ยากจนเพียงคคก็สามารถ
สร้างบุญได้หากมีฉคใจคังฉัน แน่วแน่ก็ยอมได้รับผลบุญตามค้ำคังแห่งฉคคั้น

ข้าวจี มีวิธีการทำคือ นำข้าวเหนียวแช่น้ำคอนเย็นก่อนวันงาน เพื่อให้ข้าวอ่อนน้ำ (ข้าวโน้) แล้วนึ่งข้าวเหนียวคอนไก่อสร้ง ปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนกลมๆรีๆเจาะรูตรงกลาง เสียบไม้ไผ่จนทะลุ ก่อไฟให้มีถ่านเป็นกอนแดง บิ๊งให้ข้าวเหนียวสุกทั่วกัน นำไข่เป็ดหรือไข่ไก่ที่ตีเข้ากันแล้ว ใสเกลือบป่นเล็กน้อย มาทาครอบๆปั้นข้าวเหนียวที่บิ๊งจนเหลือง อาจใส่ไส้ด้วยงา ถั่วลิสงและน้ำตาลทรายแดงบจนละเอียด ยัดเข้าไปในรูที่ไข่ไม้เสียบ ก็จะได้ข้าวจีตามต้องการ

นอกจากข้าวจีแล้วยังนิยมทำขนมจีน(ข้าวปุ้น) และข้าวหลาม วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์(๒๕๒๕ : ๑๑๒) เขียนไว้ว่า

"ตามประเพณีกำฟ้า วันสุกดิบซึ่งตรงกับวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑ คนในหมู่บ้านทุกคนจะช่วยกันทำข้าวปุ้น ทั้งน้ำพริก น้ำยาและทำข้าวจี แต่ในระยะหลังการทำข้าวปุ้นได้เปลี่ยนมาทำข้าวหลามแทน เพราะการทำข้าวปุ้นทำกันบ่อยในประเพณีอื่นๆ เช่น งานบวช งานสารท เป็นคั้น การเผาข้าวหลามในวันสุกดิบนั้นเป็นโอกาสให้หนุ่มสาวได้รู้จักกัน โดยฝ่ายชายจะเข้าไปตัดไม้ไผ่มาไว้ที่ลานวัด จากนั้นก็จะแบ่งกันเป็นกลุ่มคือกลุ่มตัดกระบอกรับข้าวหลามก็จะตัดเป็นท่อนๆวางเรียงไว้ กลุ่มจัดปะรำพิธีสงฆ์และจัดคั้งโรงพิธีบายศรีบูชาเทวดา ส่วนผู้หญิงก็จับงานแม่บ้านช่วยกันเตรียมมะพร้าว ข้าวเหนียว น้ำตาล ไข่ และเครื่องเช่นในพิธีบายศรีให้ครบถ้วน ทั้งชายหญิงแต่ละกลุ่มจะช่วยกันทำงานให้เสร็จในคอนบ่าย แล้วจึงไปแข่งคว่เข้ามาร่วมพิธี เวลาประมาณบ่าย ๑ โมงเย็นจะมีพิธีสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็น เสร็จแล้วผู้อาวุโสจะทำหน้าที่พราหมณ์สวดเบิกบายศรีบูชาเทพยดา แล้วอ่านประกาศอัญเชิญเทวดาให้มารับเครื่องสังววย และมาคู่พิธีกรรมการรำขอพร ซึ่งผู้รำนั้นเป็นสาวๆในหมู่บ้านรำถวายข้าวหลามซึ่งเผาที่วัดนั้นเรียกว่า 'ข้าวหลามทิพย์' เชื่อกันว่าเมื่อกินข้าวหลามทิพย์แล้วจะไม่ถูกฟ้าผ่า"

วิธีการทำข้าวหลาม ให้หากระบอกรับไม้ไผ่ที่มีเยื่ออยู่ในกระบอกรับ นำข้าวเหนียวแช่น้ำไว้ประมาณ ๔ ชั่วโมง ใส่น้ำกะทิลงในกระบอกรับ แล้วจึงใส่ข้าวเหนียวลงไปกอนคั้นกระบอกรับ เติมน้ำ กะทิลงไปอีกพอสมควร นำกากมะพร้าวปิดปากกระบอกรับ ใช้ฟางปิดปากกระบอกรับอีกทีหนึ่ง จึงนำไปเผาไฟให้สุกทั่วทั้งกระบอกรับ ในช่วงงานบุญประเพณีกำฟ้านี้ ชาวพวนจะทำข้าวหลามกระบอกรับใหญ่เป็นพิเศษกว่าวันธรรมดา

วันศุกร์ก่อนวันกำฟ้า ชาวบ้านจะเตรียมอาหารคั้งแล้วแล้ว ครั้นคกกกลางคืนผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านจะเอาไม้เคาะเคาะไฟแล้วแล้วแต่ตั้งที่เป็นมงคล เพื่อให้ชีวิตไม่แร้นแค้น มีกินมีใช้อย่างอ้อมหน้า ตำรายุ่รุ่งขึ้นเป็นวันกำฟ้า ทุกคนตื่นแต่เช้าครุ่นอาหารไปถวายพระที่วัดร่วมใส่บาตรข้าวจีและข้าวหลามตามศรัทธา ของที่นำไปถวายพระนั้นใช้วิธีหอบไป ชาวพวนเรียกว่า หอบข้าวแธ คือ ตะกร้าหอบใส่อาหารคาวหวานไปวัด บางบ้านใส่พา คือ ใส่ถาดใหญ่ไป เมื่อถวายอาหารพระเรียบร้อยแล้วชาวบ้านจะเลี้ยงอาหารร่วมกัน วัตถุประสงค์ รุ่งศิริแสงรัตน์ (๒๕๒๕ : ๑๓๔) ได้กล่าวต่ออีกว่า

"วันกำฟ้านี้ทุกคนในบ้านจะหยุดทำงาน ๑ วันถ้าใครฝ่าฝืนจะถูกสาปแช่งอาจจะถูกฟ้าผ่า ความเชื่อดั้งเดิมลูกหลานชาวไทยพวนรุ่นใหม่ต้นนิยมฐานว่า คนโบราณนั้นอาจจะต้องการให้ทุกคนในครอบครัวได้พักผ่อน และมีเวลาเต็มที่ในการต้อนรับเพื่อนฝูง ที่มาเยี่ยมเยียน เป็นการสร้างความสนิทสนมในหมู่คณะ ที่ต่างแยกย้ายกันไปทำงานแล้วเดินทางกลับมา เมื่อถึงเวลาตอนบ่ายหนุ่มสาวจะหาทางพบกัน โดยการเล่นกีฬาพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เช่น มอญซ่อนผ้า ช่วงชัย หมากัดค่าน เป็นต้น เมื่อมีผู้แพ้ก็จะถูกทำโทษโดยการร่ำวง ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีต่อกัน เมื่อพ้นกำฟ้าไป ๗ วัน ก็จะต้องถือกำฟ้าอีกครั้งวันและต่อจากนั้นอีก ๕ วัน ชาวบ้านก็จะจัดสำรับคาวหวานไปถวายพระอีกครั้งหนึ่ง"

นอกจากที่กล่าวแล้ว ตอนรุ่งเช้าของวันกำฟ้ายังมีการขนหอบมูลวัวควายที่กองสะสมไว้ไปยังท้องนา ใส่เป็นปุ๋ยแก่ท้องนา ด้วยเชื่อว่านำมูลวัวควายไปในวันนี้จะทำให้ข้าวเจริญงอกงามดี ซึ่งมีผลให้คอกวัวคอกควายสะอาดสะอาดอีกด้วย

หลังจากที่ชาวบ้านถวายภัตตาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่จะถือศีลภาวนาที่วัด ส่วนหนุ่มสาวรวมกลุ่มกันมีการละเล่นประเภทต่างๆ การละเล่นที่น่าสนใจ เช่น เซิ้งนางคั้ง นางกวัก นางตากลเป็นต้น การละเล่นเหล่านี้มีการเชิญผีนางคั้ง ผีนางกวักและผีนางตากลเข้าสิงในอุปกรณ์ที่ใช้เล่น การละเล่น ยังมีการเล่นตะหมาบเบี้ย คอไก่ ถึงลม นางช้าง ไข่เต่า ช่วงชัย มอญซ่อนผ้า ไม้้อ ชั่ววาลย์ ตุ๊กันธวัคคิ (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า "การละเล่นทุกอย่างในช่วงประเพณีกำฟ้า มีอุปกรณ์ทำมาหากินที่ชาวพวนเชื่อว่ามีผีสิงหรือประจำอยู่ เพื่อให้ผีหยุดพักผ่อน ให้ผีชอบใจ จะได้รับความชอบ คลให้ไม่ผิดเคืองมีการละเล่นเชิญวิญญาณให้มาร่วมสนุกด้วย เช่น เชิญนางคั้ง นางตากล นางกวัก มาเพ็ดเพ็ดเจริญใจ ซึ่งถือเป็นความฉลาดของคนโบราณ ที่ยังมีให้ลูกหลานเชื่อ เพื่อให้ช่วยต่อการปกครองและเป็นจุดพักผ่อนก่อนทำงานหนัก"

การละเล่นต่างๆเหล่านี้มิใช่เพียงเล่นเพื่อความสนุกสนาน หากแต่หนุ่มสาวพวงพุ่มหวังเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในชุมชนของคน โดยขอความช่วยเหลือจากวิญญาณที่เชิญมา

ตอนเย็นของวันกำฟ้าอาจมีการประกอบพิธีเสีแสงหากฝนฟ้าแล้ง ชาวพวงพุ่มเชื่อว่าเพราะบรรพบุรุษไม่ดูแลต้องบอกกล่าว (ทอบ) ให้รู้ว่าถูกหลานคนทุกขี้ได้ยาก โดยให้ผู้ใหญ่รวมทั้งลูกหลานมารวมกลุ่มกัน หลังจากที่ถูกข้าวเสร็จนำคุ่นพินที่ยังคิดไฟมา ๑ คุ่นไปยิงแม่น้ำอธิษฐานบอกกล่าววิญญาณบรรพบุรุษทราบจะได้ช่วยเหลือ

กรั้นพลบค่ำหนุ่มสาวอาบน้ำ กินข้าวปลาอาหารและแคะตัวเรียบร้อยแล้ว ก็จะนัดกันมาที่ลานบ้านเรียกว่า ฉงช่วง คำว่าช่วงเป็นภาษาพวน หมายถึง บริเวณที่โล่งแจ้ง ซึ่งกว้างพอสมควรสามารถให้คนประมาณ ๒๐-๓๐ คนทำงานบางอย่างได้อย่างสะดวกสบาย การลงช่วงเป็นการนัดหมายกันทำงานเฉพาะญาติพี่น้องหรือคนสนิทกันเท่านั้น แต่เดิมเป็นการเตรียมเส้นด้ายเพื่อนำไปใช้ทอผ้า สาวๆจะนั่งนำรอบกองไฟ บริเวณลานดิน ขึ้นคอนการทำปุยฝ้ายเริ่มจาก ตูบฝ้าย อ้วฝ้าย ยิงฝ้าย ส้อมฝ้าย เข็นฝ้าย กว้างฝ้าย กวักฝ้าย ปั่นหลอด เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีเส้นด้ายสำเร็จรูป ต้องนำปุยฝ้ายมาผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนดังกล่าว นอกจากนี้งานที่ทำขณะลงช่วง เช่น การแคะเม็คมะขาม การกะเทาะเปลือก ถั่วลิสงเตรียมไว้ปลูก ล้วนแล้วแต่เป็นงานพื้นบ้าน หากสาวพวงพุ่มจะช่วยเหลือเป็นการสร้างความสนิทสนมรักใคร่กัน เนื่องจากโอกาสที่หนุ่มสาวพวงพุ่มจะได้พบปะกันในอดีตมีเฉพาะช่วงเทศกาลต่างๆ เท่านั้น ก่อนลงช่วงสาวพวงพุ่มจะเดินเก็บเศษใบไม้ (หลัว) มาไว้ก่อไฟบนลานให้สว่างไสว กรั้นถึงเวลาหนุ่มสาวจะช่วยกันก่อกองไฟ ร้องรำทำเพลง พูดคุยกัน ทำงานร่วมกันอย่างสนุกสนานจนกระทั่งเวลาผ่านไปประมาณ ๑๒ นาฬิกาหนุ่มก็จะไปส่งสาวที่บ้าน หรือหากลงช่วงที่บ้านสาวก็แยกย้ายกันกลับบ้าน บริเวณกลางบ้านที่ใช้ลงช่วงนั้น ภาษาพวน เรียกว่า เลินบ้าน บ้านที่อยู่คนละฝั่งคลอง เรียกว่า คุ่มบ้าน พะคะเนอ (หมู่บ้านปากข้างโน้น) การที่หนุ่มๆ ไปกันเป็นกลุ่มเพื่อพูดคุยกับสาวที่คนหมายปอง เรียกว่า ไปเล่นสาว

วันกำฟ้าผ่านไปจนถึงวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ ถัดจากวันกำฟ้าไป ๕ วัน เรียกว่าวันลำเพด ผู้เฒ่าผู้แก่อยู่กำฟ้ากำเพดคือถือศีลต่อไปอีกจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ หนุ่มสาวช่วยผู้ใหญ่จัดอาหาร ตำรับกับข้าวที่วัดเพื่อถวายพระ คือ พิธีลำเพด วัควายที่เขยผูกไว้ก็ปล่อยให้หากินเองคามท้องทุ่ง เรียกว่า ปล่อยให้ทุ่ง รุ่งเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันทำงาน ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทุกครัวเรือนหยุดทำงานตั้งแต่เช้าจรู๋ จนถึง พระจันทร์ขึ้นเสด็จ ตกเย็นเป็นวันสุดท้ายของประเพณีกำฟ้า หากมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่ดีจะแก้เคล็ดให้ร้ายกลายเป็นดี เพื่อชีวิตที่ดีในอนาคต

วันอังคารที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นวันที่ตรงกับวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ชาวพวนบ้านหมี่ ได้จัดงานบุญก่าฟ้าขึ้น ณ วัดบ้านกล้วย ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจประเพณีดังกล่าว ซึ่งจัดขึ้นตั้งแต่วันจันทร์ที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เวลา ๑๕.๓๐ น. มีการจัดขบวนเซิ้งพวน ผู้เซิ้งถือกระดิ่ง ในกระดิ่งมี ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ปลาข้าวต่างๆ ผู้เซิ้งบางกลุ่มถือข้องจับปลา บางกลุ่มเป่าแคน ส่วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนในอดีต ขบวนต่างๆ ได้แสดงไปจนถึงเวลา ๑๗.๐๐ น. ครั้นถึงเวลา ๑๘.๐๐ น. มีงานพาแสดง ในระหว่างที่รับประทานอาหารพื้นบ้าน มีข้าวปุ้น ปลาแคะ เป็น หลัก บนเวทีมีการแสดงชุดต่างๆ เช่น เซิ้งกะโป๊(กะลา)ของชาวพวน การแต่งกายด้วยผ้ามัดหมี่ของชาว พวนทุกเพศทุกวัย มีการเดินแบบด้วยผ้าทอคังกล่าว เป็นต้น งานพาแสดงจัดขึ้นจนถึงเวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. จึงแยกย้ายกันไปพักผ่อน

เวลาเช้ามีคของวันรุ่งขึ้นผู้เฒ่าผู้แก่จัดข้าแเฮ้ไปทำบุญข้าวจืดที่วัดโกสุมบ้าน พิธีสงฆ์เริ่มขึ้นระหว่าง เวลา ๗.๐๐-๘.๓๐ น. เมื่อผู้เฒ่าพวนดึกบาตรข้าวจืดเรียบร้อยแล้ว จะลงนั่งในพระอุโบสถ รอฟังพระเทศน์ เรื่องบุญข้าวจืด ผู้เฒ่าหญิงมักจะนั่งค้ำหลัง ผู้เฒ่าชายนั่งค้ำหน้า เมื่อพระฉันอาหารเช้าเสร็จ หมอพรจะ เริ่มพิธีสวดคู่ขวัญข้าวเป็นภาษาพวน หมอพรชื่อพ่ออุทตถา อุดมทรัพย์ (๒๕๕๒ : สัมภาษณ์) เล่าให้ผู้ วิจัยฟังว่า "แต่ก่อนทำบ้านใครบ้านมัน ปัจจุบันทำที่วัด ชาวบ้านนำข้าวพันธุ์ต่างๆมาทำขวัญ มีการจัด พาขวัญ ข้าวคัมขมหวานเป็นหลัก ไม้ทำเฉพาะวันก่าฟ้า ปีหนึ่งมีหนหนึ่ง" ชาวบ้านจะนำข้าวมากอง รวมกันเพื่อความเป็นสิริมงคล เพาะปลูกข้าวได้อุดมสมบูรณ์ หลังจากนั้นจะมีการละเล่นของหนุ่มสาว เช่น การคะหม่าเบ๊ย การแข่งกลอง การแข่งหมาดกระดาน เป็นต้น เวลา ๑๑.๐๐ น.พระสวดอาราธนาศีล เป็นภาษาพวนและฉันอาหารเพล หมอตำพวนที่มีเหลืออยู่เพียงผู้เดียวในอำเภอบ้านหมี่ ชื่อ หมอตำ สมบต ศรีสุพรรณ ได้มาจับตำพวน หมอแคนเดชา ประถมทอง เป่าแคนตลอดไปด้วย

ผู้วิจัยได้ถามถึงเหตุผลที่หมอตำพวนหาได้ยากในสมัยปัจจุบัน หมอตำสมบต ศรีสุพรรณ (๒๕๕๒ : สัมภาษณ์) ได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า "การจับตำพวนต้องใช้พลังเสียงมาก หากผู้มีเสียงที่จะจับ ตำได้ยาก ทั้งเด็กสมัยใหม่ต้องเรียนหนังสือไทย ทำให้ลำเนียงพูดเป็นไทยมากกว่าพวนและเด็กเหล่านั้น ไม่สนใจฝึกหัด อ้างว่าไม่สามารถทำได้" ตำพวน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน จึงหาฟังได้ยากยิ่งใน ทุกวันนี้

กล่าวโดยสรุป ประเพณีก่าฟ้าเป็นประเพณีสำคัญของชาวพวน ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ช้านาน กำหนดให้มีขึ้นในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี เป็นวันทิ้งคเว้นการงานที่ปฏิบัติอยู่เป็น ประจำทั้งปวง เพื่อร่วมทำบุญ ร่วมประกอบพิธีกรรมตั้งบายศรีบูชาฟ้าและขอพรจากฟ้า ในวันก่าฟ้า มักจะเกิด ปราภฏการณ์ธรรมชาติผิดไปจากธรรมดาหลายประการ เป็นต้นว่า กบไร้ปาก นากไร้ช่อง

ขับถ่าย หมากขามป้อมมีรสหวานเกิดในช่วงสั้นๆในวันเวลาเดียวกัน เนื่องจากชาวพวนใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ จึงเรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติได้อย่างละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง อีกทั้งสาเหตุที่ทำให้เกิดประเพณีนี้ขึ้น เห็นจะเป็นเพราะการพึ่งเสียงฟ้าร้องครั้งแรกว่าดังมาจากทิศใด การชูขวัญข้าว การบูชาแม่โพสพ การขนปุ๋ยใส่นา กำฟ้าเป็นการถือฟ้าถือแผ่นดินทุกคนควรหยุดงานทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อร่วมกันบูชาฟ้าบูชาแดน รวมทั้งวิญญูณาบรรพบุรุษที่ชาวพวนเคารพนับถือ เป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อผู้มีพระคุณ แสดงความขอบทูลต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนฟากฟ้า ที่คลันศาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ตลอดจนขอความช่วยเหลือ จากผู้มีอำนาจที่อยู่บนฟากฟ้า โดยการทำให้ฟ้าพอใจและเต็มใจช่วยเหลือลูกหลานพวนให้อยู่เย็นเป็นสุข ประเพณีกำฟ้าถือเป็นประเพณีที่ทันสมัยสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่ามีการสังเกตสภาพตามธรรมชาติ เช่น การพึ่งเสียงฟ้าร้อง ดูก่อนเมฆบนท้องฟ้า ดูดวงอาทิตย์และดวงดาว ซึ่งประกอบไปด้วยไสยศาสตร์ พุทธศาสตร์ คาราศาสตร์และดาราศาสตร์ไปพร้อมๆกัน อีกทั้งมีการดูดาวหางที่เป็นหลัก การทางวิทยาศาสตร์ พิธีกรรมบุญกำฟ้าเริ่มต้นจากก่อนกำหนดวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ผู้นำหมู่บ้านจะแจ้งให้ทราบ ว่า วันใดเป็นวันกำฟ้าให้ชาวบ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร ชักผ้าดูบ้าน เก็บผักตักน้ำไว้ให้พร้อมโดยเตรียมภัตตาหารถวายพระมีข้าวจี๋ ขนมจีน ข้าวหลามเป็นหลัก ประกอบด้วยขนมหวาน ผลหมากรากไม้ จัดเป็นสำรับกับข้าว ผู้เฒ่าผู้แก่ถือศีลจนหมดคำเพลคือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ หมู่สาวมีประเพณีการลงช่วงและมีการเล่นต่างๆ ซึ่งเชิญวิญญูณามาร่วมสนุกด้วย เพื่อให้วิญญูณาพอใจจะได้ช่วยเหลือพวกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลทำให้นาไร่อุดมสมบูรณ์จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันสุดท้ายของประเพณีกำฟ้า ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หากปรากฏการณ์ธรรมชาติสิ่งใดที่เป็นลางร้าย ผู้นำหมู่บ้านก็จะแก้เคล็ดให้ร้ายกลายเป็นดีด้วยวิธีการต่างๆ เช่น พิธีเสียดั่ง เป็นการนำคูนพินที่ยังคืดไฟได้ ไปบอกกล่าววิญญูณาของบรรพบุรุษที่แม่น้ำให้รับรู้ถึงความลำบากของลูกหลาน จะได้ช่วยเหลือให้ดำเนินชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข กำฟ้าถือเป็นบุญประเพณีของชาวพวนที่ป็นบอกถึงภูมิปัญญาชาวพวนได้อย่างแท้จริง

บุญสงกรานต์ เดือน ๕

ประเพณีการทำบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ชาวพวนเรียกว่า วันสังขานต์ เป็นงานบุญที่เกิดจากการย้ายราศีครั้งสำคัญของดวงอาทิตย์ ตามปกติดวงอาทิตย์จะย้ายราศีประจำในแต่ละเดือนอยู่แล้ว แต่การย้ายราศีจากราศีเมษ ไปสุราศีราศีเมษ ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางสุริยคติ เรียกว่า สงกรานต์ปี ส่วนการย้ายราศีของดวงอาทิตย์ที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือน เรียกว่า สงกรานต์เดือน คำว่า ตรุษ หมายถึง การตัดการขาดคือปีเก่าตัดขาดไปอย่างเข้าสู่ปีใหม่ งานตรุษสงกรานต์เป็นงานบุญที่ชาวพวนจัดต่อเนื่องกันเป็นเวลาประมาณ ๑๕ วัน แต่วันสำคัญที่ทุกคนถือกำ คือ การว่างเว้นจากภารกิจปกติธรรมดา มาร่วม

กิจกรรม งานบุญงานกุศลเพื่อความเป็นสิริมงคลในปีใหม่ที่ก้าวเข้ามาวันที่ชาวพวนถือกำคือในช่วงวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายนของทุกปี เนื่องจากวันที่ ๑๓ เมษายนถือเป็นวันมหาสงกรานต์หรือวันตั้งخانต์ตั้งวันที่ ๑๔ เมษายนถือเป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เมษายน ถือเป็นวันเถลิงศก วันพระยาวัน หรือวันตั้งخانต์ขึ้น ในช่วงนี้ชาวพวนจะว่างเว้นจากการเก็บเกี่ยว การจัดให้มีงานรื่นเริง ควบคู่ไปกับการบุญงานกุศล ย่อมเป็นนิมิตหมายที่ดีของการเริ่มต้นชีวิตที่ดีงามในปีใหม่ บุญสงกรานต์ของชาวพวนมีลักษณะที่ต่างจากชนถิ่นอื่นในเรื่องการละเว้นจากการทำงานเป็นเวลา ๓ วัน (กำ) ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน แล่บางบ้านอาจละเว้น ๑ วัน เนื่องจากต้องทำมาหากิน การกำในช่วงนี้ให้ทำได้เฉพาะกิจวัตรประจำวัน เช่น การหุงข้าวปลาอาหาร วันสงกรานต์เป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรตรงที่สุด ชาวพวนบ้านหมี่เชื่อว่าพระอาทิตย์โคจรมาตรงศีรษะเทพธิดาสงกรานต์องค์ใดองค์หนึ่งใน จำนวนทั้งสิ้น ๗ องค์ เทพธิดานั่งอยู่บนแท่น นางจะลงจากแท่น ถ้าไม่ลงจากแท่นศีรษะของนางจะแตกเป็น ๗ เศียร วันที่นางลงจากแท่นตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน และนางจะกลับไปนั่งบนแท่นคามเค็มในวันที่ ๑๕ เมษายน จึงถือเป็นวันตั้งخانต์ตั้งและวันตั้งخانต์ขึ้น

ก่อนถึงวันสงกรานต์ชาวบ้านจะหาฟืน เตรียมข้าวสาร ผลอาหารกักตุนไว้ใช้ในวันสงกรานต์หยุดพักงานทั้งปวง หากผู้ใดทำงานในวันสงกรานต์ เชื่อกันว่าจะประสบเคราะห์ร้ายต่างๆ นานา อาจถึงขั้นชีวิต นอกจากนี้ยังเตรียมเสื้อผ้าที่สวยงามสะอาดและประณีตไว้แต่งในวันงาน ผู้ใดมีเครื่องประดับหรือสิ่งของมีค่าที่จะนำมาอวดกันในวันสงกรานต์ การกวาดดูบ้าน เช็ดล้างบ้านเรือน เช็ดดูหิ้งพระ หิ้งบูชาประจำบ้านซึ่งเป็นห้องที่หัวหน้าครอบครัวนอน(ห้องบึง) ให้สะอาด ก็เป็นหัวใจสำคัญของการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ดีงาม ทำมาค้าขึ้นมีโชคลาภ ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงาม ถ้าผู้ใดปล่อยบ้านเรือนให้สกปรกเลอะเทอะ บ้านนั้นย่อมเป็นอัปมงคลหาความสุขไม่ได้ตลอดปีใหม่ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังต้องปักกวาดคว่ำควาราม สถานที่สาธารณะให้สะอาดสะอาด เป็นการเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ทั้งบุญกุศลและการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านรวมทั้งผู้นำหมู่บ้านด้วย งานบุญสงกรานต์จึงเป็นประเพณีที่มีความสำคัญ ถือเป็นกิจกรรมของชุมชนที่ทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพตามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมทำบุญสุนทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การฟิงเทศน์ฟิงธรรมล้วนเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา การแสดงกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษและบุพการี การตบหน้าพระ การขอพรผู้ใหญ่ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นเมือง เช่น ตะบ้า ชักกะเยอ (คิงหนั่ง) ขาโดกเดก เสือกินหมู งูกินหาง เป็นต้น การตักน้ำแสดงไมตรีจิตที่มีต่อกัน จะเห็นได้ว่างานสงกรานต์เป็นทั้งงานบุญงานกุศลและงานสนุกสนานรื่นเริง

ประเพณีบุญสงกรานต์มีเรื่องเล่าที่เป็นมูลเหตุดั้งเดิมของการจัดงานกล่าวคือเมื่อต้นกัทรกับปีมี
 เศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บ้านนักเลงสุรา นักเลงสุรามีบุตร ๒ คน คิวงามราวกับทอง
 ทา นักเลงสุราเข้าไปในบ้านท่านเศรษฐีแล้วพูดจาหยาบคายดูหมิ่นท่านเศรษฐีว่ามีแต่ทรัพย์แต่ไม่มีบุตร
 ไว้สืบสกุล ทรัพย์สมบัติที่มีจึงหาประโยชน์ไม่ได้ต่างกับนักเลงสุรามีบุตรรูปงาม ทำให้ท่านเศรษฐีต้อง
 การมีบุตรจัดพิธีบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ขอให้ตนเองได้มีบุตรไว้สืบสกุล แต่คำอธิษฐานไม่
 เป็นผล ๓ ปีผ่านไปเข้าถึงฤดูหิมันต์จิตรมาศเดือน ๕ มีงานรื่นเริงทั่วทั้งชมพูทวีป ท่านเศรษฐีพาบริวาร
 ไปที่คันไทรริมน้ำ ช้าวสารล้านน้ำ ๑ ครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดาที่ตั้งสถิตอยู่บนคันไทรด้วยผลาหารทั้ง
 ประโคมเครื่องศรียางกคนศรี ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตร พิธีการครั้งนี้บังเกิดผล ธรรมชาติเทพบุตรลงมา
 ปฏิสนธิได้นามว่า ธรรมชาติ ท่านเศรษฐีปลูกปราสาทใกล้คันไทร เมื่อธรรมชาติกุมารเจริญวัยขึ้นได้
 เรียนรู้สรรพศาสตร์จนจบไตรเพท รู้ภาษาสัตว์ ตั้งแต่อายุ ๑ ขวบ จึงได้เป็นอาจารย์บอกมงคลแก่มนุษย์
 ชาวโลกนับถือยิ่งนัก ฝ่ายท้าวภิลพรหมรู้เหตุในโลกว่าธรรมชาติกุมารเป็นที่ยอมรับนับถือของชาว
 ชมพูทวีปต้องการพิสูจน์และทำลายสติปัญญาความสามารถ ได้ลงมาถามปัญหา ๓ ข้อ ให้ธรรมชาติ
 กุมารแก้ปัญหานั้น โดยตกลงกันว่าถ้าแก้ได้คนจะตัดศีรษะบูชา แต่ถ้าแก้ไม่ได้ธรรมชาติต้องตัดศีรษะ
 ของคนบูชาเช่นกัน ปัญหามีอยู่ว่า

๑. เวลาเช้าเราคืออยู่ที่ไหน
๒. เวลาเที่ยงเราคืออยู่ที่ไหน
๓. เวลาค่ำเราคืออยู่ที่ไหน

ธรรมชาติลงจากปราสาทไปถึงคันตาล ๒ คันมีนกอินทรีคู่หนึ่งทำรังอยู่ใกล้คันตาล นางนก
 อินทรีถามนกอินทรีตัวผู้ว่า พงษ์นี้จะหากินที่ไหน นกตัวผู้ตอบว่า พงษ์นี้จะได้กินเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร
 เพราะครบ ๑ วันตามที่ท้าวภิลพรหมถามปัญหาแก่ธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติแก้ไม่ได้จะถูกตัดศีรษะ นาง
 นกอินทรีถามต่อไปว่านกตัวผู้แก้ปัญหาหรือไม่ นกตัวผู้ตอบว่ารู้แล้วจึงแก้ปัญหาทั้ง ๓ ข้อนั้นดังนี้

๑. เวลาเช้าเราคืออยู่ที่หน้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า
๒. เวลาเที่ยงเราคืออยู่ที่อก คนทั้งหลายจึงเอาแป้งกระแจะจันทน์ลูบหน้าอก
๓. เวลาค่ำเราคืออยู่ที่เท้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างเท้า

ธรรมชาติกลับปราสาทด้วยความสบายใจ วันรุ่งขึ้นครบ ๑ วันตามกำหนดสัญญา
 ท้าวภิลพรหมลงมาตามนัด ธรรมชาติแก้ปัญหาได้ ท้าวภิลพรหมตัดศีรษะตนเองบูชาแก่ธรรมชาติ
 และเรียกธิดาทั้ง ๑ ผู้เป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์มีนางทงษะ นางรากษส นางโคราคะ นางกรีณี
 นางมณฑา นางกิมิทา นางมโหธร โลกสมมุติว่านางเหล่านี้เป็นองค์มหาสงกรานต์ ท้าวภิลพรหมครีต
 แก่ธิดา

ทั้ง ๑๖ วัตรของคนที่ตั้งไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้โลกธาตุ ถ้าโยนขึ้นไปบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงไป
ไปในมหาสมุทรน้ำในมหาสมุทรจะแห้ง ขอให้รักษาทั้ง ๑ องค์นำพานมารองรับวัตรของคนไว้ว่า
ดังนั้นแล้วท้าวบิลพรหมก็ตัดศีรษะของคนส่งให้นางทงษะ โลกธาตุให้เกิดโกลาหล นางทงษะนำพาน
รับพระเศียรท้าวบิลพรหม เทพบริษัทแห่งประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมรุ แล้วเชิญเข้าประดิษฐาน
ในมณฑปดำคันธธุลีเขาไกรลาศบูชาด้วยเครื่องทิพย์ พระวิศุกรรมเนรมิตรองแก้ว ๑ ประการ
ชื่อ ภักวดีให้เทพคาและนางฟ้านั่ง เทพคานาเถาณนุมาตลงล้างน้ำในอโนดาตสระ ๑ ครั้ง เพื่อ
ล้างเวทของกัจจนครบวมทั้งสิ้น ๓๖๕ วัน โลกสมมุติว่าปีหนึ่ง เรียกว่าวันสงกรานต์ เทพธิดาทั้ง ๑
องค์ทรงเทพาหนะผลัดเวรกันอยู่เชิญพระเศียรท้าวบิลพรหม แห่งประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมรุ
ทุกปี นางสงกรานต์ทั้ง ๑ ผลัดเวรมาอยู่เชิญพระเศียรท้าวบิลพรหมมีชื่อนามวัน การแต่งกาย
อาวุธ ภักษาหาร พาหนะ ดังนี้

ถ้าดวงอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ คือ วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนในปีใด ถ้าปีนั้นเป็นวันอาทิตย์เป็นเวร
นางทงษะ แต่งตัวทักคอกทับทิม เครื่องประดับปีทมราช ภักษาหารผลมะเคือ อาวุธมือขวาดือจักร มือซ้าย
ถือสังข์ ชีพาหนะกรุฑุ วันจันทร์เป็นเวรนางโคราคะ ทักคอกปีบ เครื่องประดับมุกดา ภักษาหารน้ำมัน
อาวุธมือขวาดือพระขรรค์ มือซ้ายถือไม้เท้า ชีพาหนะเสื่อ วันอังคารเป็นเวรนางรากลษ ทักคอกบัวหลวง
เครื่องประดับโมรา ภักษาหารโลหิต อาวุธมือขวาดือศรีศูล มือซ้ายถือธนู ชีพาหนะตุกร วันพุธเป็นเวร
นางมณฑา ทักคอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภักษาหารนมเนย อาวุธมือขวาดือเข็ม มือซ้ายถือไม้เท้า
ชีพาหนะลา วันพฤหัสบดีเป็นเวรนางกริณี ทักคอกมณฑา เครื่องประดับมรกต ภักษาหารถั่วงา อาวุธ
มือขวาดือขอ มือซ้ายถือปืน ชีพาหนะข้าง วันศุกร์เป็นเวรนางกิมิทา ทักคอกงกถณี เครื่องประดับ
บุษราคัม ภักษาหารกล้วยน้ำว้า อาวุธมือขวาดือพระขรรค์ มือซ้ายถือพิณ ชีพาหนะกระบือและวันเสาร์
เป็นเวรนางมโหธร ทักคอกสามดาว เครื่องประดับนิลรัตน์ ภักษาหารเนื้อทราย อาวุธมือขวาดือจักร
มือซ้ายถือศรีศูล ชีพาหนะนกยูง

วันที่ ๑๓ เมษายนเป็นวันสังขานต์ล่อง หมายถึง พระอาทิตย์เปลี่ยนจากราศีมีนไปอยู่ราศีเมษ
ชาวพวน เรียกว่า วันสังขานต์ล่อง คือ การเคลื่อนไปของพระอาทิตย์ ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนครั้งใหญ่
เรียกว่า มหาสงกรานต์ ชาวพวนสมัยก่อนจะอาบน้ำก่อนกา คือ การอาบน้ำที่แม่น้ำในเวลาเช้าของวัน
นี้ เชื่อว่าเป็นการขับไล่โรคนภัยไข้เจ็บ สิ่งชั่วร้ายทั้งหลายทั้งปวง ที่ผ่านมารอบปีเก่า ให้ไหลลงไป
แม่น้ำลำคลอง เพื่อปีใหม่พบแต่ความสุข สดชื่น สมหวัง การอาบน้ำก่อนกา ถือว่าเป็นการอาบน้ำที่
สะอาด เพราะกาเป็นสัตว์สกปรกชอบกินของเน่าเหม็น เวลาสายๆชอบเล่นน้ำตามลำคลองหนองบึง
ทำให้น้ำสกปรก การอาบน้ำก่อนที่กาจะลงไปเล่นน้ำจึงช่วยให้จิตใจแจ่มใส เพราะน้ำยังสะอาดอยู่ มี

การจุดพลุ ตะไล ดอกไม้ไฟ เพื่อไล่วิญศาตปิศาจ หากผู้เฒ่าผู้แก่ถูกเด็กเด็กแคงไม่สามารรถออกไปอาบน้ำ
ที่แม่น้ำลำคลองได้ หนุ่มสาวจะเป็นผู้ตักน้ำมาให้อาบถึงบ้าน วันอาบน้ำก่อนกา ชาวพวนจะจัดทำ
ขนมข้าวต้ม โดยเฉพาะข้าวเหนียวแคงเป็นขนมที่เป็นหลัก ใต้อะลอมถวายพระในวันทำบุญตักบาตร
ตอนเช้าของวันเนาหรือวันสังขานต์ขึ้น เรียกว่า บายศรีพระเฉร ขณะที่พระฉันเพลจะทำขวัญและทรง
น้ำพระภิกษุตามเฉรตามลำดับ เวลากลางวันจัดเสื่อผ้า เครื่องนุ่งห่มใต้อานหรือถาดมีดอกไม้รูปเทียน
นำไปให้พระสวดเจริญพระพุทธมนต์(สวดชัยมงคลเสื่อผ้า) เชื่อว่าสามารถสะเคาะเคราะห์กรรมและ
บำบัดโรภภัยต่างๆได้ นอกจากนี้ชาวพวนจะมีพิธีบายศรี(บาสิ) สู่วัฒูพระ โดยนำตะกร้าทรายมีชั้น ๕
ค้ายสายสิญจน์ ห่อเสื่อผ้า ข้าวเปลือกบ้านละไม้ค้ำกว่า ๑ ถึง ไปกองข้าวไว้บนหอสวดมนต์
โปรยหว่านทรายไปรอบ ๆ บ้าน โยงค้ายสายสิญจน์จากวัดไปตามบ้านเรือนต่างๆ รอบหลังคา รอบ
ยุ้งข้าว เพื่อเป็นสิริมงคล ป้องกันโรภภัยไข้เจ็บ และกัณฑ์ทรายที่จะเกิดขึ้น ให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง
บายศรีสู่วัฒูมีลักษณะคล้ายบายศรีปากชามตั้งไว้บนพานทองเหลืองมีชั้นสูง ในวันที่ชาวบ้านจะนิมนต์
พระภิกษุสงฆ์ให้ฉันภัตตาหารเช้า ซึ่งทายกวัดเป็นผู้กล่าวคำสู่วัฒูสรรเสริญท่านสมภารวัด เป็นภาษา
พวน ถัดไปเป็นการทรงน้ำพระ คือรับอุตุฝนที่กำลังจะก้าวเข้ามาให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อ
ความอุดมสมบูรณ์ ความร่มเย็นเป็นสุขในวันขึ้นปีใหม่ก่อนคลายความร้อนของอากาศ ให้กลับเป็นเย็น
การทรงน้ำพระนี้ชาวพวนได้สร้างรางน้ำ (ฮางริน) มีลักษณะคล้ายพระยานาคนขนาดยาวประมาณ ๕ วา
มีไม้ตามขาทำขึ้นทางหัวท้าย ชาวบ้านเทน้ำจากท้ายไหลไปทางหัว ถัดจากหอพระยานามีรูน้ำไหลลง
บนศีรษะพระภิกษุ เมื่อทรงน้ำเรียบร้อยแล้วพระภิกษุจะเปลี่ยนสบงจีวรมานั่งรับเครื่องไทยธรรมสวดให้
ศีลให้พรแก่ชาวบ้าน ตอนบ่ายทรงน้ำพระพุทธรูปที่หอพระตามวัดต่างๆ เด็กๆเล่นตาดน้ำ หนุ่มสาวรวม
กลุ่มทำอาหารเลี้ยงกัน เล่นกีฬาพื้นบ้าน การละเล่นตามอริยาตย์ เวลากลางคืนมีการร่าวงกันอย่าง
สนุกสนาน

วันที่ ๑๔ เมษายนเป็นวันสังขานต์เนา หมายถึง วันอยู่เป็นวันถัดจากวันมหาสงกรานต์
ดวงอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีใหม่ ชาวพวนจะหยุดทำงานทุกชนิด นอกจากการทำอาหาร จับจ่ายซื้อข้าวของ
เครื่องใช้เตรียมไว้ถวายพระอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีปู่ตา ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อชาวบ้านร่วม
รับประทานอาหารเช้าเสร็จสิ้นแล้ว แม่บ้านจะเอาหนามปิดตามกรกระเคื่อง ยุ้งข้าว เพราะเชื่อว่าปีเก่า
ผ่านไปสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้จะหนีตามกาลเวลาไปด้วย หลังจากนั้นชาวบ้านจะพากันออกไปหาทราย
แล้วขนทรายเข้าวัดเตรียมไว้ก่อพระเจดีย์ทราย (คบปะทาย) การขนทรายเข้าวัดเป็นการขอขมาลาโทษ
ที่ได้เหยียบดินวัด ทรายที่ขนเข้าวัดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างบูรณะอาราม ตกแต่งวัดวา
ให้สวยงาม มีการก่อเป็นรูปต่างๆ เพื่อประกวดประชันชิงรางวัลพระเจดีย์ทรายประเภทสวยงามและ

ประเภทความคิดสร้างสรรค์ ผู้มีความคิดสร้างสรรค์สามารถปั้นทรายเป็นรูปที่สื่อความหมายลึกซึ้ง บางคนปั้นทรายเป็นรูปสัตว์น้ำ เช่น นาค จระเข้ เต่า เป็นต้น สัตว์เหล่านี้ถือว่าเป็นสัตว์ที่บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล บนยอดเจดีย์อาจประดับด้วยธงทิวสีต่างๆ ปีกไว้กลางพระเจดีย์ทราย มีดอกไม้ รูปเทียนบูชาพระเจดีย์ทราย เชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุเท่าจำนวนเม็ดทรายที่นำมาก่อขึ้น การก่อพระเจดีย์ทรายนี้ผู้ก่อจะต้องใช้สมาธิจิต ใช้ปัญญาในการคิด ประคินฐ์กองทรายให้สื่อความหมายและสวยงามตามความต้องการ เมื่อบุคคลหลายๆคนร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย จึงเป็นการรวบรวมพลังจิตของแต่ละคนและกลุ่มบุคคล ให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งเชื่อว่าจะได้อานิสงส์แรงมาก หลุดพ้นจากบาปกรรมทั้งปวง ดังมีเรื่องเล่าที่เป็นมุตเหตุของการก่อพระเจดีย์ทรายกล่าวคือ

พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพ่อค้า นามปาริกโพธิสัตว์ ได้นำเรือสำเภาไปค้าขายยังเมืองพาราณสีและเดินเล่นกับบริวารบนชายฝั่งแม่น้ำโกศเมือง เหลือบเห็นเม็ดทรายเป็นประกายงดงาม ให้ปิณดีนศิษย์นำ จึงชวนกันก่อพระเจดีย์ทราย ประดับดอกไม้ รูป เทียน หมาก พลุ เงิน ทอง ธงทิว เป็นเครื่องสักการบูชาพระเจดีย์ทราย ทำประทักษิณเวียนขวารอบพระเจดีย์ทราย โดยตั้งจิตอธิษฐานหวังบรรลुพระศัพัญญุตญาณ ส่งผลให้ปาริกโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระพุทธเจ้า ส่วนบริวารเกิดเป็นพระราชา เทวดาตามแรงบุญของเขาเหล่านั้น

การก่อพระเจดีย์ทรายนิยมทำกันบริเวณวัดคามริมฝั่งแม่น้ำ ชาวบ้านจะนำดอกไม้ไปประดับรูปเทียนไปบูชา น้ำอบน้ำหอมไปประพรมพระเจดีย์ทราย เมื่อก่อพระเจดีย์ทรายเรียบร้อยแล้ว นิมนต์พระสวดพระพุทธมนต์เย็น เรียกว่า บวชพระเจดีย์ จัดพิธีบริเวณที่ก่อพระเจดีย์ทราย เมื่อพระสวดพระพุทธมนต์จบ ให้พำน้ำพระพุทธมนต์ประพรมพระเจดีย์ทราย ครั้นเวลากลางคืนมีการฟังธรรมเรื่อง อานิสงส์พระเจดีย์ทราย เชื่อกันว่าจะทำให้อายุยืนตามจำนวนเม็ดทรายที่นำมาก่อขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการปล่อยนกปล่อยปลาซึ่งเป็นการช่วยเหลือสัตว์ร่วมโลก ให้มีชีวิตยืนยาวต่อไป การไล่ชีวิตสัตว์เหล่านี้ ย่อมส่งผลให้ผู้ที่ชีวิตสัตว์มีอายุยืนยาวต่อไปเช่นกัน ดังปรากฏเรื่องในสมัยพุทธกาลกล่าวถึงสามเณรลูกศิษย์พระสารีบุตร ชื่อ สุชะตามเณร พระสารีบุตรเห็นชะตาถึงขนาดจึงบอกให้รู้ตัว สุชะตามเณรเศร้าโศกมากขอลากลับไปค้ายที่บ้านเดิมของคน ขณะเดินทางกลับบ้านสุชะตามเณรพบปลานอนเกลือกถึงใกล้ตายอยู่บนพื้นดิน จึงจับปล่อยลงแม่น้ำ แล้วเดินกลับบ้านไปรอความตาย แต่รุ่งขึ้นกลับไม่ค้ายคิดจากคำทำนายของพระสารีบุตร เดินทางกลับไปหาอาจารย์และเล่าเรื่องราวระหว่างการเดินทางให้อาจารย์ฟัง ทำให้รู้ว่าการช่วยชีวิตสัตว์อื่นจักเป็นอานิสงส์ให้ตนเองมีอายุยืนยาวขึ้น

วันที่ ๑๔ เมษายนของทุกปี ลูกหลานพวเราจะพากันไปรคน้ำขอพระเจ้าโคตร ให้เจ้าโคตรผูกข้อมือกล่าวพญาพวนเป็นคำพรอวัญลูกหลาน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ลูกหลานอาจทำพาชวัญบายศรี

ขนาดย่อม ๑ พา ทำขนม หมาก พลุ (ของค้อน) และของปากกว้างกันแหลม ทำจากใบทองเสียบ
เครื่องตักการะเช่น รูป เทียน ดอกไม้ เป็นต้น(ขวยดอกไม้) ไปก้านัดเจ้าโคตร เป็นการแสดงความระลึก
ถึงทั้งแสดงถึงสัมมาการะที่มีต่อเจ้าโคตร เวลากลางคืนอาจพากันไปชมมหรสพตามวัดใกล้บ้านหรือ
ฟุ้งเทศน์ฟังธรรมตามอรัยาศัย

วันที่ ๑๕ เมษายนเป็นวันสังขานต์ขึ้นหรือวันเถลิงศก ชาวบ้านนิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัด
การตวงน้ำพระพุทธรูป การรคน้ำแสดงความการะต่อผู้อาวุโส บรรดาญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ
การสาดน้ำเล่นกันระหว่างเพื่อนฝูง การก่อบพระเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา เพื่อเริ่มต้นชีวิต
ใหม่ที่ดียาม อาจกระทำกันในวันนี้แล้วแต่ความสะดวก วันนี้เป็นวันสงท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่
การเลื่อนวันขึ้นศกใหม่เป็นวันที่ ๑๕ เมษายนเนื่องจากวันนี้ดวงอาทิตย์ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่ไม่น้อยกว่า
๑ องศา ถูกหลานพจนจะร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผีป่าหรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
เรียกว่า บุญจกอนิจจากระลูก คอนเย็นมีการเล่นต่างๆ การร้องรำทำเพลง เป็นต้น

บางหมู่บ้านนิมนต์พระมาตวคพระพุทธรมนต์เย็น ณ ประรำพิธิหรือศาลากลางหมู่บ้าน โยง
สายตัญจนรอบประรำพิธิทั้ง ประพรมน้ำพระพุทธรมนต์รอบหมู่บ้าน เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีไม่งามให้ออกไป
จากหมู่บ้านและรับสิ่งดีสิ่งงามเข้าไว้ในหมู่บ้าน ชาวพจนบ้านหมี่เชื่อว่ายมบาลจะปล่อยผีมาสู่โลกมนุษย์
ในวันสงกรานต์จึงมีการทำบุญ เพื่อส่งผีกลับเมืองนรกโดยการนิมนต์พระตวคพระพุทธรมนต์ การทำบุญ
ตักบาตร กรวดน้ำอุทิศบุญกุศลไปให้แก่ผู้ตาย เขียนชื่อผู้ตายใส่พานดอกไม้(พา) บางวัดมีพิธีชูงวัญ
พระพุทธรูปด้วยการจุดเครื่องตักการะบูชาพระพุทธรูปมีเจ้าพิธิ(มรรคนายก) กล่าวคำชูงวัญ (คำชูกขวน)
ตามความเหมาะสม

วันที่ ๑๖ เมษายนเป็นวันปากปี คือ วันย่างเข้าปีใหม่ ถูกหลานพจนอาจจัดพิธีตวงน้ำผีป่าใน
วันนี้ ณ บริเวณรอบศาลผีป่า วันที่ ๒๒ เมษายนเป็นวันสังขานต์ผู้เฒ่า ชาวพจนจะเล่นสงกรานต์อีก
วันหนึ่งเวลาเช้าจัดอาหารทาวหวานดอกไม้รูปเทียน ไปถวายพระที่วัด เรียกว่า พาชวัญ ถูกหลานพจนจะ
พากันไปทำชวัญญาติผู้ใหญ่ในลักษณะเกี่ยวกับการบายศรีพระเฒ่า วิเชียร วงศ์วิเศษ (๒๕๒๕ : ๑๐๗)
ได้สรุปคำกล่าวทำชวัญผู้เฒ่าไว้ว่า

"เมื่อพิจารณาตามถ้อยคำที่กล่าวในการทำชวัญ สรุปความได้ว่าเพื่อ
ประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ เรียกชวัญมาให้ท่านและ
อวยชัยให้พรท่าน ประการที่ ๒ ขอขมาโทษท่านซึ่งได้ล่วงเกินท่าน
ด้วยความตั้งใจและมีใจตั้งใจ ประการที่ ๓ ขอพรจากท่านโดยปริยาย
เพราะเมื่อไปทำชวัญท่าน ท่านก็จะให้ศีลให้พรเพื่อให้ผู้ที่ไปทำชวัญ

ท่านอยู่เย็นเป็นสุขในปีใหม่ต่อไป.. ถ้าลองพิจารณาถึงเจตนาของผู้ที่ริเริ่มทำขึ้น น่าจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะฝึกสอนผู้น้อยให้มีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่เพราะอำนาจผลให้มีอายุยืนนาน มีวรรณะผิวพรรณผ่องใส มีความสุขกายสุขใจมีกำลังกาย กำลังใจเข้มแข็ง สามารถทำการงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี"

วันสงกรานต์ผู้เฒ่าถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพวนจะได้ประกอบพิธีไหว้ครูเพื่อปลูกเสกเครื่องรางของขลังให้ภักทนต์และอยู่ยงคงกระพัน เรียกว่า การเลี้ยงตั้งขานต์ การเลี้ยงตั้งขานต์ส่งเสริมให้ศิษย์ได้เห็นความสำคัญ ให้ความสำคัญเคารพครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาอาคม ร่วมกันฝึกจิตให้เป็นสมาธิในการสร้างพลังให้แก่เครื่องรางของขลังที่ตนรักหวงแหน โดยเชื่อมั่นว่าวัตถุเหล่านี้สามารถป้องกันภัยอันตรายให้แก่ชีวิต ทรัพย์สินของตนและครอบครัวได้

วินัย บุญศรีชัย (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้ เขาได้เล่าถึงความประทับใจของเขาและพวกพ้องของเขาให้ฟังว่า

"วันพุธที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๑ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวลาว ที่มีถิ่นฐานมาจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ชาวพวน ๑๘ จังหวัดที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย จะมาร่วมงานเป็นประจำในแต่ละปี และที่สำคัญที่สุด ก็คือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จมาร่วมงาน ณ สถานทูตลาว เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้ชาวลาวฝั่งโขงต่างเชื่อกันว่า พระองค์คือเจ้านายทางฝั่งโน้นกลับชาติมาเกิด ชาวลาวเป็นชาติที่ให้ความสำคัญกับวงศาคณาญาติ ไม่มีอะไรผูกพันเท่าวงศาคณาญาติ พระองค์ทรงเปรียบเสมือนเจ้านายร่วมวงศาคณาญาติที่ชาวลาวเกิดบุญยิ่ง"

ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในฤดูร้อน การรคน้ำตาคน้ำจึงเป็นไปเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขโดยอาศัยน้ำเป็นเครื่องค้ำชูทั้งทางกายและทางใจ เด็กได้ฟังแค่คำที่เป็นมงคล คำพรจากผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ คึงตัวอย่างคำที่พระให้ศีลให้พรซึ่งชาวพวนได้ยินได้ฟังเป็นประจำคือ อะภิวาทะมะเสถิตตะนิจจิง วุฑฒาปะจาอิน จักคาโร รัมมา วัชฌันคิยาสุวรรณโณ สุขังพะลัง แผลความได้ว่า ธรรม ๔ ประการคือ อายุ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน วรรณะ ความเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่อง สุขะ ความเป็นผู้มีความสุขสบายกาย สบายใจ พละ ความเป็นผู้มีกำลังกายกำลังใจเข้มแข็ง ย่อมเจริญหรือย่อมมีแก่ผู้ที่มีความประพฤติอ่อนน้อมมีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ และไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำก่อนก การก่พระเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา การบายศรีสู่ขวัญ การเลี้ยงตั้งขานต์ต่างๆ ล้วนแล้วแต่ทำให้ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่มีคุณค่ายิ่งของชาวพวนบ้านหมี่จังหวัดลพบุรี

บุญบั้งไฟและบุญล้อมบ้าน เดือน ๖

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่ชาวพวนจัดขึ้นในเดือน ๖ ประมาณศักราชที่ ๒ เพื่อขอฝนต่อ พญาแถนเทวดาบนสวรรค์ ผู้มีอิทธิพลบันดาลให้เกิดฝน บุญบั้งไฟเป็นงานที่ทำก่อนลงมือทำนา หากทำ ขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา ถือเป็นพุทธบูชา ได้ทำบุญสุนทานในวันนั้นด้วย หญิงสาวพวนจะทอผ้าไปถวายพระ เรียกว่า ผ้าอาบน้ำฝน

มูลเหตุตำนานอธิบายประวัติบุญบั้งไฟ เนื่องมาจากเมืองรัตนนครของพญาขอมเกิดภัยแล้ง ทรงประกาศให้เมืองต่างๆทำบั้งไฟแข่งขันกัน หากบั้งไฟของผู้ใดพุ่งขึ้นสูงสุดจะยกนางไอ่พระราชธิดา ให้เป็นมเหสี ผลปรากฏว่าท้าวผานลงชนะ ต่อมาได้ครองเมืองรัตนนคร อยู่มาวันหนึ่งท้าววงศ์บุตร พญานาคคู่ครองของนางไอ่ในชาติปางก่อนแปลงกายเป็นกระรอกเผือกมาให้นางไอ่เห็น นางชอบใจให้ บริวารจับ บริวารยิงธนูถูกกระรอกเผือกตาย ก่อนตายท้าววงศ์อัญเชิญให้ร่างกายของคนใหญ่โต ผู้ใดกิน เท้าใดก็ไม่หมด อีกทั้งถ้าผู้ใดกินเนื้อของคนเข้าไปแล้วจะต้องจบชีวิตลงตลอดจนให้แผ่นดินถล่มทลาย จมหายเป็นหนองหาน ท้าวผานแดงกับนางไอ่ต้องจบชีวิตลง ความดีที่ท้าวผานแดงสร้างไว้ทำให้ได้ไปจุติ เป็นพญาแถน บุญบั้งไฟที่ชาวพวนจัดขึ้น ก็เพื่อบูชาพญาแถน เป็นการบูชาด้วยไฟซึ่งชาวพวนต่าง อธิษฐานให้พญาแถนบันดาลในสิ่งที่ดีตนต้องการ และหากหมู่บ้านใดทำบุญบั้งไฟติดต่อกันเป็นเวลา ๓ ปี ข้าวปลาอาหารจะอุดมสมบูรณ์ แต่เดิมการทำบั้งไฟเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สามเณร ชาวบ้านมีส่วนใน การประดับตกแต่งและช่างบั้งไฟเป็นผู้เจาะดินเชื้อเพลิงที่พระสงฆ์สามเณรคอกไว้แล้ว

บั้งไฟ มีลักษณะเป็นกระบอกไม้ไผ่บรรจุเชื้อเพลิงติดไฟพุ่งขึ้นบนอากาศ มีท่อนหัวบรรจุ เชื้อเพลิงขนาดใหญ่กว่าท่อนหาง วิธีทำบั้งไฟให้นำดินประสิว(ซึ่เจีย)ผสมกำมะถัน(มาด) กั่วผสมถ่าน ซึ่งเผาจากไม้เนื้ออ่อนบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่ ด้านหนึ่งปลายเปิดอีกด้านหนึ่งปลายปิด แล้วอัดหรือ คอกให้แน่น ตกแต่งท่อนหัว ถ้าตัวบั้งไฟให้สวยงามด้วยการแกะเป็นลวดลายต่างๆ อาจนำผ้าไหมผ้าทอ ประดับให้วิจิตรตระการตา การทำบั้งไฟนั้นนิยมให้หญิงสาวที่ยังมีพรหมจารีเป็นผู้คอกบั้งไฟ เป็น คนแรก ด้วยเชื่อว่าจะทำให้บั้งไฟพุ่งขึ้นสูง บั้งไฟมี ๔ ขนาดเรียกชื่อตามน้ำหนักของดินประสิว มี บั้งไฟฮ้อย บั้งไฟพัน บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน บั้งไฟที่ไม่ขึ้น เรียกว่า บั้งไฟแคะบั้งไฟตุ การสืบทอด วิธีทำบั้งไฟ ช่างทำบั้งไฟจะคัดเลือกศิษย์ที่มีความสามารถเป็นรายๆไป เนื่องจากการทำบั้งไฟต้องใช้ ปฏิภาณไหวพริบ ใช้ความสามารถขั้นสูงจึงจะทำได้ผลดี นอกจากนี้ยังต้องหาฤกษ์ยามในการทำด้วย ทั้งนี้บั้งไฟแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

๑. บั้งไฟหาง เป็นบั้งไฟแบบมีหาง เวลาจุดสามารถพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าได้สูง มีการตกแต่งสวยงาม

๒. บั้งไฟก้อข้าว เป็นบั้งไฟแบบไม่มีหาง ลักษณะคล้ายกล่องใส่ข้าวเหนียว มีขาตั้งเป็นแจก

แบบจรวด

๓. บั้งไฟคะไล เป็นบั้งไฟที่มีลักษณะกลม ใช้ไม้บางๆแบนๆทำเป็นวงกลมรอบหัวท้าย เวลาพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าจะพุ่งไปทางขวาง

การเตรียมงานบุญบั้งไฟ กรรมการหมู่บ้านจะกำหนดวันจัดพิธี แล้วมีข้อความแจ้งไปยังคุ้มต่างๆ แบ่งงานว่าผู้ใดมีหน้าที่ทำอะไร เช่น ใครจัดทำบั้งไฟ ใครฝึกหัดรำประกอบขบวนแห่บั้งไฟ ใครเตรียมข้าวปลาอาหารไว้ทำบุญและรับแขกผู้มาร่วมงาน ใครปลูกประรำพิธี เป็นต้น งานบุญบั้งไฟสวนใหญ่จัดขึ้นประมาณ ๒-๓ วัน

วันแรก เป็นวันตูกคิบ หรือวันโฮม ชาวพวนบ้านหมีจากหมู่บ้านต่างๆ จะนำบั้งไฟมาแห่ประชันกัน มีการเลี้ยงพระเช้าและเพล เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ชาวบ้านแห่บั้งไฟรวมกันยังจุดนัดหมาย ประกวคประชันขบวนแห่(ขบวนเชิง)และเฮ้บั้งไฟ คือ การตกแต่งบั้งไฟให้สวยงาม เวลากลางคืนมีมหรสพสมโภช เช่น หมอลำ การตั้งกลอง เป็นต้น ในวันนี้จะมีการบวชนาค การตวงน้ำพระ การแห่นาคนิยมให้นาคบุงห่มอย่างสวยงาม นั่งช้างหรือม้าไปรอบวัด มีผู้ถือธงโหม่งใหญ่คี่นำขบวนแห่ มีการยิงปืนจุดคะไลตามหลังขบวน ส่วนการตวงน้ำพระต้องเป็นพระที่จะได้เลื่อนยศชั้น ซึ่งจะได้รับคำนำหน้าชื่อ ผู้มีจิตศรัทธาพระรูปใดจะตวงน้ำพระรูปนั้น ต้องแห่พระรูปนั้นนำหน้า นาคเรียกว่า ฮตตวงหรือพิธีทำบุญกองฮต แห่พระในลักษณะเวียนประทักษิณ ๓ รอบ นิมนต์พระนั่งบนแท่นหรือเสลี่ยง ตวงน้ำอบน้ำหอม แล้วอ่านประกาศชื่อพระรูปนั้นเขียนไว้ในใบลาน แผ่นทองหรือแผ่นเงินตามลำดับยศชั้น ผู้ตวงน้ำพระควรถวายสังฆบริภักข์หรือจตุปัจจัยไทยทานแก่พระรูปนั้นด้วย

การร่วมงานบุญบั้งไฟนี้หากมีผู้ใดขัดขวางไม่ให้ไปร่วมงานโดยขาดเหตุผลที่จำเป็น ชาวพวนบ้านหมีเชื่อกันว่าผู้นั้นจะต้องคนรกหมกไหม้ชั่วกัปชั่วกัลป์ การทำไร้อินาไม่ได้ผล บ้านเมืองเดือดร้อน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นเมื่อถึงเทศกาลงานบุญชาวพวนต่างมาร่วมงานกันถ้วนหน้า

วันที่สอง เป็นวันจุดบั้งไฟ(จุดบั้งไฟ) เวลาเช้าเป็นการถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ ที่ศาลาการเปรียญ ถัดจากนั้นให้รับคำป่า นำขบวนบั้งไฟแห่การวะผีปูดซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ขบวนแห่บั้งไฟนั้นประกอบด้วยขบวนเชิงนำหน้าขบวน อาจแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ถัดไปเป็นตัวบั้งไฟที่ประดับตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจง และท้ายขบวนอาจเป็นขบวนตลกขบขันตามความเหมาะสม ขบวนแห่บั้งไฟตั้งขบวนตามเส้นทางที่กำหนดไว้ แล้วแห่บั้งไฟไปรอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบนำบั้งไฟไปรวมกันไว้ที่กลางทุ่งนานอกหมู่บ้านที่ทำจากคันไม้ขนาดใหญ่ โดยเลือกกิ่งแข็งแรง เพื่อวางบั้งไฟ หรือฐานที่จะจุดบั้งไฟ เรียกว่า ค้างบั้งไฟ เมื่อเลือกกิ่งไม้สำหรับวางบั้งไฟได้แล้ว ชาวพวนจะरिकิ่งไปออกทำบันไดขึ้นพาคบนคันไม้ แล้วปีนขึ้นไปจุดบั้งไฟจะขึ้นได้สูงซึ่งถือเป็นความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงของชีวิตในอนาคต หากบั้งไฟแตกทะลุหัวท้าย เรียกว่า บั้งไฟกาค้าง เวลาจะจุดบั้งไฟจึงต้อง

กล่าวคำถวายเป็นพุทธบูชา เรียกว่า คำเวณบอไฟฟ้า ดังนี้ "นะโม ๓ จบ, อิมัสสะมิทฺถาเน อิมานิ อากาเส อักคิ สัมมาตัมพุทธัสสะ ปุชเชนัตถายะ เทมะ" แปลความได้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอถวายซึ่งไฟในอากาศทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งตั้งไว้ ณ ที่นี้ เพื่อบูชาแด่พระสัมมาตัมพุทธเจ้า เจ้าของบั้งไฟต้องจับสลากหมายเลขอันคับที่จะจุดบั้งไฟ แล้วจุดตามอันคับที่ได้นั้น

หนังสือส่งเสริมการอ่าน เรื่อง ท้าวผาดคง-นางไอ่และประเพณีบุญบั้งไฟ ของ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ(๒๕๒๒ : ๒๕๒๘) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการขึ้นและการไม่ขึ้นของบั้งไฟ ไว้ว่า

"ถ้าบั้งไฟขึ้น เจ้าของหรือฉบับจะได้รับเกียรติ ห้ามแห่ไปรอบบริเวณ ถ้าบั้งไฟไม่ขึ้น เจ้าของก็จะถูกทำโทษด้วยการห้ามไปโยนลงน้ำ หรือ โคลนคม แต่ไม่มีใครโกรธใคร เพราะเป็นประเพณีมานานแล้ว ใครไม่มักเล่นก็อย่าเล่น บางแห่งน้ำไม่มี ต้องไปขุดบ่อไว้ใกล้ๆที่จุด เพื่อเตรียมไว้โยนผู้แห่ ผู้แห่บางรายพอเห็นว่าบั้งไฟตนเองทำทำไมก็ไม่รีบวิ่งหนีเสียก่อน แต่ก็หนีไม่พ้นเพราะผู้ช่วยกันจับ ขณะที่จุดนั้นมีการแข่ง มีการร้องส่งให้บั้งไฟของตนเองขึ้นสารพัด พอบั้งไฟขึ้นก็กระโดดโลดเต้น แต่ถ้าไม่ขึ้นก็รีบหนีห่างเป็นการเล่นที่สนุกสนานเสียจริงๆ"

แข่ง หมายถึง การรำเป็นหมู่คณะตามจังหวะเสียงแคน กลอง ฉิ่ง เช่น แข่งลำผีฟ้า แข่งกะดืบข้าว แข่งบั้งไฟ เป็นต้น การแข่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. แข่งธรรมะ แข่งเป็นคณะ มีการพ้องแบบต่างๆ มีผู้กล่าวนำ ให้ผู้แข่งทำตาม กาพย์แข่งเป็นกคิตตอนใจ

๒. แข่งกินเหล้า แข่งไม่เป็นระเบียบ ไม่เรียบร้อย มีแทกรกาพย์ที่ตกลงไปกษา

๓. แข่งขอเงิน แข่งไม่มีบท ไม่มีท่านองแบ่งกลุ่มละประมาณ ๕ คน มีการเกาะไม้ ตีกลอง ตีปี่เพื่อขอเงิน

แข่งต่างกับลำและพ็อนรำคือ ลำ หมายถึง การร้องประสานเสียงไปพร้อมกับแคน คำที่ร้องเป็นกลอน เรียกว่า กอนลำ ผู้ลำจะลำคนเดียว ลำคู่ ลำหมู่ก็ได้ ลำหมู่มักจะเป็นลำเรื่องนิทานคล้ายๆลิเก ผู้ลำ เรียกว่า หมอลำ ส่วนพ็อนรำ หมายถึง การที่หมอลำรำบนเวทีให้เข้ากับจังหวะของเสียงแคน ขณะที่แข่งเป็นการรำเป็นหมู่คณะ ตามจังหวะเสียงกลอง แคนหรือฉิ่ง - ดังตัวอย่างแข่งธรรมะที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีบั้งไฟ ของ พระครูปัญญารธรรมประยุค ต่อไปนี้

"โอเฮาโอพวกพ้องเฮาโอ

อมพุทธโรนะโมเป็นเค้า

ข้อยจิลำเรื่องกาพย์บั้งไฟ

โนสมีโยบราณย่อย่อ

เป็นข้อข้อพอสู้เรื่องราว	แต่ก่อนคราวครั้งพระยาขอม
เพิ่นเป็นจอมกษัตริย์ครองใหญ่	จึงคิดได้สัตย์เก่าโบราณ
มีมานานแต่พ่อและแม่	มีตั้งแต่ปู่ย่าตายาย
ป้ให้กายเดือนหกเดือนห้า	เพิ่นถือว่าฟ้าฝนจึงดี
ประเพณีถือยามถือฤกษ์	ป้ให้เลิกอยู่ชุมนุมกินเย็น
ป้ให้เป็นโรคภัยจักษอย่าง	ช่างกายหากขาดโรคโรคา
เพิ่นจึงพาทำบุญไฟใหญ่	มาฮอดแล้วปีใหม่ของเฮา
นำเอาบุญบั้งไฟบ่ขาด	มีน้กปราชญ์เฒ่าแก่โบราณ
นำค่านานจากผาแดงนางไอ่	ฮอดปีใหม่ของฟ้าขอฝน
เป็นมงคลบั้งไฟฮือชอยาก	บ่ลำบากเฮ็ดไฮ่เฮ็ดนา
จึงบูชาพญาแถนเจ้า	ให้ฝนอ้งเข้าคกลงมา
พรรณนาพืชสัตว์ต่างต่าง	แสนคู่ทั้งไค่อยู่ไค่กิน
ปมีชินอันไค่จักษอย่าง	โนระหว่างบ้านถิ่นของเฮา..."

การทำบุญบั้งไฟนี้ ถือเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ การจุดบั้งไฟ เป็นการทำนายสภาพฝนฟ้าว่า จะตกต้องตามฤดูกาลหรือแห้งแล้ง กล่าวคือ ถ้าจุดบั้งไฟเสี่ยงทายแล้วบั้งไฟไม่ขึ้นทำนายว่า ปีนั้นน้ำจะท่วมไร่นาเสียหาย ถ้าจุดแล้วขึ้นไประเบิดแตกกระจายกลางอากาศทำนายว่า บ้านเมืองจะแห้งแล้ง ถ้าบั้งไฟขึ้นสู่ฟ้าได้สูงและสวยงามทำนายว่า พืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์

หากปีใดฝนแล้งมาก ชาวพวนจะมีพิธีเค้แม่ นางคัง พิธีตวัดพญาคันคาก เป็นพิธีขอฝน เช่น พิธีตวัดพญาคันคาก เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่าพญาคันคากสามารถรับชนะพญาแถน พญาแถนจึงยอมให้ฝนตกลงมาบนโลกมนุษย์ เมื่อพระตงจ้งตวัดพญาคันคากจะทำให้ฝนตกลงมา เป็นต้น

หลังจากที่ทำพิธีจุดบั้งไฟเรียบร้อยแล้วจะมีการละเล่นสนุกสนาน คือ การนำรอกไฟ(ฮอยไฟ) มีการอาราธนาขวัญบ้านที่ศูครขวัญ หมายถึง บ้านของช่างผู้ทำบั้งไฟ เพื่อทำขวัญช่างให้เป็นสิริมงคล หมอศูครขวัญนำคำศูครขวัญที่เป็นมงคลมาศูครขวัญ หลังจากนั้นให้ผูกแขนเป็นมงคล แล้วร่วมกันรับประทานอาหาร การเซ็งคามฮอยไฟไปตามบ้านเรือนต่างๆ เป็นการเยี่ยมเยียนจนถึงเวลาค่ำจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน นอกจากนี้ยังมีการตั้งกลอง คือ การแข่งขันตีกลอง กลองตั้งเป็นกลองที่สร้างขึ้นเพื่อการแข่งขันโดยเฉพาะ กลองตั้งมีขนาดใหญ่กว่าระฆังข้าวตาง ยาวประมาณเมตรครึ่ง มีเป็นคู่ การตั้งจะตีทั้งสองใบหรือตีใบเดียวก็สุดแท้แต่ เสียงกลองจะดังกังวานมากกว่ากลองประเภทอื่น การตีมี

จังหวะช้าเร็วต่างกัน ผู้ตีกลองตั้งต้องใช้แรงมาก ไม่ใช่ใช้ตีให้พันด้วยค้ำนี้ๆ เพื่อกันไม่ให้เจ็บมือ การพิจารณาแพ้ชนะพิจารณาที่เสียงของกลองว่าเสียงนุ่มนวล เสียงคังและจังหวะดีหรือไม่ประการใด

บุญบั้งไฟถือเป็นประเพณีที่ชาวพวนได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์สิ่งคมพวนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือหนุ่มสาวต่างมีภาระหน้าที่ไปตามสถานภาพของคน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

บุญล้อมบ้าน

การทำบุญล้อมบ้านหรือการทำบุญกลางบ้าน เป็นประเพณีที่ชาวพวนนิยมทำในเดือน ๖ เมื่อบ้านเมืองเดือดร้อน ข้าราชการหมากแพงโจรสลัดชุกชุม เกิดโรคภัยไข้เจ็บระบาดไปทั่วหัวระแหง ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จะจัดพิธีทำบุญล้อมบ้าน โดยเลือกวันแข่ง คือ วันอังคาร เป็นวันประกอบพิธี มีการสวดบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้ร้ายลายดี ก่อนการทำนา เกษษชชายหนุ่มไปทุ่งนาเพื่อหาหญ้ากาคันยาวประมาณ ๑ วา ให้แม่บ้านดักโบหญ้ากาคันเป็นเชือก นิมนต์พระสวดมนต์ แล้วจึงเชือกจากหอสวดมนต์ภายในวัดไปตามบ้านต่างๆ นอกจากนี้มีการเลี้ยงศิปู่ตาและผีตาแฮกในวันพุธ เดือน ๖ วันทำบุญล้อมบ้านชาวบ้านเตรียมกระทงกล้วยทำเป็นช่อง ๘ ช่อง แต่ละช่องมี ข้าวขาว ข้าวแดง (ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าผสมปูนกินหมากให้เป็นสีแดง) ข้าวคำ(ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าผสมผงถ่านหรืองาคำ) ข้าวเหลียง (ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าผสมขมิ้น) ปลาแดก พริก พริกขี้หนู เนื้อย่าง ข้าวต้มมัด กุ้ง หิน กรวดทราย ชันน้ำมัน ไขมันหลอด ผ้ายสุกแขน ผ้ายืน รูป ๑ ดอกเทียน ๑ เล่ม รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย เบ็ด ไก่ที่ทำจากดินเหนียว สิ่งที่ต้องมีในทุกกระทงคือรูปปั้นคนคู่หนึ่งอาจทำเพียงคอ แขน ขา ห่อหุ้มด้วยเศษผ้า ถนและสัตว์เหล่านี้แทนสิ่งมีชีวิตในหมู่บ้าน ชาวพวนสมมุติขึ้นเช่นผี ตะกร้าไต้ฟ้า ๑ ขวด โบหญ้ากาคัน ๑ กำมือ หินกรวด ๑ กะลา ทราย ๑ กะลาไว้ร่วมพิธี

หลักของชุมชนพวนมี ผู้ใหญ่ ไม้สูง เข้าบ้าน สะพานเมือง เรียกว่า หลักรบือบ้าน(บือ หมายถึง สะดือ) ถ้าเกิดปัญหาเดือดร้อนในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะพิจารณาไปที่หลักรบือบ้านว่ายังเที่ยงตรงอยู่หรือไม่ จึงทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อน ผู้เป็นหลักรบือบ้านแตกแยกกัน มีการเชิญหมอมาทำพิธีถอดถอนหลักรบือบ้านที่เป็นเสาไม้แข็งแรงบริเวณลานคินสาธารณะกลางหมู่บ้านใกล้ทางแยก(คินบ้าน) ชาวบ้านจะช่วยกันสร้างประรำพิธี ยกอาสนะสงฆ์ให้สูงกว่าคนธรรมดา

วันแรก เป็นมือโสม เริ่มเวลาเย็น เฒ่าจ้ำพาชาวบ้านไปไหว้หลักรบือบ้าน แล้วก้อพระเจดีย์ทรายถวาย ด้วยเชื่อว่าความสุขจะมากเท่าจำนวนเม็ดทรายที่นำมาก้อพระเจดีย์ เวลาคำนิมนต์พระเจริญพระพุทธรมนต์

วันที่สอง เป็นมือจัน เวลาเช้า ชาวบ้านทำบุญบริเวณประรำพิธี ถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ ตามแผน เฒ่าจ๋าและชาวบ้านนำอาหารท้าวหวาน บั้งไฟเล็ก ๒ บั้ง ชัน๕ ถวายศาลปู่ตา แล้วนำภาชนะ ที่สานด้วยคอกโตเครื่องบูชา (ขันกะย่อง) จากศาลปู่ตามาตั้งไว้ที่หลักบือบ้าน ถือเป็นตัวแทนของผีปู่ตาที่ เชิญมาร่วมงาน ส่วนบั้งไฟใต้เที่ยงทาบโดยบอกกล่าวผีปู่ตาว่า ถ้าฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลให้บั้งไฟขึ้นสูง แต่ถ้าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลให้บั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้น เมื่อไหว้ผีปู่ตาเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ฉัน ภัตตาหารเสร็จ สวดเจริญพระพุทธมนต์ สวดอวยชัยให้พร ทั้งประพรมน้ำมนต์ ชาวบ้านนำกระทงและ ตะกร้าวางรอบหมู่บ้านทางทิศตะวันตก เพื่อเป็นทานแก่ภูตผี หลังจากนั้นให้เก็บกระทงและตะกร้า นำ ไปลอยห้วยคาไปเหนือไร่ที่ห้วยบันไดเรือน ห้วยหิน ดิน ทราบรอบบริเวณบ้าน กันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายแอบ แฝงเข้าไป หลังจากนั้นขอความโศกเสอาเรือนทุกคัน ประพรมสมาชิกทุกคนในครอบครัว ค่ายตายติญจน์ ผูกแขน เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

การทำบุญล้อมบ้านนี้ ชาวพวนบ้านหมี่เชื่อว่าสามารถชะล้างสิ่งชั่วร้าย สิ่งชั่วร้ายในตัวคน ตัวและสภาพแวดล้อมให้หมดสิ้น ยังผลให้ชีวิตดำเนินไปอย่างร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งประเพณีทำบุญ ล้อมบ้านของชาวพวนนี้ มีพิธีกรรมรวมการทำบุญไหว้ผีปู่ตาและบุญชำระของชาวอีสานเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ ชาวอีสานกำหนดการทำบุญไหว้ผีปู่ตาไว้เดือน ๖ และการทำบุญชำระไว้เดือน ๑

ปักกกแอกหรือแอกนา เดือน ๑

แอกนา เป็นประเพณีที่ชาวพวนบ้านหมี่ทำขึ้นในเดือน ๑ เป็นการนำข้าวกล้าปักในนา ก่อน คำนาค้างคั้งขัน๕ คือ คอกไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ คู่ แล้วอธิษฐานที่งานนาคั้งกล้า ๑๔ คั้งให้แม่โพสพมา ค้ำถูลวางขัน ๕ ลงข้างมีคาแอก โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก จึงลงมือปักกล้า วันแรกที่ปักค่านาค้าง จะทำพิธีปักค้ำ เอาฤกษ์เอาชัยด้วยการจุดเทียนที่ใกล้แปลงนาที่มีคาแอกสถิตอยู่ ปักคั้งกล้าเป็นเลขที่จำนวน ๑-๕ คั้งในวันพฤหัสบดีหรือวันศุกร์ เพื่อบอกกล่าวว่าจะลงไร่ไถนาให้ช่วยปกปักษ์รักษาต้นข้าว ข้าวปักค้ำ ในนามีคาแอกจัดหามา ๘ คั้ง มีเครื่องเช่นเช่น ไม้ค้ำ ๑ ค้าง เหล้าโรง ๑ โห อาหารท้าวหวาน ๑ ตำรับ ภายขัน ๕ ประกอบด้วยข้าวคอก คอกไม้ รูป เทียน ตั้งไว้บริเวณนา เวลาปักแต่ละคั้งให้กล่าวความว่า

ปักกกนี้ พุทธรักษา	ปักกกนี้ ตั้งรักษา
ปักกกนี้เพิ่มไร่ เสือภูมิ	ปักกกนี้ เสือได้หมื่น เขียวพันเล่า
ปักกกนี้ธรรมรักษา	ปักกกนี้พื้นเสีย เสือฤไค้
ปักกกนี้ เสือได้หมื่น มาเขีย	ปักกกนี้ ขวัญข้าว เสือมาโฮม

เมื่อค่านาคั้งแรก เข้าของควรถังจิจอิฐฐานขอให้คั้งข้าวเจริญงอกงาม นำขันน้ำอบขึ้นกาวนา คาลา "ข้มพุทธะเสฏโฐ" เป่าลงน้ำ ๑ ที่สาคน้ำอบรดไว้ โถ ถวาย แล้วจึงแอกนา เสร็จมน้ำอบเสกคาลา

"วะโร วัระวัญญะวะระโท" เป้าลงในน้ำตามกำลังวันรดคันถ์กล้า หรือ ๓ หรือ ๗ ที เสกน้ำทำนํ้ามนตร์รดข้าว เสกคาถา "ยะทา ตาลีชะยังฆาอะโร ปิตคาสะกัตตะ เทวะ สะหัตตานี คุมะภานี คัมพุลานีติ" ๓ จบ สติง บุญเจิม (๒๕๓๘ : ๓๔) กล่าวไว้ว่า "โบราณท่านนิยมเสกนาข้าววันอาทิตย์ แสกนาหัววันจันทร์ ปักคาแสกและค่านานิยมทำวันพฤหัสบดี ทำขวัญข้าววันอังคาร ให้เลี้ยงคาแสกก่อน แล้วจึงไถเสกนา"

เมื่อปักกรบ ๘ กอ พิธีเสกนา พิธีเลี้ยงผีคาแสกเสร็จลง ชาวนามีขวัญและกำลังใจเชื่อมั่นว่าต้นข้าวจะเจริญงอกงามออกรวงเหลืองอร่ามเต็มทุ่งนา

เดือน ๑ นี้ชาวพวนยังมีงานเลี้ยงมเหตักข์หลักเมือง ดังที่ ตำลึง บัวสีตะหวัด (๑๕๕๕ : ๑๔๕) กล่าวไว้ว่า "ถึงเดือน ๑ ให้เลี้ยงมเหตักข์หลักเมือง บูชาเทวดาทั้งสี่ คือ ท้าวจตุโลกบาล อันได้แก่ ท้าวตะคะรัถยะ ท้าววิรุณหะกะ ท้าววิรุปีกะ และท้าวภูเวระ"

มูลเหตุที่มีการเลี้ยงมเหตักข์หลักเมือง เนื่องมาจาก ปี จ.ศ. ๑๓๔ พระเจ้าล้านคำกองทรง ส่งเสริมการศึกษาพระไตรปิฎก สร้างวัดและหอมมเหตักข์หลักเมืองจำนวน ๑๒ หอม เพื่อเป็นหลักให้ ประชาชนไม่ทานบุญ พงศาวดารพวนได้อธิบายถึงการนับถือมเหตักข์หลักเมืองและอำนาจพระรัตนตรัย เป็นผลให้เจ้าเมือง ขุนนาง ประชาชนรักใคร่สามัคคีกัน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงความเชื่อถือ ผิบรรพบุรุษไปนับถือผีแกว ซึ่งเป็นผีต่างเมืองเป็นเหตุให้บ้านเมืองเกิดอาเพศ ทั้งนี้ชาวพวนมีหลักบ้านหลักเมืองดังนี้

๑. ภูเขาเมือง คือ ภูคานู ภูคสูมีปัญญาเจดีย์วณาสถ
๒. คาเมือง คือ นักปราชญ์ราชบัณฑิตตอนอักษรธรรม
๓. แก่นเมือง คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้แตกฉานรอบรู้ในพระธรรมวินัย
๔. ฮากเมือง คือ โหราศาสตร์ผู้รอบรู้ในการทำนาย
๕. เहांเมือง คือ เสนาอำมาตย์ผู้เที่ยงธรรม
๖. ชื่อเมือง คือ โยธาหาญหรือทหารผู้แก่กล้า
๗. ผ่าเมือง คือ มีตากว้านตาแสงหรือกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ซื่อสัตย์
๘. ขางเมือง คือ มีขุนนางอยู่ในศีลธรรม
๙. เขตเมือง คือ ผู้ฉลาดในการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน
๑๐. ฤทธิเมือง คือ กหบดี เศรษฐี พ่อค้า
๑๑. ใจเมือง คือ นายแพทย์ผู้ฉลาดและเชี่ยวชาญ
๑๒. เมฆเมือง คือ เทวดารักษาเมือง
๑๓. ประตูเมือง คือ อาวุธป้องกันเมือง
๑๔. คำเมือง คือ ทำเลศมีแร่ธาตุที่มีคุณค่า

มูลเหตุของการนับถือมหะศักดิ์หลักเมือง เนื่องมาจาก คติการถือผีเสื้อเมือง จากตำนานเรื่อง ขุนบรมราชาราชามีขุนนาง ๓ คน ชื่อ ขุนไวย อย่างงม ขุนสถาน ได้รับมอบอาคมจากแดนหลวง (ตำนาน ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จัดเป็นเทพ แต่สมัยต่อมาจัดเป็นผีที่ให้กุมแก่กวมมนุษย์) ให้พื้นเครือเขากาด และต้นไม้ที่ขึ้นบนคั้งแสดงอาทิตย์ที่เมืองแดง เมื่อขุนนางทั้งสามสิ้นชีวิตลงไปเกิดเป็นผีเสื้อเมือง ซึ่งเป็น สัญลักษณ์แทนบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปลงเมืองร่วมกับตระกูลเจ้าเมือง และเมื่อเจ้าเมืองสิ้นชีวิตลงเกิด เป็นเทวดารักษาเมืองชื่อว่า มหะศักดิ์ กอขลุแลบ้านเมืองและประชาชนให้พ้นภัย ทุกปีก่อนทำนาเจ้าเมือง และประชาชนจะประกอบพิธีเช่นหิมะมหะศักดิ์ผู้เป็นหลักเมือง

อาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา เดือน ๘

อาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศ พระศาสนา โดยแสดงปฐมเทศนา คือ ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร เกิดสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนามี นามว่า ฤาษีโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ผู้เคยสอนความรู้ขึ้นมานแก่พระองค์ ฤาษีโกณฑัญญะได้ บรรลุโสดาปัตติผล เดือนอาสาฬหบูชาหรือเดือน ๘ ในวันเพ็ญ จึงเป็นวันแรกที่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ครบ

มูลเหตุของการเกิดวันอาสาฬหบูชา เนื่องมาจากในวันเพ็ญเดือน ๖ พระพุทธเจ้าทรงคร่ำครวญ ว่าด้วยทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) อันจะนำไปสู่พระนิพพาน กล่าวคือ นักบวช(บรรพชิต) ไม่ควร ประพฤติสุดโต่งในเรื่อง การหมกมุ่นกามสุข การทรมานคนให้ลำบาก ควรเป็นผู้เห็นชอบ คำริชอบ เจริญชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งมั่นชอบ รวมทั้งแสดงหลักความจริง ของชีวิต (อริยสัจ ๔) ทรงกล่าวถึงทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเป็นหนทางของการดับทุกข์ทั้งปวง

ชาวพวนจะไปทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรมที่วัดและถือศีล เพื่อความสูงส่งไปตาม แนวทางของพุทธศาสนิกชน

เข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นช่วงเวลา ที่พระสงฆ์ตามแนวจำพรรษาที่วัด พระสงฆ์ตามแนวธัมมสถานอยู่จำพรรษาที่วัดเป็นเวลา ๓ เดือน ตอนเช้า พระสงฆ์ตามแนวออกบิณฑบาต ระหว่างจำพรรษาพระสงฆ์ตามแนวต้องลงอุโบสถ ฟังสวดปาฏิโมกข์ หมายถึง การทบทวนศีล ๒๒๗ ข้อว่ายังรักษาไว้ครบถ้วนเพียงใด พระสงฆ์ตามแนวไม่ไปค้างแรมที่อื่น เป็นเวลา ๓ เดือนในฤดูฝน วันเข้าพรรษานี้ชาวพวนจะไปวัดเพื่อรักษาศีล ๘ และนอนค้างที่วัด เป็น จำนวนมาก เรียกว่า วันศีล ผู้ไปวัดจะบริจาคเงินคนละ ๑ สตางค์ถวายพระ มีการฟังเทศน์ในกลางคืนทุก

วัน เป็นระยะเวลา ๓ เดือน พระสงฆ์สามเณรหลังจากทำวัตรสวดมนต์เรียบร้อยแล้ว จะมีการตีกองบอกให้ชาว บ้านอื่นๆ ได้รู้เพื่อมาร่วมฟังเทศน์ ครั้นผู้คนมาพร้อมกันแล้วจะตีระฆังอีกครั้งหนึ่ง ให้พระเริ่มเทศน์ได้ พระเทศน์จากโถงลานที่เป็นเรื่องชาดก เมื่อพระเทศน์เสร็จแล้ว มีผู้ตีระฆังบอกให้รู้ว่าจบกัณฑ์เทศน์ วันธรรมดาเทศน์ ๖ กัณฑ์ ส่วนในวันขึ้นและแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เทศน์ ๘ กัณฑ์ ชาวบ้านที่มารักษาศีลร่วมจัดกัณฑ์เทศน์ถวาย หนุ่มสาวเก็บดอกไม้มาประดับให้สูงประมาณ ๑ เมตร เรียกว่า ช้างดอกไม้ พระสงฆ์สามเณรเทศน์จบ ชาวบ้านถวายกัณฑ์เทศน์ รุ่งเช้าพวนบ้านหมี่ต่างจัดข้าแเฮ้ไปถวายพระตลอดเวลา ๓ เดือน

มูลเหตุที่มีการเข้าพรรษา เนื่องมาจากเมื่อครั้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชกฤห์ แคว้นมคธ มีเหตุการณ์ คือ ชาวบ้านพากันคำหาหนีพระสงฆ์สามเณรในพระพุทธศาสนาว่า ไม่รู้เวลาพากันจาริกแสวงบุญ ไม่รู้ฤดูฝนว่าเป็นช่วงที่ข้าวกล้ากำลังออกรวง เคนเหยียบย่ำทำให้เสียหายไปทั่ว ขณะที่นักบวชในศาสนาอื่นหยุดพักฝน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงให้พระสงฆ์สามเณรจำพรรษาในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นเวลา ๓ เดือน

ในวันเข้าพรรษา ชาวพวนซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ได้ทำไร่ทำนาปักดำข้าวกล้า ครั้นถึงช่วงเข้าพรรษาจะเสร็จงานในไร่นา มีเวลาว่างเข้าวัดฟังเทศน์ ฟังธรรม รักษาศีล เจริญภาวนาคามแรงศรัทธาของแต่ละคน ช่วงเช้าของวันเข้าพรรษา ชาวพวนจะงูงลูกหลานไปดักบาตรที่วัด มีการแห่เทียนพรรษา เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงนิยมหล่อเทียนต้นใหญ่จุดได้นานถึง ๓ เดือน ถวายพระสงฆ์สามเณรเป็นพุทธบูชา เรียกว่า เทียนจ่านำพรรษา สามเณรเป็นผู้จัดหาขี้เทียน ไม้สีฟัน (ไม้เจีย) ถวายพระ แต่เดิมสามเณรต้องทำไม้เจียด้วยการนำไม้กระดานขนาดกว้างประมาณ ๖ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร เจาะรูที่หัวกระดานประมาณ ๑ นิ้วครึ่ง ก้อนหินรูปกลมขนาดพอเหมาะมือ ๑ ก้อนนำไม้คนทาขนาดประมาณ ๑ นิ้ว คัดเป็นท่อนเสมอกันยาวประมาณ ๖ นิ้ว คากแคะพอหมาดๆ ปอกเปลือกแล้วนำไปใส่ในรูไม้กระดาน ทนคอกนั่งทับกระดาน แล้วใช้ก้อนหินครูดริบไม้ไปข้างหน้า ยกก้อนหินทุบริบไม้ที่ครูด มือข้างที่จับไม้หมุนไม้จนไม้ย่นลงเป็นปุยใช้ขี้ฟัน ให้นำมาผ่าเป็นชิ้นขนาดพอเหมาะ เหล่าให้เรียวแหลมในค้ำที่ไม่เป็นปุย ผ่าคอนเรียวแหลมออกประมาณ ๑ ซี่ทำเป็นไม้จิ้มฟัน สามเณรผลัดเวรกันจัดไม้จิ้มฟันถวายพระจนครบ ๓ เดือน อีกทั้งสามเณรต้องคอยจุดเทียนรอบวัด ส่วนชาวพวนผู้มีจิตศรัทธา จะร่วมกันถวายเทียนจ่านำพรรษา ก่อนถวายเทียนจ่านำพรรษา ชาวพวนจะจัดขบวนแห่เทียนจ่านำพรรษา อีกทั้งถวายผ้าอาบน้ำฝน ซึ่งมีที่มาจากนางวิสาขาทูลขอพระบรมพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สามเณรมีผ้าอาบน้ำฝนเพื่อใช้ผลัดเปลี่ยนในเวลาสรงน้ำฝนในช่วงฤดูฝน เทศกาลเข้าพรรษานี้ชาวพวนจะถือวิรติถือการงดเว้นอบายมุข ละความชั่วต่างๆ ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างปกติสุข คนเฒ่าคนแก่ถือศีลที่วัดเพื่อฝึกจิตใจให้สงบ หนุ่มสาวเด็กเล็กร่วมทำบุญดักบาตรตามวิถีชาวพวน ผู้นับถือพระพุทธศาสนา

ห่อข้าวคำคืนในเทศกาลสารทพวงและกำเกียง เดือน ๕

ห่อข้าวคำคืน เป็นประเพณีของชาวพวนที่จัดขึ้นในเดือน ๕ ห่อข้าวคำคืน หมายถึง ห่อข้าวอาหารคาวหวาน หมาก พลุ บุหรี่ห่อด้วยใบคองก้วยนำไปวางตามพื้นดินหรือแขวนตามต้นไม้เพื่อเป็นทานแก่ผีบรรพบุรุษและพระสงฆ์ เป็นเปตลิลีและเทวดาลิลี ส่วนใหญ่ทำพิธีในวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๕

มูลเหตุที่มีการทำห่อข้าวคำคืนเนื่องมาจาก มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทกล่าวถึง ญาติพระเจ้าพิมพิสารกินอาหารของพระสงฆ์ เมื่อตายไปเกิดในนรก ครั้นเมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่พระพุทธรเจ้า มิได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ตกกลางคืนญาติที่ตายมาแสดงตัว เปล่งเสียงรอบพระราชนิเวศน์ รุ่งเช้าพระพุทธรเจ้าทรงทราบ ทรงว่าเป็นเพราะพระเจ้าพิมพิสารไม่อุทิศส่วนกุศลไปให้ ญาติเหล่านั้น ออกอวยไหวโหยง ร่ำไห้ขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่พระพุทธรเจ้าและอุทิศส่วนกุศลไปให้ แก่ญาติเป็นการทำบุญห่อข้าวคำคืนตั้งแต่นั้นสืบมา

การทำบุญห่อข้าวคำคืนเริ่มขึ้นในวันแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๕ เป็นวันโสม ชาวบ้านเตรียมอาหารคาวหวานเช่น ข้าวเหนียวแดง ขนมหัดค(ข้าวปาด) หมาก พลุ บุหรี่ ไปทำบุญทำทาน โดยแบ่งอาหารเป็น ๔ ส่วน ส่วนที่หนึ่งไว้เลี้ยงดูตนเองส่วนภายในครอบครัว ส่วนที่สองแจกจ่ายญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศเป็นทานแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนที่สี่ถวายพระสงฆ์ตามแฉก อาหารถวายพระมักเป็นอาหารแห้ง ตอนเย็นของวันเตรียมงานมีการ สวดชัยมงคลที่วัด ชาวพวนจะนำอาหารคาวหวานไปเยี่ยมญาติสนิทมิตรสหาย เจ้าของบ้านได้รับของฝาก ก็จะตอบแทนน้ำใจด้วยอาหารคาวหวานตามที่จัดเตรียมไว้เช่นกัน เรียกว่า ไหว้ห่อข้าวคำคืน ทุกบ้านจะเก็บอาหารแยกไว้ต่างหาก เพื่อนำไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น

วันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๕ ตอนเช้ามีคประมาณ ๐๔.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์คิกกลงเป็นสัตถุญาณให้ชาวบ้านนำขนมขดั้ม อาหารคาวหวาน หมาก พลุ บุหรี่ ทำเป็นกระทงสี่เหลี่ยมทำด้วยกาบกล้วยมีรองพื้นใตกรวย อาหารคาวหวาน ผลไม้คักเป็นชั้นๆพอห่อได้ ขนมหัดคัมใส่ใบคองก้วย หรือห่อเป็นตารับ ใบคองก้วยห่อเป็น ๒ ชั้น ชั้นล่างมีข้าวกับกับข้าว ชั้นที่สองมีผลไม้ ให้ไปวางตามพื้นดินทางตามแพร่ง ทางสี่แพร่งในบริเวณวัด แล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับ เมื่อวางอาหารคาวหวานไว้เรียบร้อยแล้ว ให้หลังน้ำบอผีบรรพบุรุษ ผิดาแฉก แม่โพสพ แม่ธรณี ให้มารับทานเหล่านั้น โดยกล่าวคำถวายห่อข้าว (วณห่อข้าวคำคืน) ดังนี้ "นะโม ๓ จบ,อิมัสสะมิถ อารามะ อิมานิ มะตะกะ ปุจจะ ภักคานิ สัมมาสัมพุทธัสสะ ปุชานันถายะ เทมะ" แปลความได้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายห่อข้าวเพื่อส่งไปให้แก่ญาติที่ตายไปแล้วเหล่านี้ ซึ่งตั้งไว้ในอารามนี้เพื่อบูชาแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าถวาย คนเดียวใช้คำว่า เทมิ ครั้นตวงชาวพวนบ้านหมี่จะนำอาหารอีกส่วนหนึ่งไปคักบาตร ถวายภักคอาหารที่วัด

๑ กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธี การทำบุญห่อข้าวคำดิน ในช่วงสิ้นเดือน ๕ นี้ ถือเป็นวันสารทพวน คำว่า สารท หมายถึง ฤดูใบไม้ร่วง ชาวพวนบ้านหมี่จะเตรียมกวนกระยาสารท (มีส่วนผสม คือ ข้าวดอก ข้าวเม่า ถั่วลิสงคั่ว งาคำงาขาว น้ำตาลปีบ แป้งแซ่ เคี้ยวน้ำตาลในกะทะจนได้ที่ ใส่ข้าวดอก ข้าวเม่า คนให้เข้ากันแล้วใส่ถั่วลิสง งาคำงาขาว ลงไปคนให้เข้ากัน ถ้าชอบเหนียวเติมแป้งลงไป)คอนเย็นทำข้าวปุ้น คอนเช้าของวันรุ่งขึ้นนำอาหารคาวหวาน ข้าวปุ้น กระยาสารท ถวายพระที่วัดใกล้บ้านและแจกญาติพี่น้อง มีครุสหายตามความพอใจ

เดือน ๕ นี้เป็นช่วงที่ข้าวออกรวงเป็นน่านม พืชพันธุ์ธัญญาหาร ผลหมากรากไม้สุกงามคั้นไม้ให้คอกผล จึงเหมาะที่จะทำบุญห่อข้าวคำดิน ชาวพวนเรียกพิธีสารทว่า "มือห่อเจ้า" สิ้นเดือน ๕ ชาวพวนเชื่อว่า พญายมส่งให้ปล่อยเปรตจากเมืองนรก ออกมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์และเรียกตัวกลับในรุ่งเช้าของวันใหม่ วันสารท ถือเป็นวันนักขัตฤกษ์ เป็นวันเดือนปีที่ผ่านไปได้กึ่งปี ชาวพวนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงร่วมแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว คล้ายพิธีเช่นนี้

มูลเหตุการทำบุญสารทพวนเนื่องมาจาก มีเรื่องเล่าว่า พระเจ้าชัยเสน มีมเหสีชื่อ สิริมา มีพระราชโอรส ๓ พระองค์ และพระราชโอรสจากนางสนมกำนัลอีกมากมาย พระราชโอรสองค์ใหญ่บวชบรรพชาบวชบวชสำเร็จ เป็นพระอรหันต์ ชื่อ ปุสสะ พระเจ้าชัยเสนนิมนต์ให้มาประทับในวัง และถวายภัตตาหารทุกวัน ไม่นานญาติผู้ใดร่วมบุญครั้งใดก็เกิดศึกสงคราม พระราชโอรสองค์อื่นช่วยกันปราบศึกได้เป็นผลสำเร็จ พระเจ้าชัยเสนให้ขอลงโลกก็ได้ตามที่พระราชโอรสปรารถนา พระราชโอรสขอทำบุญถวายทานพระปุสสะองค์ละ ๓ เดือน พระเจ้าชัยเสนอนุญาตให้ทำบุญ ๓ เดือนเท่านั้น พระราชโอรสตั้งเบิกเงินจากท้องพระคลังให้อำมาตย์ทำอาหารถวายพระปุสสะ อำมาตย์ยักยอกเงิน เมื่อคายไปเกิดเป็นเปรตอดอยากยิ่งนัก จนถึงสมัยพระสมณโคตโม เปรตอำมาตย์เกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสารทำบุญมากแต่ไม่อุทิศส่วนกุศลไปให้เปรตอื่น ครั้นถึงพระพุทธเจ้าตรัสรู้ศากยวงศ์ เปรตอื่นขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารนำเรื่องกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เปรต หลังจากนั้นเปรตไม่มารบกวนอีกเลย เป็นผลให้ชาวพวนปฏิบัติตามคอกันมา

นอกจากนี้ในเดือน ๕ ชาวพวนยังทำพิธีก่าเกียงคือการหยุดงานทุกประเภททั้งกลางวันกลางคืน ในระหว่างวันแรม ๕ - ๑๑ ค่ำเป็นเวลา ๓ วัน คอนเย็นของวันแรม ๑๑ ค่ำเป็นวันกำวันสุดท้าย ชาวพวนจะเย็บกระทงกาบกล้วย ปั้นดินเหนียวรูปคน และสัตว์ต่างๆ ใส่กระทงแขวนไว้เสาเอกหรือบนหิ้ง เมื่อกินข้าวเย็น(แสง)เสร็จแล้ว ชาวพวนแต่ละคนจะเหลืออาหารไว้ในงานคนละประมาณ ๑ ค่ำเพื่อนำไปวางไว้บนกระทง วันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม ๑๒ ค่ำเวลาเช้ามืด แต่ละคนจะนำกระทงไปที่แม่น้ำลำคลอง เพื่อส่งผียามี่เกียง มือซ้ายของเจ้าของบ้านถือกระทง มือขวาถือมีดเพื่อเคาะฝาเรือน แล้วกล่าวว่า "ผีกินได้"

ไว้สี่(ใหญ่) ผีกินดีท้องกว้าง จ้ง(จง)ไปนำผียามี่เกียง เฮ่อ(ไห้) เม็ด(หมค) เฮ่อ(ไห้)เสียง(ลิ้น) เค้อ"
หลังจากนั้นแต่ละคนจะลอยกระทงลงแม่น้ำลำคลอง เป็นการส่งผียามี่เกียง

กำเกียง เป็นประเพณีที่ชาวพวนบ้านหมี่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังคำกล่าวที่ว่า "กำเกียง
แมนกำบ้าน กำฟ้าแมนกำคน" หมายถึง หากอาศัยอยู่ในบ้านให้จัดพิธีกำเกียง หากไม่ได้อาศัยอยู่ในบ้าน
ให้จัดพิธีกำฟ้า อีกตำนานหนึ่งคือ "กำเกียงกำกินหน้า กำฟ้ากำกินหลัง" หมายถึง กำฟ้าจัดขึ้นก่อน
กำเกียงจัดในเดือน ๓ ส่วนกำเกียงจัดในเดือน ๕ คำว่า หน้า หมายถึง หลัง หลัง หมายถึง หน้า วัน
หน้า หมายถึง วันพุธนี้ กำเกียงเป็นการรำลึกถึงผีบรรพบุรุษ แสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ล่วงลับและมีพระคุณ
แสดงความผูกพันระหว่างลูกหลาน ญาติสนิท มิตรสหาย ที่ร่วมกันประกอบพิธี

ห่อข้าวคำคืนในเทศกาลสารทพวนและกำเกียง จึงเป็นประเพณีที่ชาวพวนบ้านหมี่กระทำขึ้นใน
เดือน ๕ นับว่าเป็นประเพณีที่มีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อวิถีชีวิตพวน

ทานข้าวตะ เดือน ๑๐

ทานข้าวตะ หรือบุญข้าวตาก เป็นประเพณีที่ชาวพวนบ้านหมี่ นิยมทำในเดือน ๑๐
แรม ๑๕ ค่ำ คำว่า ตาก น่าจะกร่อนมาจากคำว่า ตลากภักต์ ตรงกับภาคกลางว่า ตลากภักต์ เนื่องจาก
ชาวบ้านพวนผู้จัดข้าวแกลบหวาน อาจทำเป็นห่อ ตะกร้าหรือชะลอม เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์จะเขียน
ชื่อของคนใดลงไปใบตราพระที่ทำตลากชื่อของชาวบ้านผู้จัดสำหรับต่างๆ เหล่านั้นไว้ เมื่อพระจับ
ตลากได้ชื่อของผู้ใด ผู้นั้นก็จะนำของที่เตรียมมาไปถวายพระสงฆ์รูปนั้น การทำบุญข้าวตาก เป็น
การถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ ทั้งอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วและเปรตไม่มีญาติ ชาวพวน
จะเตรียมงานในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เวลาเย็นชาวพวนในแต่ละบ้านจะจัดตะกร้าไปใส่สิ่งของต่างๆ
เช่น คอกไม้ รูป เทียน ทรายพอประมาณ ขวดใส่น้ำ ๑ ขวด ใบคองกล้วยกว้างประมาณ ๓ นิ้ว
กลัดติดกันประมาณ ๒ ใบ ค้ายลอค ๑ หลอค จัดเป็นตะกร้าเพื่อถวายพระ เรียกว่า ข้าวถวาย
มอบหมายให้ผู้หนึ่งผู้ใดในครัวเรือน นำไปวางไว้ที่พระสงฆ์ ตามเขตรศวมณฑลเย็น (หอศวมณฑล)
พระสงฆ์ตามเขตร จะเก็บใบคองกล้วยในตะกร้าไปเขียนข้อความ เป็นคั่นว่า "สาธุฯ ผูกข้าวทั้งหลายเอา
ตะ(ตาก)ข้าว มาบูชาพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ขอเห่อ(ไห้)เข้า(ข้าว)มะ(มาก)ตะ(ตาก)เต็มคี่แต่ผูกข้าว
ทั้งหลายด้วยเทอญ" เมื่อพระสงฆ์ตามเขตรศวมณฑลเย็นเรียบร้อยแล้ว ตะกร้านั้นถือเป็นมงคลวันรุ่งขึ้น
ผู้เป็นเจ้าของตะกร้าจะไปนำตะกร้ากลับไปไว้ที่บ้าน นอกจากนี้ในเวลาเย็นก่อนวันทานข้าวตะชาวพวน
จะเตรียมอาหารหวาน เช่น ข้าวคัมผัด ขนมเทียน เป็นคั่น ไว้ทำบุญเลี้ยงพระ และแบ่งไปเยี่ยมญาติ
ครั้งถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านเลี้ยงพระคอนเข้า ฟังเทศน์คอนเพลและเตรียมห่อข้าวตลากภักต์
มาที่วัด มีห่อข้าวใหญ่กับห่อข้าวน้อย ห่อข้าวใหญ่เป็นห่อข้าวตลากภักต์ที่นำไปถวายพระในห่อข้าวใหญ่

มีข้าวเหนียว ไก่ย่าง เนื้อย่าง ปลาอย่าง อาหารแห้งต่างๆ ห่อข้าวน้อยเป็นห่อข้าวขนาดเล็กลงไว้ตามที
ต่างๆในบริเวณวัด ใครเก็บได้ก็จะนำไปเป็นอาหาร สิ่งของในตระกร้าที่เก็บมาจากห่อศวมนต์ ให้นำ
ไปตองกล้วยเขียนตะขั่วไปวางไว้ที่นา เพื่อให้คันข้าวคงงาม ไว้ในยุ้งข้าวถึงข้าว เพื่อให้กินข้าวไม่
หมดเปลือง นำในขวดโหลห่อข้าว ทราญโปรยรอบบริเวณบ้าน ค้ายหลอคนวางไว้รอบบริเวณบ้านเพื่อ
ให้เป็นสิริมงคลแก่ครัวเรือน

มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวตากมีตำนานในธรรมบทเล่าว่าบุตรชายกณฺฐพินฺธุหนึ่ง เมื่อบิดาสิ้นชีวิต
ลง มารดาได้ให้เขาแต่งงานกับหญิงสาวที่นางจัดหาให้ อยู่กินกันหลายปีหญิงสาวไม่มีบุตร มารดาจึงหา
หญิงอื่นให้เป็นภรรยา นางกลอดบุตร หญิงสาวผู้เป็นภรรยาหลวงจึงฆ่าภรณยาน้อยกับบุตรของนาง
ภรณยาน้อยอาฆาต ชาติต่อมานางเกิดเป็นแมว ภรรยาหลวงเกิดเป็นไก่ แมวกินไก่กับไข่ ชาติต่อมานาง
เกิดเป็นเสือ ภรรยาหลวงเกิดเป็นกวาง เสือกินกวางกับลูก ชาติสุดท้ายนางเกิดเป็นยักษ์ณี ภรรยาหลวงเกิด
เป็นมนุษย์ ยักษ์ณีตามกินบุตรของมนุษย์ถึง ๓ ครั้ง นางมนุษย์หนีเข้าไปในเขตเขตวันมหาวิหาร ยักษ์ณี
ตามไปไม่ได้เพราะเทวดาเข้ามาขวางไว้ พระพุทธเจ้าโปรดให้พระอนันท์เรียกนางยักษ์ณีฟังพระธรรม
เทศนา นางได้คิดเลิกของแหว ไปอยู่ปลายนา ยักษ์ณีมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องน้ำและฝนว่าปีใดฝนแล้ง ปีใดฝน
ดีจึงบอกให้ชาวเมืองได้รู้ เป็นเหตุให้ชาวเมืองเลื่อมใสนำอาหารมาส่งยักษ์ณีเสมอ ยักษ์ณีนำอาหารถวาย
เป็นสลากภัตต์แก่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๘ ที่เป็นประจำ ชาวเมืองหรือชาวนากระทำตาม เมื่อนำข้าวตาก
ไปถวายพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับ จะนำอาหาร ไปไว้บริเวณนาของคนเพื่อเลี้ยงผีตาแสด
หรือยักษ์ณีคนนั้น

วิเชียร วงศ์วิเศษ(๒๕๒๕ : ๑๒๓) พบหลักฐานคำถวายข้าวตะ ซึ่งท่านพระโบราณจารย์ของ
ชาวพวนจารึกไว้ในคัมภีร์โบลานเป็นคำเวณข้าวตะ ดังนี้

"นะโม ๓ หน , อิมัสสะมิง วิหาเร อิมานิ สะลาเก ภัตตานิ สัมมาสัมพุทธ
ธัสสะ ปุชเชมัตถายะ เทมะ แปลความ ได้ว่าข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายภัตต์
(ข้าว) ซึ่งถวายด้วยสลากหรือสลากภัตต์ทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อบูชาแก่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า"

ทานข้าวตะ เป็นบุญที่แสดงออกถึงความกตัญญูคุณเวทีของชาวพวนที่มีต่อบรรพบุรุษของตนถือ
เป็นประเพณีอันดีงาม ถูกหลานพวนจึงไม่ควรละเลยต่อประเพณีดังกล่าวนี้

บุญพระเวสสันเทศกาถออกพรรษา เลื่อน ๑๑

บุญพระเวสตร์หรือเทศน์มหาชาติเป็นงานบุญที่นิยมทำกันในเดือน ๔ แต่ชาวพวนบ้านหมี่มักจัดขึ้นในเดือนออกพรรษาซึ่งเป็นช่วงใกล้ถึงฤดูหนาว วันออกพรรษาซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ จึงมีการถวายกัณฑ์เทศน์มหาชาติ หมู่สาวจะจัดสำรับ(ข้าแธ)ไปเลี้ยงอุมาตกอุมาสิกาที่ฝั่งเทศน์ เรียกว่า"แจะแฉง" หมายถึง แจกหรือเลี้ยงอาหารมือเย็น ในงานบุญพระเวสตร์นี้เป็นงานที่พระเทศนาเกี่ยวกับประวัติพระโพธิสัตว์ พระนามว่า พระเวสสันดร พระผู้ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ มูลเหตุที่มีการทำบุญพระเวสตร์ เนื่องมาจากเรื่องเล่าเรื่องพระมาลัยหมื่นมาลัยแสน กล่าวถึง พระมาลัยขึ้นไปไหว้พระธาตุกุกแก้วอุทมาณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้พบพระศรีอาริยมงคลโคจร พระศรีอาริยมงคลโคจรตั้งความกับพระมาลัยว่าหากผู้ใดปรารถนาจะพบพระองค์ห้ามทำบาปอันใหญ่หลวง คือ ช่มเหลงหรือฆ่าพ่อแม่ สมณชีพราหมณ์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า ยุยงพระสงฆ์ให้แตกแยกกันแล้วหมั่นเพียรฟังธรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียว อีกทั้งฟังปฏิบัติตามการบำเพ็ญทานบารมีดังกล่าว ก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ ครั้นพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้มนุษย์ได้รู้เรื่องราวทั้งหมด เป็นเหตุให้มนุษย์ต่างฝืนใจจะได้พบพระศาสนาของพระศรีอาริยมงคลโคจร ต่างร่วมใจกันฟังธรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียวสืบมาจนทุกวันนี้

ก่อนถึงวันงาน พระกับชาวบ้านจะปรึกษากันหรือเกี่ยวกับงานที่จะจัดขึ้นว่า เมื่อใดควรทำ *อะโรว* และทำที่ใดหนอย่างไร ชาวบ้านจัดเตรียมอาหารกวางหวาน ขนมะขี้มั่วไว้ถวายพระและเลี้ยงผู้มาร่วม งานเตรียมปัจจัยไทยทานไว้ใส่กัณฑ์เทศน์ พระหรือมรรคนายกวัดจะแบ่งหนังสือผูกหนึ่งออกเป็นกัณฑ์กัณฑ์ก็ได้ให้เหมาะสมตามจำนวน ผู้ประสงค์เป็นเจ้าของกัณฑ์ เพื่อให้เจ้าของกัณฑ์จัดเตรียมปัจจัยไทยทานและเทียนตามจำนวนคาถาของกัณฑ์ที่รับเป็นเจ้าของไว้อย่างพร้อมมูล เพื่อถวายพระที่เทศน์กัณฑ์นั้น ส่วนพระจะเตรียมเทศน์กัณฑ์ที่ได้รับมอบหมาย แต่เดิมเทศน์เป็นภาษาพวน ปัจจุบันมีทั้งการเทศน์เป็นภาษาพวนประชันกับการเทศน์ภาษาของภาคกลาง งานเทศน์มหาเวสสันดรชาดกนี้ทางวัดอาจนิมนต์พระคางวัดมาเทศน์กัณฑ์หนึ่งกัณฑ์ใด หากจำนวนพระในวัดนั้นมีไม่เพียงพอ หรือนิมนต์ให้มาเทศน์ตามความสามารถของพระรูปนั้นๆ จำนวนคาถาของกัณฑ์ในเรื่องพระเวสสันดรชาดก (สามชาดก) แยกออกได้เป็น ๑๑ กัณฑ์ดังนี้

๑. ทศพร (พรสิบประการ) มี ๑๕ คาถา
๒. หิมพานต์ (ป่าที่เต็มไปด้วยหิมะ) มี ๑๑๔ คาถา
๓. ทานกัณฑ์ (การให้ทานของพระเวสสันดร) มี ๒๐๕ คาถา
๔. วนปเวสน์ (การเข้าไปอยู่ในป่า) มี ๕๑ คาถา

๕. ชูชก (กำเนิดชูชก) มี ๑๕ คทา
๖. จุลพน (ป่าชายแควนที่พรานเจตบุตรเฝ้ารักษา) มี ๓๕ คทา
๗. มหาพน (ป่าใหญ่ที่ธานีเฝ้ารักษา) มี ๘๐ คทา
๘. กุมาร (กัณหา ชาติ) มี ๑๐๑ คทา
๙. มัทรี (พระนางมัทรีปรนนิบัติพระเวสสันดรกับพระโอรสพระธิดา) มี ๕๐ คทา
๑๐. ตักบรพ (ท้าวตักกะแสรังขอพระนางมัทรี) มี ๔๓ คทา
๑๑. มหาราช (พระเจ้าศุภชัยได้ตัวกัณหาชาติ) มี ๖๕ คทา
๑๒. ฉกษัตริย์ (กษัตริย์ทั้งหกได้พบกับกัณหาชาติและบุตธิดาพระเวสสันดร พระนางมัทรีเข้าเมือง) มี ๓๐ คทา
๑๓. นครกัณฑ์ (ขบวนแห่กษัตริย์เข้าเมือง) มี ๔๘ คทา

คทาในแต่ละกัณฑ์จากเรื่องพระเวสสันดรชาดกรวมทั้งสิ้น ๑,๐๐๐ คทา เรียกว่า คทาพัน ชาวบ้านจะเขียนฎีกาบอกบุญใส่ใบลาน (สลากใส่บุญ) ทั้งแบ่งหน้าที่ว่าใครเลี้ยงพระรูปใด และเลี้ยงชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่นๆ คามกำลังทรัพย์กำลังศรัทธา วัดที่จัดงานบุญพระเวสต์ อาจนิมนต์เจ้าอาวาสวัดที่อยู่ใกล้เคียงมาเทศน์คทาพันในวันก่อนที่จะถึงวันเทศน์มหาชาติจริงล่วงหน้า ๑ วัน เย็นวันแรกของงานบุญพระเวสต์ เรียกว่า วันเผ้อกระจาด (ใส่กระจาดหรือชะลอม) เป็นวันที่ชาวพวนบ้านใกล้เรือนเคียงนำสิ่งของเครื่องใช้ไปเผ้อกระจาดตามบ้านที่จัดบุญพระเวสต์ เพื่อนำไปถวายพระคามากัณฑ์เทศน์ที่บ้านนั้นเป็นเจ้าของ

งานบุญพระเวสต์ ชาวพวนบ้านหมี่จะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างปะรำ (ชูปัญญ) กร่างประมาณ ๔ ศอก หลังคาจั่วหรือเพิง ปูพื้นกระดานหรือฟากไว้รอบวัด จัดทำดอกไม้มีดอกบัว ดอกปับ ดอกผักคอบอย่างละพันดอก ธงพันผืน หมากเมี่ยงอย่างละพันคำ รูปเทียนปิ่นอย่างละพัน แล้วโยงค้ายสายฉุยจนมีโองน้ำ ๔ โองมีจอก แหน ดอกเค็งรัง ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบัว ใบบัว และปิ่นรูปสัตว์ไว้ไว้ในโองที่วางไว้มุมธรรมาสน์ ปีกธงรอบโรงธรรม ๘ ทิศ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่พระยามารไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปได้ ปลายเสาธงให้วางข้าวพันก้อน(ข้าวเหนียวหนึ่งทีป็นขึ้นเป็นลูกกลมๆ ขนาดเท่าเม็ดพุทรา หรือเท่าก้อนหินที่เด็กยิงเล่น ปั้นข้าวเหนียวเป็นจำนวน ๑,๐๐๐ ก้อน เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาคทาพัน) จัดทำกระทงดอกไม้บูชา ๘ กระทง มีหมอน้ำมนต์วางไว้ให้ผู้ศรัทธาตักอาบ คัม หรือคศิระปะปิดเป่าเภทภัย และเป็นมงคลชีวิต นอกจากนี้สิ่งสำคัญยิ่งที่จะละเลยไปไม่ได้คือ การปลูกห่ออุปคุด บนหอนิมบาคร ๑ ใบ ตบงจิว ๑ ชุก กาน้ำ ๑ ใบ ร่ม ๑ คัน กระโถน ๑ ใบ ไม้เท้า ๑ คู่ไว้ถวายพระอุปคุด หอพระอุปคุดควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรม การปลูกห่ออุปคุดให้ใต้เสาไม้ไผ่ ๔ ต้น ปลูกให้สูงเพียงคทา

มีผาจัดตะ ๑ ด้าน ด้านที่เหลือทำเป็นประตู หากเลือกสถานที่ได้ควรปลูกหอไว้ใกล้แม่น้ำลำคลอง ผู้เฒ่าชาวพวน(๒๕๔๑ : สัมภาษณ์) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"ตามเขมรมีหน้าที่เก็บดอกไม้ให้ได้อย่างละพันดอก โดยจะแบ่งกัน เป็นสายๆ ไปเก็บ ชาวบ้านมีหน้าที่นำดอกไม้ไปประดับตกแต่ง มีการใช้กระดาษสีขาว เรียกว่า ซ่อน้อยและธงกระดาษสีต่างๆ เรียกว่า ธงไชย อย่างละหนึ่งพัน ตามเขมรช่วยกันทำให้ครบตามจำนวน โดยแบ่งงานให้เท่าๆกัน นอกจากนี้ยังต้องช่วยกันทำน้ำมันจุดเป็น ธรรมชาติ น้ำมันทำด้วยลูกมะตะ (ผลไม้ชนิดหนึ่ง ลำต้นเป็นเถา ถูกเป็นพวงขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพดเมื่อสุกเปลือกนอกเป็นสีเหลือง สุกจัดแตกเมล็ดสีแดงใช้ทำน้ำมัน ใช้เครื่องดองน้ำมันอีกเมล็ดสีแดง คอกลิ่มลงไปในเมล็ดให้น้ำมันไหลออกมา การกระทำเช่นนี้ ถือว่าได้บุญแรง ตามเขมรทุกหมู่บ้านจะช่วยกันจุดรอบวัดให้สว่างไสว ถ้าดวงไหนน้ำมันหมดก็จะเติมน้ำมันตามจุดที่ตามเขมรแต่ละหมู่บ้าน ผิดชอบอยู่ เพราะสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้"

มูลเหตุดั้งเดิมที่ต้องอัญเชิญพระอุปคุตเข้าร่วมงานบุญพระเวสต์มีดังนี้

พระอุปคุตเป็นพระเถระมีฤทธิ์เดชมาก ท่านเนรมิตกุฏิอยู่กลางมหาสมุทร ทราบที่พระเจ้าอโศก มหาราชทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ ที่จะรวมพระบรมสารีริกธาตุจากแหล่งต่างๆ ทั่วพิภพ มาบรรจุไว้ที่ ตลуп ซึ่งทำได้สำเร็จแล้วจัดงานเฉลิมฉลอง แต่ทรงกลัวพระยามารจะมาขัดขวางพิธีจึงนิมนต์พระอุปคุต เข้าร่วมพิธีด้วย กล่าวถึงพระยามารเมื่อรู้ข่าวว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะประกอบพิธีเฉลิมฉลองพระตลуп จึงมาแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขัดขวางพิธีกรรมดังกล่าว พระอุปคุตแก้อิทธิฤทธิ์ได้ทุกครั้งในครั้งสุดท้าย พระยาอุปคุตเนรมิตเป็นผู้นำแฉวนกอบพระยามารและหมู่มารทั้งหลายไว้ พระยามารและหมู่มารไม่ อาจแก้ได้ ในที่สุดพระยามารและหมู่มารจึงยอมอ่อนข้อ พระอุปคุตก็กักตัวมารไว้บนยอดเขา เมื่อพิธี เฉลิมฉลองพระตลупเรียบร้อยลงจึงปล่อยตัวไป ด้วยเหตุนี้ในงานบุญพระเวสต์จึงได้นิมนต์พระอุปคุต อีกทั้งปีกกาลาของพระอุปคุตไว้ทั้งสี่ทิศรอบรรมาสน์ ในงานบุญพระเวสต์จะมีชายสูงวัยนั่งชาวห่มขาว ถือศีลแปดคอยดูแลพระอุปคุตและบริเวณงานให้เรียบร้อย เมื่อเสร็จงานจะนิมนต์พระอุปคุตกลับไปไว้ยัง วังน้ำหรือที่เดิมที่ก่อนหินวางไว้แล้วสมมุติว่าเป็นพระอุปคุต

วันแรกของงานบุญพระเวสต์ เรียกว่า วันรวม (วันโฮม) ชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด ส่วนใหญ่ อยู่ที่ศาลาวัดซึ่งมีบริเวณกว้างขวางเหมาะสมสำหรับนั่งฟังพระเทศน์บนธรรมมาสน์ ตามเสาประดับด้วย

อ้อยที่เมื่อเสร็จงานแล้วสามารถนำไปปลูกตามบ้านได้ทันที อีกทั้งคิดตรงหรือผ้าพันเสาให้สวยงาม เวลา
เข้ามิด หรือเวลาใดก็ได้ตามที่กำหนดขึ้น กรรมการจัดงานจะจัดเครื่องสักการะ ไปอัญเชิญวิญญูณา
พระอุปคุตมาสถิตที่หอ ซึ่งสมมุติว่าพระอุปคุตอาศัยอยู่กลางมหาสมุทร ให้มีผู้นำก่อนหิน ๓ ก้อนวางไว้
ในวงน้ำหรือที่ใดก็ได้ที่ไม่ไกลจากวัดนัก พอได้เวลาแห่พานดอกไม้รูปเทียนอย่างละ ๕ คู่ หรือ ๘ คู่
ไปที่ที่ก่อนหินวางอยู่ ก่อนหินนี้สมมุติว่าเป็นพระอุปคุตเถระ แล้วมีผู้หีบก่อนหินขึ้นถามว่าใช่
พระอุปคุตหรือไม่ การหีบก่อนหิน ๒ ก้อนแรกให้ตอบว่าไม่ใช่ ครั้นหีบก่อนที่ ๓ จึงตอบว่าใช่ ให้
กล่าวคำอาราธนาพระอุปคุต อัญเชิญพระอุปคุตซึ่งใช้ก่อนหินเป็นตัวแทนไปประดิษฐานที่หอ ขณะ
อัญเชิญไปจะมีการร้องรำทำเพลง การดำพื้นบ้านและการแห่แหนพระอุปคุตกันอย่างสนุกสนาน

ครั้นเวลาบ่ายหรือเวลาตามที่กำหนดขึ้นชาวบ้านจะมารวมกันที่วัดอีกครั้ง จัดขบวนแห่อัญเชิญ
พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง สมมุติลานหญ้าหรือทุ่งนาเป็นป่า อัญเชิญพระพุทธรูป ๑ องค์
นิมนต์พระภิกษุ ๔ รูปนั่งบนเสลี่ยง ห้ามไปยังที่สมมุติว่าเป็นป่า ที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรี
ประทับหรืออาศัยอยู่ เมื่อไปถึงให้อาราธนาศีล ๕ รับศีล ๕ แล้วทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรและ
พระนางมัทรี นิมนต์พระเทศน์กัณฑ์ฉกัณฑ์ เมื่อพระเทศน์เรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญพระเวสสันดรและ
พระนางมัทรีเข้าเมืองโดยใช้รูปภาพหรือคำพระเวสตร์เป็นตัวแทนของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีแห่
เข้าเมือง การแห่ให้ห้ามเสลี่ยงพระพุทธรูป ๑ องค์ พระภิกษุทั้ง ๔ รูปนำหน้าขบวนเมื่อถึงวัดให้แห่เวียน
ขวารอบวัด ๓ รอบนำพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ที่เดิมจัดดอกไม้รูปเทียนสักการะบูชา

เวลากลางคืนชาวบ้านจะมาฟังพระสวดพระพุทธรมนต์ เมื่อพระสวดจบ จะนิมนต์พระสวดอิติ
ปิโต สวดชัยคาถาอีก ๘ รูป สวดครั้งละ ๒ รูป หลังจากนั้นจึงนิมนต์พระขึ้นเทศน์เรื่องพระมาลัยหมื่น
พระมาลัยแสน เมื่อพระเทศน์จบชาวบ้านจะร่วมเฉลิมฉลอง(คนงาน)กันตามอริยาถัยจนใกล้ถึงเช้า

เวลารุ่งเช้าชาวบ้านจะแห่ข้าวพันก้อนไปถวายพระอุปคุต โดยวางไว้ตามเสาธง หรือภาชนะที่
จัดไว้ แล้วอาราธนาพระเทศน์บอกศักราช เทศน์มหาชาติเริ่มต้นจากกัณฑ์ทศพรจนจบครบกัณฑ์จึงกล่าว
อานิสงค์ของการฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียว ในเวลาเช้าชาวบ้านจัดดอกไม้รูปเทียนและกล่าว
คำบูชาพระรัตนตรัย ในวันเทศน์มหาชาติ(เมื่อรุ่ง)นี้ ชาวบ้านจะทำขนมจีน(ข้าวปุ้น) น้ำยา (การบด
พริกแห้ง หัวหอม กะปิ กะชายเคี้ยวเข้ากับเนื้อปลาช่อนที่สุกแล้ว ใส่กะทิลงไปปรุงรสให้หวานเค็มพอ
กลมกล่อม) ข้าวคัมมัค(ข้าวเหนียวแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๔ ชั่วโมงใส่น้ำพอกให้เข้ากันใส่ได้ด้วยกล้วย
ถั่ว เผือกตามความพอใจ ใช้ใบตองห่อให้เป็นกลีบๆ โรยถั่วคั่วรอบข้าวเหนียวนึ่งให้สุก) หรือข้าวหลาม
(ข้าวเหนียวแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๔ ชั่วโมงผสมน้ำกะทิตันเอาแต่มัน ใสลงไปในกระบอกไม้ไผ่
ลากลางอ่อนกลางแก่ มีเชือกมัดปากแล้วเติมน้ำกะทิตลงไปอีกเล็กน้อย ใส

กากมะพร้าวปัดปากกระบอก ปัดด้วยฟางพอลวมๆ เผาไฟทั้งกระบอก) ทำไว้ใส่กัณฑ์เทศน์ที่คนรับ เป็นเจ้าของและแบ่งให้เพื่อนบ้านที่นำของมาใส่กระจาด(สอกระจาด)ของคนนำกลับไปรับประทานเป็นการแสดงน้ำใจตอบแทนในวันเทศน์มหาชาติ เมื่อพระขึ้นเทศน์กัณฑ์ที่ผู้ใดรับเป็นเจ้าของให้ผู้นั้น จุดเทียนคาถา หว่านข้าวสาร ข้าวดอก ดอกไม้ตามความเหมาะสม นอกจากปัจจัยไทยทานที่เตรียมไว้ถวายพระแล้ว เจ้าของกัณฑ์อาจถวายสิ่งของเพิ่มเติม เรียกว่า กัณฑ์แถมสมภาร (บทที่พระเทศน์ได้ประทับใจเกิดศรัทธาจึงถวายสิ่งของหรือเงินเพิ่มรวมกับปัจจัยอื่นๆที่เตรียมไว้)นอกจากนี้ยังมีกัณฑ์หลอน (กัณฑ์เทศน์ที่ทำพิธีแห่ไปจากบ้านไม่เจาะจงถวายพระรูปใดหรือกัณฑ์ใดโดยเฉพาะ เมื่อแห่กัณฑ์นี้ไปถึงวัดเวลาที่พระรูปใดเทศน์อยู่เมื่อพระรูปนั้นเทศน์จบก็จะถวายกัณฑ์หลอน ซึ่งทำด้วยกระจาดสานไม้ไผ่มีกานหามใส่ของกินของใช้ที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้นแล้วแห่ไปรอบหมู่บ้าน หากผู้ใดมีศรัทธาที่จะนำของถวายเพิ่มเติม มีการร้องรำทำเพลงกันไปจนถึงวัด) และมีกัณฑ์จอบ (กัณฑ์พิเศษที่เจ้าของเจาะจงนำไปถวายพระรูปใดรูปหนึ่งเป็นพิเศษ ก่อนเข้าไปถวายจะแอบดูก่อนว่าใช่พระรูปที่ตั้งใจถวายหรือไม่ ถ้าใช่เมื่อพระเทศน์จบก็จะนำเข้าไปถวาย) เมื่อพระเทศน์จบในแต่ละกัณฑ์จะมีการศีลโฆสิตเป็นสัญญาณ

นอกจากนี้ยังมีการตักบาตรเทโวโรหณะในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ถือเป็นวันเปิดโลกกล่าวคือ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว เสด็จอำพรมา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทรงแสดง ตักตบปรณาภิธรรมโปรดพุทธมารดา วันตักบาตรเทโว ชาวพวนทำข้าวต้มมัดห่อด้วยใบมะพร้าวหรือใบคองกล้วยที่มีปลายมะพร้าวพันออกมาจับโยนได้ เรียกว่า ข้าวต้มลูกโยน เพื่อถวายพระ กาลเมื่อถึงวันออกพรรษามีบันไดทิพย์ให้เสด็จลงมาสู่โลก วันออกพรรษาเป็นวันที่พระสงฆ์พ้นจากข้อกำหนดทางพระวินัยที่ได้อยู่จำพรรษาที่วัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระสงฆ์สามารถจาริกไปค้างแรมที่อื่นได้ เรียกว่า วันปวารณา เป็นวันที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้

หลังวันออกพรรษา โพร้ แซมล่าเจียก(๒๕๑๘ : ๑๕๐) ได้กล่าวไว้ว่า

"วันช่วงเฮือ คือ วันแข่งเรือสำหรับชาวบ้าน หลังวันออกพรรษา...เขาจะจัด ขบวนเรือมาขนาดนั่งพายได้ ๗ ถึง ๑๒ คู่ พายขึ้นมาตามสายคลองบ้านหมี-โคกสำโรง แห่แหนสนุกสนานกันมา มีเรือแตรวง เรือเถิดเทิงม็องเรือมโหรี ตีเป่ากรีกโครมกันมาตลอดทางน้ำ ปกติจะพายขึ้นไปจนถึงท่าน้ำวัดหินบักทุ่ง ติดต่อกับวัดหินบักเหนือ สำหรับวัดหินบักใหญ่เป็นเพียงทางผ่าน แม้จะมี ขบวนเรือมาจากบ้านหมี บ้านเช่า โกล้ตลาคบ้านหมีก็จริงแต่ตามเส้นทาง เช่น บ้านกล้วย บ้านทราย เขาก็มีเรือคั้วจึงมีหนุ่มสาวนำเรือคามขึ้นมาคั้วจะเป็น ที่สนุกสนานระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวอย่างยิ่ง ในทุกๆปีที่เป็นฤดูน้ำหลาก...

ช่วง หมายถึง แข่ง เื่อ หมายถึง เรือ รวมความว่า ช่วงเื่อ ก็คือ การแข่งเรือ การที่นำเรือขึ้นมาตามสายน้ำ ทุกครั้งจะมีการนำเอาทองคำป้าขึ้นมาทอดตาม วัตรายทาง"

ปัจจุบันนี้ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ไม่ได้ทำบุญพระเวสต์ ไม่มีการช่วงเื่อในทุกปี เนื่องจากปัญหาเรื่องเศรษฐกิจรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่แทบจะไม่มีแม่น้ำลำคลองเป็นปัจจัยหลัก แต่หาก ปีใดมีรายได้พอเหลือใช้ ก็จะจัดงานบุญพระเวสต์ที่มีการเสอกระจากและงานพิธีตามความเหมาะสม

บุญกฐิน เดือน ๑๒

ชาวพวนนิยมทำบุญกฐินในเดือน ๑๒ แต่เดิมผู้หญิงหรือหญิงสาวชาวพวนบ้านหมี่จะปั่นฝ้าย ทอผ้าสีขาวถวายพระ พระค้องนำผ้าไปย้อมรวมทั้งตัดเย็บทำจีวร ในช่วงเทศกาลบุญกฐินส่วนใหญ่จะมีการทอดผ้าป่าควบคู่ไปด้วย การทอดผ้ากฐิน เริ่มทำได้ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ในปีหนึ่งทำได้เพียงครั้งเดียว ผู้ทอดกฐินจึงถือว่าได้บุญแรงเป็นกาลทาน คือ ทานที่มีกำหนด ระยะเวลาจำกัด

มูลเหตุที่มีการทอดกฐินมีที่มาจาก กาลเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณพระเชตะวันวิหาร มีภิกษุ ชาวเมืองปาไลฐยยะ ๓๐ รูปมีความปรารถนาที่จะเข้าเฝ้าพระองค์ แต่เป็นช่วงใกล้วันเข้าพรรษาพระภิกษุ เหล่านั้นจึงพักแรมอยู่ที่เมืองสาเกตครั้งนี้ออกพรรษาได้เดินทางผ่านโคถนเสนไป ณ วัดพระเชตะวันวิหาร จนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์คร้ตธรรมิกถา ภิกษุเหล่านั้นสำเร็จอรหัตตผล พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าในช่วงเวลานั้นพระภิกษุค้องลุยโคลนคมเประเอื้อนจึงทรงเรียกประชุมภิกษุทั้งหลายคร้ตอนุญาตให้ ภิกษุรับผ้ากฐินได้หลังจากที่ออกพรรษาแล้ว นางวิสาขมหาอุบาสิกาเป็นคนแรกที่ได้ถวายผ้ากฐินแด่ ภิกษุ

คำว่ากฐินเป็นชื่อกรอมนไม้ (ตะตึงแม่แบบของการทำผ้าสบง(ผ้าปูง) ผ้าจีวร(ผ้าห่ม) ผ้าสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อน) เป็นชื่อผ้าที่ถวายแด่พระภิกษุ เป็นชื่อบุญกิริยาของการทำบุญในการถวายผ้าพระกฐินแด่ พระภิกษุผู้จำพรรษาในวัดครบ ๓ เดือน รวมทั้งเป็นชื่อสังฆกรรมคือกิจกรรมของพระภิกษุที่มีการสวด ประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมของพระภิกษุ ในการมอบผ้าพระกฐินแด่พระภิกษุรูปใดรูป หนึ่งตามมติของที่ประชุม เมื่อทำสังฆกรรมกฐินล่วงแล้วจะทำพิธีกรานกฐิน(การทาบผ้าลงกับกรอมนไม้ แม่แบบเพื่อตัดเย็บและย้อมทำเป็นผ้าจีวร)

การทอดกฐินค้องจองวัดไว้ล่วงหน้าเริ่มจากการนมัสการเจ้าอาวาสวัดที่ประสงค์จะไปทอดกฐิน ทางวัดจะเขียนบอกให้รู้ทั่วกันว่าปี.ศ.ใดวันนี้มีผู้ออกกฐินแล้ว ผู้เป็นเจ้าของจัดหาซื้อเครื่องกฐินอาหาร คาวหวานไว้เลี้ยงพระและแขกที่มาในงาน มีผ้าไตรจีวร ๓ ตำรับสำหรับถวายเจ้าอาวาสวัด ๑ ไตร ถวาย พระคู่สวด ๒ ไตร

ชาวพวนทอดกฐินนิยมจัดให้มีมหรสพสมโภชของกฐินในเวลาค่ำ เพื่อให้ชาวบ้านทั้งลูกเล็ก
 เด็กแดงได้สนุกสนานจากการชมหมอลำ อาจมีการละเล่นต่างๆ อีกทั้งได้อิ่มหนำสำราญจากอาหาร
 กาวหวานที่เจ้าภาพจัดเลี้ยง ส่วนใหญ่นิยมตั้งกองกฐินไว้ที่วัด วันรุ่งขึ้นแห่เครื่องกฐินรอบพระอุโบสถ
 ๓ รอบ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วนำเข้าไปถวายพระในพระอุโบสถ โดยเจ้าภาพอุ้มผ้าพระกฐินหันหน้าไปทาง
 องค์พระประธาน ค้างโม ๓ จบ หันหน้าไปทางพระภิกษุกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน ๓ จบ แล้วโยง
 ค่ายตายสิญจน์ให้ผู้ร่วมงานทุกคนจับกันอย่างทั่วถึง มีผู้นำกล่าวคำถวายผ้า พระภิกษุรับสาธุ (คือแล้ว)
 เจ้าภาพถวายโคจรกฐิน เครื่องบริวารต่างๆ พระภิกษุจะทำพิธีมอบผ้าแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เจ้าภาพ
 หรือผู้หนึ่งผู้ใดเข้าไปถวายดอกไม้ รูป เทียน จตุปัจจัยไทยธรรม และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่
 ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว วัดที่ทอดกฐินเรียบร้อยแล้วจะปักธงจรเข้ไว้ที่หน้าวัด มูลเหตุดั้งเดิมที่มี
 การปักธงจรเข้ไว้หน้าวัดมีที่มาจากในสมัยก่อนมีเรื่องเล่าถึงเศรษฐีผู้หนึ่งหวงทรัพย์สมบัติที่ตนสะสมไว้
 มาก เมื่อตายไปเกิดเป็นจรเข้เผ่าทรัพย์สมบัติอยู่ที่ริมคลอง แล้วเข้าฝันบอกภรรยาของคนว่าคนทุก
 ษณมารยังนึกให้นำทรัพย์สมบัติทั้งหลายไปทอดกฐินอุทิศส่วนกุศลไปให้คน ภรรยาทำตาม แล้วให้
 เพื่อนบ้านทำธงเป็นรูปจรเข้ปักไว้หน้าวัดที่ตนทอดกฐิน เป็นเหตุให้ชนรุ่นหลังกระทำตามอย่าง

การทอดกฐินแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. มหากฐิน มีกฐินพระราชทาน กฐินราษฎร กฐินสามัคคี

๒. จุลกฐิน(กฐินถ้วน) มีอานิสงส์แรง ผู้จัดกฐินประเภทนี้ต้องคัดเย็บผ้าตบง จีวร
 สังฆาฏิให้เสร็จภายในวันเดียวซึ่งต้องใช้คนจำนวนมากและยุ่งยากในการทำ เนื่องจากสมัยก่อนต้อง
 ปั่นฝ้าย ทอผ้าขึ้นเอง อีกทั้งผ้าที่ทำขึ้นมีเนื้อหยาบไม่สบายต่อการนุ่งห่ม จุลกฐินจึงไม่เป็นที่นิยมใน
 สมัยปัจจุบัน

การทอดกฐินนิยมทอดผ้าป่าไปด้วยนั้นเนื่องจากการทอดผ้าป่ามีผู้ช่วยกัน ๔ ประเภทดังนี้

๑. ผ้าป่าโยง(ผ้าป่าจุด) เป็นผ้าป่าที่ร่วมกันทำหลายคน มีเจ้าภาพกลุ่มหนึ่งบรรจุกฐิน
 ของต่างๆลงในถังนำน้ำไปทอดคามวัดโดยไม่ได้บอกทางวัดให้รู้ล่วงหน้า

๒. ผ้าป่าสามัคคี เป็นการตั้งกองผ้าป่าโดยร่วมมือร่วมใจกันหลายคน มีการแจกของ
 เรียไรผู้มีจิตศรัทธาร่วมทอดผ้าป่าเพื่อนำเงินหรือปัจจัยถวายวัด ทั้งนี้การพิมพ์ใบบอกบุญหรือใบบอก
 ฎีกาไม่ควรพิมพ์ชื่อบุคคลเป็นกรรมการ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของก่อน

๓. ผ้าป่าธรรมคา เป็นการทอดผ้าป่าที่มีเจ้าภาพเพียงบ้านเดียวหรือเพียงคนเดียวแล้ว นำผ้าป่าไปวางไว้ตามทางคามป่าใกล้วัดที่พระจะต้องเดินผ่าน เพื่อพระจะได้เก็บผ้าป่าไปใช้นุ่งห่ม

๔. ผ้าป่าหางกฐิน(ผ้าป่าแถมกฐิน) เป็นผ้าป่าที่เจ้าภาพหรืออุกหลานของผู้ทอดกฐิน จัดขึ้น เมื่อทอดกฐินเสร็จจะถวายกองผ้าป่าต่อท้าย

การจัดผ้าป่ามีผ้าจิวหรือผ้าตบง ๑ กิ่งมะขามอุทิศให้พระโดยไม่เจาะจงรูปปักกิ่งมะขามลงบน ดังใส่ทรายลงในดังป้องกันไม่ให้กิ่งมะขามล้ม ในดังใส่ข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำตาลทราย น้ำปลาบรรจุขวด ยารักษาโรคต่างๆ ไป ห่อใบชา เครื่องกระเบื้องต่างๆ สบู่ ยาสีฟัน รวมทั้งธนบัตรความแรงศรัทธาของ เจ้าภาพ ตามกิ่งมะขามให้ผูกผ้าตบง จิว ธนบัตรความเหมาะสม เจ้าภาพกล่าวคำถวายผ้าป่าขอมอบ สิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นแก่พระภิกษุตามฉัตรเมื่อมีการทอดผ้าป่าหางกฐินชาวพวนบ้านหมี่จังหวัดลพบุรี นิยมตั้งกองผ้าป่าที่วัดมีมหรสพเช่น หมอลำ การร้องรำทำเพลง ในเวลากลางคืน เพื่อความสนุกสนาน ตามักคีและความสนุกสนานร่วมกัน วัตถุประสงค์ของทุกอย่างที่ร่วมไว้ไว้ในกองกฐิน ชาวพวนเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับ ญาติผู้ตายจึงจัดสิ่งของเครื่องใช้แทบจะทุกอย่างเท่าที่หาได้นำมาทำบุญ เช่น อัฐบริวาร เครื่องครัวทุก ชนิด เครื่องมือในการสร้างบ้านเรือน ไม้กวาด(ไม้คาค) เชือกทำราวตากผ้าตบงจิว(สายระเคียง) เป็นต้น

มูลเหตุที่เกิดมีการทำบุญผ้าป่าเนื่องมาจาก สมัยพุทธกาลพระภิกษุต้องหาผ้าห่อศพหรือผ้าที่ ชาวบ้านทิ้งไว้ตามป่ามาปูนุ่งห่มเป็นตบง จิว สังฆาฏิ ยากแก่การข้อมและการตัดเย็บ พระพุทธเจ้าจึงทรง มีพุทธานุญาตให้ชาวบ้านถวายผ้าป่าแก่พระภิกษุ โดยนำไปไว้ตามป่าบริเวณที่พระภิกษุผ่านไปผ่านมา เพื่อให้พระภิกษุนำไปข้อมทั้งตัดเย็บเป็นตบง จิว สังฆาฏิต่อไป จำนวนพระภิกษุที่จะทอดกฐินได้ต้องมี ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปอีกทั้งเป็นพระภิกษุที่จำพรรษาไม่น้อยกว่า ๑ เดือน หากพระภิกษุที่ยกขอให้ชาวบ้าน ทอดกฐินทั้งทางตรงหรือทางอ้อมถือว่าผิดวินัยกฐินการกรานกฐินถือเป็นโมฆะ

ผู้ถวายผ้าพระกฐินเชื่อกันว่ามิวพรมจะหมกคองคางม กระทำในสิ่งที่ดีที่ชอบ ถือได้ว่าเป็น ผู้ทำบุญบำรุงพระพุทธศาสนา ไม่ว่าเด็กเล็กหนุ่มสาวหรือผู้เฒ่าผู้แก่ต่างต้องการร่วมงานบุญกฐินกันทุกคน ดังที่วีเชยร วงศ์วิเศษ (๒๕๒๕ : ๕๘) ได้เขียนไว้ว่า

"การทอดกฐิน ถ้าไปทอดที่วัดห่างไกลจากหมู่บ้าน ก็แหไปแล้วทอด เสร็จในวันเดียว ถ้าทอดที่วัดประจำหมู่บ้านวัดใดวัดหนึ่ง จะต้องมีการ แหวันหนึ่ง ทอดวันหนึ่ง การแหคือการจัดเครื่องกฐินเรียกว่ากองกฐิน ลงเรือยาวขนาดใหญ่ซึ่งจัดสร้างขึ้นไว้ในการนี้โดยเฉพาะ แล้วประดับ ตกแต่งอย่างสวยงามตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น แหแหขึ้นไปตาม ลำแม่น้ำ บรรดาชาวบ้านที่คั่งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งแม่น้ำ เมื่อได้ยิน

เสียงพิณพาทย์แห่งกฐินมา ก็จะไปกันดูมัจฉาของหลานมาดูมาชมอย่าง
กับกั้ง ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะถือเครื่องไทยทานตามมีตามเกิด มารอคอย
อยู่ที่ท่าหน้าเพื่อร่วมอนุโมทนาด้วย เมื่อเรือกฐินผ่านไปก็จะแวะเข้าไป
รับทุกข์แห่ง จนสุดหมู่บ้านแล้วก็กลับ ในการแห่กฐินนี้ พวกเด็กเล็ก
ในหมู่บ้านที่ทอดกฐิน ต่างก็พากันร้องไห้ระงอแงขอให้พ่อแม่พา
ไปแห่กฐินด้วย พ่อแม่ก็จะพาลงเรือพายเรือแจวไปร่วมกับเรือกฐิน
ชายหญิงขนาดเล็กก็ลงเรือแข่งขนาดเล็ก หนุ่มสาวใหญ่และผู้ที่
แต่งงานแล้ว เรียกว่า พ่อท้าวแม่ฮาม ก็ลงเรือยาวไปแข่งกันอย่าง
สนุกสนาน ทั้งๆที่ไม่มีมีการให้รางวัลอะไรกันเลย เพราะปีหนึ่งจะ
มีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น"

นอกจากนี้ยังมีนิทานเกี่ยวกับอานิสงส์ของการทอดกฐินดังนี้

ครั้งหนึ่งในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า พาราณสีวาที ได้มีบุรุษผู้หนึ่งอาศัยอยู่ในเมือง
พาราณสีเกิดมายากจนข้นแค้นไม่มีวิชาความรู้อันใด เศรษฐีให้เป็นผู้รักษาไร่หญ้าเลี้ยงควัด้วยอาหาร
วันละหนึ่งหม้อให้ชื่อว่า คณปาลบุรุษ คณปาลบุรุษคิดว่าชาติก่อนตนคงไม่เคยทำทานจึงเกิดมายากจน
เช่นนี้ เขาจึงแบ่งอาหารออกเป็นสองส่วนเอาไว้บริโภคส่วนหนึ่งและถวายพระอีกส่วนหนึ่ง ด้วยผลแห่ง
ทานทำให้อาหารเพิ่มพูนขึ้นเป็นทวีคูณ เขาจึงแบ่งอาหารออกเป็นสามส่วน เพิ่มการตักบาตรเข้าไป
อีกส่วนหนึ่ง ครั้นถึงเทศกาลออกพรรษา ประชาชนทำกฐินทานเขาขอร่วมทอดกฐินโดยอดค้ำที่สวมใส่
ออก แล้วมุ่งไปไม้ นำค้ำที่สวมใส่ไปขายได้เงินสองสลึงเพียง ซื่อค้ายเข็บผ้าใครกฐินที่เศรษฐียังไม่มี
ยังผลให้บรรดาทวยเทพกล่าวสาธุการ พระเจ้าแผ่นดินครีตให้เข้าเฝ้า แล้วพระราชทานช้าง ม้า โค รด
ข้าชายหญิง นางกำนัล เครื่องประดับ ปรากฏปราสาท เศวตฉัตร อีกทั้งแต่งตั้งให้เป็นมหาเศรษฐี
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ร่วมบริจาคทรัพย์สมบัติให้แก่คณปาลบุรุษ พระอมรินทราราชทรงประทานพร
๔ ข้อ คือ ๑. อย่าให้ลู่อำนาจแก่มาตุคาม (ชาติก่อนมีภรรยาอุปงามแต่ใจร้ายกระหน่ำ ห้ามทำบุญ ชาตินี้จึง
ยากจนข้นแค้น) ๒. อย่าได้คบหาสังวาสด้วยภรรยาใจพาลทุศีล (ชาติก่อนมีภรรยาใจพาล คบขู้ผู้ชาย
ภรรยาให้ชายขู้ฆ่าตน) ๓. ไม่ยินดีคบคนพาล (ชาติก่อนคบคนพาล กินเหล้าเมายาทำให้อำนาจ) ๔. อย่า
มีใจกระหน่ำ (เมื่อจะให้ทานมีใจให้ได้) นางฟ้าอนุโมทนาบุญ พระอมรินทราราชทรงตั้งพระมาตุลีให้
เทียมเวชยันต์ราชรถนำคณปาลเศรษฐีลงมาส่งถึงพระนคร คณปาลเศรษฐีบริจาคทานแก่യാจกตลอดชีวิต
ของเขา เมื่อสิ้นใจนอนอยู่เหนือเตียง ทวยเทพนำรถทิพย์เชิญสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เสดยสุขจบสิ้น
พุทธันดร พระพุทธเจ้าตรัสว่าการถวายผ้าพระกฐินย่อมสำเร็จด้วยสมบัติตามประการ คือ มนุษย์สมบัติ
สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ

เมื่อพระศรีอารียเมตไตรยเสด็จมาโปรด ณ โลกนี้ คือपालเทวบุตรก็จุติจากดุสิตพิมาน ประสูติเป็น พระราชโอรสแห่งเจ้ามณฑลทวารวดี เสดวยราชสมบัติแทนพระราชบิดา ถึงเวลาอันสมควรได้ออกผนวช ในสำนักพระศรีอารียเมตไตรย บรรลุเอหิภิกขุสมบัติ ครั้นเป็นทิพย์ถึงเข้าสู่พระปรินิพพาน ทั้งหมดนี้ เป็นอานิสงส์ของการทอดกฐิน ส่วนพระภิกษุที่กรานกฐินแล้ว เมื่อรับนิมนต์ไปฉันที่ใดก็ได้โดยไม่ต้อง บอกลาพระภิกษุในวัด ไม่ต้องนำไตรจีวรไปครบสำรับและสามารถเก็บผ้าจีวรไว้ได้ถึงสิ้นฤดูหนาว คือ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ส่วนวันสุดท้ายของเทศกาลทอดกฐินคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ชาวพวนมี การลอยกระทงเพื่อระลึกถึงรวมทั้งขอขมาต่อพระแม่คงคา บูชารอยพระพุทธรูป ๗ หากทรายฝั่งแม่น้ำ นัมมทา บูชาพระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

การทอดกฐินถือเป็นบุญประเพณีอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา แม้มิได้เป็นประเพณีของชาวพวนโดยแท้แต่เพราะชาวพวนนับถือ ศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่จึงได้ปฏิบัติตามพุทธศาสนิกชนที่สืบมา

ประเพณีของชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ทั้งประเพณีในรอบชีวิตและประเพณีในรอบปี มี ทั้งประเพณีที่เป็นของชาวพวนแท้ๆกับประเพณีที่ชาวพวนได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านใกล้เคียง กล่าวคือ ประเพณีที่เกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องผี ถือเป็นประเพณีของชาวพวนโดยแท้ โดยเฉพาะ ประเพณีกำฟ้า จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติพวน ชนชาติพวนที่อยู่ต่างถิ่นจะรู้ได้ทันทีว่าผู้ใดเป็นพวกเดียวกับคนด้วยการ จัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการกำฟ้า ประเพณีอื่นๆ ก็จัดได้ว่าเป็นของชาวพวน แต่มีการผสมผสานเข้ากับ ระบบความเชื่อทางด้านศาสนาพุทธและความเชื่ออื่นๆ ที่สอดคล้องกลมกลืนเข้ากันได้กับวิถีชีวิตพวน

๓ การคัดเลือกของสัญญาประชาคมท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์

สังคมพวน แต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม และยึดถือประเพณีเป็นหลักในการดำรง ชีวิต ครั้นเมื่อสังคมโลกเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันได้ในระยะ เวลารวดเร็วทั่วทุกมุมโลก สภาพชีวิตของชาวพวนต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยบังเอิญภายใน และบังเอิญ ภายนอก ดังต่อไปนี้

- ๑. บังเอิญภายใน มีประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้ท้องถิ่นกลายเป็นเมือง จำเป็นต้อง อุปโภคบริโภคมากขึ้น ผลที่ตามมาคือเกิดปัญหาขาดแคลนที่ทำกิน ขาดความอุดมสมบูรณ์ในที่เพาะปลูก ชาวพวนต้องรับวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาพื้นที่ ทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาช่วยเพิ่มผลผลิต ทางการเกษตร

- ๒. บังเอิญภายนอก มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สิ่งประดิษฐ์ สื่อมวลชนและมหรสพสมัยใหม่

๑ การศึกษาสมัยใหม่ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการประถมศึกษาขึ้นในปี.ศ. ๒๔๖๔ ให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับทั่วประเทศ ประชาชนทุกคนต้องเข้าศึกษาในโรงเรียนในระดับไม่ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา ก่อนหน้านั้นวัดเป็นสถานศึกษาที่เรียนได้เฉพาะผู้ชาย ต่อเมื่อมีโรงเรียน ผู้หญิงมีสิทธิเข้าศึกษาได้ การเปลี่ยนสถานศึกษาจากวัดเป็นโรงเรียน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแทบทุกด้าน โดยเฉพาะแนวคิดของชาวพวนที่เคยเชื่อเรื่องผีเริ่มหายไป เมื่อไม่มีผีหรือเทพเจ้าย่อมไม่มีที่พึ่งพิง ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีผู้ช่วยผ่อนคลายความทุกข์ที่รบกวน วิงวอน กราบไหว้ เด็กรุ่นใหม่มองเห็นว่าเป็นสิ่งคร่ำครึ หัวโบราณ ค่างมุงแสวงหาเงินตราเป็นพระเจ้า เพื่อแลกซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ชีวิต คดีพื้นบ้านถูกทำลายลงเพราะความเข้าใจผิด เข้าไม่ถึงหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ ด้วยวิธีการแสดงความรู้ต่างกับไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ในลักษณะที่มีอำนาจลึกลับเหนือการดำเนินชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น เมื่อเปลี่ยนแปลงแนวคิดจึงจับไม่ได้ ทั้งทางวิทยาศาสตร์และทางไสยศาสตร์ คดีพื้นบ้านเครื่องมือปลุกฝังจริยธรรมในท้องถิ่นพวนที่ผู้หญิงกลัวผี ไม่ยอมให้ผู้ชายถูกเนื้อต้องตัวก่อนแต่งงาน เคยรักจนพลสวณตัวกลับเปลี่ยนไป ผู้ชายเคยกลัวผีป่า กลัวฟ้าพิโรธกลับค้ำไม้ทำลายป่า เป็นต้น ต้องเปลี่ยนแปลงไป

๒ เศรษฐกิจสมัยใหม่ สังคมพวนมีลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพ มีการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภคขึ้นใช้เอง ครั้นเมื่อประเทศทางแถบตะวันตกนำเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้เข้ามาในหมู่บ้านพวน เป็นสินค้ามีคุณภาพและราคาไม่แพง ชาวพวนจึงหันมาใช้เสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้น ทำให้อุตสาหกรรมพื้นบ้านเสื่อมลง ชาวพวนต้องเปลี่ยนกระบวนการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า นอกจากนี้ประเทศทางแถบตะวันตกยังได้เข้ามาสร้างโรงสี โรงเลื่อย บริษัทร้านค้าขึ้นในตัวเมือง หมู่สาวชาวพวนจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาทำงานในเมือง เป็นชนชั้นกรรมมาชีพ มีมาตรฐานการครองชีพค่าและสุขภาพทรุดโทรม

ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป เพราะไม่มีเวลาร่วมงานบุญงานกุศล แยกต่างไปจากสมัยก่อนที่ชาวพวนค้ำนั่งคอยงานบุญงานวัด ผู้ใดมีข้าวปลาอาหารพิเศษก็ต่างๆ จะนำมาแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกัน แต่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อาจส่งเงินไปแทน ต้องทำการทำงาน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงหลวมลง กิจกรรมประเพณีน้อยลงหรือหายไป ครั้นเมื่อทางรถไฟผ่านหมู่บ้าน ทำให้การไหลหลังสินค้าทอดค้ามีความจำเป็นน้อยลง ค้ามือ วัดดูใหม่เข้าไปแทนที่เป็นผลให้งานฝีมือหายไป ชาวพวนเคยเฝ้าไร่ช่วยเกี่ยวเปลี่ยนเป็นรถปักอ้อ รดมอเคอร์ไรค์ ต่อมาทางรถยนต์คึกคักผ่านหมู่บ้าน มีส่วนให้กิจกรรมหรือกิจกรรมทางสังคมลดน้อยลง

๓. สิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ เครื่องมือเครื่องใช้ของประเทศทางแถบตะวันตกหลังไหลเข้ามาใน
อำเภอบ้านหมี่ เป็นเหตุให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านหายไป ไร่พลาตติก แทนการสานไม้ไผ่ เด็กรุ่นใหม่
ในสังคมพวนเกิดแนวคิดเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมสมัยใหม่ ผู้หญิงไม่ยกนุ่งผ้าซิ่น ผู้ชายไม่สนใจ
ผ้าทอ ต่างทำตัวเป็นเด็กกรุงเทพฯ ต้องการความโก้เก๋ ให้ความสำคัญกับวัตถุ ที่เรียกว่า วัตถุนิยม
ความเจริญทางด้านจิตใจความไม่ทัน เด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ห่างเหินจากศาสนาแหล่งชักจูงทัศนคติหรือ
จิตใจแบบพวน คือ จิตใจที่โอ้ออมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักสงบ รวมทั้งเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ ทั้งนี้
เพราะสังคมพวนมีโครงสร้างหลวมๆ ไม่แบ่งชนชั้นเส้นชัดเจน จึงง่ายต่อการยอมรับสิ่งใหม่ๆ

๔. สื่อสารมวลชนและมหรสพสมัยใหม่ เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์
ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น เข้ามาเปลี่ยนสำนึกของชาวพวน ทำให้มหรสพ การละเล่นและศิลปะ
พื้นบ้านหายไป เหตุผลอาจเป็นด้วยเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่ให้ทั้งแสง สี เสียงและภาพที่คมชัด
มีลีลา ท่วงทำนองประกอบสามารถสื่ออารมณ์ได้หลากหลาย เป็นต้น นอกจากนี้เด็กรุ่นใหม่ยังต้องการ
อยู่บ้านตึกสวยงาม รับประทานอาหารตามร้านอาหาร ภัตตาคารหรูๆ ใฝ่ฝันที่จะมีชีวิตเหมือนพระเอก
นางเอกในภาพยนตร์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมพวน

หากถามเด็กรุ่นใหม่ว่า พวน หมายถึง อะไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวิถีชีวิต และ
ความเป็นอยู่แตกต่างจากลาวตรงไหน ผู้รักเมืองพวนหรือไม่ เด็กรุ่นใหม่ไม่สามารถตอบได้ เพราะความ
ไม่ใส่ใจ ไม่มีใครบอก ไม่เข้าใจความหมายว่าพวนที่แท้จริงเป็นอย่างไร

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวพวนบ้านหมี่เปลี่ยนแปลงไปเพราะปัจจัยภายใน เช่น การเพิ่ม
ประชากร การขาดที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ในการให้ผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ปัจจัยภายนอก เช่น
การศึกษา เศรษฐกิจ สิ่งประดิษฐ์ สื่อสารมวลชนและมหรสพสมัยใหม่ เป็นส่วนสำคัญให้สัญญา
ประชาคมท้องถิ่นหรือฮิลบ้านคองเมืองคลี่คลายลง

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง พวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี : กรณีศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้าน มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้างสังคม การดำรงอยู่ของตัญญาประชาคมท้องถิ่น (ฮีดบ้านคองเมือง) และการกลืนกลายของตัญญาประชาคมท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ ผลของการวิจัยพบว่า

ประวัติความเป็นมา ชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อพยพมาจากเมืองพวน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภาษาและประเพณีเป็นของตนเองสืบมาช้านาน ชาวพวนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๘๒ เขาเหล่านั้นยึดมั่นในฮีดบ้านคองเมือง ดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย รักสงบ และมีความเป็นตัวของตัวเองสืบมา

วิถีการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ปลูกพืชและศาสนาพุทธซึ่งผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากหลักธรรมคำสอน และวิธีการอบรมสั่งสอนของพระพุทธศาสนาสามารถปรับเข้ากับศาสนาหรือลัทธิอื่นได้เป็นอย่างดี ไม่มีลักษณะบีบบังคับ แต่ใช้วิธีประนีประนอมตามหลักทางสายกลาง ชาวพวนมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันสำคัญของหมู่บ้าน พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ลูกหลานเหลนอยู่รวมกันในลักษณะครอบครัวขยาย ผู้ชายเมื่อแต่งงานจะย้ายไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง สังคมพวนแต่เดิมมีเจ้าโคตรผู้อาวุโสของหมู่บ้านเป็นหลักบ้าน หากมีการทะเลาะเบาะแว้ง เจ้าโคตรจะเป็นผู้ตัดสินคดีความทั้งปวง การแก้ปัญหาต่างๆจึงจบลงภายในครอบครัวหรือภายในหมู่บ้าน และเรื่องราวจบลงอย่างนุ่มนวลในลักษณะญาติมิตร

การปลูกเรือน ชาวพวนนิยมยกพื้นสูง หลังคามุงหญ้าแฝกทอเป็นคับหรือไม้พลวงตามฐานะเจ้าของบ้าน ตัวเรือนใช้ไม้ไผ่สับเป็นฟากมีประมาณ ๓ - ๕ ห้อง ใต้ตักกันห้อง ห้องนอนของลูกสาวแยกห้องต่างหาก ชาวพวนไม่นิยมสร้างส้วมไว้ในเรือน แต่เดิมเวลาป่วคท้องจะไปทุ่ง ผู้หญิงพวนสมัยก่อนขึ้นปีตสาวเหมือนผู้ชาย ถัดจากตัวเรือนมีระเบียง ระเบียง ไม่นิยมกันรั้วบ้าน เพราะบ้านที่อยู่ในคุ้มเดียวกันส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้อง หน้าบ้านเป็นลานกว้างสำหรับลงแขก

เครื่องใช้ไม้สอยของชาวพวนถือเป็นศิลปหัตถกรรม เพราะมีความประณีตสวยงาม เช่น ช้ำแธ หลัว ตาแหรก ตุ่ม ตะกร้อตอยผลไม้ เป็นต้น อาหารการกินมีข้าวเจ้า ปาแคะ เป็นหลัก แก้วมะเขือเป็นอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน ขนมห้านบ้านมี ขนมหาคะทะ ขนมห้างไส้ เป็นต้น ส่วนการแต่งกาย หญิงสาวที่ยังไม่ได้เอาผ้า นุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุงมีดินสีแดง ใช้ผ้าคาดนรอบอกด้วยผ้าสีสด

เรียกว่า แอ้งคู่ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะภาคภูมิใจด้วยคำสี่กราม สีคำ ผู้ชายนุ่งกางเกงโจงกระเบน ผ้าขาวม้า พาดบ่าหรือเอว ตลอดชีวิตของผู้หญิง ผู้หญิงจะต้องเรียนรู้กระบวนการทอผ้า เริ่มจากวัยสาวไปถึงวัยชรา พ่อแม่ฝ่ายชายส่วนใหญ่จะเลือกหญิงสาวเป็นคู่ครองบุตรชายของตน พิจารณาที่มีมือการทอผ้า การเป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นประการสำคัญ ผ้าทอสามารถใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้เป็นผ้าไหว้ในงานแต่งงาน ใช้บูชาบุตรชาย ใช้ทำบุญในเทศกาลต่างๆ รวมทั้งใช้ขายทำรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกด้วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย สมัยก่อนใช้สมุนไพรรักษา มีพิธีกรรมประกอบเช่น เสียดขวัญ สะเดาะเคราะห์ ตีบชะคา รำผีฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ชาวพวดยังมีวรรณกรรมที่ใช้อักษร ไทยน้อย เขียนเรื่องประโลมโลก ใช้อักษรตัวธรรม เขียนเรื่องศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มีการละเล่นที่เกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีเช่น ลิงลม นางคัง นางตากล นางกัวก การละเล่นของเด็กเช่น เสือไล่หมู วังวัว เสือกินวัว เทวดานั่งเมือง การละเล่นของหนุ่มสาว เช่น หม่าเบ๊ย ทั้งมีการตั้งกลอง มหรสพที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนคือลำพวน

จากที่กล่าวแล้ว ชาวพวดยังมีภาษาเป็นของตนเอง คือ ภาษาพวน มีหน่วยเสียงพยัญชนะ ๒๐ หน่วยเสียง มีพยัญชนะที่แตกต่างไปจากหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทย ๑ หน่วยเสียง เนื่องจากภาษาพวนไม่มีเสียง ช ฉ ออกเสียงเป็น ซ ศ แทน ไม่มีเสียง ร ออกเสียงเป็นธ ฒ แทน มีเสียง ฉู นาสิกเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันยังคงใช้หน่วยเสียงพยัญชนะ ย หน่วยเสียงสระเดี่ยวมี ๑๘ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสมมี ๖ หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระโอ โอ ในภาษาไทย พวนออกเสียงเป็นสระเออ หน่วยเสียงวรรณยุกต์มี ๖ หน่วยเสียง กล่าวคือ คำเป็นที่มีพยัญชนะ ก จ ค ต บ ป อ เป็นพยัญชนะต้นและใช้ไม้โท ภาษาไทยจะเป็นเสียงโท พวนออกเสียงเป็นสูง-ขึ้น(คล้ายเสียงครี) เสียงวรรณยุกต์จั่วในภาษาไทย เมื่อปรากฏอยู่ในพยางค์หน้าของคำประสมหรือวลี ในภาษาพวนออกเสียงเป็นเสียงสูง-ขึ้น สูง-ตก ต่างจากภาษาไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภาษาลาวใช้หน่วยเสียงพยัญชนะ ข ภาษาพวนจะใช้หน่วยเสียงพยัญชนะ ห ภาษาลาวใช้หน่วยเสียงสระ ฮัว โอหรือโอ ภาษาพวนใช้หน่วยเสียงสระ โอ เออ

ชาวพวนบ้านหมี่มีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์และความเป็นตัวของตัวเอง แต่ถ้ามีผู้เรียกคนว่า ไทยพวน ชาวพวนจะภูมิใจมากกว่าที่จะให้ใครต่อใครเรียกคนว่า ลาวพวน เพราะชาวพวนเชื่อว่า ชาวไทยเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมสูงกว่าชาวลาว ชาวพวนภูมิใจที่คนมีภาษาเป็นของตนเอง ดังที่ วินัย บุญสร้อย (๒๕๔๑ : สัมภาษณ์)กล่าวว่า "เมื่อชาวพวนสนทนากับชาวพวนด้วยกันจะพูดภาษาพวน หากผู้ใดเป็นพวนแต่ไม่พูดภาษาพวนกับพวกเดียวกัน พวกห้องจะรู้สึกไม่พอใจ"

การดำรงอยู่ของสัญญาประชาคมท้องถิ่น มีประเพณีในรอบชีวิตและประเพณีในรอบปีกล่าว คือประเพณีในรอบชีวิต แรกเกิดหญิงที่คลอดบุตรมีการอยู่กรรม คือ ห้ามรับประทานอาหารบางประเภท

เมื่อเจริญวัยขึ้น ผู้ชายบวชเป็นสามเณรและพระภิกษุมิการชี้ข้างขี้ม้า ผู้หญิงทอผ้า หญิงชายเอาผ้าเอาเมีย หลังจากสุขวัยผ่านไป ๓ วันมีการยามเือน ฝ่ายหญิงนำผ้าไหมไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย ครั้นมีผู้ตายลงเพื่อนบ้านจะมาร่วมเงินเือนคืออยู่เป็นเพื่อนญาติผู้ตายจนกว่าจะเผาเรียบร้อยแล้ว ประเพณีในรอบปีเดือน ๒ บุญกองลาน เดือน ๓ บุญกำฟ้า เดือน ๕ บุญตั้งขานต์ เดือน ๖ บุญบั้งไฟ และบุญล้อมบ้าน เดือน ๗ บุญเสกนา เดือน ๘ บุญอาสาหบูชาและบุญเข้าพรรษา เดือน ๙ บุญห่อข้าวคำดิน เดือน ๑๐ บุญข้าวสะ เดือน ๑๑ บุญพระเวตต์ เดือน ๑๒ บุญกฐิน

การคลี่คลายของสัญญาประชาคมท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมของชาวพวนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆของชาวพวนจำเป็นต้องปรับตามสภาพแวดล้อมดังกล่าว ซึ่งเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูล มีการติดต่อส่งข่าวคราวเรื่องราวถึงกันได้ทั่วโลกในเวลาอันสั้นด้วยระบบอินเทอร์เน็ต ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมเกษตรกรรมที่เคยช่วยเหลือและร่วมมือกันเก็บเกี่ยวพืชไร่ เวลาวางร่วมพิธีกรรม กิจกรรมตามความชอบใจเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง กลับต้องเร่งรีบทำมาหากินตามโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองที่ห่างไกลจากบ้านเดิมของตน เพื่อทำมาหากินตามระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำให้กิจประเพณีหรือกิจกรรมทางสังคมลดน้อยหรือหายไป การศึกษาแผนใหม่ในระบบโรงเรียนซึ่งแทนที่วัดหรือศาสนา ทำให้แนวคิดเรื่องศีลลดน้อยหรือหายไป สิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ทำให้ศิลปะหัตถกรรมเสื่อมลงหรือหายไป สื่อสารมวลชนและมหรสพต่างๆ ทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน มหรสพ การละเล่นเสื่อมลงหรือหายไป

อภิปรายผล

ชาวพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นชาวพวนที่อพยพมาจากดินแดนเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีโครงสร้างใหญ่คล้ายชาวลาวและชาวอีสานของไทย แต่พิธีกรรม ประเพณีโดยละเอียดไม่เหมือนกัน เช่น ประเพณีกำฟ้า ลงช่วง เตะกระจาก อาบน้ำก่อนกาชูสาว ยามเือน ห่อข้าวคำดิน ช่วงเือน เป็นต้น และสิ่งสำคัญที่แสดงความเป็นชาติของชาวพวน คือ ภาษาพวนซึ่งใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ฮีตสิบสองหรือจารีตที่ชาวลาวและชาวอีสานประพฤคปฏิบัติในแต่ละเดือน มีดังนี้

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม	เดือนยี่ บุญกฐิน
เดือนสาม บุญข้าวฉี่	เดือนสี่ บุญพระเวตต์และบุญข้าวหลาม
เดือนห้า บุญตงกรานต์	เดือนหก บุญบั้งไฟในวันวิสาขบูชา
เดือนเจ็ด บุญเสกนา แรก มีหลักบ้านหลักเมือง เตรียมบวชบุตรชาย	
เดือนแปด บุญเข้าพรรษา	เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน

เดือนสิบ บุญข้าวตาก

เดือนสิบเอ็ด บุญวันออกพรรษา

เดือนสิบสอง บุญกฐิน

กองสิบสี่หรือแนวทางที่บรรพบุรุษเคยประพฤติปฏิบัติกันมาช้านาน มีดังนี้

กอง ๑ เจ้าเมืองจะต้องตั้งข้าราชการที่ซื่อสัตย์ สุจริตที่เคยทำมานานด้วยความขยันหมั่นเพียร
ขึ้นเป็นอุปราชราชมนตรี

กอง ๒ มีการประชุมอุปราช ราชมนตรีที่มาเสมอ แสดงความคิดเห็นในการบริหารบ้านเมือง
ให้เจริญรุ่งเรือง

กอง ๓ เจ้าเมืองจะต้องดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการสม่ำเสมอ

กอง ๔ เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ พึงนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในวันรุ่ง ในจวน เพื่อ
เตรียมบุญกุศล

กอง ๕ เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ พากันทำบุญตรงนำคนสูงอายุ ผู้มีพระคุณ

กอง ๖ มีการทำพิธีตบानคน ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาต่อตั้งศักดิ์สิทธิ์ ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

กอง ๗ เลี้ยงผีมหะสถัก ผีหลักเมือง บูชาจุโลกบาล มีท้าวศรีสุธร ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬภัก และ
ท้าวภูเวร

กอง ๘ นิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญ สวดพระพุทธมนต์

กอง ๙ ทำบุญ แม่บุญกุศลถึงมีไม่มีญาติ ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

กอง ๑๐ ทำบุญทานถ้วยสลาก บุญข้าวตาก อุทิศแด่มีญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

กอง ๑๑ ทำบุญวันออกพรรษา ไปนมัสการพระธาตุหลวงในที่ต่างๆ

กอง ๑๒ ทอดกฐินหลวง กฐินราษฎร ความวิควาอารามต่างๆ

กอง ๑๓ ทำบุญร่วมที่สนามหลวงหน้าวัง หน้าจวน ถ้ามีสายน้ำก็ควรมีการแข่งเรือด้วย

กอง ๑๔ ให้มีสมบัติกุณบ้าน ค่ากุณเมือง

เมื่อศึกษาค้นคว้าและสอบถามชาวพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ถึงฮิตบ้านกองเมืองที่ชาวพวน
ประพฤติปฏิบัติมาแต่เดิม พบว่า ชาวพวนให้ความสำคัญกับผีปู่ตา เมื่อจะประกอบกิจใด นิยมไหว้ผีปู่ตา
ก่อนเสมอ ชาวพวนจะปลุกศาลผีปู่ตาไว้ข้างวัด และในแต่ละเดือนมีฮิตบ้านกองเมือง ดังนี้

เดือนยี่ บุญกองลาน

เดือนสาม บุญกำฟ้า

เดือนห้า บุญตั้งขานต์

เดือนหก บุญบั้งไฟและบุญล้อมบ้าน

เดือนเจ็ด บุญเสกนาและการเลี้ยงผีหลักเมือง

เดือนแปด บุญอาตาศาพบูชาและบุญเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญห่อข้าว(สารทพวน) เดือนสิบ บุญเข้าสะ(ข้าวตาก)

เดือนสิบเอ็ด บุญพระเวสสันเทศกาลออกพรรษา

เดือนสิบสอง บุญกฐิน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า บุญเดือนเก้าของชาวลาวและชาวอีสานในอีสานสิบสอง เป็นบุญเข้ากรรม กล่าวคือ ไนยามว่างซึ่งส่วนใหญ่ตรงกับเดือนเก้า ชาวลาว ชาวอีสานจะนิมนต์พระสงฆ์เข้ากรรม หมายถึง การปลงอาบัติ สารภาพความจริงต่อพระสงฆ์ด้วยกัน ว่าตนเคยล่วงเกินวินัยบัญญัติอะไรไว้บ้าง สาร สารระเทศนานันท์ (๒๕๔๑ : ๕๘๖-๕๘๗) ได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

"บุญเข้ากรรม เป็นพิธีกรรมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่เรียกว่า อยู่ปริวาสกรรม ซึ่งชาวอีสานจะมาช่วยกันอุปฐากรับใช้พระภิกษุ ขณะที่อยู่ปริวาสกรรม นั้น คือ นำอาหารมาถวายเช้า เพลและปรนนิบัติรับใช้ จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ อีสานสิบสอง ที่เรียกว่า บุญเดือนเจียงหรือบุญเดือนเกียง บางท้องถิ่นเรียกว่า บุญ เดือนเก้า ส่วนในวันที่พระภิกษุจะออกปริวาสกรรมนั้น ชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน จะร่วมกันป่าเพ็ญกุศล ถวายภัตตาหารพระภิกษุ ศักบาตร และมีการเทศน์ ซึ่ง ถือกันว่าจะได้อานิสงส์มากในการทำบุญเข้ากรรม"

เมื่อผู้วิจัยซักถามชาวพวนบ้านหมี่ ไม่มีผู้ใดรู้จักประเพณีนี้ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าอาจเป็น เพราะชาวพวนบ้านหมี่ เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานถึง ๒๐๐ กว่าปี ธรรมเนียมสงฆ์ของชาว พวนที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งที่อยู่ในดินแดนเชียงขวาง อาจถูกกลืนด้วยธรรมเนียมสงฆ์ของไทยภาค กลาง พระสงฆ์ท้องถิ่นพวนในเมืองเชียงขวาง (ตำแหน่งอาชญา) ผู้นำชาวพวนอพยพเข้ามายังอำเภอ บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีในช่วงแรกๆ น่าจะมีการทำบุญเข้ากรรม แต่ด้วยพระสงฆ์ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีไม่ได้สืบต่อประเพณีนี้ไว้ นานวันเข้าลูกหลานพวนในสมัยปัจจุบันจึงไม่รู้จัก

สังคมพวนเป็นสังคมเกษตรกรรมและยึดถือประเพณีในการดำเนินชีวิต ข้าวถือเป็นอาหารหลัก ตามคตินิยมชาวพวนเชื่อกันว่า ข้าวคือแม่โพสพที่ควรกราบไหว้บูชา กรันเมื่อผ่านเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความเชื่อดังกล่าวจึงจางลง เอี่ยม ทองดี (๒๕๓๘ : ๔๘-๕๐) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลที่ตามมา ของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับข้าวซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชาวพวนตลอดมา ดังนี้

"ขานาสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเอง ไร้ที่พึ่งพิง ที่ยึดเหนี่ยว เมื่อไม่มีเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เหมือนไม่มีใครคอยรับเรื่องร้องทุกข์ รับฟังความคิดเห็น และเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงยามเดือดร้อนทุกข์ยาก และเป็นความหวังว่าจะเป็นผู้ ช่วยเหลือขจัดปัดเป่าความทุกข์นั้นๆ ขานาจึงมุ่งแสวงหาเงินทองมาเป็นที่พึ่ง

เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองจึงทำให้ชีวิตชาวนาต้องถูกพันนาการไว้กับเทพเจ้าองค์ใหม่ที่โหดร้ายทารุณ ถิครอนสิทธิเสรีภาพ ภารครภาพ และความมั่นคงทุกๆด้านของชีวิต... ชีวิตครอบครัวแตกสลาย ล้มละลายทางสังคม สูญเสียอิสรภาพ เสรีภาพ ภารครภาพหมดสิ้น... ชาวนาต้องตกเป็นหนี้ ผู้ขึ้นแทบททุกหลังคาเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ด้วยความหวังว่าเงินตราจะคลั่งบันคาลทำให้เกิดสวัสดิคิมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว เช่นเดียวกับการอ่อนน้อมแม่โพสพและเทพเจ้าต่างๆ ... ชาติเครื่องผูกจืดกล่อมเกลตาใจให้อ่อนโยน พฤติกรรมทางจริยธรรมจึงแปรเปลี่ยนไป... พ่อแม่ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูลูกหลาน ลูกหลานเลี้ยงดูพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ และกฎหมายบ้านเมืองเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของความกตัญญูกตเวที คำว่าบุญคุณกตัญญูกตเวทีอาจจะหายไปจากสังคม... เมื่อเก็บเกี่ยว นวด เมื่อขนส่ง เมื่อแปรสภาพไม่ระมัดระวัง ปล่อยให้เป็นไปคามยลากรรม ให้เมล็ดข้าวตกเรียรด ไม่เก็บไม่กวาด ทำให้เกิดการสูญเสียโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะเพาะนิสัยสุรุษสุร่ายให้เกิดขึ้นด้วย... ไม่เพียงแต่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติเทพเจ้าแห่งดินน้ำลมฟ้าอากาศ ข้าว ป่าไม้ ฯลฯ เท่านั้น หากแต่ยังมีพฤติกรรมที่แสดงว่าตัวเองเป็นเจ้าของทรัพย์สินและสิ่งแวดล้อมหรือดินน้ำลมฟ้าอากาศป่าไม้ด้วย มนุษย์พยายามควบคุมให้สิ่งเหล่านี้เป็นไปตามความต้องการ ส่งผลให้เกิดการทำลายความสมดุลทางนิเวศวิทยาอย่างกว้างขวาง"

แต่เดิมชาวพวนเชื่อว่าผีในททุกหนทุกแห่ง ผีจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิต เช่น ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน หมายถึง พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ผีบ้าน ผีเมือง หมายถึง ผีชั้นชั้นปกครองที่ตายไป ผีเหล่านี้เป็นผีดี ที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวพวนบ้านหมี่จะทำพิธีเช่นไหว้สักการะบูชาตามโอกาสอันควรเป็นประจำทุกปี ผียังปรากฏคามป่าเขาลำเนาไพรแมกไม้ตายลมถ้ำธารน้ำบนฟากฟ้าทุกหนทุกแห่งเพื่อคอยพิทักษ์รักษาสิ่งเหล่านั้น ชาวพวนไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่า ไม่ทำให้แม่น้ำลำคลองเน่าเหม็น ไม่ปล่อยให้ภูเขาหัวโล้น ป่ารักษาที่นาให้อุดมสมบูรณ์ เป็นต้น ทั้งเชื่อว่าขวัญมีประจำอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง การจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ จึงมีปรากฏในทุกเทศกาลงานบุญ มีการสู่ขวัญ มนุษย์เฝ้ายามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามวิตกกังวล หรือเคียดแค้นร้อนใจ เพื่อเรียกขวัญให้คืนสู่ร่างกาย เป็นการแสดงความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรที่มีต่อกันและกัน ไม่เฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่กับสัตว์และสรรพสิ่งก็มีการสู่ขวัญเช่นกัน การปฏิบัติคนค่อสิ่งต่างๆเหล่านั้น จึงเป็นไปด้วยความทะนุถนอม

ความนุ่มนวลอ่อนหวาน เชื่อเรื่องชะล่า หมายถึง ข้อห้ามไม่ให้ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งต่างๆที่ไม่ดี ที่เป็นอันตราย เช่น ห้ามไม่ให้ยื่นขวางบันได ห้ามไม่ให้ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์รับประทานอาหารบางประเภท ห้ามไม่ให้พูดจาหยามคายในงานบุญก่าฟ้า ห้ามแบกศพข้ามสะพานจะทำให้ชืด (เกิดสิ่งไม่ดี) เชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ ฤกษ์ยามและโชคกลาง เป็นต้น ต่อมาเมื่อศาสนาพราหมณ์เจริญรุ่งเรืองเข้ามามีอิทธิพลเหนือความเชื่อดั้งเดิม ทำให้เกิดเทวคามี พระแม่โพสพ พระแม่ธรณี พระแม่คงคา เพิ่มขึ้นโดยมีพื้นบ้านยังคงอยู่ แต่ละฐานะเป็นลูกน้องเทวดา ครั้นเมื่อศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรือง เข้ามามีอิทธิพลเหนือศาสนาพราหมณ์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีสถานภาพสูงกว่าเทวดาทั้งปวง มีและเทวดายังคงมีอยู่ กติพื้นบ้านที่มีมาแต่เดิมมิได้สูญหาย ชาวพวนสามารถผสมผสานความเชื่อเรื่องกรรม โดยเชื่อว่าผู้ใดทำดีย่อมได้ดี ผู้ใดทำชั่วย่อมได้ชั่ว ความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด ครอบงำชีวิตยังไม่หลุดพ้นจากวงจรกรรมเข้าสู่พระนิพพาน การนับถือผีและศาสนาพุทธได้บูรณาการเป็นคติพื้นบ้านพวนที่ผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ จารุวรรณ ธรรมวัตร (๒๕๔๑ : ๖๓-๖๔) เขียนไว้ว่า

"ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตชาวพวน มีรากฐานมาจากคติการถือผีเชื่อผีแนว หรือ ผีบรรพบุรุษ ผีมหัศจรรย์หลักเมืองและการบูชาพระรัตนครัย หลักฐานที่แสดง ความเชื่อทางศาสนาที่เก่าแก่ของชาวพวน คือ หลักฐานทางโบราณคดี ณ หุ่งไหหิน คือ หินตั้งไหหินและเสาหิน เสาหินเป็นหินปูนธรรมชาติคล้ายปึกไม้ รูปร่างไม่แน่นอน บ้างปลายแหลม บ้างปลายคัศ มีหลายขนาด ตั้งแต่เท่าคน จนสูงกว่าคน ปลายข้างหนึ่งปักลงดินรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม นักโบราณคดีลง ความเห็นว่าเสาหินเป็นที่ผูกมัดควายที่นำมาฆ่าบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ส่วน ไหหินเป็นที่บรรจุกระดูกคนที่เผาแล้วบรรจุเครื่องมือเครื่องใช้ เสาหินและ ไหหิน จึงเป็นที่สถิตวิญญาณสัตว์และวิญญาณบรรพบุรุษคอยปกป้องคุ้มครอง ลูกหลานชาวพวน ปัจจุบันชาวพวน นอกจากจะนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว ยังมี การปลูกหอมเหตักซ์และนับถือพระธาตุฝุ่น พระธาตุกู่คำเป็นปูชนียสถาน ประจำชุมชน คติความเชื่อเรื่องวิญญาณสัตว์ วิญญาณบรรพบุรุษแห่งหุ่งไหหิน ได้รับการสืบทอดให้นำศรัทธาด้วยตำนานท้าวสูง-ท้าวเจียงและนิทานหาคอ้ง"

จะเห็นได้ว่าชาวพวน ได้ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองซึ่งเกื้อกูลผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สามารถตอบสนองความต้องการภายในสังคมของชาวพวนได้อย่างน่าชื่นชม นอกจากที่กล่าวแล้ว ถัดมาเมื่อประเทศทางแถบตะวันตกนำวิทยาการสมัยใหม่รวมทั้งแนวคิดแบบชาวตะวันตกเข้าสู่อาเภอบ้านหมี่ เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธภูตผี เทวดาทั้งปวงว่า ไม่มีจริง มนุษย์เท่านั้นที่

เป็นผู้กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างขึ้น แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ไม่ผสมกลมกลืนกับคตินิยมดั้งเดิมของชาวพวน บ้านหมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวพวนจึงเปลี่ยนแปลงไป เอี่ยม ทองดี (๒๕๓๘ : ๖๒-๖๓) ได้กล่าวถึงความเป็นไปของชาวพวนที่มีชีวิตห่างเหินจากธรรมชาติหรือมุ่งทำลายธรรมชาติ ดังเช่น

"การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนา มีผลกระทบต่อแก่นสารทางสังคม เรื่องความเชื่อจากการที่รถแทรกเตอร์ เข้ามาไถปรับพื้นที่ที่โคก ที่ดอนปู่ตา ที่เจ้าที่ เจ้านา ที่ผีตาแฮกรวมทั้งต้นไม้ใหญ่ที่ซึ่งชาวนาเคยกราบไหว้ เคารพนับถือ มาก่อน โดยเชื่อว่าสถานที่เหล่านี้ คือ ที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีผีตาแฮก แม่ธรณี รุกขเทวดา เป็นต้น เมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนไถทิ้งไป... หนองน้ำ กลายเป็นที่ระบายน้ำของพื้นที่ทั้งหมด ทำให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาหากินอยู่กับ หนองน้ำ นับตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์น้อย ไปจนถึงชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน ต้องปรับเปลี่ยนไป ธรรมชาติบางอย่างสูญหายหรือลดน้อยไป บางอย่างเพิ่มสารเคมี และน้ำมันรถไถไหลไปกับน้ำและตกตะกอน"

พฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นเท่ากับเป็นการสูญเสียภูมิปัญญาความรู้พื้นบ้าน ธรรมชาติซึ่งเคยผูกพันกับมนุษย์ กลับถูกทำลายลงเพราะมีมือมนุษย์ การดำเนินชีวิตอย่างผิดธรรมชาติจึงส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการ

อมรา พงศาพิชญ์(๒๕๓๓ : ๕๘) กล่าวไว้ว่า

"เมื่อมนุษย์อาศัยอยู่ในธรรมชาติ ธรรมชาติย่อมมีส่วนกำหนดวิถีชีวิต... การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระยะหลังนี้ มีลักษณะที่เน้นวัตถุมากและมีการพัฒนาจิตใจน้อยไป สมาชิกในสังคมเห็นแก่ตัวมากขึ้น...การพัฒนาที่มีปรัชญาที่จะส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองซึ่งหมายถึง การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากร และวัตถุดิบ ที่จะส่งเสริมใช้ในการบริโภค ภายในประเทศ ชุมชนหรือภายในครัวเรือน แทนที่จะขายอัตรการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แล้วต้องตั้งซื้อวัตถุดิบจากภายนอก..การพึ่งตนเองเป็นการพัฒนาที่ทำให้คนเราช่วยตัวเองและดูแลตัวเองได้ สังคมก็จะเป็นสังคมที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง"

สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมที่ขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เป้าหมายหลักของชีวิต คือ ความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการยังชีพ ธรรมชาติมีความหมาย และมีอำนาจบันดาลความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ผิดือเป็นตัวแทนอำนาจจากธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ขวัญเกี่ยวข้อง

กับความเชื่อในเรื่องชีวิตและความเจริญงอกงามหรือความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ
ธรรมชาติ กติความเชื่อดั้งเดิมจึงเคารพบูชาธรรมชาติเหล่านั้น การประกอบพิธีกรรมถือเป็นจุดรวมน้ำใจ
ชาวพวนให้สามัคคี มีน้ำใจ มีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นในการเปลี่ยนแปลงของ
สังคมสมัยใหม่ชาวพวนควรพึ่งตนเอง ด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างเหมาะสม รวมทั้ง
แสวงหาแนวทางเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น รู้จักปรับชีวิตให้สอดคล้องตามธรรมชาติแวดล้อม เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข
ตลอดจนเลือกรับแนวคิดที่มีเหตุมีผล เป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง โดยเริ่มต้นจากรากฐานดั้งเดิมทาง
วัฒนธรรมของคน แล้วนำสิ่งดีงามจากสังคมภายนอก อาทิเช่น วิทยาการสมัยใหม่ของชาวตะวันตก
เข้ามาประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่

นอกจากนี้จะได้วิเคราะห์ถึงการนับญาติ การปลูกเรือน เครื่องใช้ไม้สอย การแต่งกาย อาหาร
การกิน สุขภาพอนามัย งานช่างฝีมือทางการทอผ้า วรรณกรรม มหรสพและการละเล่นต่างๆ กล่าว
คือ การนับญาติ เมื่อผู้ชายแต่งงานจะย้ายครอบครัวไปอยู่กับภรรยาของตน หากเป็นการแต่งงานระหว่าง
บุคคลนอกกลุ่มพวน ผู้หญิงที่เป็นภรรยาถือเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม บุตรที่เกิดมาจะสนิทสนมกับญาติฝ่าย
แม่มากกว่าญาติฝ่ายพ่อ เพราะเหตุที่อาศัยอยู่อยู่กับญาติฝ่ายแม่ เวลาที่พ่อแม่ออกไปทำงาน คายายจะเป็นผู้
เลี้ยงหลานอบรมสั่งสอน และร้องเพลงกล่อม ตามกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชาวพวน แต่ใน
ปัจจุบันส่วนใหญ่แยกครอบครัวอยู่ต่างหาก บางครั้งต้องจ้างผู้เลี้ยงดูบุตร ความผูกพันทางเครือญาติจึง
ลดลงไป ส่วนการลำดับความสำคัญของบุคคลเป็นไปโดยแต่ละคนไม่รู้ตัว สังเกตได้จากการร่วมกิจ
ประเพณี ผู้อาวุโสจะนั่งข้างหน้า ส่วนใหญ่ผู้ชายเป็นหลักในการประกอบพิธี ผู้หญิงทำอาหารอยู่ในครัว
และนิยมนั่งด้านหลัง เป็นต้น การปลูกเรือนจัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวพวนที่รู้จักเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่
ภายในท้องถิ่นมาตกแต่งบ้านเรือน และสร้างบ้านเรือนได้เหมาะสมกับอากาศเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เช่น
การใช้หญ้าแฝกทอเป็นคับหรือใช้ไม้พลวงมุงหลังคา การยกใต้ถุนเรือนให้สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม เป็น
ที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยง ไว้เก็บสิ่งของต่างๆ การสร้างห้องครัวไว้ได้ลมเพื่อไม่ให้กลิ่นควันไฟ กลิ่น
อาหารรบกวนผู้อื่น การเจาะช่องเอี่ยม(หน้าต่าง)หลายบานเพื่อระบายอากาศ เป็นต้น เครื่องใช้ไม้สอย
เป็นศิลปหัตถกรรมที่ทำขึ้นเอง ชาวพวนมีฝีมือในการทำผ้าเส กะด้า ตุ่ม ตาแหกร หลัว ได้ประณีต
สวยงาม การแต่งกายแตกต่างกันตามเพศ อายุ รู้จักเลือกใช้เสื้อผ้าได้เหมาะกับวัย เป็นสัญลักษณ์สังเกตุได้
โดยไม่ต้องถามว่าผู้หญิงคนไหนแต่งงานแล้วหรือยัง เช่น คู่ที่ชายผ้าถุงดำสีศดโตแสดงว่ายังไม่ได้แต่งงาน
ผู้สูงอายุคาดผ้าสีครามหรือสีดำเหมาะแก่วัย อีกทั้งมีการประกวดการแต่งกายงาม ซึ่งกระตุ้นให้ชาวพวน
รักสวยรักงาม รักความสะอาดหมั่นจด อาหารการกินมีกรรมวิธีการทำที่หลากหลาย เช่น บึง ทอด อย่าง
จี ผ่อ ตุง คัม หมัก คอง เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยมีทั้งการดื่มสมุนไพรเป็นยา การประกอบพิธีกรรม เช่น

เย็บขวัญ สะเคาะเกราะห้ สืบชะตา แม้ในปัจจุบันจะมีแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ชาวพวนก็มีแพทย์แผนโบราณและมีการรักษาที่ให้ผลทางจิตใจเป็นสำคัญ เกี่ยวกับงานช่างฝีมือ ชาวพวนเป็นชนชาติที่มีฝีมือเหนือกลุ่มลาวอื่นๆ โดยเฉพาะการทอผ้ามัดหมี่ของชาวพวนบ้านหมี่ ถือเป็นศิลปะหัตถกรรมที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต มีความประณีตงดงาม เป็นที่ยอมรับของชนทุกกลุ่มในสังคม เป็นสิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้คนทั่วไปได้รู้จักชาวพวนกันอย่างกว้างขวาง ส่วนงานทางด้านวรรณกรรม มีการแยกประเภทของตัวอักษรที่ใช้ หากเป็นงานทางด้านศาสนาจะใช้อักษรไทยน้อย งานทางด้านประโลมโลกจะใช้อักษรตัวธรรม เช่น เรื่อง การะเกด จำปาสีดั้น มหรรพและการละเล่นต่างๆ มีลำพวนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบกลอนสด การละเล่นเลือกได้เหมาะสมแก่วัยของผู้เล่น ผู้เล่นที่เป็นเด็กจะให้มีการเคลื่อนไหวร่างกาย ผิกทักษะทางความคิดและความสนุกสนานเป็นหลัก เช่น เสือไล่หมู วิ่งวู้ เสือกินวัว หนุ่มสาวมีการละเล่นเพื่อความสนิมสนมกัน เช่น หม่าเบ๊ย ทั้งการละเล่นที่เลือกใช้วัสดุในการประกอบอาชีพมาประยุกต์ เช่น นางคัง นางกวัก นางตาก วิธีการดำเนินชีวิตเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาพวนที่กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายและผาสุก

ประเพณีมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มชน เช่น กำฟ้า ลงช่วง ชูสาว อาบน้ำก่อนกา ห่อข้าวคำคืน ยามเขื่อน เสอกระจาด ช่วงเขือ เป็นต้น ประเพณีที่กล่าวมาอาจมีบางแห่งประเพณีปฏิบัติดังตัวอย่างชาวลาวลาวอีสานของประเทศไทย แต่รายละเอียดต่างกันตามท้องถิ่นของคน อาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน ชาวพวนยังมีประเพณีที่เป็นพิธีกรรมเพื่อเป็นมงคลแก่คน การบูชาพระพุทธรเจ้า เทวดาและการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ซึ่งเป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ กล่าวการ ประเพณีปฏิบัติของชาวไทยในสังคมไทย ประเพณีในรอบชีวิตและรอบปี ลูกหลานพวนบ้านหมี่พยายามชำระไว้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดตั้งชมรมไทยพวน การสร้างศูนย์วัฒนธรรมพวนบ้านหมี่ การตาริดประเพณีพื้นบ้าน ทั้งนี้ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในสมัยนั้นๆ ปัจจุบันบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ชาวพวนจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมสมัยใหม่

สนิท สมักรการ(๒๕๓๕ : ๘๘-๘๙) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของเด็กรุ่นใหม่ไว้ดังนี้

"ความเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมอาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. ขาดความสนใจหรือไม่เอาใจใส่ นำพาต่อการศึกษาศึกษาและความเข้าใจในเนื้อหาสาระของความเชื่อและศาสนาคั้งเดิมของคน...อาจสืบ

เนื่องมาจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ เพราะต้องมัวทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่มีเวลาสนใจศึกษาศาสนาหรือธรรมะต่างๆหรือเห็นว่าศาสนาไม่ได้มีส่วนช่วยทำให้คนร่ำรวยหรือมั่งคั่งขึ้นมาแต่อย่างใด ในภาวะของสังคมปัจจุบัน ซึ่งเงินตราบันดาลความสุขให้ได้มากมายหลายอย่าง ผู้คนจึงมุ่งแสวงหาเงินทุกวิถีทางจนลืมนึกถึงธรรมะ ๒. การแผ่ขยายตัวของวัฒนธรรมตะวันตก ในลักษณะที่ไม่เกี่ยวกับระบบความเชื่อหรือศาสนา หมายถึง วัฒนธรรมทางด้านเทคนิควิทยาสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์... มุ่งผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต... เน้นหนักทางด้านกามารมณ์... แสวงหาเงินตรามาใช้ซื้อของบำรุงบำเรอความสุขส่วนตัวคนให้มากที่สุด...กลายเป็นนักบริโภคนิยม"

การเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์นี้ รัชช ปุณโณทก(๒๕๔๑ : สัมภาษณ์)ได้ให้แนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดของสนิท สัมครการ คือ "ระบบการศึกษา เศรษฐกิจ สิ่งประดิษฐ์ สื่อสารมวลชน และมหรสพสมัยใหม่ ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่ขาดสำนึกทางด้านจิตปะพื้นบ้าน ประเพณีวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงแนวคิดตามแนวคิดชาวตะวันตก โดยมีได้ประยุกต์ให้เหมาะสมกับรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนจึงเกิดปัญหาต่างๆขึ้นในสังคม ควรที่เด็กรุ่นใหม่จะได้พิจารณาถึงรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้วเลือกรับเฉพาะสิ่งที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของคน เพื่อการพัฒนาชีวิตให้ร่มเย็นเป็นสุขสืบไป"

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะความเป็นมา โครงสร้างสังคม การดำรงอยู่ของตัวยูอาประชาคมท้องถิ่น ประเพณีในฮีตสิบสองกับการดำรงอยู่ และการคลี่คลายในยุคโลกาภิวัตน์ของชาวพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ยังมีได้พิจารณาวิเคราะห์ถึงวรรณกรรมพวนในแง่มุมต่างๆของชาวพวนบ้านหมี่รวมทั้งพวนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่างๆของประเทศไทย ตลอดจนวิถีชีวิตและประเพณีพื้นบ้านของพวนในจังหวัดอื่นๆของประเทศไทยยังมีผู้ศึกษาวิจัยน้อยมาก จึงควรที่จะได้ศึกษาวิจัยกันต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกพรรณ แสงเรือง. ความสำนึกในเอกัตถ์ชนชาติพันธุ์ของชาวพวน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

กรรณิการ์ แก้วกสิกิจ. สารคดีภูธร. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน(๕ พฤษภาคม ๒๕๔๑) : ๑๑.
กระทรวงศึกษาธิการ. นิทานเรื่องผานแดง-นางไอ่และประเพณีบุญบั้งไฟ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๒.

กุหลาบ อุดมทรัพย์. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม ๒๕๔๒.

โกมล คลับเพชร. สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๔๑.

คุรุสภา. "พงศาวดารเมืองล้านช้าง คำานานเมืองพวน" ในประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑.

จดหมายเทศน์รื้อชาติที่ ๓, "หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, เส้นดินตอขาว, เล่มที่ ๔, สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาไชยวิชิต, จ.ศ. ๑๑๕๑(พ.ศ. ๒๓๓๒).

จดหมายเทศน์รื้อชาติที่ ๑, "หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, เส้นดินตอขาว, เลขที่ ๗/ ก, ตำนาศุภอักษรเมืองเวียงจันทน์เกี่ยวกับชื่อราชการเมืองเวียงจันทน์, จ.ศ. ๑๑๔๔(พ.ศ. ๒๓๒๕).

จดหมายเทศน์รื้อชาติที่ ๑, "หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, เส้นดินตอขาว, เลขที่ ๒, พระราชสาส์นถึงญวนว่าด้วยการทัพเมืองเวียงจันทน์, จ.ศ. ๑๑๕๖(พ.ศ. ๒๓๓๗).

จารุวรรณ ชรรมวัตรและคณะ. ความหลากหลายทางภูมิปัญญาและวิถีเศรษฐกิจในชุมชนตองฝั่งโขง. อักษรมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

จารุวรรณ ชรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.พ.

จารุวรรณ ชรรมวัตร. คำานานและพงศาวดารพวน : อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์. อักษรมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

จารุวรรณ พุ่มพฤษ. กลุ่มชาติพันธุ์ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ลพบุรี : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเทพสตรี, ๒๕๓๖.

จารุวรรณ สุขปิติก. การศึกษาลักษณะของภาษาพวนที่ตำบลหัวหว้า อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัด

ปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

ชลลดา ตั้งวาลย์ทรัพย์. การศึกษาลักษณะของภาษาพวน ที่ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี

จังหวัดนครนายก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษา
ตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

ชัชวาลย์ สุคันธวิภาคคิ. พวนบ้านหมี่. ลพบุรี : สำนักงานศึกษาริการบ้านหมี่, ๒๕๒๓.

ชัชวาลย์ สุคันธวิภาคคิ. สัมภาษณ์, ๑๕ เมษายน ๒๕๔๑.

คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ และ

เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

ทัศนัย อารมย์สุข. การศึกษาเปรียบเทียบเสียงของคำในภาษาพวนกับภาษามาศฐาน.

ปริญญาบัตรการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
๒๕๒๑.

ทองใบ กระดินทอง. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม ๒๕๔๒.

ธวัช ปุณโณทก. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๑.

ธวัช ปุณโณทก. สารานุกรมภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๑.

(ฉบับโรเนียว)

บุญ คลับนาค. สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๔๑.

บุญยงค์ เกศทศ. ภาษาศาสตร์. "บุญเบิกฟ้า : ภูมิปัญญาเกษตรกรรมอีสาน" สำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

ประจักษ์ เข้มมุกด์. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวพวนกับวัฒนธรรมไทย ศึกษา

กรณีชาวพวนในตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีวิชัยนาถ จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพัฒนาการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๑.

พระมหาวีรานุวัตร. เชียงขวางถิ่นดั้งเดิมของชาวพวน. ไทพวนสังสรรค์(๒๓ กุมภาพันธ์

๒๕๒๓): ๔.

พิทักษ์ จิตต์แข็ง. สัมภาษณ์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑.

พู่มี วังวิจิตร.ประวัติศาสตร์เมืองพวน.สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : โรงพิมพ์แห่งลัด,
๑๙๙๔.

เพ็ญศรี คุ้ม.ประวัติศาสตร์ของลาวเวียงและลาวพวน อำเภอพนมสารคามและอำเภอ
สนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา.กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๙.

โพธิ์ แชนมล่าเจียก.ตำนานไทยพวน.กรุงเทพฯ : สำนักงานศรีมหาโพธิ์,๒๕๓๗.

โพธิ์ แชนมล่าเจียก.วัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศรีมหาโพธิ์,
๒๕๓๘.

โพธิ์ แชนมล่าเจียก.สัมภาษณ์,๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑.

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์.วรรณกรรมไทยพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๙.

มูลนิธิไทยพวน.พจนานุกรมภาษาไทยพวน.กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต,
๒๕๓๒.

บุรี ไบตระกูล.พิธีบุญกำฟ้าของลาวพวน : กรณีศึกษาหมู่บ้านพวน ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอ
พรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย,๒๕๓๗.

รณรงค์ ศิริพันธุ์.การยอมรับภาวะโศกภิวัตน์ : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอ
บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนา
สังคม)สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์,๒๕๓๙.

รัชนี เสนีย์ศรีสันต์.การศึกษาเปรียบเทียบเสียงและระบบเสียงในภาษาลาวพวนมาขปลาเค้า
ของผู้พูดภาษาที่มีอายุต่างกัน. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษา
ตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน."เขียนขวาง"สารานุกรมไทยเล่ม ๑๐.กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์,
๒๕๒๙.

ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรม.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน."พวน"สารานุกรมไทยเล่ม ๒๐.กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์,๒๕๒๙.

ราตรี กินจำปา.สัมภาษณ์,๕ มกราคม ๒๕๔๑.

วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์.ลพบุรี : อีสต์-ปัจจุบัน.กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

วินัย บุญศรีร้อย.สัมภาษณ์, ๑ มกราคม ๒๕๔๑.

วิเชียร วงศ์วิเศษ.ไทยพวน.ในอนุสรณ์งานฉาปนกิจศพนางละม้าย วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕.

วีระพงศ์ มีสถาน.สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน.สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

ศักดิ์ศรี เข้มนักคา.สารคดีฉบับภาษาไทย."วรรณคดีในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
และวิถีชีวิตไทย"กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสภา, ๒๕๓๕.

สมบท ศรีสุพรรณ.สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม ๒๕๔๒.

สมัย ปานสูง.สัมภาษณ์, ๒๒ เมษายน ๒๕๔๑.

สนิท สัมกรการ.ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา.กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์โอเคียนโตโก้, ๒๕๓๕.

สมชาย นิลอาธิ, "ดาวเวียงที่หนองเมืองชนกลุ่มน้อยที่เป็นคนไทย," *ครูปริทัศน์*, ปีที่ ๔,
ฉบับที่ ๑๒, ธันวาคม ๒๕๒๒, หน้า ๑๕-๑๖.

สละ แสันทวี.สัมภาษณ์, ๒๒ เมษายน ๒๕๔๑.

ตวิง บุญเจิม.มรดกอีสาน.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

ตัญญา ธรรมศักดิ์.อนุสรณ์แห่งชีวิต."คำกล่าวเปิดหอประชุมสูงศักดิ์" กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สาร สารทัศนายนันท์.สารานุกรมภาคอีสาน."บุญเข้ากรรม" กรุงเทพฯ : ธนาคารไทยพาณิชย์
จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๑.

ตัญจิตต์ วงษ์เทศ.พวน.ไทยพวนสังสรรค์(๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๐) : ๓๑-๓๒.

ตัญจิตรา จิรนนทนาภรณ์.ผ้าไทย."วงจักร์ทโนวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน" สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี.แผนปฏิบัติการประจำปี.ในปีงบประมาณ
๒๕๔๑, ๒๕๔๒.(ฉบับโรเนียว)

ตำเนียง ไครธรรม.สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๔๑.

ตำลึง บัวดีสะหวัด.ราชศาสตร์.เวียงจันทน์ : วิสาหกิจการพิมพ์, ๑๕๕๕.

เสฐียร โกลเศศ(นามแฝง).ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการเกิด.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง,
๒๕๓๑.

เสฐียร โกลเศศ(นามแฝง).ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการแต่งงาน.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง,
๒๕๓๑.

เสฐียร โกลเศศ(นามแฝง).ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการตาย.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง,
๒๕๓๑.

อมรา พงศาพิชญ์.วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๓.

อุทัยวรรณ คันหยง.วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคำของคนตามระดับอายุในภาษาพวน อำเภอ
เมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คำบางน้ำเขียว อำเภอพรหมบุรี จังหวัด
สิงห์บุรี.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๒๖.

อุบลทิพย์ จันทรเนตร.ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกล่อมเด็กกับโลกทัศน์ของชาวพวน : กรณี
ศึกษาหมู่บ้านคูสีทอง จังหวัดสิงห์บุรี.วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๗.

เอี่ยม ทองคี่.ข้าววัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน,๒๕๓๘.

ภาษาอังกฤษ

Brown J.Marwin"From Ancient Thai to Modern Dialects. Social Science Association
Press of Thailand Bangkok, ๑๙๖๕.

Lebar Frank M, and other.Ethic Groups Mainland East Asia. Herman Relation Area
Files Press New Haven,U.S.A.,๑๙๖๔.

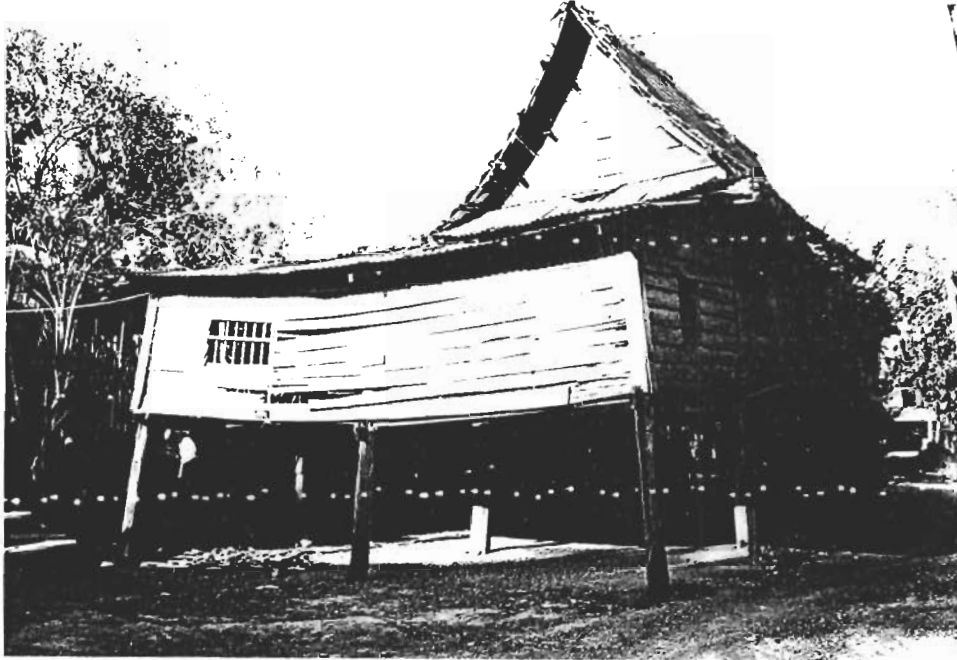
วิทยาการ

ภาคผนวก ข รายชื่อวิทยาการ

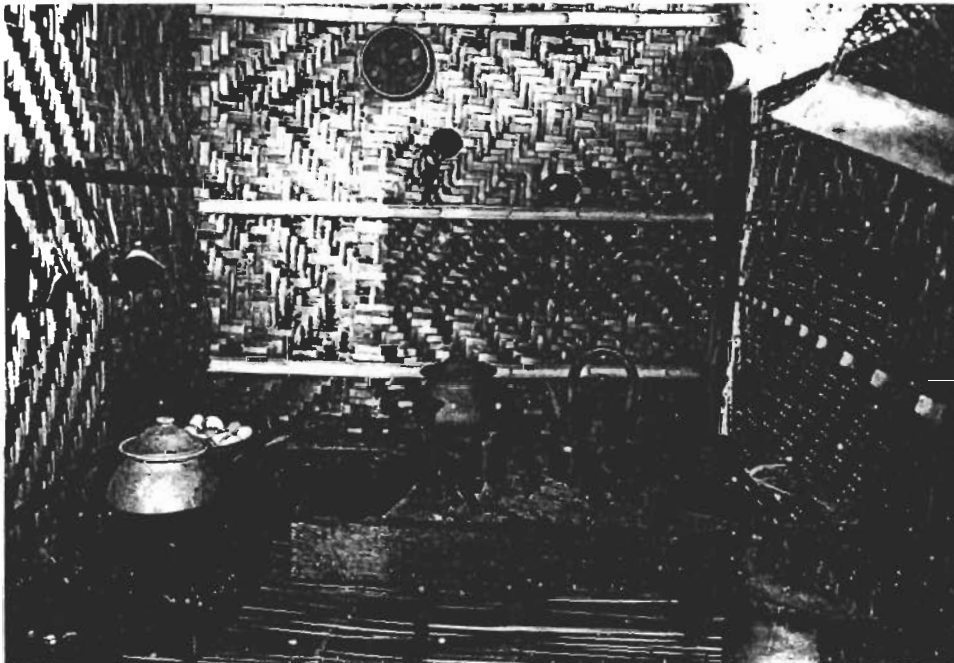
ชื่อ-สกุล	อายุ	อาชีพหลัก	อาชีพรอง	บ้านพักหรือที่อยู่อาศัย
พลโทพิทักษ์ จิตต์แจ้ง	๖๓	ข้าราชการบำนาญ	ประธานชมรมไทยพวน	๓/๗๕ หมู่ ๑ ตำบลเขาสามยอด อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
นางราตรี กินจำปา	๖๑	แม่บ้าน	ทอผ้า	ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
อาจารย์ชัชวาลย์ สุคันธวิภัตติ	๔๖	ข้าราชการครู	พิธีกร	๔/๒๐ หมู่ ๗ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
นายโพธิ์ แซ่มลำเจียก	๕๕	ข้าราชการบำนาญ	เขียนหนังสือ	ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
นายวินัย บุญสร้อย	๖๓	รัฐวิสาหกิจ(ไฟฟ้า)	เลขานุการมูลนิธิไทยพวน	๖/๓๓ หมู่ ๓ ตำบลหนองทรายขาว อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
พลโทบริบูรณ์ ชังใจ	๕๕	ข้าราชการทหาร	กรรมการมูลนิธิไทยพวน	ตำบลถนนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
นาวาอากาศเอกสละ แสันทวี	๖๕	ข้าราชการบำนาญ	กรรมการมูลนิธิไทยพวน	ตำบลถนนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
นายโกมล คลับเพชร	๖๐	รัฐวิสาหกิจ(ประปา)	กรรมการมูลนิธิไทยพวน	ตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
นายบุญ คลับนาค	๗๑	ข้าราชการบำนาญ	กรรมการมูลนิธิไทยพวน	ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
นายสำเนียง ไครธรรม	๗๑	ข้าราชการบำนาญ	กรรมการมูลนิธิไทยพวน	ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
นางสาวสนัย ปานสูง	๕๓	นางพยาบาล	ทอผ้า	ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

วิทยากร

ชื่อ-สกุล	อายุ	อาชีพหลัก	อาชีพรอง	บ้านพักหรือที่อยู่อาศัย
กุหลาบ อุดมทรัพย์	๘๕	-	หมอพร	๕๐ หมู่ ๗ ต.หินปัก อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
ทองใบ กระดินทอง	๗๕	-	มรรคนายกวัด	วัดหินปักใหญ่ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
สมบัติ ศรีสุพรรณ	๗๓	หมอลำพวน	-	๑๐/๕ หมู่ ๕ ต.เชียงงา อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
เคชา ประสมทอง	๕๗	หมอแกน	-	๘ หมู่ ๑ ต.บ้านกล้วย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

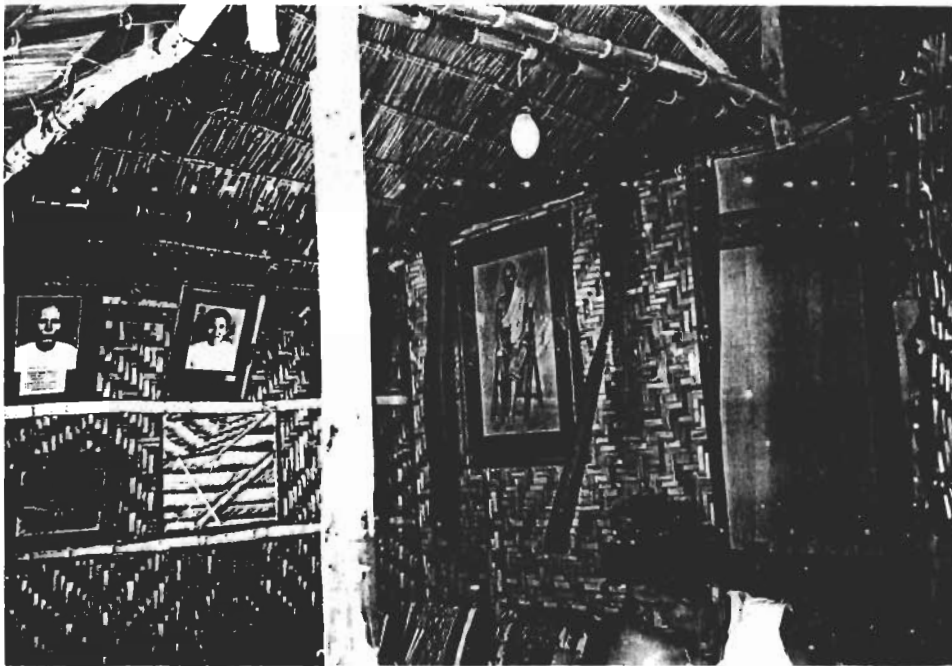
บ้านชาวพวนบ้านหมี่

ห้องครัวภายในบ้านพวน

สภาพชีวิตชาวพวนบ้านหมี่

บรรยากาศภายในบ้านพวน

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวพวนบ้านหมี่

ขนมดาตกะทะ

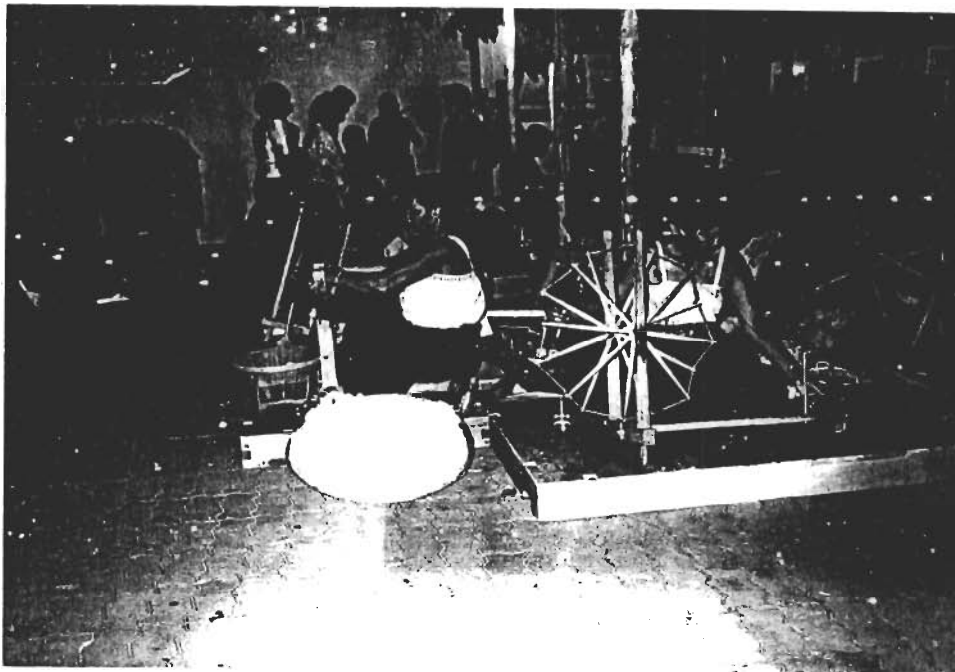
ปลาต้ม

ขนมวง

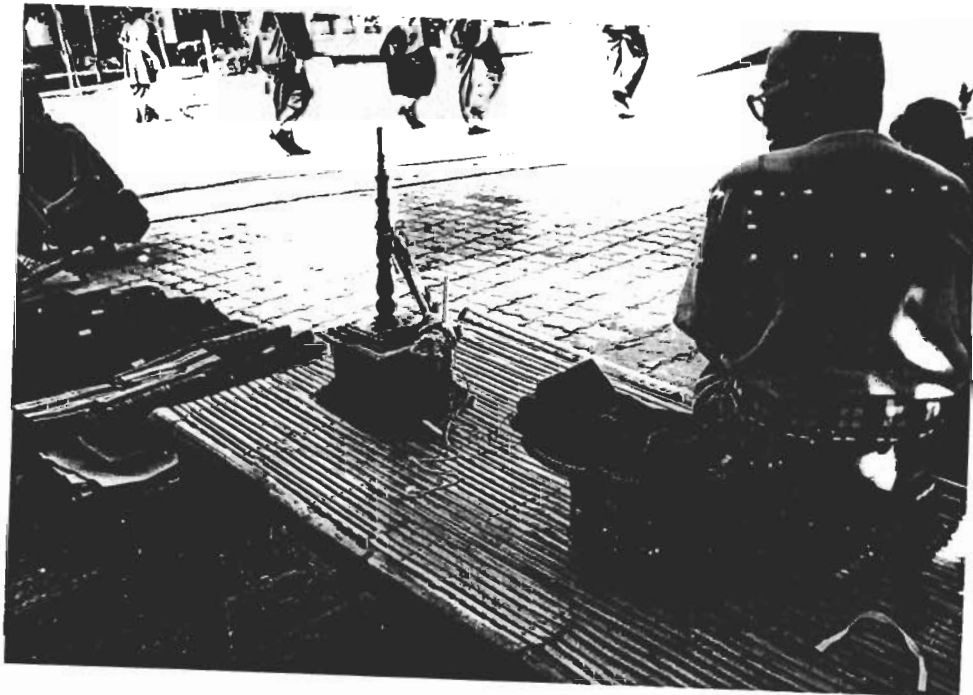
การเริ่มต้นทอผ้า

กงเป็นสัญลักษณ์แทนการทอผ้ามัดหมี่

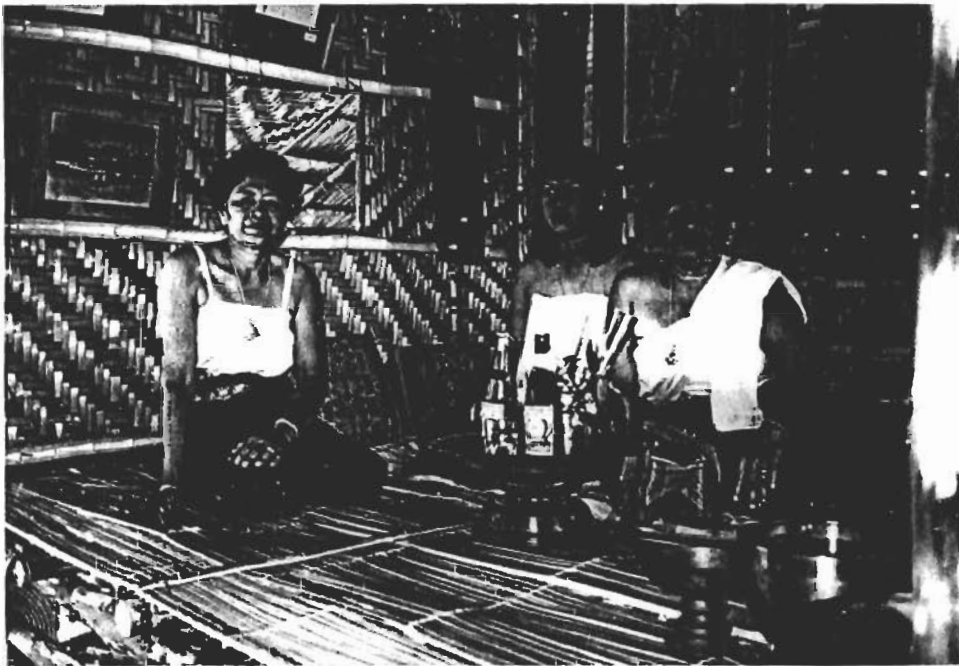
ผ้าทอเริ่มเป็นผืน

ทอผ้าเก็บด้าย

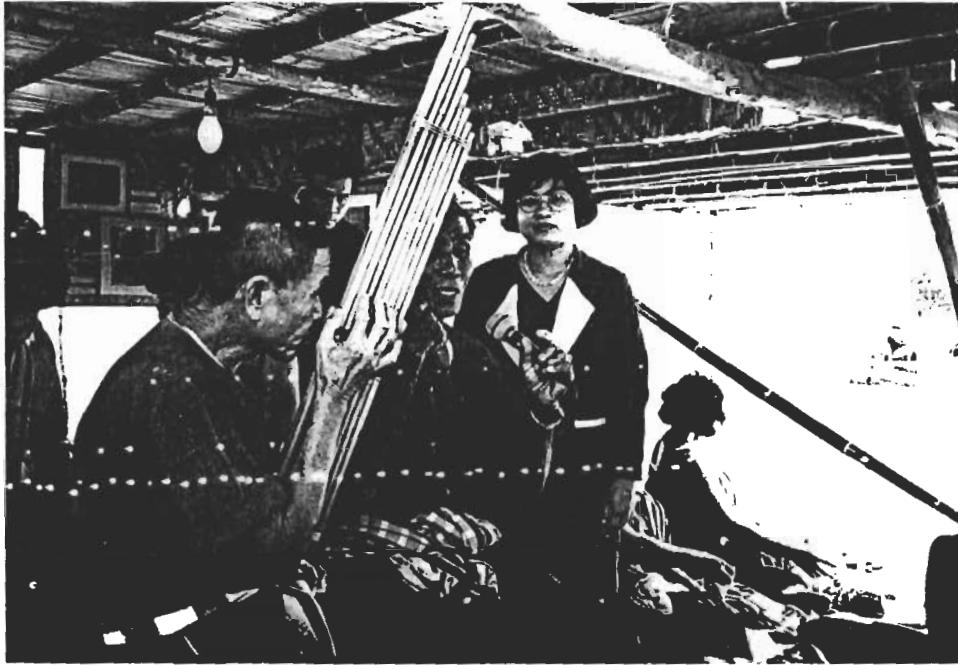

การแต่งกายชายพวนแต่ละวัย

การแต่งกายหญิงพวนแต่ละวัย

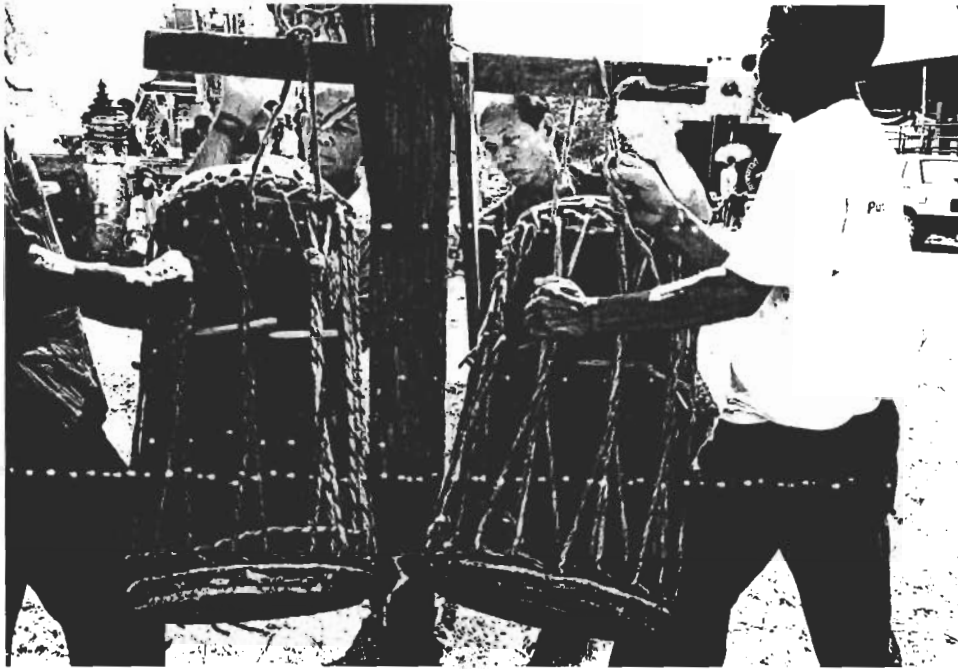

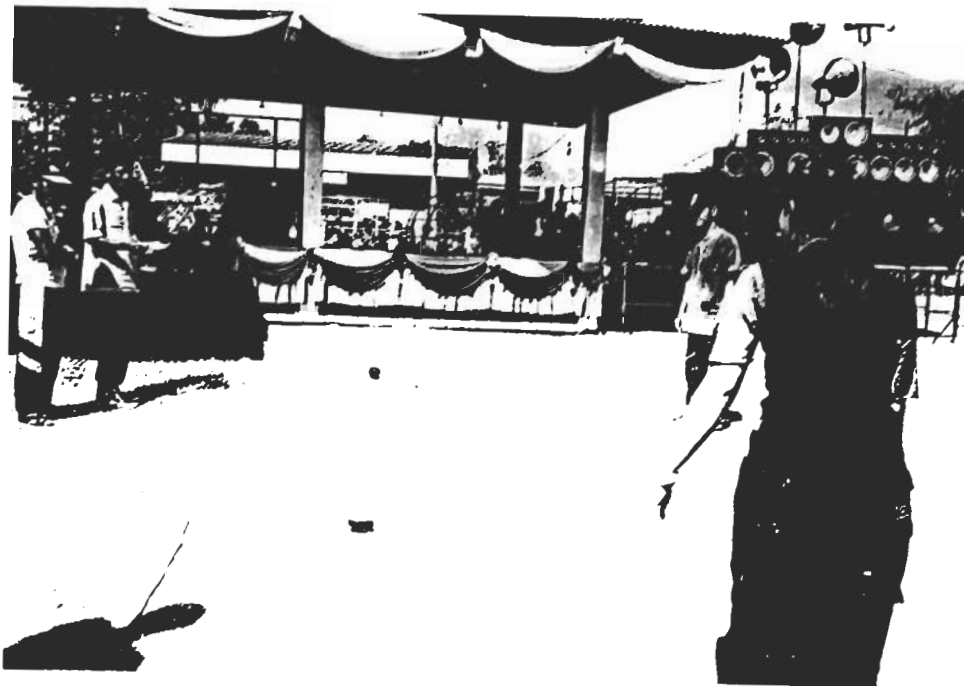
ลำพวน

การละเล่นนางด้ง

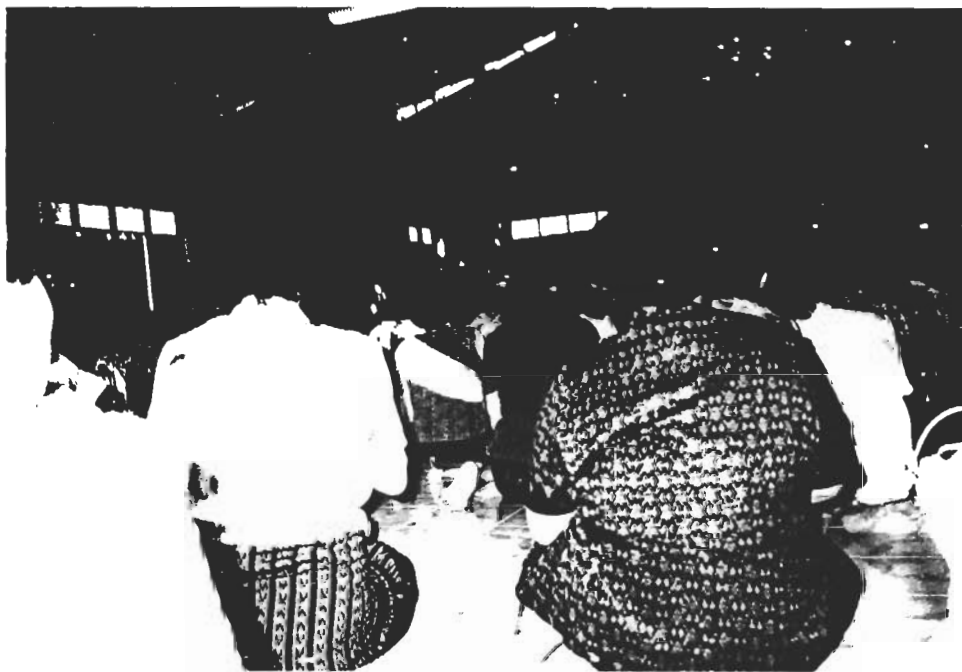
การเลี้ยงกลอง

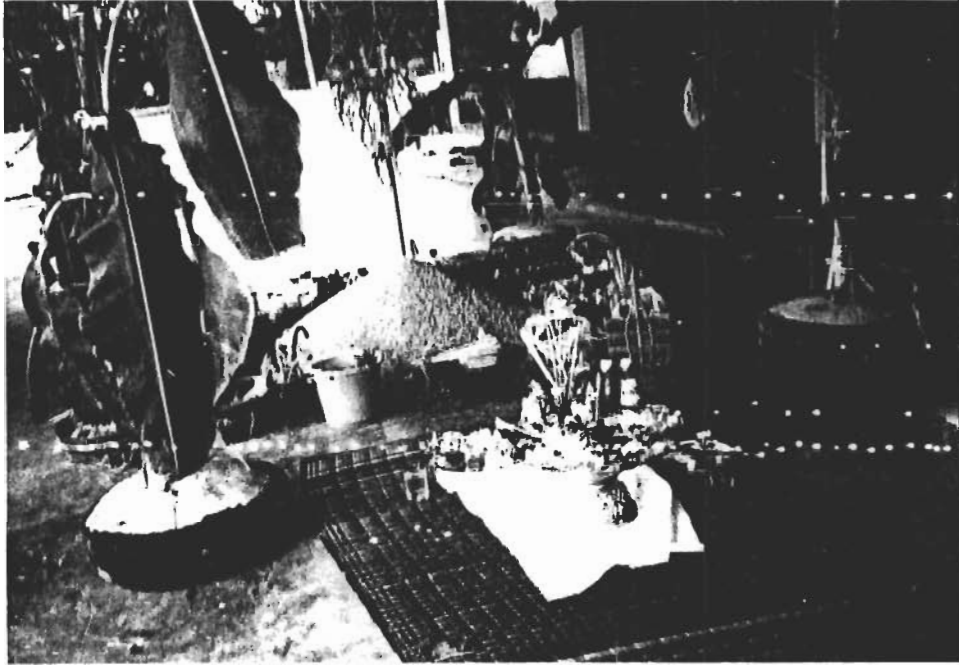
การเตะหมาเป็ย

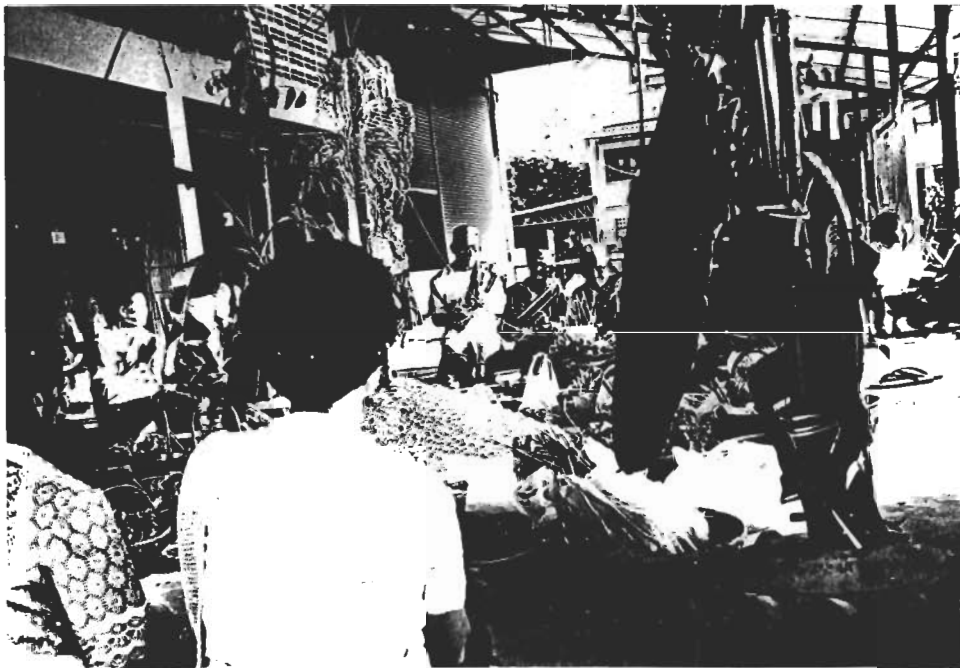
การนั่งตามลำดับเพศและลำดับอาวุโส
ในงานบุญประเพณี

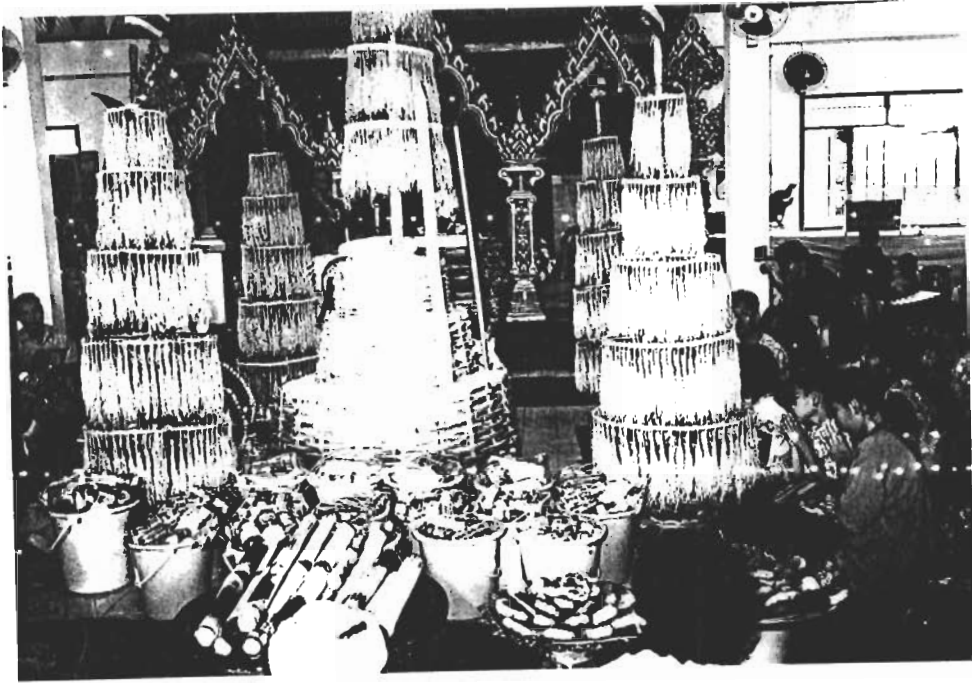
การฟังเทศน์ของผู้เฒ่าพวน

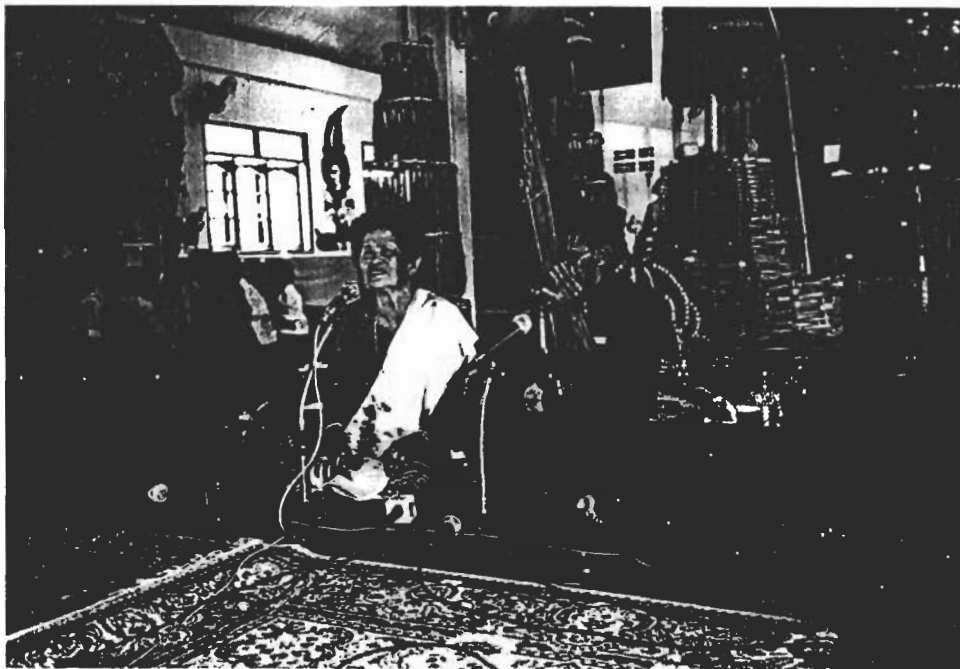
การชั่งน้ำหนักข้าวของชาวบ้านพวน

การสวดขวัญข้าว(หมอพรกู่หลาย อุคมทรัพย์)

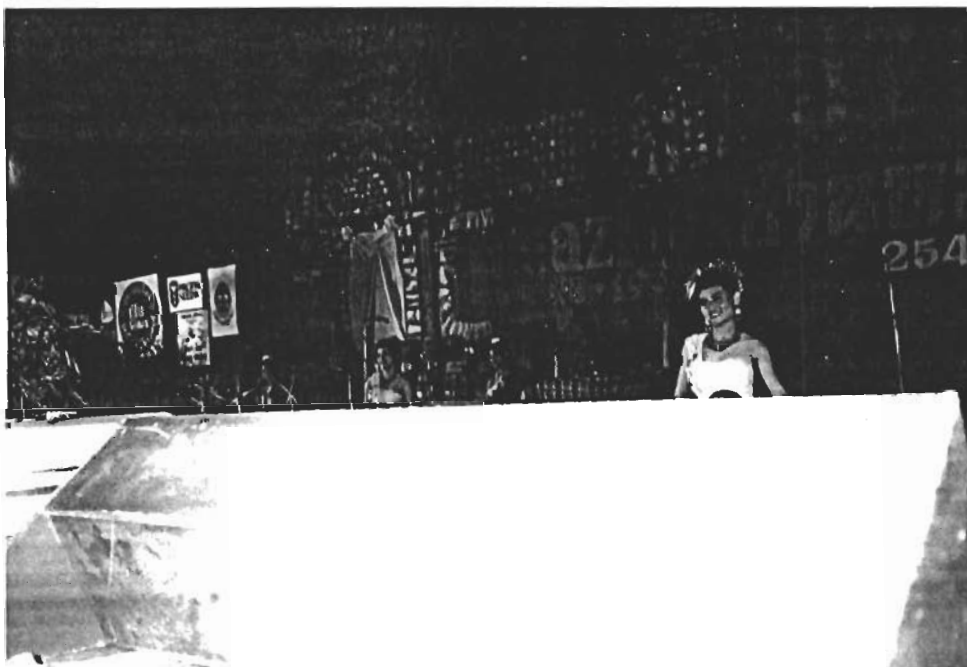
การส่วยขวัญข้าวในงานบุญกำฟ้า

การดำพวน(หมอลำสมบท ศรีสุพรรณ
หมอลำแคนเดชา ประสมทอง)

การเซ็งกะโป้

การรำเย็บ

โพงตาง

การร่วมงานพาแลงของชาวพวนบ้านหมี่

การชดช้ำแฮในงานบุญกำฟ้า

การหำบช้ำแฮเลี้ยงแขกในงานพำแดง

การจัดนิทรรศการในงานบุญประเพณี

การชิงพวน